

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Χριστίνα Αργυροπούλου Μανώλης Στεργιούλης Γεωργία Χαριτίδου

Ανθολόγιο

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ανθολόγιο

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονίστρια / Αξιολογήτρια **Αλεξανδροπούλου Αργυρούλα**
Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια **Χαντζή Στυλιανή**
Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια **Κλαδά Ελένη**
Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας **Καραφυλάφη Στυλιανή**
Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας **Τσόλκας Ιωάννης**
Πτυχιούχος Γραφιστικής

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης **Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ.**
Μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της
Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σπυρίδων Δουκάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Πολυξένη Μπίλλα
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης
Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Χριστίνα Αργυροπούλου Μανώλης Στεργιούλης Γεωργία Χαριτίδου

Ανθολόγιο

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Δρ Γλώσσας και Λογοτεχνίας Πανεπιστημίου Βρυξελλών (PhD Lettres et Literature ULB), Επίτιμη Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Μανώλης Στεργιούλης

Δρ Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, τ. Σχολικός Σύμβουλος

Γεωργία Χαριτίδου

Δρ Φιλολογίας ΕΚΠΑ, Επίτιμη Διευθύντρια Δ/θμιας Εκπαίδευσης Δ' Αθήνας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Δρ Γλώσσας και Λογοτεχνίας Πανεπιστημίου Βρυξελλών, Επίτιμη Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Δημιουργικό τμήμα των εκδόσεων Πουκαμισάς

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Μίνα Φάκκα *Οι πεταλούδες θέλουν να ζήσουν*

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Δημιουργικό τμήμα Εκδόσεων Πουκαμισάς

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Όλγα Παλαμήδη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
Η ταυτότητα του βιβλίου	12

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α΄ Θεματική Ενότητα: Οικουμενικές αξίες

1. Ειρήνη	18
Κωστής Παλαμάς - <i>Ονειρευμένος ύμνος</i>	18
<i>Ο Πόλεμος και οι Λαοί</i>	19
Νικηφόρος Βρεττάκος - <i>Τα μολύβια του Βακλάβ</i>	20
Μενέλαος Λουντέμης - <i>Θυμωμένα στάχυα</i>	22
2. Αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία	25
Γιάννης Ρίτσος - <i>Μαντατοφόρες</i>	25
Άγγελος Σικελιανός - <i>Παλαμάς</i>	27
Νίκος Καζαντζάκης - <i>Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευτερία ή Θάνατος)</i>	28
Ζωρζ Σαρή - <i>Κατ' οίκον περιορισμός</i>	30
Ρόδης Ρούφος-Κανακάρης - <i>Γραμμένο στο χιόνι</i>	33
Ευαγόρας Παλληκαρίδης	36
Γιάννης Σκαραγκάς - <i>Η κυρά της Ρω</i>	38
3. Οικογένεια και φιλία	41
Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου - <i>Ο πατέρας</i>	41
Κώστας Ακρίβος - <i>Σπόρος δεν</i>	43
Μάνος Κοντολέων - <i>Το 33</i>	44
<i>Κεφάλαιο 2^ο</i>	44
<i>Κεφάλαιο 10^ο</i>	45
Σοφία Ζαραμπούκα - <i>Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι</i>	46
<i>Ο φίλος μου</i>	46
<i>Στην εξοχή</i>	46
Αίσωπος - <i>Αισώπου Μύθοι</i>	48
<i>Οι οδοιπόροι και η αρκούδα</i>	48
<i>Οι οδοιπόροι και το τσεκούρι</i>	49

Β΄ Θεματική Ενότητα: Κοινωνικά προβλήματα

1. Εκπαίδευση, τεχνολογία, περιβάλλον	52
Αντώνης Σαμαράκης - <i>Ωρα έντεκα και κάτι...</i>	52
Διδώ Σωτηρίου - <i>Πώς σκαρώνεται μια εισήγηση</i>	53
Νάνος Βαλαωρίτης - <i>Στη Σειρά</i>	55
Δημήτρης Κοσμόπουλος - <i>Δημοτικό</i>	56
Σβετλάνα Αλεξίεβιτς - <i>Μονόλογος για ένα σεληνιακό τοπίο</i>	57
Αθηνά Κακούρη - <i>Αύριο</i>	59

2. Ξενιτιά και προσφυγιά	63
Αργύρης Εφταλιώτης - <i>Αληθινό Παραμύθι</i>	63
Δημοτικά - <i>Τραγούδια της ξενιτειάς, 167, 168</i>	67
Δημοτικό τραγούδι του Πόντου	68
Θοδωρής Γκόνης - <i>Το καλαθάκι</i>	69
Ηλίας Βενέζης - <i>Γαλήνη</i>	71
Ειρήνη (Ρενέ) Στυλιαρά - <i>Αροθυμώ σε</i>	74
3. Ανθρώπινες σχέσεις	78
Ιάκωβος Καμπανέλλης - <i>Οδυσσεά γύρισε σπίτι</i>	78
Χριστόφορος Μηλιώνης - <i>Η Μαναμεγάλη</i>	81
Τάσος Γαλάτης - <i>Στη γέφυρα του Καλατράβα</i>	84
Ανδρέας Μήτσου - <i>Πρώτη μέρα διακοπών</i>	85
Σολούπ (Σολούρ, Αντώνης Νικολόπουλος) - <i>Πεταλούδες</i>	88
Ελένη Σαραντίτη - <i>Κάποτε ο κυνηγός...</i>	92
Λίτσα Ψαραύτη - <i>Επικίνδυνα παιχνίδια</i>	96
4. Λοιμώδεις Νόσοι	99
Αλμπέρ Καμύ - <i>Η πανούκλα</i>	99
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης - <i>Βαρδιάνος στα σπόρκα</i>	101
Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόδου - <i>Η χολέρα</i>	103

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Α΄ Θεματική Ενότητα: Ο τόπος μου

1. Ο τόπος μου και οι άνθρωποι	106
Οδυσσέας Ελύτης - <i>Το Άξιον Εστί</i>	106
Κώστας Βάρναλης - <i>Το Φως που καίει, Πρόλογος</i>	108
Γιώργος Σεφέρης - <i>Μποτίλια στο πέλαγο</i>	110
Μαρία Ιορδανίδου - <i>Λωξάντρα</i>	112
Ρόντρικ Μπίτον (Roderick Beaton) - <i>Ελλάδα. Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους</i>	114
Δημήτρης Δασκαλόπουλος - <i>Διάθεση</i>	116
Κλαίτη Σωτηριάδου - <i>Γωνία Τσιμισκή και Ικτίνου 1</i>	117
2. Εθνική ζωή	120
Κ. Π. Καβάφης - <i>Πάρθεν</i>	120
Γιάννης Βλαχογιάννης - <i>Σύντροφος πιστός</i>	122
Νίκος Γκάτσος - <i>Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη</i>	124
Θεόδωρου Κολοκοτρώνη - <i>Απομνημονεύματα</i>	125
Βασίλης Μιχαηλίδης - <i>Τω απαγχονισθέντι Αρχιεπισκόπω Κύπρου Κυπριανώ</i>	126
Δημοτικό: <i>Της Λένως του Μπότσαρη</i>	127
Στράτης Μυριβήλης - <i>Φεγγάρι στο χαράκωμα</i>	128
Τα Δημοτικά μας Τραγούδια - <i>59. Μικρά Ασία, 1922</i>	132
Δημήτρης Βλαχοπάνος - <i>Η τελική αναχώρηση. Μηδενός εξαιρουμένου</i>	133
Κυριάκος Χαραλαμπίδης - <i>Νυμφίου αγνοουμένου</i>	135

3. Θρησκευτική ζωή, Πολιτισμός και Τέχνες	138
Ζντράβκα Μιχάιλοβα - <i>Αμοργός: ο Θεός είναι απέραντο γαλάζιο</i>	138
Μιχαήλ Μητσάκης - <i>Η Παναγία η Μεγαλομάτα</i>	140
Φώτης Κόντογλου - <i>Χριστούγεννα στη σπηλιά</i>	142
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης - <i>Πάσχα Ρωμείο</i>	146
Ιωάννης Πολέμης - <i>Πλεκτά Τραγούδια, 31</i>	148
Βασίλης Τσιτσάνης - <i>Η αρχόντισσα</i>	149
Ευριπίδης - <i>Ιφιγένεια η εν Ταύροις</i>	150
Νίκος Κουφόπουλος - <i>Ζεϊμπέκικος χορός</i>	153

Β΄ Θεματική Ενότητα: Ο κόσμος

Ο κόσμος και ο πολιτισμός του	156
Γιώργος Θεοτοκάς - <i>Περίπατος στην Ευρώπη</i>	156
Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ - <i>Φτάσιμο στην Ινδία – Νέο Δελχί</i>	158
Έρνεστ Χεμινγκουέι - <i>Χριστούγεννα στο Παρίσι</i>	161
Λευκάδιος Χερν - <i>Καϊντάν, Ιαπωνέζικες ιστορίες για παράδοξα πράγματα</i> <i>Ροκούρο-Κούμπι</i>	163
Γιώργος Βέης - <i>Ασία, Ασία, Σινικές και άλλες μαρτυρίες</i> <i>Θρύλοι της όρασης</i>	166
	167
	167
Ιωάννα Καρυστιάνη - <i>Το μάτι του Θεού</i>	168

Γ΄ Θεματική Ενότητα: Το ταξίδι

1. Ναυτικά ταξίδια	172
Νίκος Καββαδίας - <i>Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου</i>	172
Ηλίας Βενέζης - <i>Ωκεανός</i>	173
	173
	174
Νίκος Γριπονησιώτης - <i>Ένας αρχάγγελος στο λιμάνι</i>	176
2. Ταξίδια αναψυχής, εξερεύνησης και μετανάστευσης	179
Νίκος Καζαντζάκης - <i>ΙΧ. Ο Γέρος του Μοριά</i>	179
Βασίλης Βασιλικός - <i>Η Μυθολογία της Αμερικής</i> <i>Τέξας, η πολιτεία του μοναχικού άστρου</i>	181
	181
Θεμιστοκλής Αθανασιάδης - <i>Νόβας - Ένα μήνα στον Βόρειο Πόλο</i>	183
Θανάσης Βαλτινός - <i>Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη</i>	186
3. Ταξίδια μνήμης και περιπέτειας	189
Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου - <i>Η επιστροφή</i>	189
Γιάννης Σκαρίμπας - <i>Σπασμένο καράβι</i>	191
Ιούλιος Βερν - <i>Ο γύρος του κόσμου σε ογδόντα ημέρες</i> <i>Κεφάλαιο 4. Ο Φιλέας Φογκ ξαφνιάζει τον Πασπαρτού</i>	192
	193
	193
	194

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Α΄ Θεματική Ενότητα: Ταυτότητες

1. Συλλογική ταυτότητα	198
Οδυσσεύας Ελύτης - <i>Το Άξιον Εστί, Τα Πάθη</i>	198
Γιώργος Σεφέρης - <i>Σημειώσεις για μια ομιλία σε παιδιά</i>	200
Γιώργος Σαραντάρης - [I] <i>Εμείς οι Έλληνες</i>	202
Κώστας Βάρναλης - <i>Ύμνος της νιότης</i>	203
2. Ατομική ταυτότητα	204
Γιάννης Καιροφύλας - <i>Γιαννούλης Χαλεπάς, ο ευαίσθητος κι αγαθός Τήνιος καλλιτέχνης (1854-1938)</i>	204
Μπέσση Λιβανού - <i>Μια ζωή δε φτάνει</i>	207
Δημήτρης Χατζής - <i>Το βάφτισμα</i>	209
Ζαν-Πωλ Σαρτρ - <i>Το Γράψιμο</i>	213
Μάρκος Μέσκος - <i>XLIV</i>	215

Β΄ Θεματική Ενότητα: Διλήμματα και Προκλήσεις

1. Διλήμματα	217
Στάθης Ι. Ευσταθιάδης - <i>Της Τρίχας το γιοφύρι</i>	217
Νικηφόρος Βρεττάκος - <i>Το δίλημμα του Ορέστη</i>	219
Νίκος Γρηγοριάδης - <i>Τι θες να κάνω</i>	220
Λητώ Κατακουζηνού - <i>Το δεύτερο μεγάλο «όχι» – Πρόταση από την Αμερική</i>	221
Τάσος Λειβαδίτης - <i>Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος</i>	223
Θανάσης Μαρκόπουλος - <i>Το δίλημμα</i>	225
2. Προκλήσεις	226
Κ. Π. Καβάφης - <i>Τα παράθυρα</i>	226
Πλάτων Ροδοκανάκης - <i>Η αρπίστρα</i>	227
Μαρκ Τουέν - <i>Δαμάζοντας το ποδήλατο</i>	229
Άγγελος Βλάχος - <i>Ο κύριός μου Αλκιβιάδης</i>	231
Κ. Γ. Καρυωτάκης - <i>Διάκος</i>	234
Αντώνης Σανουδάκης-Σανούδος - <i>ΕΚΤΗ ΩΔΗ Ο αυτοκατάδικος</i>	235
Πηγές Εικόνων	237

«Η πρόοδος της λογοτεχνίας, δηλαδή η τελειοποίηση της τέχνης του στοχασμού και της έκφρασης, είναι αναγκαία στην εγκαθίδρυση και στη συντήρηση της ελευθερίας».

Madame De Staël, *Περί Λογοτεχνίας*,
Μετάφραση - Σημειώσεις - Επίμετρο Μαίρη Λεοντσίνη,
εκδ. Εξάντας-Νήματα, Αθήνα 2004

«Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή.
Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς να βλέπουν
τίποτα και προσπερνούνε. Όμως μερικοί
κάτι βλέπουν, το μάτι τους αρπάζει κάτι
και μαγεμένοι πηγαίνουνε να μπουν».

Γιώργης Παυλόπουλος, *Τα αντικλείδια*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1988

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες,

Ως συγγραφική ομάδα προσπαθήσαμε στο *Ανθολόγιό* σας να συμπεριλάβουμε κείμενα, παλαιότερα και σύγχρονα, τα οποία ανταποκρίνονται στις αναζητήσεις σας και θα σας βοηθήσουν να μυηθείτε στον υπέροχο κόσμο της λογοτεχνίας. Η επιλογή τους έγινε με σκοπό όχι απλώς να τα μελετήσετε, αλλά και να ταξιδέψετε νοερά στον κόσμο που αντανακλάται σε αυτά. Θα γνωρίσετε τους κειμενικούς ήρωες και τις ηρωίδες τους (πρότυπα και αντιπρότυπα), αλλά και ενδεικτικά προβλήματα που, συχνά, ανακόπτουν την πορεία του ανθρώπου προς την πρόοδο και την ευημερία. Μπορείτε να πάρετε μαθήματα ζωής μέσα από τους διαχρονικούς αγώνες για την υπεράσπιση της ελευθερίας και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων, που δίνουν ουσιαστικό νόημα και περιεχόμενο στη ζωή. Επίσης, μπορείτε να κατανοήσετε ότι η επιτυχία των ατομικών αλλά και των συλλογικών στόχων προϋποθέτει επιμονή και υπομονή, συνεργατικό πνεύμα και αδιάκοπη προσπάθεια.

Αρκετά κείμενα διατηρούν την επικαιρότητά τους, αν και από την εποχή κατά την οποία γράφτηκαν μέχρι σήμερα μεσολάβησαν πολλά χρόνια. Το στοιχείο αυτό τους προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Είναι βέβαιο ότι η προσέγγιση που θα επιχειρήσετε, με τη βοήθεια των καθηγητών/τριών σας, και η μελέτη των κειμένων στο σπίτι και στο σχολείο με το υποστηρικτικό υλικό που τα συνοδεύει θα εμπλουτίσουν τις εμπειρίες σας, θα πολλαπλασιάσουν τις γνώσεις σας και θα ενισχύσουν την κριτική σας ικανότητα. Επιπλέον, θα σας βοηθήσουν να εμβαδύνετε σε έννοιες, όπως πατρίδα, ελευθερία, ειρήνη, δημοκρατία, συνεργασία, συναδέλφωση και αλληλεγγύη των λαών κλπ., και να κατανοήσετε τα καταστροφικά αποτελέσματα στα οποία οδηγούν αρνητικές επιλογές (πόλεμος, εκδήλωση ρατσιστικής συμπεριφοράς, παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κανόνων που ρυθμίζουν την ομαλή κοινωνική συμβίωση κ.ά.).

Ευελπιστούμε ότι η μελέτη θα σας βοηθήσει να εμπλουτίσετε τη γλωσσική σας έκφραση και να αντιληφθείτε τη μεγάλη δύναμη της γλώσσας μας. Στην αξία της γλώσσας αναφέρεται και ο Οδυσσέας Ελύτης με τους στίχους του: «Μάθε να προφέρεις σωστά την πραγματικότητα» (*Ο Μικρός Ναυτίλος*, XXV, εκδ. Ίκαρος, 1985, σελ.118) και «Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.» («Τα Πάθη, Β΄», *Το Άξιον Εστί*, 23η έκδ. Ίκαρος, 2022).

Συνεπώς, με το *Ανθολόγιό* σας το ταξίδι, το οποίο άρχισε από την Α΄ Γυμνασίου, συνεχίζεται.

Ευχή όλων μας είναι τα ανθολογημένα κείμενα να σας παρακινήσουν στη μελέτη ολόκληρων λογοτεχνικών έργων και στη διά βίου φιλιαναγνωσία.

Η συγγραφική ομάδα

Η ταυτότητα του βιβλίου

Πρόγραμμα Σπουδών (Π.Σ.) και αξιοποίηση του Ανθολογίου. Το *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων* για τη Β΄ τάξη του Γυμνασίου συγκροτήθηκε σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών (Π.Σ. αρ. Φύλλου 694, 10-02-23) και τις σχετικές Προδιαγραφές (αρ. Πρωτ. 46978/ΓΔ4/24-04-2023). Όλα τα ανθολογημένα κείμενα και τα μικροκείμενα είναι γραμμένα στη Νεοελληνική Γλώσσα και στο μονοτονικό (σύμφωνα με τον Νόμο 306/1976 και τον Νόμο 1228/1982)¹.

Ανθολογούνται έργα από τη λογοτεχνική μας παράδοση, από νεότερους και σύγχρονους δημιουργούς, καθώς και από την ξένη λογοτεχνία σε μετάφραση. Με την επιλογή όλων αυτών των κειμένων επιδιώκεται να επικοινωνήσετε δημιουργικά με αυτά, αξιοποιώντας την εμπειρία της Α΄ τάξης, και να ασκηθείτε στην ανάλυση και εμβάθυνση κάθε κειμένου (ποιητικού και πεζού). Στη συνέχεια θα μπορείτε να παραγάγετε τον δικό σας προφορικό και γραπτό λόγο και να εμπλακείτε σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.

Στο *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων* έγινε προσπάθεια να περιληφθούν έργα ή αποσπάσματα έργων που είναι κοντά στα ενδιαφέροντά σας. Εντάσσονται κείμενα από όλα τα λογοτεχνικά είδη, όπως προβλέπεται από το Π.Σ. Στο Π.Σ. παρουσιάζεται η φυσιογνωμία του μαθήματος (τι είναι λογοτεχνία, η λογοτεχνία ως μορφωτικό αγαθό, γενικές κατευθύνσεις της προσέγγισης της λογοτεχνίας), η σκοποθεσία και οι στρατηγικές μάθησης, οι δραστηριότητες και η αξιολόγηση, στοιχεία που συμβάλλουν στη γλωσσική, γνωστική, συναισθηματική, επικοινωνιακή ανάπτυξη και γενικά στη συνολική καλλιέργειά σας. Μάλιστα, μέσα από τον κόσμο των λογοτεχνικών κειμένων, επιδιώκεται η απόλαυση, που μπορεί να οδηγήσει σε σχέση αγάπης διά βίου με αυτά (φιλιαναγνωσία). Σε αυτό θα βοηθήσει και η μελέτη ολόκληρου έργου, το οποίο μπορεί να είναι μυθιστόρημα, θεατρικό, νουβέλα ή συλλογή διηγημάτων. Η μελέτη του αυτοτελούς έργου γίνεται σε δοσμένους άξονες ή με ερωτήσεις, ατομικά ή σε ομάδες, σε χρόνο που θα συναποφασισθεί από τους/τις μαθητές/τριες και τον/την εκπαιδευτικό. Το θεατρικό έργο διαβάζεται στην τάξη με τις διαφορετικές φωνές των ηρώων του και μπορεί να γίνει και δρώμενο. Για τα ανθολογημένα αποσπάσματα ενδείκνυται να εντάσσεται το μέρος στο όλον. Αν πρόκειται για συλλογή διηγημάτων, μπορεί να γίνει η μελέτη τους ατομικά ή σε ομάδες.

Το *Ανθολόγιο* είναι οργανωμένο σε Άξονες Προβληματισμού και σε Θεματικές Ενότητες. Αυτές συγκροτούν συστάδες λογοτεχνικών κειμένων που πραγματεύονται, από διάφορες οπτικές γωνίες, θέματα, όπως: ειρήνη, πόλεμος, προσφυγιά, μετανάστευση, αγώνες για εθνικά και κοινωνικά θέματα, περιβάλλον, ταξίδια, γνωριμία με τον τόπο και τον κόσμο, με όλα τα χαρακτηριστικά τους. Επίσης, αναφέρονται και σε θέματα σχετικά με τη συγκρότηση των ταυτοτήτων, με διλήμματα και προκλήσεις, τα οποία αντιμετωπίζουν οι ήρωες και οι ηρωίδες. Κάθε Άξονας Προβληματισμού έχει δικό του χρωματισμό για διευκόλυνση στη χρήση του βιβλίου. Στις Θεματικές Ενότητες υπάρχουν λέξεις-κλειδιά, υποσελίδιο γλωσσάρι και όροι της λογοτεχνίας, όπου κρίνεται απαραίτητο. Σε περιπτώσεις που υπάρχει ανάγκη περιλήψης για την κατανόηση του κειμένου, αυτή παρατίθεται από τη συγγραφική ομάδα μέσα σε αγκύλες και σε πλάγια γραφή.

Στρατηγικές μάθησης και εργασίες. Τα ανθολογημένα έργα μπορούν να διδαχτούν με διάφορες στρατηγικές μάθησης, με τη συμμετοχή όλων και με στόχο να μάθετε πώς να μαθαίνετε και πώς να ξεκλειδώνετε² ένα λογοτεχνικό κείμενο, πώς να αναζητάτε το καίριο, τόσο από όσα υπάρχουν

¹ Τηρείται η ορθογραφία των δημιουργών, η οποία στα παλαιότερα κείμενα παρουσιάζει αποκλίσεις από τη Γραμματική που διδάσκεται σήμερα.

² **Ιερεμίας Χόθορν (Jeremy Hawthorn)**, *Ξεκλειδώνοντας το Κείμενο*, μτφρ. Μαρία Αθανασοπούλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1952.

στην επιφάνεια του κειμένου όσο και από όσα θα αποκαλυφθούν με τη μελέτη του σε βάθος. Η διδασκαλία έχει ως επίκεντρο τη δική σας πρόσληψη, ανταπόκριση και κατανόηση, καθώς έχει μεγάλη σημασία η αλληλεπίδρασή σας με τα κείμενα. Πιο συγκεκριμένα, στην τάξη, μετά την ανάγνωση/ ακρόαση/κατανόηση, θα αναδειχτούν τα νοήματα, η πολιτισμική φυσιογνωμία της κοινωνίας που αντανάκλαται σε αυτά, η πολυφωνία τους (διάλογοι, εγκιβωτισμένοι στίχοι, αποσπάσματα άλλων δημιουργών, άλλα «διακείμενα», δηλαδή κειμενικά στοιχεία που μπορούν να εντοπιστούν σε περισσότερα από ένα λογοτεχνικά έργα³) και τα χαρακτηριστικά κάθε είδους λόγου.

Στο Π.Σ. προβλέπονται εναλλασσόμενες *μαθητοκεντρικές τεχνικές*, με τις οποίες μπορεί να μετατραπεί η διδασκαλία σε «δημιουργική πράξη», με τη συμμετοχή σας και με αξιοποίηση του διαλόγου, πάντα με σεβασμό στη διαφορετική άποψη. Στη μελέτη σας περιλαμβάνονται και όλα τα μικροκείμενα (εργοβιογραφικά, προοργανωτές, φωτογραφικό και ό,τι άλλο οπτικό υλικό, τίτλοι, αφιερώσεις, χρονολογίες, γνωστά ως «παρακειμενικά και περικειμενικά» στοιχεία), που περιβάλλουν το κείμενο και «συνομιλούν» με αυτό, καθώς όλα έχουν τον ρόλο τους για την κατανόησή του. Κατά την ανάλυση, γίνεται εστίαση στο περιεχόμενο, στη δομή, στη γλώσσα και στην τέχνη της γραφής κάθε δημιουργού. Προβάλλονται τα κύρια θέματα και –πάντα σε επαφή με τα κείμενα– δίνονται με φειδώ οι απαραίτητοι όροι της αφηγηματολογίας. Ειδικότερα, η ποίηση προσεγγίζεται καλύτερα μέσα από τις εικόνες, από τον ρυθμό, από τη μεταφορική χρήση του λόγου, τη στίξη και τη σημασία της κ.ά. Στην πεζογραφία εντοπίζονται και συζητούνται τα παρακάτω: τι λέει το κείμενο και πώς το λέει (αφηγηματικοί τρόποι και τέχνη γραφής του δημιουργού, σχήματα λόγου), πού λαμβάνει χώρα η δράση (τόπος), πότε (ο χρόνος και η λειτουργία του στο κείμενο), πρόσωπα και πλοκή, ρόλοι χαρακτήρων κ.ά. Αξιοποιούνται το Συμπληρωματικό Υλικό (ΣΥ), με την ένδειξη στο βιβλίο σας QR (Γραμμωτός Κώδικας Γρήγορης Απόκρισης), οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), οι βιβλιοθήκες, το διαδίκτυο και παρατίθενται και κάποιοι ιστότοποι (όπου θεωρήθηκε απαραίτητο).

Κάθε ανθολογημένο έργο ακολουθείται από ερωτήσεις κατανόησης και άλλες δραστηριότητες. Με την ολοκλήρωση κάθε συστάδας κειμένων υπάρχουν ερωτήσεις και δραστηριότητες, δημιουργικές, ομοδοσυνεργατικές κ.ά. Συχνά, για ευρύτερη μελέτη των θεμάτων της συστάδας δίνεται πρόσθετο Συμπληρωματικό Υλικό, στο οποίο έχετε πρόσβαση μέσα από Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα (ΨΜΑ), ανοίγοντας τον διεθνή κώδικα (QR code). Στόχος όλων των δραστηριοτήτων είναι να εμβαθύνετε σε όσα μελετήσατε ή συζητήσατε, να εντοπίσετε πώς συνομιλούν μεταξύ τους τα κείμενα και να συζητήσετε πώς αντιδρούν οι άνθρωποι σε διάφορες καταστάσεις -ευχάριστες ή δυσάρεστες-. Προτείνονται ενδεικτικές δραστηριότητες, αλλά έχετε τη δυνατότητα να προσθέσετε και δικές σας, αξιοποιώντας πάντα τα δεδομένα του κειμένου σας. Επίσης, είναι καλό να επινοήσετε και δικές σας δημιουργικές δραστηριότητες με τη βοήθεια ή και με την καθοδήγηση του/της καθηγητή/τριας σας (π.χ. δημιουργία εφημερίδας/περιοδικού, διαθεματική σύνδεση της λογοτεχνίας με άλλα μαθήματά σας, μετατροπή ποιήματος σε πεζό ή πεζού σε κόμικς κ.ά.). Άλλωστε, η λογοτεχνία σχετίζεται με όλους τους τομείς του ανθρώπινου πολιτισμού, υλικού και πνευματικού, και ενδείκνυται για δραστηριότητες δημιουργικές με τις οποίες εξάπτεται η φαντασία, καλλιεργούνται δεξιότητες και αφυπνίζονται ικανότητες. Επίσης, ενδείκνυται και για ομοδοσυνεργατικές δραστηριότητες, με τις οποίες καλλιεργούνται η συνεργασία και η κοινωνικοποίηση. Για παράδειγμα, μπορείτε να δημιουργήσετε τα δικά σας σενάρια με αφορμή τα θέματα της συστάδας των κειμένων ή τις δικές σας καλλιτεχνικές δημιουργίες. Επιπλέον, με οδηγό τα κείμενα και τις σχετικές δραστηριότητες του *Ανθολογίου*, προτεί-

³ Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

νεται να αξιοποιήσετε και το θεατρικό παιχνίδι ή τη δραματοποίηση, καθώς –πέρα από τα θεατρικά έργα– οι διάλογοι που εμπεριέχονται στα διηγήματα ή στα αποσπάσματα από τα μυθιστορήματα προσφέρονται για μετατροπή σε δρώμενο και σε παιχνίδια ρόλων. Η εξοικείωση με τον θεατρικό λόγο και τα χαρακτηριστικά του (όπως μύθος, δραματικά πρόσωπα, πράξεις, σκηνές) ίσως οδηγήσει κάποιους ή κάποιες μαθητές/τριες στην οργάνωση θεατρικής ομάδας.

Σημαντικό ρόλο στη δική σας δημιουργικότητα μπορεί να διαδραματίσουν και οι προτεινόμενες δραστηριότητες, στις οποίες αξιοποιείται και η ρητορική τέχνη (διττοί λόγοι). Για παράδειγμα, με αφορμή τα κείμενα, ενδείκνυται να οργανώσετε «αγώνες λόγων» στην τάξη, με στόχο να εκφράσετε με επιχειρήματα τις απόψεις σας για όσα μελετήσατε. Αυτή η δραστηριότητα καλό είναι να γίνει με την ολοκλήρωση της συστάδας των κειμένων, ως ανακεφαλαίωση. Με τις δραστηριότητες αυτές επιδιώκεται να ενδυναμωθεί η αυτοπεποίθηση και η αυτοεκτίμησή σας και να αναδείξετε τις δεξιότητες, τις οποίες πιθανόν δεν υποπευούσατε ότι διαθέτετε. Έτσι θα αποκτήσετε πολύτιμη «σκευή» για τη ζωή σας.

Κατά τη διδασκαλία, όλα όσα συνοδεύουν τα κείμενα (βιογραφικά, προοργανωτές, εισαγωγικά σημειώματα) και οι λέξεις-κλειδιά λαμβάνονται υπόψη, πριν ή κατά την ανάγνωση, καθώς θα σας βοηθήσουν στην κατανόησή τους. Επισημαίνεται ότι δίνονται μόνο τα απαραίτητα για να μη χειραγωγηθεί η δική σας ανάγνωση και πρόσληψη. Επίσης, τα εργοβιογραφικά, οι προοργανωτές και οι λέξεις-κλειδιά δίνονται σε πλάγια γραφή για να είναι διακριτά από τα κείμενα των δημιουργών και τις ερωτήσεις που συνοδεύουν τα κείμενα. Οπότε, όπου τα μικροκείμενα είναι σε πλάγια γραφή, οι τίτλοι των έργων είναι σε όρθια γραφή.

Από τη λογοτεχνία, σε επίπεδο περιεχομένου, αποκτάτε γνώσεις για τον κόσμο (συνομιλία πραγματικότητας και μυθοπλασίας, επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη και οι επιπτώσεις τους, σχέση με τη φύση κ.ά.), γνώσεις για τη λογοτεχνία (δομικά στοιχεία του αφηγηματικού έργου – τόπος, χρόνος, σκηνές, πλοκή, χαρακτήρες) και στοιχεία για το ήθος και τη δράση των ηρώων και ηρωίδων. Επίσης, όσα κείμενα συνοδεύονται και «συνομιλούν» με εικαστικό υλικό, αυτό αξιοποιείται κατά τη μελέτη σας.

Είναι σημαντικό να συνεργάζεστε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας στην τάξη και για τις συνθετικές δραστηριότητες μπορείτε να συνεργάζεστε και στο σπίτι. Η εργασία σε ομάδες θα σας ωφελήσει τόσο στη μαθητική όσο και στην υπόλοιπη ζωή σας, καθώς συμβάλλει στην αυτενέργεια, στον διάλογο, στον αλληλοσεβασμό, στην κοινωνικοποίηση και στη συνεργασία. Οι ομάδες σας καλό είναι να αποτελούνται από τρία με πέντε τουλάχιστον μέλη από όλα τα γνωστικά επίπεδα των μαθητών/τριών για να είναι λειτουργικές και αποτελεσματικές. Κάθε μαθητής/τρια έχει κάτι ξεχωριστό να προσφέρει τόσο καλλιτεχνικά και μουσικά όσο και με οποιονδήποτε άλλον τρόπο. Ακόμα, μπορείτε να οργανώσετε και δικές σας ομάδες ανάγνωσης/αναγνωστικές κοινότητες λογοτεχνικών έργων (φιλιαναγνωσία) και να παρουσιάσετε στην τάξη βιβλία που διαβάσατε, τα οποία αναφέρονται σε θέματα που σας απασχολούν, π.χ. ξενοφοβία, ρατσισμός, βία, προσφυγιά, πόλεμος κ.ά. Επίσης, στη φιλιαναγνωσία συμβάλλει και η ένταξη ενός ανθολογημένου αποσπάσματος στο ολόκληρο έργο, καθώς μπορεί να παρακινήσει στη μελέτη και άλλων έργων.

Μέσα από όλες τις δραστηριότητες θα εμπλουτίσετε το λεξιλόγιό σας, θα καλλιεργήσετε τις καλλιτεχνικές σας δεξιότητες και θα έχετε τη δυνατότητα να γράψετε, με αφορμή ένα έργο ή ένα απόσπασμα, το δικό σας κείμενο με διαφορετική στόχευση από εκείνη του συγγραφέα ή με αλλαγή του τίτλου ή και με διαφορετικό τέλος.

Η **αξιολόγηση** (αρχική, διαμορφωτική, τελική) σε κάθε επίπεδο/φάση είναι σημαντική για τη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας και των εργασιών σας. Άλλωστε, με τις δραστηριότητες και τη

δημιουργική γραφή μαθαίνετε να αυτοαξιολογείστε και να αξιολογείτε κριτικά τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας, ώστε η βελτίωσή σας να προέλθει και από τη συνειδητοποίηση ότι στο καλό υπάρχει και το καλύτερο. Είναι σημαντικό να γνωρίζετε το πώς και το τι αξιολογείται, ώστε όλοι, ως αναγνωστική σχολική κοινότητα, να συνεργάζεστε για το καλύτερο αποτέλεσμα, που είναι το ζητούμενο και μπορεί να κάνει τη διδακτική πράξη ένα ενδιαφέρον και ελκυστικό δρώμενο. Η καταχώριση κάποιων εργασιών στον ατομικό σας φάκελο βοηθάει στην αξιολόγηση και την αυτοαξιολογησή σας, καθώς θα βλέπετε την βελτιωτική πορεία σας μέσα από τα γραπτά σας κείμενα.

Αξίζει να προστεθεί ότι η διδασκαλία της λογοτεχνίας έχει σημαντικό ρόλο στο σχολείο ως ψυχαγωγικό ανάγνωσμα, ως καλλιεργημένη γλώσσα, ως πολιτιστικό αγαθό που εστιάζει σε παγκόσμιες ανθρωπιστικές αξίες και σε ατομικά και συλλογικά προβλήματα.

Δομή του βιβλίου. Σύμφωνα με το Π.Σ. για τη Β΄ τάξη Γυμνασίου, η ύλη δομείται σε τρεις Άξονες προβληματισμού: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ, ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ, ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ. Ο κάθε Άξονας εμπεριέχει Θεματικές Ενότητες, οι οποίες συγκροτούνται από συστάδες λογοτεχνικών κειμένων με ίδια ή συγγενή θέματα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ: Ο Άξονας αυτός περιλαμβάνει δύο Θεματικές Ενότητες: Α΄ Οικουμενικές αξίες, Β΄ Κοινωνικά προβλήματα, όπου θίγονται πολλά επιμέρους θέματα: ειρήνη, πόλεμος, φιλία, προσφυγιά, μετανάστευση, κοινωνικοί αγώνες, ανθρωπίνες σχέσεις ή σχέσεις με τα ζώα και με το φυσικό περιβάλλον. Ακόμα υπάρχουν κείμενα που αναφέρονται σε διάφορες μορφές ρατσισμού, σε επιδημίες και σε άλλα σύγχρονα θέματα (οικογενειακές σχέσεις, χρήση τεχνολογίας, κοινωνικές ανισότητες).

Η δομή έχει ως εξής:

Α΄ Θεματική Ενότητα: Οικουμενικές αξίες

1. Ειρήνη
2. Αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία
3. Οικογένεια και φιλία

Β΄ Θεματική Ενότητα: Κοινωνικά προβλήματα

1. Εκπαίδευση, τεχνολογία, περιβάλλον
2. Ξενιτιά και προσφυγιά
3. Ανθρώπινες σχέσεις
4. Λοιμώδεις νόσοι

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ: Ο Άξονας αυτός περιλαμβάνει τρεις Θεματικές Ενότητες: Α΄ Ο τόπος μου, Β΄ Ο κόσμος, Γ΄ Το ταξίδι. Οι Θεματικές Ενότητες εστιάζουν στη γνωριμία του τόπου και του κόσμου με όλα όσα τους συγκροτούν, δηλαδή την ανθρωπογεωγραφία, την ιστορία, τον πολιτισμό τους και άλλα.

Η δομή είναι η ακόλουθη:

Α΄ Θεματική Ενότητα: Ο τόπος μου

1. Ο τόπος μου και οι άνθρωποι
2. Εθνική ζωή
3. Θρησκευτική ζωή, Πολιτισμός και Τέχνες

Β΄ Θεματική Ενότητα: Ο κόσμος
Ο κόσμος και ο πολιτισμός του

Γ΄ Θεματική Ενότητα: Το ταξίδι

1. Ναυτικά ταξίδια
2. Ταξίδια αναψυχής, εξερεύνησης και μετανάστευσης
3. Ταξίδια μνήμης και περιπέτειας

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ: Ο Άξονας αυτός περιλαμβάνει δύο Θεματικές Ενότητες: Α΄ Ταυτότητες, Β΄ Διλήμματα και Προκλήσεις. Τα κείμενα που αναφέρονται στις ταυτότητες αναδεικνύουν τους παράγοντες (αξίες, πρότυπα, συμπεριφορές κ.ά.), οι οποίοι συμβάλλουν στη συγκρότηση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας. Τα ανθολογημένα έργα προβάλλουν και τον τρόπο με τον οποίο οι κειμενικοί ήρωες αντιμετωπίζουν διλήμματα και προκλήσεις, που προσδιορίζουν τη μετέπειτα ζωή τους. Αυτά μπορούν να αποτελέσουν οδηγό και για τις δικές σας επιλογές (ως πρότυπα ή αντιπρότυπα).

Η δομή αυτού του Άξονα κατά Θεματική Ενότητα έχει ως εξής:

Α΄ Θεματική Ενότητα: Ταυτότητες

1. Συλλογική ταυτότητα
2. Ατομική ταυτότητα

Β΄ Θεματική Ενότητα: Διλήμματα και Προκλήσεις

1. Διλήμματα
2. Προκλήσεις

Αγαπητές μαθήτριες και αγαπητοί μαθητές, ελπίζουμε η λογοτεχνία ως τέχνη του λόγου και νοητό ταξίδι να σας ανοίξει νέους πνευματικούς ορίζοντες, να απελευθερώσει τις δημιουργικές σας δυνάμεις και να σας οδηγήσει στην απόκτηση νέων εμπειριών για τον τόπο σας και τον κόσμο.

Η συγγραφική ομάδα

Ενδεικτικές οδηγίες για
τον/την εκπαιδευτικό

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Λέγοντας κοινωνική ζωή εννοούμε την ειρηνική συνύπαρξη ενός συνόλου ανθρώπων. Η ομαλή λειτουργία της κοινωνικής ζωής δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Απαιτούνται προσδιορισμένοι κανόνες, οργάνωση σε όλα τα επίπεδα, προγραμματισμός, προτεραιότητες, συλλογική και ατομική ευθύνη, αποδοχή και σεβασμός των βασικών αξιών για την προστασία της ζωής και του πολιτισμού του ανθρώπου. Σε αντίθετη περίπτωση, προκαλούνται προβλήματα με συνέπειες, συχνά, τραγικές.

Βασικές Θεματικές Ενότητες του Άξονα Κοινωνική Ζωή, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, αποτελούν οι Οικουμενικές αξίες και τα Κοινωνικά προβλήματα, σύγχρονα ή διαχρονικά, τα οποία οργανώνονται σε συστάδες λογοτεχνικών κειμένων. Η μελέτη τους αποβλέπει στην ευαισθητοποίηση και στον προβληματισμό σας, στην ενίσχυση της κριτικής σκέψης, στον γλωσσικό εμπλουτισμό και στην καλλιέργεια της αγάπης για τη λογοτεχνία (φιλιαναγνωσία). Με τη διαφορετική οπτική ή με το διαφορετικό είδος λόγου, που κάθε δημιουργός αναπτύσσει το θέμα του, καθώς και με τις δημιουργικές εργασίες, θα διεκρινθεί ο πνευματικός σας ορίζοντας, θα αποκτήσετε γνώση του κοινωνικού περιβάλλοντος και θα βοηθηθείτε για την καλύτερη ένταξή σας στην κοινωνική ζωή.

Α' Θεματική Ενότητα: Οικουμενικές αξίες

Οι οικουμενικές αξίες, όπως είναι η ειρήνη, η ελευθερία, η δημοκρατία, η αγάπη, η φιλία, η οικογένεια, αναγνωρίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο και η εξασφάλισή τους απαιτήσε και απαιτεί σκληρούς αγώνες. Αποτελούν βασική προϋπόθεση για την πρόοδο των κοινωνιών και την ειρηνική συνύπαρξη ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και λαών. Σε αυτές τις οικουμενικές αξίες αναφέρονται οι συστάδες κειμένων που ακολουθούν.

Με την επίβλεψη και βοήθεια των καθηγητών/τριών σας, ατομικά ή ενταγμένοι/ες σε ομάδες (σχέδιο εργασίας/μέθοδος project), θα εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές στα κείμενα, τη γλώσσα και το ύφος τους, θα μελετήσετε τον τρόπο γραφής των δημιουργών και γενικότερα τα στοιχεία της λογοτεχνικής προσέγγισης.

Λέξεις-κλειδιά: οικουμενικές αξίες, ελευθερία, ειρήνη, πόλεμος, ήρωας, λαός, Κατοχή, Δικτατορία, φιλία, οικογένεια, πατέρας, σημαία, ύμνος, δίκαιο, Κρήτη, Κύπρος.

Θεόφιλος, Μέγα αρτοποιείον Γεωργίου Παναγιώτου Κόντου Εκ Θεσσαλίας της Πρωτευούσης Λαρίσης (Μουσείο Θεόφιλου, Μυτιλήνη)

Ερώτηση: Πώς συνδέεται ο παραπάνω πίνακας με την κοινωνική ζωή;

1. Ειρήνη

Ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943) γεννήθηκε στην Πάτρα. Εμπνεύστηκε από την Ελληνική Ιστορία, συνέθεσε μεγάλες ποιητικές αφηγήσεις, όπως είναι: Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου, Η Φλογέρα του βασιλιά, Η Ασύλευτη Ζωή κ.ά. Αξιόλογο είναι το δοκιμακό, το κριτικό και το φιλολογικό έργο του. Έγραψε και το θεατρικό Τρισεύγενη και διηγήματα. Υπήρξε ιδρυτής και κύριος εκπρόσωπος της Νέας Αθηναϊκής Σχολής¹. Αγονίστηκε για την καδιέρωση της δημοτικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας της Ελλάδας. Τιμήθηκε με πολλά βραβεία και διακρίσεις.

Εμπλουτισμένη
εργοβιογραφία

Κωστής Παλαμάς Ονειρεμένος ύμνος

Το ποίημα «Ονειρεμένος ύμνος» προέρχεται από την ενότητα «Περάσματα και Χαιρετισμοί, Γ΄» και είναι αφιερωμένο στον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, Πρωθυπουργό της Ελλάδας, που εγκαθίδρυσε την Αβασίλευτη Δημοκρατία το 1924. Το ποίημα «Ο Πόλεμος και οι Λαοί», προέρχεται από την ενότητα «Πρόσωπα και Μονόλογοι, Δ΄».

Στον Αλέξανδρο Παπαναστασίου

Στη μια, στην Πολιτεία μ' εσέ που υψώνεται,
του πολέμου σθηστό τ' άγριο καμίνι.
Οι Πατρίδες γυρτές φιλούν τα πόδια Σου,
Ειρήνη, Ειρήνη, Ειρήνη!

Όπου πατάς, μεστά τα στάχνα φούντωσαν,
βρυσομάννα δροσόνερο σε χύνει,
δαύμα οι λαοί στα μητρικά τα χέρια Σου,
Ειρήνη, Ειρήνη, Ειρήνη!

Τ' όνειρό Σου περνάει στο φως, και γίνεται
δρυσκεία. Ψυχή, μια σάρκα θεία Σε ντύνει,
τα σπαδιά στην ποδιά Σου κλειδιά και άροτρα,
Ειρήνη, Ειρήνη, Ειρήνη!

Κορώνα κ' η αθηναία Ελιά² στο διάβα Σου.
Εικόνας φειδιακής³ Εσύ γαλήνη,
φαλμοί σε υμνούν, κρίνα λευκά οι καθρέφτες Σου,
Ειρήνη, Ειρήνη, Ειρήνη!

¹ Η Νέα Αθηναϊκή Σχολή, με αρχηγό τον Παλαμά, απελευθερώνει τον στίχο από την καθαρεύουσα και τον Ρομαντισμό. Συνδέει την ποίηση με την πνευματική ζωή του τόπου και τις ρίζες του (παράδοση, δημοτικό τραγούδι) και στρέφεται στα λογοτεχνικά ρεύματα του Παρνασσισμού και του Συμβολισμού, που έρχονται από τη Γαλλία. Ο Παρνασσισμός αναζητάει την έμπνευση στην αρχαιότητα, προσέχει την ακρίβεια της έκφρασης, τη μορφή των στίχων και την ομοιοκαταληξία (Παλαμάς, Δροσίνης, Σικελιανός, Βάρναλης κ.ά.). Ο Συμβολισμός εστιάζει στη μουσικότητα και επιβλητικότητα του στίχου, τα αντικείμενα γίνονται σύμβολα των συναισθημάτων των δημιουργών και της ψυχικής τους κατάστασης (Καρυωτάκης, Χατζόπουλος κ.ά.). Ο Ρομαντισμός αμφισβητεί τους κανόνες του παρελθόντος και στρέφεται στο συναίσθημα, στη φαντασία, στο συγκινησιακό, στο ονειρικό και ιδανικό. Δεν προσέχει τη μορφή, αλλά την υποβλητική εικόνα και τον ρυθμό και συνδέει την τέχνη με τη ζωή. Εκπροσωπείται από την Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή (Παναγιώτη και Αλέξανδρο Σούτσο, Γεώργιο Ζαλοκώστα, Αχιλλέα Παράσχο κ.ά.).

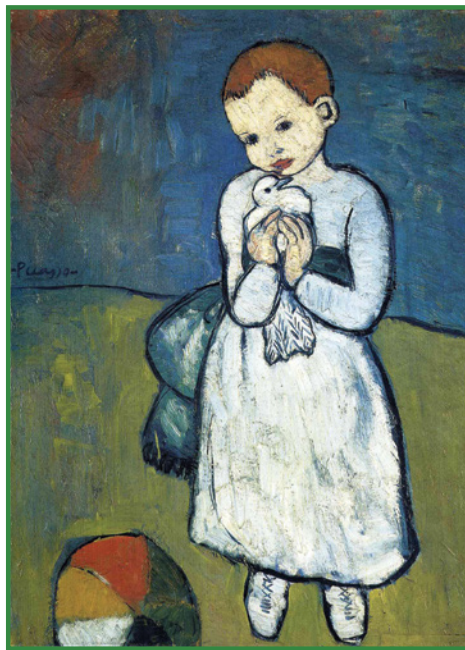
² Ελιά: σύμβολο ειρήνης. Δηλαδή η ελιά, το δέντρο, παραπέμπει στην αφηρημένη έννοια ειρήνη.

³ φειδιακής: επίθετο που παραπέμπει στην τελειότητα της τέχνης του μεγάλου γλύπτη των κλασικών χρόνων Φειδία.

Ο Πόλεμος και οι Λαοί

Δεν θέλουν πόλεμο οι λαοί. Θέλουν της γης τη χάρη
με τα χλωρά τριαντάφυλλα και το ξανθό σιτάρι.
Μα ή βροντερός ή αμίλητος με τα όπλα ή με τα πάδη
για πάντα ο πόλεμος λυσσάει μεσ' στις καρδιάς τα βάδη!
1938

Κωστής Παλαμάς, *Απαντα*, επιμ. Γερ. Γ. Ζώρας, τόμ. 8ος,
εκδ. Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, Αθήνα 2020

Pablo Picasso, *Το παιδί με το περιστέρι* (1901)

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να συγκρίνετε τα δύο ποιήματα ως προς το περιεχόμενο και να σχολιάσετε τον τρόπο γραφής τους.
2. α) Να γράψετε μία παράγραφο με λέξεις από τα παραπάνω ποιήματα: ειρήνη, λαοί, γαλήνη, πόλεμος, πάδη.
β) Να βρείτε πληροφορίες για τη σύνδεση της ελιάς με την ειρήνη και να γίνει συζήτηση στην τάξη.
3. Ο Κ. Παλαμάς γράφει σε παραδοσιακή μορφή ποίησης, αλλά αξιοποιεί και σύμβολα, τα οποία αποτελούν γνώρισμα της μοντέρνας ποίησης. Τα κύρια γνωρίσματα της παραδοσιακής ποίησης είναι: ισοζυγισμένοι στίχοι, στροφικές ενότητες με ολοκληρωμένο νόημα, μέτρο, ομοιοκαταληξία, ωραίο ύφος, επαναλήψεις κ.ά.
Ποια από αυτά τα χαρακτηριστικά εντοπίζετε στα ποιήματα;

Ο Νικηφόρος Βρεττάκος (1912-1991) γεννήθηκε στις Κροκεές της Λακωνίας. Συμμετείχε κατά τη Γερμανική Κατοχή στην Εθνική Αντίσταση. Από μικρός στράφηκε στη Λογοτεχνία, εγκαταλείποντας τις νομικές σπουδές του. Έχει γράψει ποίηση, πεζογραφία και έκανε μεταφράσεις. Στο έργο του υμνεί την αγάπη, την ειρήνη, τον άνθρωπο και το ελληνικό πνεύμα. Τιμήθηκε με πολλά βραβεία και το 1982 έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Σημαντικά έργα του είναι: Η ηρωική συμφωνία, Το βάθος του κόσμου, Οδύνη, Λειτουργία κάτω από την Ακρόπολη κ.ά.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Τα μολύβια του Βακλάβ

Το διήγημα ανήκει στη συλλογή Μπροστά στο ίδιο Ποτάμι, όπου ο Νικηφόρος Βρεττάκος εξιστορεί δραματικές περιπτώσεις παιδιών, τα οποία γνώρισε από κοντά, στη διεθνή παιδούπολη «Μικρός κόσμος». Η παιδούπολη λειτούργησε στην Ελβετία αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην παιδούπολη φρόντιζαν τα ορφανά παιδιά του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ένα από αυτά τα παιδιά είναι και ο ορφανός Βακλάβ, ο οποίος τα βράδια ζωγράφιζε τα διώματά του στους τοίχους. Η δράση του έγινε γνωστή και κλήθηκε από τον διευθυντή να δώσει εξηγήσεις. Στο απόσπασμα, ο Βακλάβ ετοιμάζει την απολογία του.

Ως το βράδυ, είχε συγκεντρώσει μερικά πράγματα στο μυαλό του. «Αυτά που ζωγραφίζω, τα είδα στη Βαρσοβία όπως τα ζωγραφίζω. Όταν πέφτω να κοιμηθώ, ζωντανεύουν, σηκώνονται όρθια μέσα μου και γίνονται το ίδιο αληθινά, όπως ήταν κι όταν τα έβλεπα στη Βαρσοβία. Σηκώνομαι τότε, περπατάω στα δάχτυλα, παίρνω τα μολύβια μου που τα 'χω σ' ένα μεγάλο κουτί, ανοίγω προσεχτικά το παράθυ-

ρο, πηδώ κάτω και φεύγω. Αυτό το σκοτεινό πράγμα που έχει σηκωθεί μέσα μου, το ζωγραφίζω στον τοίχο. Το βγάζω δηλαδή από μέσα μου και το αφήνω εκεί. Γυρίζοντας, μπορώ και κοιμάμαι έπειτα...»

Επαναλαβαίνει στο μυαλό του όλη αυτή την προετοιμασμένη απολογία, τότε τη βρίσκει καλή, τότε όχι. Μήπως θα έπρεπε να άρχιζε και να τελείωνε διαφορετικά; Αν άρχιζε π.χ. έτσι: «Ζωγραφίζω στους τοίχους για να μην πεθάνω, κύριε διευθυντά. Δε θα κοιμάμαι και θα πεθάνω...» Αλλά θα τον καταλάβει τάχα ο διευθυντής, όπως και να του τα πει;

[Τελικά, οι υπεύθυνοι, μετά την απολογία του Βακλάβ, ακολουθώντας τις υποδείξεις ψυχολόγου, έβαλαν στον κοιτώνα του ένα μεγάλο τραπέζι.]

Του αγόρασαν και μια μεγάλη δεσμίδα χοντρό άσπρο χαρτί, ειδικό για τα σχέδιά του, που οι κόλλες του ήταν πλατιές και μακριές ως ένα μέτρο. Τον πρώτο καιρό ο Βακλάβ, σηκωνότανε και ζωγράφιζε κι από ένα σχέδιο κάθε νύχτα. Αργότερα έκανε ένα σχέδιο κάθε δυο, κι από σιγά-σιγά ένα κάθε τρεις, κάθε πέντε, κάθε δέκα νύχτες.

Όταν πέρασε κάμποσος καιρός, άρχισε να κόβει τις κόλλες του στην αρχή στη μέση, μετά στα τέσσερα και πιο ύστερα στα οχτώ. Το χαρτί που του αγόρασαν την τελευταία φορά, έμεινε στο τέλος σχεδόν αχρησιμοποίητο.

Είχε περάσει αρκετός καιρός, που ο Βακλάβ δεν είχε ξαναπιάσει τη ζωγραφική του. Ήρθε όμως μια μέρα πάλι – μέρα και όχι νύχτα – που πήρε ένα κομμάτι χαρτί και ζωγράφισε έναν ήλιο. Μόνο πως το χρώμα του ήλιου του ήταν μωβ. Επέμεινε αρκετά πάνω σ' αυτό το δέμα. Αργότερα έφτιαξε έναν ήλιο που ήταν υπόλευκος. Όσο που μια μέρα, πολύ αργότερα όμως, έφτιαξε έναν ήλιο με ωραίο χρυσαφί χρώμα, έναν ήλιο λαμπρό, πάλλαμπρο. Μόνο πως γύρω-γύρω ο δίσκος του ήτανε γιομάτος από σκληρά, σουβλερά αγκάδια.

Ο διευθυντής πήρε τότε στο τηλέφωνο το γιατρό. Ο γιατρός δέχτηκε πολύ ευχαριστημένος την είδηση και στο τέλος του είπε:

— Όσο για τ' αγκάδια, όλοι έχουμε κι από κάποιο αγκάδι καρφωμένο μες στην ψυχή μας. Θα είχε γίνει ένα θαύμα, αν ο Βακλάβ δεν είχε καρφωμένα στην ψυχή του τόσα αγκάδια, όσα τουλάχιστο έχει γύρω του και ο δίσκος του ήλιου που ζωγράφισε.

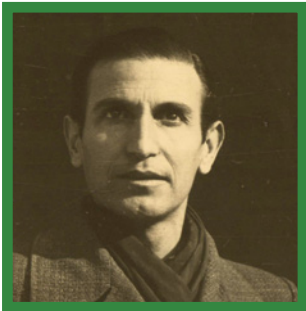
Νικηφόρος Βρεττάκος, *Μπροστά στο ίδιο ποτάμι*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2012

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Με ποιον τρόπο ο Βακλάβ προσπαθεί να απαλλαγεί από τους εφιάλτες του βιώματός του;
2. Ποια συναισθήματα σας προκάλεσε η μελέτη του αποσπάσματος; Να τα καταγράψετε σε μία παράγραφο.
3. Να δημιουργήσετε ένα πεζό κείμενο (80-100 λέξεις) ή ένα ποιητικό, με τις λέξεις: ζωγραφί-ξω, μολύβια, ήλιος, ειρήνη, πόνος, ανακούφιση.

Ο Μενέλαος Λουντέμης (1906-1977) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ανήκει στους λογοτέχνες που στράφηκαν προς τα κοινωνικά προβλήματα (Κοινωνικός Ρεαλισμός¹). Το 1938 εξέδωσε τη συλλογή διηγημάτων Τα πλοία δεν άραξαν, για την οποία τιμήθηκε με το Μέγα Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας. Ασχολήθηκε με όλα σχεδόν τα είδη του γραπτού λόγου (πεζογραφία, ποίηση, δοκίμιο, θέατρο, παιδική λογοτεχνία, μετάφραση κ.ά.). Έργα του: Ένα παιδί μετράει τ' άστρα, Συννεφιάζει, Οι κερασιές δ' ανθίσουν και φέτος, Θυμωμένα στάχια κλπ. Τα βιβλία του μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες και πολλά ποιήματά του μελοποιήθηκαν.

δεν μπορούν να φκιάσουν καινούρια. Μα και να μπορούσαν πάλι άδικα θα κόπιαζαν. Γιατί τι νοστιμιά έχει ένα παιχνίδι αν δεν καθίσει από πάνω σου ένας μεγάλος να στο δαυμάσει; Οι παππούδες σκεπάστηκαν με τις γούνες τους κι ολοένα συλλογιούνται και κάπου κάπου φτύνουν. Όσο για τις γιαγιάδες... καλύτερα ας μην πούμε τι κάνουν. Μόνο βήχουν, σωπαίνουν και βλαστημάνε.

Κι ένα άλλο πράμα ακόμα δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τα παιδιά. Αφού ο πόλεμος ήταν τόσο κακός γιατί τον φέρανε;

Μενέλαος Λουντέμης

Θυμωμένα στάχια

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Θυμωμένα στάχια, το οποίο ο συγγραφέας εμπνέεται από τη φρίκη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1940-44) και τα αναπάντητα ερωτήματα κάθε πολέμου, σε αντίστιξη με την ειρήνη.

Μα οι μικροί τίποτα δεν καταλαβαίνουν. Κείνοι οι μεγάλοι μόνο ένα πράμα ξέρουνε. Να λένε πράματα που δεν τα καταλαβαίνουν τα παιδιά. Κι ύστερα σωπαίνουν. Μα τα καημένα τα παιδιά ένα πράμα βλέπουν. Ότι τα σπίτια τους γιόμισαν κρυαμάρα και κατσουφιά. Ότι χάδηκ' απ' τα μαγαζιά το τυρί, ο χαλβάς, το λάδι και τα ζαχαράτα. Ότι οι χαροκόποι σταμάτησαν για πάντα τα γλέντια τους. Κι ότι οι γύφτοι αντί να φυσούνε στα κλαρίνα τους φυσούνε τα χέρια τους για να τα ξεστάνουν. Αυτά μόνο ξέρουνε τα παιδιά. Κι ένα άλλο ακόμη. Ότι με τον πόλεμο όλα χάσανε τη γλύκα τους και τη νοστιμιά τους. Καμιά χάρη πια έχουν τα παλιά παιχνίδια. Και το κακό είναι ότι

Μίνα Φάκκα, Φόβος

¹ **Κοινωνικός Ρεαλισμός:** Εμφανίστηκε στη Γαλλία, κατά τον 19ο αιώνα, με εκπρόσωπο τον Gustave Flaubert (Γκυστάβ Φλωμπέρ). Σύμφωνα με το λογοτεχνικό αυτό ρεύμα, η λογοτεχνία αντανακλά την κοινωνική πραγματικότητα, όπως την αντιλαμβάνεται και τη βιώνει κάθε δημιουργός.

Γιατί –όπως δείχνουν τα πράματα– ο πόλεμος δεν ήρθε μόνος του. Κάποιοι τον έφεραν. Και τότε γιατί δεν τον διώχνουν να πάει στον αγύριστο; Κι η αρρώστια, που λέει ο λόγος, έρχεται μόνη της, μα την κυνηγούν με τα φάρμακα. Και τον πόλεμο, θα μου πεις τον κυνηγούν, με τα τουφέκια. Μα αυτό που κάνουν ίσα ίσα είναι ο πόλεμος! Μα την αλήθεια πολύ μπερδεμένα πράματα όλα τούτα για τ' άγουρα μυαλά των παιδιών. Και δεν καθόταν και κανένας μεγάλος να τους τα εξηγήσει. Για ένα πράμα μονάχα δε χωρούσε συζήτηση. Ότι απ' όλα τα κακά που είχαν πέσει στον κόσμο των παιδιών αυτό ήταν το χειρότερο. Χειρότερο και απ' τα κακά παραμύθια.

Μενέλαος Λουντέμης, *Θυμωμένα στάχια*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποιες καταστάσεις δεν μπορούν να καταλάβουν τα παιδιά στο κείμενο; Να συνδέσετε το ερώτημά τους με τον πίνακα ζωγραφικής του κειμένου.
2. Με ποια εκφραστικά μέσα μεταδίδεται το αντιπολεμικό μήνυμα; Να κάνετε σχετική συζήτηση στην τάξη.
3. Αφού διαβάσετε τους παρακάτω στίχους, σε ύφος ερωταποκρίσεων, από «Το Γλωσσάριο των Ανθέων» του ποιητή και ζωγράφου Νίκου Εγγονόπουλου: να δημιουργήσετε όσους στίχους θέλετε, αξιοποιώντας το ίδιο ύφος γραφής, επιλέγοντας λέξεις που εκφράζουν οικουμενικές έννοιες ή αξίες.

Το Γλωσσάριο των Ανθέων

«το θαλάσσιο ή την ζωή;
τη ζωή»

«το άλφα ή το ω μέγα;
το άλφα»

«τον πόλεμο ή την ειρήνη;
την ειρήνη»

«την εκκίνηση ή την άφιξη;
την εκκίνηση»

«την αγάπη ή την αδιαφορία;
την αγάπη»

«νυν ή αεί;
αεί»

Ν. Εγγονόπουλος, *Ποήματα*, τόμ. Β', εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1985

Δραστηριότητα αντιστοίχισης

Δραστηριότητες και Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα (στο εξής ΨΜΑ) για τη συστάδα κειμένων:

1. Ειρήνη

1. Αν έχετε ανάλογα βιώματα με τον Βακλάβ ή σχετική πληροφόρηση, άμεση ή έμμεση, από μνήμες δικών σας ανθρώπων ή από διαβάσματά σας ή από κάποιον ντοκιμαντέρ, να τα αποτυπώσετε σε ποίημα ή σε πεζό κείμενο ή σε καλλιτεχνικό έργο σας.
2. Μετά την επεξεργασία των κειμένων της συστάδας, να μελετήσετε ευρύτερα το θέμα «ειρήνη-πόλεμος» και να εργαστείτε με τη μέθοδο σχεδίων εργασίας/project, αφού χωριστείτε σε ομάδες:
  - α) Η πρώτη ομάδα να καταγράφει τα ερωτήματα των παιδιών για τον πόλεμο, με βάση το έργο του Μενέλαου Λουντέμη *Θυμωμένα στάχνα*.
  - β) Η δεύτερη ομάδα να δώσει τις υποθετικές απαντήσεις από τους μεγάλους στα ερωτήματα των παιδιών.
  - γ) Η τρίτη ομάδα να παρουσιάσει έναν κόσμο όπου επικρατεί ειρήνη και να αναφερθεί στα αγαθά της.
  - δ) Η τέταρτη ομάδα να αναδείξει καλλιτεχνικά την αντίθεση ειρήνης και πολέμου, με λόγο, εικόνα, δρώμενο, ψηφιακό παιχνίδι ή με ό,τι άλλο αποφασίσει.Τα συμπεράσματα της συζήτησης στην τάξη, να τα καταγράψετε στον πίνακα και στον ατομικό σας φάκελο.

Δραστηριότητα
συμπλήρωσης προτάσεων

Δραστηριότητα αντιστοίχισης

Εμπλουτισμένο γλωσσάρι
λογοτεχνικών όρων

2. Αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία

Ο Γιάννης Ρίτσος (1909-1990) γεννήθηκε στη Μονεμβασιά. Ασχολήθηκε με την ποίηση, τη ζωγραφική, τη μουσική και το θέατρο. Στα χρόνια του Εμφυλίου και μετά την Απριλιανή Δικτατορία του 1967 εξορίστηκε για τις πολιτικές του ιδέες. Δημοσίευσε πάνω από εκατό ποιητικές συλλογές, καθώς και μυθιστορήματα, μεταφράσεις και χρονογραφήματα. Για το πλούσιο έργο του τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Πολλά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί. Από τα σημαντικότερα ποιητικά του έργα είναι Ο Επιτάφιος, Η Ρωμιοσύνη, Η Τέταρτη Διάσταση, Η Σονάτα του Σεληνόφωτος κ.ά.

Εμπλουτισμένη
εργοβιογραφία

Γιάννης Ρίτσος Μαντατοφόρες

Το ποίημα είναι απόσπασμα από την ομότιτλη συλλογή και μπορεί να αποδοθεί θεατρικά. Αναφέρεται στην περίοδο της δικτατορίας (Απρίλιος 1967-Ιούλιος 1974). Στο εισαγωγικό σημείωμα ο ποιητής παρουσιάζει το σκηνικό και τα πρόσωπα του έργου (ένα γυμνό τοπίο, με μεγάλα θράχια και με επτά γυναίκες μαυροφόρες, που φορούν κεφαλομάντηλα). Οι γυναίκες κουβεντιάζουν, φαίνονται σαν να μοιρολογάνε, σαν να σκέφτονται φωναχτά και να σωπαίνουν από έναν μεγάλο και ανεξήγητο φόβο. Όπως γράφει ο ποιητής στην εισαγωγή της συλλογής Μαντατοφόρες «Έχει πολλή σιωπή η φωνή τους, τόσο που δεν είσαι σίγουρος αν την ακούς ή αν τη φαντάζεσαι. Μόνο, πότε-πότε, κάτι σαν κραυγή, σαν ουρλιαχτό αγριμιού σε κλειστό λαγούμι». Ακολουθεί απόσπασμα από το τέλος του έργου, το οποίο γράφτηκε στη Γυάρο, όπου ήταν εξόριστος ο ποιητής (1967-1969).

Β΄ ΓΥΝ.: Αχ, να σημάνει λευτεριά, και στα εκατό μου, τρέχοντας, τρεις βόλτες θα φέρω γύρω ζώνοντας με κερωμένο νήμα τη Μητρόπολη του κόσμου – τάμα το βάνω.

Δ΄ ΓΥΝ.: Αύριο-μεθαύριο – δεν μπορεί – δ' αστράψουν του ήλιου τα σπαδιά πάνου απ' την κεφαλή τους

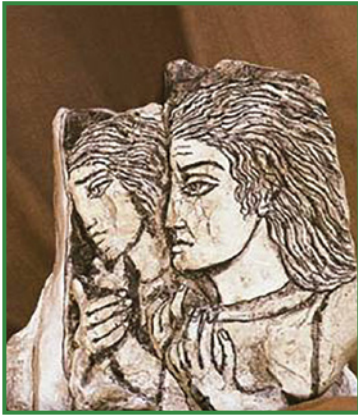
Α΄ ΓΥΝ.: αχ, δεν μπορεί, μεθαύριο θα σημάνει ανάσταση στον κόσμο,

Γ΄ ΓΥΝ.: δάβρει ο φτωχός ξεστό ψωμί, δίκιο κι ανάπαψη ο αποδαμένος.

ΣΤ΄ ΓΥΝ.: Πολύ σηκώνεις τη φωνή – δεν είναι η ώρα μήδε ο τόπος. Σώπα.

Δ΄ ΓΥΝ.: Σώπα, σωπάστε – δυναμίτης κι η σιωπή μπορεί να γίνει.

Ε΄ ΓΥΝ.: Δεν την αντέχω τη σιωπή – με πνίγει.

Εικαστικό του Γιάννη Ρίτσου

Συνανάγνωση ποιήματος

ΟΛΕΣ: Αχ, άγιο μίσος, άγιο, άγιο –

ΣΤ΄ ΓΥΝ.: Σωπάστε, – όχι άλλο αίμα·

ΟΙ ΕΞΗ: Το αίμα που χύνεται γυρεύει το αίμα, το αίμα που χύνεται παραμονεύει, το αίμα που χύνεται αναγκεύεται¹, αναγκάζει –

Δ΄ ΓΥΝ.: κάθεται μέσα στο ψωμί και περιμένει,

Β΄ ΓΥΝ.: κάθεται μέσα στο ποτήρι και τηράει² που πίνεις,

Γ΄ ΓΥΝ.: κάθεται στην καρέκλα που καθόσουνα και ξετάζει τους τοίχους.

[...]

ΣΤ΄ ΓΥΝ.: Όχι άλλο αίμα· αίμα πάνου στο αίμα – πού θα τελειώσει τούτο το κακό; τελειώνουμε – Βοήθεια, ανδρώποι, βοήθεια –

[...]

ΟΛΕΣ: Αχ, κόσμε, κόσμε μου, παιδί μου, τούτος ο πόνος μας στα σωτικά³ μας είναι που σε γεννάμε πάλι.

Μια λέξη μόνο: Λευτεριά, και λάμψαμε όλες –

Μια λέξη μόνο: Λευτεριά, και λάμπεις, κόσμε, γιε μας.

ΓΥΑΡΟΣ, ΣΑΜΟΣ, Μάης 1967 – Δεκέμβρης 1969

Γιάννης Ρίτσος, *Μαντατοφόρες*, 1967-1969, 15η έκδ. Κέδρος, Αθήνα 1987

¹ **αναγκεύομαι:** (λαϊκή λέξη) βρίσκομαι στην ανάγκη.

² **τηράω-ώ:** κοιτάζω, παρατηρώ

³ **σωτικά:** σωδικά

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Ποια είναι τα κύρια θέματα του ποιήματος; Να λάβετε υπόψη σας τον τόπο και τη χρονολογία που σημειώνονται στο τέλος του ποιήματος.
2. Να εντοπίσετε τα θεατρικά στοιχεία⁴ του ποιήματος και να τα καταγράψετε στο τετράδιό σας.
3. α) Ποια σχήματα λόγου εντοπίζετε στο κείμενο και ποιος είναι ο ρόλος τους; (προφορικά)
β) Να γράψετε ένα δικό σας κείμενο (100 λέξεις), αξιοποιώντας τις λέξεις του ποιήματος: *λευτεριά, ήλιος, ψωμί, αίμα, κόσμε, παιδί.*
4. Να διαβάσετε θεατρικά το ποίημα ως ανακεφαλαίωση.

⁴ **Στοιχεία θεατρικότητας**, δηλ. στοιχεία που κάνουν ένα έργο -ποιητικό ή πεζό- θεατρικό. Αυτά είναι: οι δρώντες ήρωες ως χαρακτήρες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ένδυση, οι μονόλογοι, οι διάλογοι και ο χορός (πολυφωνικό μέρος, κάτι σαν χορωδία), το θέμα, η πλοκή και η δράση των χαρακτήρων στη σκηνή. Με περιγραφές δίνεται η σκηνογραφία, ο χώρος γύρω από τη σκηνή. Το θεατρικό έργο μπορεί να επενδυθεί και με μουσική.

Ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951) γεννήθηκε στη Λευκάδα. Καθιερώθηκε ως ποιητής με τον Αλαφροΐσκιωτο. Έγραψε ποιήματα, πεζά και τραγωδίες. Με τη σύζυγό του Εύα Πάλμερ προσπάθησαν να αναβιώσουν το αρχαίο ελληνικό πνεύμα στους Δελφούς, όπου οργάνωσαν αρχαίες παραστάσεις με παγκόσμια απήχηση. Το ποιητικό έργο του έχει εκδοθεί σε 5 τόμους με τίτλο Λυρικός Βίος.

Εμπλουτισμένη
εργοβιογραφία

Άγγελος Σικελιανός

Παλαμάς

Το ποίημα με τίτλο «Παλαμάς» γράφτηκε κατά την περίοδο της Κατοχής και απαγγέλθηκε από τον Άγγελο Σικελιανό στην κηδεία του Κωστή Παλαμά (27 Φεβρουαρίου 1943, στην Αθήνα). Ο λαός βροντοφώναξε «Ζήτω η Ελευθερία» και έψαλε τον Εθνικό Ύμνο ως αντίσταση στον κατακτητή.

Ηχήστε, οι σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές,
δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα...
Βογκήστε, τύμπανα πολέμου... Οι φοβερές
σημαίες, ξεδιπλωθείτε στον αέρα!

Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα! Ένα βουνό
με δάφνες αν υψώσουμε ως το Πήλιο κι ως την Όσσα,
κι αν το πυργώσουμε ως τον έβδομο ουρανό,
ποιον κλει, τι κι αν το πει η δικιά μου γλώσσα;

Μα Εσύ, Λαέ, που τη φτωχή Σου τη μιλιά,
Έρωας, την πήρε και την ύψωσε ως στ' αστέρια,
μεράσου τώρα τη θεϊκή φεγγοβολιά
της τέλειας Δόξας Του, ανασήκωσ' Τον στα χέρια

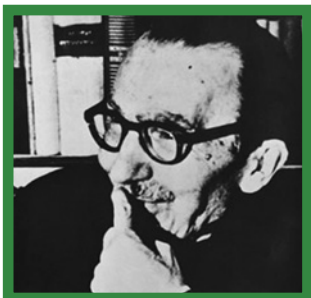
γιγάντιο φλάμπουρο, κι απάνω κι από μας
που Τον υμνούμε, με καρδιά αναμμένη,
πες μ' ένα μόνο ανασασμόν: «ο Παλαμάς!»,
ν' αντιβογκήσει τ' όνομά Του η Οικουμένη!

Άγγελος Σικελιανός, *Λυρικός Βίος*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, τόμ. Ε',
εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1978

Δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε στο ποίημα και να συζητήσετε στην τάξη τις εικόνες, τα σχήματα λόγου και το είδος της ομοιοκαταληξίας¹.
2. Να σχολιάσετε το περιεχόμενο της δεύτερης στροφής (80-100 λέξεις).

¹ **ομοιοκαταληξία:** Σε τετράστιχες στροφές έχουμε τις εξής ομοιοκαταληξίες: α) ζευγαρωτή αβ, γδ, β) πλεχτή αγ, βδ, γ) σταυρωτή αδ, βε. Σε εξάστιχες στροφές έχουμε ζευγαροπλεχτή: αβ, δε, γστ'.

Ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Σπούδασε Νομικά και συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη του λόγου (ποίηση, μυθιστόρημα, θέατρο, ταξιδιωτική λογοτεχνία, παιδική λογοτεχνία, στοχαστικό δοκίμιο και μετάφραση). Το 1946, προτάθηκε για το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας από κοινού με τον Άγγελο Σικελιανό. Σε συνεργασία με τον Ι. Θ. Κακριδή μετέφρασε τα Ομηρικά Έπη. Έργα του: Αναφορά στον Γκρέκο, Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται, Ο τελευταίος πειρασμός, Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, Οι Αδερφοφάδες κ.ά.

Εμπλουτισμένη
εργοβιογραφία

Νίκος Καζαντζάκης

Ο Καπετάν Μιχάλης (Ελευτερία ή Θάνατος)

Το απόσπασμα από το έργο Ο Καπετάν Μιχάλης, που ακολουθεί, προέρχεται από το τελευταίο κεφάλαιο XIV (14). Ήδη ο καπετάν Μιχάλης έχει ανέβει στα βουνά της Σελένας στην Κρήτη με άλλους καπεταναίους και συναγωνιστές (επανάσταση του 1889 κατά των Τούρκων). Εκεί έφτασε και ο ανιψιός του ο Κοσμάς από τη Γαλλία, όπου σπούδαζε, ο οποίος αγωνίστηκε για την ελευθερία της Κρήτης και έπεσε ηρωικά μαζί με τον θείο του.

XIV

Κανένας τους δεν έκλεισε μάτι· κι ως χτύπησε ο ήλιος το βουνό, σούρθηκαν ένας ένας στο καραούλι¹ του καπετάνιου. Άπλυτοι, άκουροι², με ξεσκισμένα ρούχα, καταματωμένοι, κουκούδισαν³ γύρα από τον καπετάν Μιχάλη και περιμέναν ν' ανοίξει αυτός πρώτος το στόμα να μιλήσει. [...].

Μια στιγμή τα χείλια του, τα φρύδια του, τα μάτια του έπαιξαν· κοίταξε γύρα τούς συντρόφους, κάτω την Τουρκιά, απάνω τον ακατοίκητο ουρανό... «Ελευτερία ή θάνατος! μουρμούρισε κουνώντας άγρια την κεφαλα του. Ελευτερία ή θάνατος, ε κακομοίρηδες Κρητικοί! Ελευτερία και θάνατος! αυτό πρέπει να γράψω εγώ στο μπαϊράκι⁴ μου αυτό 'να το αληθινό μπαϊράκι του κάθε αγωνιστή! Ελευτερία και θάνατος! Ελευτερία και θάνατος!»

Είπε κι αλάφρωσε· κατάλαβε· ύστερα από τόσα χρόνια, κατάλαβε· η καρδιά του στερεώθηκε. Στράφηκε στους συ-

ντρόφους του, με ήσυχο τώρα μάτι, μίλησε:

— Καλά το κατέχετε⁵ το τι μας μίλησε ο Σκύλος⁶ άντρες είστε, μουστάκια έχετε, για λευτεριά παλεύουμε, μιλήστε λεύτερα! Μολυβομπάρουτα⁷ δεν έχουμε, ψωμί δεν έχουμε, ελπίδα δεν έχουμε, οι Τούρκοι ασκέρι, εμείς μια φούχτα, όποιος από σας θέλει να φύγει, μα το σπαδί που θα παραδώσω μόνο στο Θεό, ας φύγει, ντροπή δεν είναι! Κάκητα δε θα του κρατήσω· εγώ δε φεύγω! Είπα. Κάμποσην ώρα κανένας δε σήκωσε κεφαλί να μιλήσει· ο ήλιος είχε ανέβει μιαν οργιά στον ουρανό, χτυπούσαν τα νταούλια, συντάζονταν οι νιζάμηδες⁸ να πιάσουν δουλειά.

— Μιλήστε λεύτερα, ξανάπε ο καπετάν Μιχάλης. Και γρήγορα!

Ένας μαυριδερός, ξεροπέτεινας⁹, που κρατούσε ένα παλιοτούφεκο δεμένο με σκοινιά, άνοιξε το στόμα:

— Αν είμαι άντρας, είπα, όλοι σας καλά το κατέχετε· αν δείλιασα ποτέ μου μπροστά στον Τούρκο, όλοι σας καλά το κατέχετε· δε φοβούμαι το λοιπόν να μη με πείτε κιοτή¹⁰, και θα φανερώσω ανοιχτά τη γνώμη μου. Καπετάνιε, θα χαδούμε άδικα· άδικα, και δε συμφέρει, όχι σ' εμάς, παρά στη χριστια-

νοσύνη· γρήγορα θα σηκωθεί πάλι η Κρήτη, και δε θα 'μαστε ζωντανοί, στον καινούριο σηκωμό, να δώσουμε ένα χέρι... Εκεί που φτάσαμε, πιο πολύ σφύρει στην Κρήτη η ζωή μας παρά ο θάνατος. Ντροπή ξεντροπή, δε με νοιάζει· σφύρει, δε σφύρει στη Κρήτη; αυτό ρωτώ.

— Τέλειωσες, μωρέ Γιάνναρε; Ρώτησε

— Είπα!

Ο καπετάν Μιχάλης στράφηκε στο διπλανό του:

— Ένας, ένας, πρόσταξε· η σειρά σου, Φουρόγατε. [...]

— Γειά σου, ανιψιέ! του φώναξε· αναστήθηκε ο κύρης σου, καλώς όρισες, αδέρφι Κωσταρέ!

— Καλώς σε βρήκα, μπάρμπα! του αποκρίνονταν αυτός, συνεπαρμένος από ένα αλλόκοτο μεθύσι.

Ήταν αγνώριστος· σκοτεινή, ανεξήγητη χαρά τον είχε συνεπάρει· ένωθε πως αλάφρωσε, πως γλίτωσε, πως τώρα μονάχα, ετούτην τη στιγμή μονάχα, γύρισε στην πατρίδα. Δε συλλογίζονταν τίποτα· όλες οι φράγκικες έγνοιες του μυαλού αφανίστηκαν, μάνα, γυναίκα, γιος αφανίστηκαν, και δεν έμενε μπροστά του παρά ετούτο το ένα, το παμπάλαιο χρέος.

— Ελευτερία ή θάνατος! μπούγκριζε¹¹ κοιτάζοντας τους Τούρκους· ελευτερία ή θάνατος!

[Από τους 24 αγωνιστές έμειναν με τον καπετάν Μιχάλη 7. Τους χώρισε σε δυο ομάδες για να μη φαίνονται λίγοι στον εχθρό. Μαζί του έμεινε και ο ανιψιός του ο Κοσμάς, του οποίου ο πατέρας είχε σκοτωθεί στο Αρκάδι, σε άλλο ξεσηκωμό της Κρήτης.]

Νίκος Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*,
3η επανεκτύπωση, εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα 2005

Ο καπετάν Μιχάλης

¹ **καραούλι (το)**: παρατηρητήριο, εδώ σκοπιά

² **άκουροι**: **α+κουρά**: άκουρος, άκουροι ή ακούρευτοι

³ **κουκούδισαν**: συγκεντρώθηκαν, μαζεύτηκαν γύρω του

⁴ **μπαϊράκι (το)**: φλάμπουρο, σημαία πολεμική

⁵ **κατέχετε**: γνωρίζετε

⁶ **Σκύλος**: έτσι αποκαλούσαν τους Τούρκους ως εχθρούς

⁷ **μολυβομπάρουτα**: βλήματα από εκρηκτική ύλη

⁸ **νιζάμης**: οπλίτης του τακτικού τουρκικού στρατού

⁹ **ξεροπέτεινας**: (ξερός+πετεινός): ξερακιανός, πολύ αδύνατος

¹⁰ **κιότης**: δειλός, λιγόψυχος

¹¹ **μπούγκριζε**: έβγαζε βαθιά και υπόκωφη φωνή, όπως τα ζώα.

Slideshow με κείμενα
και καταγισμός ιδεών

Αποφθεγματικός λόγος
του Νίκου Καζαντζάκη

Δραστηριότητες

- α) Να γίνει εκφραστική ανάγνωση του κειμένου ή να αποδοθεί θεατρικά.
β) Να σχολιάσετε τη φωτογραφία του καπετάν Μιχάλη σε σχέση με την περιγραφή του στο κείμενο.
- Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες: η μία να επιχειρηματολογήσει υπέρ της απόφασης να παραμείνουν οι συναγωνιστές και να πολεμήσουν με τον καπετάν Μιχάλη και η άλλη ομάδα να επιχειρηματολογήσει υπέρ της απόφασης να φύγουν από το λημέρι.
- Να σχολιαστεί το απόσπασμα (80 λέξεις): «Δε συλλογίζονταν τίποτα· όλες οι φράγκικες έγνοιες του μυαλού αφανίστηκαν, μάνα, γυναίκα, γιος αφανίστηκαν, και δεν έμενε μπροστά του παρά ετούτο το ένα, το παμπάλαιο χρέος».

Η Ζωρζ Σαρή (1925-2012) έγραψε μυθιστορήματα, βιβλία παιδικής και εφηδικής λογοτεχνίας, θεατρικά έργα και μετέφρασε Γάλλους συγγραφείς. Στο έργο της συνυπάρχουν αρμονικά το βιοματικό στοιχείο, η δημιουργική φαντασία και η μυθοπλασία.

Έργα: Κόκκινη κλωστή δεμένη ..., Τα γενέθλια, Νινέτ, Μια αγάπη για δύο, Σοφία κ.ά.(μυθιστορήματα), Η αντιπαροχή (νουβέλα), Το τρακ (θέατρο).

Ζωρζ Σαρή

Κατ' οίκον περιορισμός

Το απόσπασμα προέρχεται από το βιβλίο Τα γενέθλια, το οποίο αναφέρεται στην καταπάτηση της δημοκρατίας κατά την περίοδο της Δικτατορίας (1967-1974). Τα τανκς βγήκαν στους δρόμους και η οκτάχρονη Άννα δε θα μπορέσει να γιορτάσει τα γενέθλιά της, όπως προγραμματίζε. Έτσι, απευθύνεται στον νομό της, Δημήτρη, που αποτελεί το πρότυπό της, καθώς είναι και ο καθηγητής που της μαθαίνει τι θα πει ελευθερία.

Το κλειδί έτριξε στην πόρτα. Ο Δημήτρης μπήκε. Ήταν χλωμός, απελπισμένος. Μόλις τον είδε έτσι, έτρεξε κοντά του και τον αγκάλιασε.

— Τι έχεις;

— Θα σου πω. Ας καθίσουμε στο τραπέζι.

Όταν ο Δημήτρης πήρε την πετσέτα κι έκανε να την ξεδιπλώσει, είδε το γράμμα. Το 'πιασε στο χέρι του, μα δεν τ' άνοιξε.

— Ας μιλήσουμε πρώτα. Ύστερα το διαβάσω.

Η Αλίκη κατάλαβε πως κάτι σοβαρό του συνέβαινε. Έτρεξε στην κουζίνα να φέρει το φαγητό. Ο Δημήτρης δεν πεινούσε, έσπρωξε το πιάτο του.

— Δε θα γίνω ποτέ καθηγητής κι ούτε θα ξανακάνω μάθημα στο πανεπιστήμιο.

Πρόφερε τις λέξεις σαν δικαστής που απαγγέλλει την καταδικαστική απόφαση.

Η Αλίκη έκρυψε τα χέρια της κάτω από το τραπέζι, για να μην τα δει ο Δημήτρης να τρέμουν.

— Μα τι έγινε;

— Σήμερα μίλησα ανοιχτά στους φοιτητές. Πιστεύω πως δε θα μου δινόταν άλλη ευκαιρία. Είναι σίγουρο πια πως θα γίνουν απολύσεις. Τουλάχιστο, σκέφτηκα, να προλάβω να μιλήσω λεύτερα για τελευταία φορά. Δε σου το είπα χτες κι ας το είχα αποφασίσει. Δεν ήθελα να σε στενοχωρήσω.

Η Αλίκη σωπαίνει. Τα λόγια είναι περιττά.

Ο Δημήτρης συνεχίζει:

— Πρέπει να φύγουμε το γρηγορότερο απ' αυτή την πόλη. Να πάμε στην Αθήνα. Θα ψάξω για δουλειά, ιδιαίτερα μαθήματα, κι εσύ ίσως τα καταφέρεις να πάρεις μετάδραση, τι λες;

Αυτές οι λέξεις-κεραυνός, μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο, χτύπησαν, έκοψαν στα δυο μια συγυρισμένη κι όμορφη ζωή.

— Διάβασε το γράμμα της Άννας... Φάε κάτι... ηρέμησε... Θα τα συζητήσουμε αργότερα... Θα δούμε... Πού ξέρεις;

Ο Δημήτρης ανοίγει το γράμμα της Άννας. Το διαβάζει δυνατά, να τ' ακούσει και η Αλίκη. Ίσως η μικρή με τα παιδιαστικά λόγια της να βοηθήσει και τους δυο, τούτη τη στιγμή.

Διαβάξει:

Αγαπημένε μου νονέ, πού είσαι; Γιατί δεν πατάς το μαγικό κουμπί; Εδώ, στην Αθήνα, όλα άλλαξαν. Ο Πέτρος έφυγε. Η Κατερίνα είναι φυλακή επειδή ήθελε να διώξει τη δικτατορία. Εγώ τ' άκουσα όλα. Ήμουν πίσω από την πόρτα. Κρυφάκουγα, δεν πρέπει, το ξέρω, αλλά δεν μπορούσα. Άκουσα ό,τι έλεγαν ο μπαμπάς και η μαμά. Ο Μίκης είχε ντυθεί παπάς με γένια και μουστάκια. Όμως κάποιος κακός άνθρωπος τον πρόδωσε. Τον έπιασαν οι αστυνομικοί και τον πήγαν στο τμήμα. Μετά πήγαν και στο σπίτι της Κατερίνας. Τα έκαναν άνω κάτω. Έσκιζαν τα μαξιλάρια, πέταξαν κάτω το στρώμα κι έσπασαν όλους τους δίσκους. Ευτυχώς που δεν έψαξαν στο ταγάρι της, γιατί είχε μέσα κάτι χαρτιά που έγραφαν «Κάτω ο Παπαδόπουλος». Έμαθα κι ένα σωρό άλλα πράγματα από το σχολείο. Η Μαργαρίτα όλο κλαίει κι ο Γιώργος κλαίει κι ο Πέτρος δεν ήθελε να πάει στο Παρίσι. Όμως ο Γιώργος φοβόταν πολύ. Ο Αντρέας είναι ο πιο καλός μου φίλος. Αυτός όμως όλο κλαίει επειδή ο μπαμπάς του και η μαμά του είναι στη Γυάρο. Δεν κλαίει μόνο, αλλά και βρίζει δυνατά και θα πάει να σκοτώσει τον Παττακό. Κι η κυρία Ξένου φοβάται, γιατί έχουμε στο σχολείο ένα παιδί που το λένε Ζήση και μπορεί ο πατέρας του να κλείσει το σχολείο επειδή είναι αστυνομικός. Ο Πέτρος όταν ήρθε εδώ για τελευταία φορά μου άφησε όλα τα παιχνίδια του. Και η Λενιώ φοβόταν μην τους πιάσουν στο αεροδρόμιο. Όμως έφυγαν και δε θα ξαναδώ τον Πετράκη. Ξέχασα να σου πω για την Κατερίνα. Την έχουν ρίξει μέσα σ' ένα υπόγειο με ποντίκια χωρίς νερό και ψωμί. Δεν αφήνουν τη μητέρα της να πάει να τη δει. Τη ρίχνουν στο πεζοδρόμιο κι αυτή φωνάζει: «Θέλω να δω το παιδί μου. Δολοφόνοι». Το λέει και το ραδιόφωνο, πως βασανίζεται η Κατερίνα. Το ακούει ο μπαμπάς και η μαμά αργά το βράδυ. Η μαμά είναι στενοχωρημένη και ο μπαμπάς δε λέει πια αστεία, δε γελάει. Λοιπόν, νονέ μου, αυτή η δικτατορία τ' άλλαξε όλα. Ο Γιάννης δεν ξέρουμε πού πήγε. Η Μαρίκα δε μας λέει. Αχ, νονέ μου, πόσο μακριά είσαι, γιατί δεν έρχεσαι στην Αθήνα; Σου γράφω κρυφά, τώρα πια ξέρω να κολλάω τα γραμματόσημα. Δεν έχω ανάγκη τον Παύλο που μου λέει όλο σώπα σώπα. Τώρα θα πάω να ρίξω το γράμμα στο κουτί. Η μαμά λέει πως αν σκοτώσουν την Κατερίνα, πάει η Ελλάδα, θα ξαναρχίσει τα ίδια. Σε φιλώ πολύ, νονέ μου, με το καλό να ξανάρθεις να ξαναπατήσεις το μαγικό κουμπί και να γίνουν όλα καλά. Η Τόκο-τα δε μιλάει και γι' αυτό δεν έχω με ποιον να μιλήσω.

Η Άννα σου

Το γράμμα τέλειωσε. Και οι δυο σωπαίνουν. Τι να πούνε; Οι ανάκατες φράσεις της Άννας τα λένε όλα. Ο Δημήτρης έχει δίκιο, η Αλίκη δεν πρέπει να ελπίζει. Νιώθει την απειλή να πλησιάζει. Σε λίγο θα τους αγγίξει. Αχ, και να μπορούσε ο Δημήτρης να πατήσει το μαγικό κουμπί του, να γίνονταν όλα σαν και πρώτα.

Χτύπησε το κουδούνι.

— Θα 'ναι η θυρωρός, είπε η Αλίκη. Της παράγγειλα να 'ρθει για τα πιάτα και την κουζίνα. Άσε, θα πάω ν' ανοίξω.

«Αν χάσει τη δουλειά του ο Δημήτρης, είναι πολυτέλεια να πλένει άλλος τα πιάτα και να μου καθαρίζει το σπίτι», πρόλαβε να σκεφτεί.

Στο άνοιγμα της πόρτας στέκονταν δυο άγνωστοι.

Ξαφνιάστηκε.

— Τι θέλετε; τους ρώτησε.

Της απάντησε ο ένας που ήταν καλοντυμένος και ψηλός:

— Τον κύριο Μαλέρη.

- Τι τον θέλετε;
— Ερχόμαστε από την Ασφάλεια.
— Δεν είναι εδώ, βιάστηκε ν' απαντήσει κι έκανε να κλείσει την πόρτα.
Ο άλλος, ένας μαυριδερός, ασουλούπωτος, έβαλε το πόδι του.
— Εδώ είναι, τον είδαμε που μπήκε.
Ο Δημήτρης παρουσιάστηκε.
— Τι ζητάτε;
— Είμαστε από την Ασφάλεια, του είπε ο ψηλός ευγενικά.
— Τα χαρτιά σας, παρακαλώ.
Ο μαυριδερός γέλασε.
— Δε χρειάζονται χαρτιά. Διαταγή. Είστε υπό κατ' οίκον περιορισμόν.
Και η πόρτα έκλεισε.

Ζωρζ Σαρή, *Τα γενέθλια*, 38η εκτύπωση, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2021

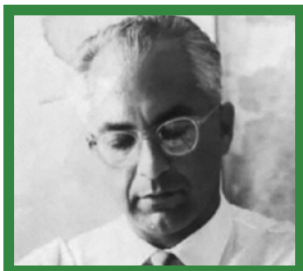
Πολυτεχνείο 1973

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Ποια δεινά επιφέρει η κατάργηση της ελευθερίας και της δημοκρατίας από δικτατορικές κυβερνήσεις;
2. Να συσχετίσετε τον τίτλο του κειμένου με τη φωτογραφία και να γράψετε τις σκέψεις σας (80 λέξεις).
3. Πώς παρουσιάζονται οι ήρωες (σχέσεις, βιώματα κ.ά.) στο κείμενο της Ζωρζ Σαρή;
4. Παίρνοντας αφορμή από το κείμενο, να γράψετε δύο παραγράφους για την επίδραση των καλών προτύπων στη ζωή των νέων.

Slideshow: Πολυτεχνείο

Ο Ρόδης Ρούφος - Κανακάρης (1924-1972) έγραψε μυθιστορήματα, ποίηση, δοκίμια και ασχολήθηκε με τη μετάφραση. Εμφανίστηκε στην ελληνική πεζογραφία στη δεκαετία του 1950 με την τριλογία Το χρονικό μιας σταυροφορίας, που αναφέρεται στην Αντίσταση κατά την περίοδο της Αγγλικής Κατοχής. Υπηρέτησε ως διπλωμάτης σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

Έργα: Το Χρονικό μιας σταυροφορίας (τριλογία: Η ρίζα του μύθου, Πορεία στο σκοτάδι, Η άλλη όχθη), Χάλκινη εποχή, Οι Γραικύλοι. Επίσης, ασχολήθηκε με τη μετάφραση αρχαίων ελληνικών κειμένων και τιμήθηκε για το έργο του.

Ρόδης Ρούφος - Κανακάρης

Γραμμένο στο χιόνι

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα Χάλκινη Εποχή (κεφ. Δ'). Είναι εμπνευσμένο από τον Κυπριακό Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-1959), όπως τον έζησε ο συγγραφέας κατά τα έτη που υπηρετούσε στο Διπλωματικό Σώμα, στη Λευκωσία (1954-56). Τα γεγονότα διαδραματίζονται μετά τον εορτασμό της επετείου της 28ης Οκτωβρίου του 1940.

Τετρακόσιες χιλιάδες Κύπριοι εγκαίνιασαν τον εορτασμό της επετείου με προσευχές. Ύστερα, όταν τέλειωσαν οι δοξολογίες, τα πλήθη ξεχύθηκαν από τις εκκλησίες σχηματίζοντας αυθόρμητες διαδηλώσεις στους δρόμους με τραγούδια και φωνές: «Ζήτω η ελευθερία!» και «Ζήτω η Ελλάδα!» Αυτό ήταν, φυσικά, παράνομο. Στρατός κι Αστυνομία, πάνοπλοι και με πλήρη αντιδιαδηλωτική εξάρτυση, χίμηξαν καταπάνω στον κόσμο, και σ' όλη την Κύπρο άρχισε ο ξυλοδαρμός. Οι πρώτες κραυγές πόνου έσκισαν τον καθαρό γαλάζιο ουρανό της ηλιόχαρης μέρας.

Στη Λευκωσία έγιναν πολλές οδομαχίες, καθώς οι διαδηλωτές σκόρπιζαν και ξαναμαζεύονταν κάθε φορά κι αλλού,

ευκίνητοι γιατί οι πιο πολλοί τους μεταχειρίζονταν ποδήλατα. Όπως πάντα, ρίχτηκαν πέτρες και μπουκάλια που γέμισαν τους δρόμους δρύμματα. Οι συμπλοκές γίνονταν ολοένα και πιο άγριες, όσο οι δύο παρατάξεις δύμωναν και χτυπούσαν στο ψαχνό. Δεκάδες πολίτες μεταφέρθηκαν στα νοσοκομεία, καθώς και καμπούσι στρατιώτες και αστυνομικοί. Κάθε λίγο ακούγονταν οι υπόκωφες εκρήξεις των δακρυγόνων, και τα αέρια πλανιόνταν εδώ κι εκεί σε μικρά σύννεφα, κάνοντας και τις δυο παρατάξεις να βήχουν και να κλαίνε – γιατί συχνά οι Κύπριοι προλάβαιναν να ξαναρίξουν τις μπόμπες, πριν σκάσουν, πίσω στις γραμμές των αντιπάλων τους.

Νωρίς το απόγεμα ο Στρατός Κατοχής μπόρεσε να επιβληθεί, και τ' αυτοκίνητά του περιπολούσαν την πόλη στέλνοντας ραδιομηνύματα στο Αρχηγείο. Σ' ένα τέτοιο αυτοκίνητο θρισκόταν ο Ταγματάρχης Ουέρδιγκ, έχοντας ξοπίσω του συνοδεία δύο άλλα με αρκετούς ένοπλους στρατιώτες. Ξαφνικά μια ομάδα παιδιών, κρυμμένη πίσω από έναν τοίχο, τους πετροβόλησε. Χτυπημένος στη μύτη και ματώνοντας, ο Ουέρδιγκ βλαστήμησε και πρόσταξε στάση. Οι άντρες του όρμησαν να πιάσουν τους ενόχους, μα δε βρήκαν κανένα – και σε λίγο ήρθε καινούργιο χαλάζι πέτρες από άλλη γωνιά. Ο Ουέρδιγκ χτυπήθηκε ξανά. Δεν ήταν τίποτα σοβαρό, αλλά λύσσαξε από θυμό. Άρπαξε ένα αυτόματο και κοίταξε ολόγυρα με φονική διάθεση.

Εκείνη τη στιγμή πρόβαλε καινούργια διαδήλωση στην άκρη του δρόμου, τραγουδώντας τον Εθνικό Ύμνο. Την οδηγούσε ένας νέος που κρατούσε τη σημαία. «Ήταν σαν Αρχάγγελος» μου διηγήθηκε αργότερα, με λυγμούς, η γριά μαγείρισσά μου που είχε δει τη σκηνή από το παράθυρό της. «Ξανθός, ψηλός, ωραίος... Φορούσε άσπρα γάντια και βαστούσε τη σημαία ολόγεια, με τα μάτια καρφωμένα απάνω της όλη την ώρα. Λες και δεν πατούσε πια σε τούτη τη γη, ατένιζε ψηλά, δεν τραγουδούσε μαζί με τους άλλους, μήτε χτυπιόταν με τους Εγγλέζους. Πώς μπορούσε, το καημένο το παιδί; Βαστούσε τη σημαία και με τα δυο του χέρια».

Τον έβλεπα το Λευτέρη –γιατί αυτός ήταν– να βαδίζει χαμένος στ' όνειρό του, ίσως και στην ανάμνηση των στίχων πούχαμε διαβάσει την προηγούμενη μέρα. Ήταν κιόλας πολύ μακριά από κάθε τι μικρό, δεν τον ενδιέφερε να πάρει μέρος σε τούτη τη συμπλοκή. Δράση είχε δελήσει, ανοιχτή δράση, δίχως μίσος. Κρατώντας το έμβλημα της λευτεριάς, δεν καταδεχόταν να ρίξει πέτρες στους εκπρόσωπους της τυραννίας.

Ο Ταγματάρχης Ουέρδινγκ τον είδε να προχωράει και φώναξε:

— Αλτ! Διαλυθείτε, ή πυροβολώ!

Γύρισε το όπλο του καταπάνω τους, κι οι πιο πολλοί διαδηλωτές κοντοστάθηκαν. Μερικοί πήραν κάλυψη κι εξακολούθησαν να ρίχνουν πέτρες στους στρατιώτες. Ο Λευτέρης ούτε κοίταξε καθόλου τους Άγγλους. Βάδιζε ήρεμα, χαιρόταν τον κυματισμό της σημαίας στον άνεμο. Ο δρόμος του περνούσε σιμά στα στρατιωτικά αυτοκίνητα, αλλά τ' αγνόησε. Εκείνη τη στιγμή ο Ουέρδινγκ χτυπήθηκε ξανά στον ώμο. Τότε σημάδεψε το Λευτέρη, αργά και προσεχτικά, κι επανάλαβε την προσταγή του. Το αγόρι τον είδε κι εξακολούθησε να προχωράει ατάραχο –ίσως με κάποια μυστική χαρά για ό,τι θα συνέβαινε– κι οι άλλοι πήραν κουράγιο από το παράδειγμά του και τον ακολούθησαν σε κάποια απόσταση. Τότε ο Ουέρδινγκ πυροβόλησε –μια, δυο φορές– κι ο Λευτέρης γονάτισε κι έπεσε. Πέθανε αμέσως, χτυπημένος στην καρδιά, γιατί ο Ουέρδινγκ ήταν καλός σκοπευτής. Η σημαία σωριάστηκε πάνω του, σκεπάζοντάς τον, και βάφτηκε με το αίμα του. «Τον είδα κει να κείτεται νεκρός στον ήλιο» είπε κλαίγοντας η Κατίνα η μαγείρισσα, «χλωμός και με γαλήνιο πρόσωπο, σα να χαμογελούσε. Έμοιαζε με το Χριστό στον Επιτάφιο της Μεγάλης Παρασκευής...» Κοντά του ο Ευαγόρας πληγώθηκε ελαφρά.

(Αργότερα, στην επίσημη ανάκριση, έξι στρατιώτες ορκίστηκαν –καλά δασκαλεμένοι– ότι τη στιγμή που πυροβολήθηκε ο Λευτέρης κρατούσε στο χέρι του, κι ετοιμαζόταν να πετάξει, κάτι πούμοιαζε με χειροβομβίδα. Η αντίθετη κατάθεση της μαγείρισσάς μου, κι άλλων Ελλήνων μαρτύρων, αγνοήθηκε. Ο ανακριτής πείστηκε πως τα στρατεύματα της Αυτής Μαγαλειότητος είχαν σκοτώσει το Λευτέρη «εν τη νομίμω εκτελέσει του καθήκοντός των», και μόνο που δε συγχάρηκε τον Ταγματάρχη Ουέρδινγκ για τη γενναία πράξη του. Αλλά η Κύπρος έμαθε, πέρα από το επίσημο παραμύδι, την αλήθεια...) [...]

Νόμισα πως είχαμε τελειώσει, αλλά μας πλησίασε ο μουχτάρης του χωριού – σα να πούμε, ο Πρόεδρος της Κοινότητας.

— Αποφασίσαμε, είπε, να κάνουμε αγώνες για να τιμήσουμε τη μνήμη του Λευτέρη, που δεν ήταν μονάχα καλός μαθητής και ήρωας, αλλά και αθλητής. Κατόπι θα κοπιάστε να φάτε μαζί μας.

Έτσι άρχισε μια απίδανη βραδιά.

Την ώρα που το σκοτάδι κατέβαινε αργά πάνω στο χωριό και στη θάλασσα, μαζευτήκαμε στο χωράφι που χρησίμευε για στίβος. Κάδισαν τον παππού σε τιμητική θέση, και μπροστά του οι νέοι

του χωριού, οι παλιοί φίλοι του Λευτέρη, παραβγήκαν στο τρέξιμο και στο πήδημα και στο δίσκο, πάλεψαν και χόρευαν τοπικούς χορούς. Ήρθαν μουσικοί με τα όργανά τους και για πρώτη φορά παρακολούθησα τον έξοχα θεαματικό Χορό του Δρεπανιού εκτελεσμένο από έναν πρώτης τάξεως χορευτή. Κάθε τόσο κοίταζα το γέροντα, που καθόταν πολύ ίσιος στη μεγάλη πολυθρόνα του κι έδειχνε ενδιαφέρον για ό,τι γινόταν. Σιγά-σιγά τούτο το παράξενο μνημόσυνο πήρε χαρακτήρα πανηγυρικό. Ήχησαν γέλια, η μουσική έγινε πιο ζωντανή, φωνές συγχάρηκαν τον παππού όπως συγχαίρεται κανένας τον πατέρα ενός ευτυχισμένου γαμπρού.

Το κέφι δυνάμωσε στα τραπέζια όπου μας πήγαν αργότερα να φάμε, στο ύπαιθρο. Είχε καλό φαγιό και κρασί, κι ακούστηκαν πειράγματα και τραγούδια. Στην αρχή το θρήκα άπρεπο όσο κι ο ΜακΦινν, που καθόταν δίπλα μου και τάχε χαμένα. Ολόκληρη η ατμόσφαιρα έμοιαζε να δείχνει αναισθησία κι έλλειψη σεβασμού για το νεκρό.

Κι ύστερα τα κατάλαβα όλα, σα νάχε σηκωθεί από μπροστά μου αυλαία που μου τάκρυβε.

Ο γέρος σηκώθηκε και γύρεψε μια κιθάρα. Έγινε ησυχία, χάιδεψε λίγη ώρα τις χορδές σα να συγκεντρώνεται, κι έπειτα άρχισε με βαθιά καθαρή φωνή που ήταν μισό τραγούδι και μισό απαγγελία – έναν αποχαιρετισμό στο εγγόνι του, θγαλμένο από την επική μνήμη της φυλής:

*Τ' όνομα τούτου του νιου
στο χιόνι ήταν γραμμένο,
φύσηξε αγέρας κι έσβησε...*

.....

*Ως πότε, παλικάρια, να ζώμεν στα στενά;
Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή...*

Τα μετάφρασα πρόχειρα στο ΜακΦινν.

— Χριστέ μου! έκανε με δέος. Είχες δίκιο. Τούτος ο κόσμος είναι του Ομήρου, δεν είναι δικός μας.

Ο γέροντας σήκωσε μια μεγάλη κούπα κρασί και την έφερε στα χλωμά του πολυχρονισμένα χείλια:

— Για την Ένωση, για την ΕΟΚΑ, για τη λευτεριά!

Χάλασε ο κόσμος στα χειροκροτήματα, σε κραυγές θαυμασμού για την αδάμαστη λεβεντιά του γέρου. Και τότε, μονάχα τότε, έπεσε αναισθητός.

Ρόδης Ρούφος, *Η Χάλκινη Εποχή, Το μυθιστόρημα του Κυπριακού Αγώνα*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2011

Δραστηριότητες

1. Να γράψετε τα κύρια νοήματα του κειμένου.
2. Να χαρακτηρίσετε τον νεαρό ήρωα και τον παππού του, με αναφορές στο κείμενο.
3. Να παρουσιάσετε στην τάξη τον τρόπο με το οποίο εσείς θα τιμούσατε τη μνήμη του Λευτέρη.
4. «— Χριστέ μου! έκανε με δέος. Είχες δίκιο. Τούτος ο κόσμος είναι του Ομήρου, δεν είναι δικός μας.» Να συζητήσετε και να αιτιολογήσετε την αντίδραση του ΜακΦινν.

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης (1938-1957) γεννήθηκε στην Τσάδα της Πάφου. Έλαβε μέρος στον Αγώνα της Κύπρου κατά της αγγλικής αποικιοκρατίας. Μετά τη σύλληψή του φυλακίστηκε, υποβλήθηκε σε απάνθρωπα βασανιστήρια και τον Μάρτιο του 1957, σε ηλικία δεκαεννέα ετών, απαγχονίστηκε. Από τα πρώτα μαθητικά του χρόνια έγραφε ποιήματα με πατριωτικό, σατιρικό, ερωτικό και δρασκευτικό περιεχόμενο.

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Το ποίημα που ακολουθεί υπήρχε στο σημείωμα με το οποίο ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης αποχαιρέτησε τους συμμαθητές του, πριν ενταχθεί στον Κυπριακό Απελευθερωτικό Αγώνα (1955-1959).

Παλιοί συμμαθηταί,
Αυτή την ώρα κάποιος λείπει ανάμεσά σας· κάποιος που φεύγει αναζητώντας λίγον ελεύθερο αέρα· κάποιος που μπορεί να μη τον ξαναδείτε παρά μόνο νεκρό. Μην κλάψετε στον τάφο του. Δεν κάνει να τον κλαίτε... Λίγα λουλούδια του Μαγιού σκορπάτε του στον τάφο. Του φτάνει αυτό ΜΟΝΑΧΑ.

Θα πάρω μίαν ανηφοριά,
θα πάρω μονοπάτια
να βρω τα σκαλοπάτια
που παν στη Λευτεριά.

Θ' αφήσω αδέρφια, συγγενείς,
τη ΜΑΝΑ, τον ΠΑΤΕΡΑ
μες τα λαγκάδια πέρα
και τις βουνοπλαγιές.

Ψάχνοντας για τη Λευτεριά
θάχω παρέα ΜΟΝΗ
κατάλευκο το χιόνι,
βουνά και ρεματιές.

Τώρα κι αν είναι χειμωνιά,
δαρδή το καλοκαίρι
τη Λευτεριά να φέρη
σε πόλεις και χωριά.

Μα δεν μπορώ να καρτερώ.

Θα πάρω μίαν ανηφοριά
θα πάρω μονοπάτια,
να βρω τα σκαλοπάτια
που παν στη Λευτεριά.

Τα σκαλοπάτια δ' ανεβώ,
θα μπω σ' ένα παλάτι,
το ξέρω θαν' απάτη,
δε θάναι αληθινό.

Μεσ' στο παλάτι θα γυρνώ
ώσπου να βρω το θρόνο
βασίλισσα μια μόνο
να κάθεται σ' αυτόν.

Κόρη πανώρια, θα της πω,
άνοιξε τα φτερά σου
και πάρε με κοντά σου,
Μονάχ' αυτό ζητώ.

Γεια σας παλιοί συμμαθηταί. Τα τελευταία λόγια τα γράφω σήμερα για σας. Κι όποιος δελήση για να βρει ένα «χαμένο αδερφό», ένα παλιό του φίλο,

Ας πάρει μιαν ανηφοριά,
ας πάρει μονοπάτια,
να βρει τα σκαλοπάτια
που παν στη Λευτεριά.

Με την ελευθεριά μαζί
μπορεί να βρη κι εμένα.
Αν ζω θα μ' εύρη εκεί.

Φυλακισμένα μνήματα

Ευαγόρας Παλληκαρίδης 5-12-1955

Γεωργία Παλληκαρίδου-Ποσπορή, *Ποίηση Ευαγόρα Παλληκαρίδη*,
εκδ. Πήλιο, Λάρνακα 2015

Δραστηριότητες

1. Αφού μελετήσετε το ποίημα, να γράψετε ένα κείμενο στο οποίο θα εκφράζετε τα συναισθήματα που σας προκαλεί η δυσία του ήρωα-μαθητή Ευαγόρα Παλληκαρίδη (80-100 λέξεις).
2. Αφού αξιοποιήσετε όσες πληροφορίες βρείτε στην ιστοσελίδα του [Πανεπιστημίου Κύπρου](#) > [Βιβλιοθήκη](#) > [Φυλακισμένα Μνήματα για τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη](#), να σχολιάσετε τη φωτογραφία που συνοδεύει το κείμενο.

Ιστορία της Κύπρου

Συνανάγνωση
ποιήματος και
slideshow

Ο Γιάννης Σκαραγκάς γεννήθηκε το 1974. Είναι πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ποιητής και σεναριογράφος. Θεατρικά έργα του έχουν παιχτεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Για το έργο του τιμήθηκε από κορυφαία πνευματικά ιδρύματα της Ευρώπης και της Αμερικής. Είναι μέλος της Ένωσης Ευρωπαϊκών Δημοσιογράφων και υπότροφος του ιδρύματος Fulbright.

Γιάννης Σκαραγκάς

Η κυρά της Ρω

Ακολουθεί απόσπασμα από το έργο Η κυρά της Ρω, κεφάλαιο 18, στο οποίο ο συγγραφέας παρουσιάζει τη Δέσποινα Αχλαδιώτη να αφηγείται τη ζωή της, στο ακριτικό νησί της Ρω, κοντά στο Καστελόριζο. Η κυρά της Ρω (1892-1982), μετά τον θάνατο του συζύγου και της μητέρας της, έζησε μόνη στο νησάκι μέχρι τον θάνατό της. Ύψωνε καθημερινά στη βραχονησίδα¹ την ελληνική σημαία ως «βράχος-φύλακας» της πατρίδας.

Δεν θυμάμαι πότε ήταν που αγάπησα τη σημαία. Θυμάμαι, όμως, τη στιγμή που αποφάσισα να την ανεβοκατεβάξω κάθε μέρα. Από τ' άπειρα ερωτηματικά στο κεφάλι μου, ένιωσα ν' απαντώ σ' ένα. Στο πιο ασήμαντο, μπορεί, αλλά

αυτό το ένα έκανε τα υπόλοιπα να φαίνονται περιττά. Ήταν η δική μου απάντηση, το δικό μου κατόρθωμα, η δική μου αποστολή.

Και ξαφνικά, η αίσθηση ότι θα κάνω κάτι σε αυτή τη ζωή που, και κανείς να μην το καταλαβαίνει, εγώ θα ξέρω το γιατί, με ξετρέλανε. Σαν να βλέπεις στο όνειρό σου ότι γιατρεύτηκες από θανατικό και, παρόλο που στον ξύπνιο σου δεν πάσχεις από τίποτα, θυμάσαι μια για πάντα πώς είναι να σώζεσαι. Αυτό αισθάνθηκα. Την αμηχανία του μεγάλου εφευρέτη. Τι θα το έκανα ένα τόσο τεράστιο μυστικό ολομόναχη;

Αισθάνθηκα όπως όταν ονειρεύεσαι ότι πετάς. Εκείνα τα πρώτα δευτερόλεπτα που χάνεις το έδαφος από τα πόδια σου, επειδή το ζήτησες εσύ. Και μετά αυτό που, όποτε ξαναντικρίσεις τα πουλιά, κοιτάξετε με νόημα.

Είχε σημασία για μένα το πώς την ανεβάξω. Δεν τραβάμε όπως μας κατέβει. Πρέπει να νιώδεις την ανάσα στο ύφασμα. Να μετράς τον αέρα σαν καπετάνιος. Θέλει συγκέντρωση για να μη διακόπτεις την κίνηση, για ν' ανυψώνεται το ύφασμα σαν να αιωρείται.

Χρειάζεσαι πειδαρχία. Όχι επειδή λίγοι μπορούν να το καταφέρουν, αλλά επειδή ελάχιστοι μπορούν να κοιτάζουν ένα πανί και να βλέπουν ένα караβάκι. Γι' αυτό θέλει τόση πειδαρχία. Γιατί είτε χάρτινο είναι είτε πραγματικό, θέλει πολλή πίστη και ακόμα περισσότερη μαγεία για να κρατήσεις ένα καράβι στον αέρα.

Τι τράβηξα, Θεέ μου, γι' αυτή τη μαγεία. Ιταλοί, Γερμανοί, Τούρκοι, δεν τελειώνανε αυτοί που μας έβαζαν στο μάτι. Λύσσα κακιά, Παναγιά μου, λες και θα τελειώσει ο κόσμος από μια σημαία.

Δεν τους έφτανε να την κατεβάζουν. Έρχονταν στα μουλωχτά, βαρούσαν την πόρτα που κλειδω-

¹ Η βραχονησίδα Ρω ανήκει στα Δωδεκάνησα και βρίσκεται κοντά στο Καστελόριζο.

νόμουν στον Άη Γιώργη, για να με τρομάξουν, κλοτσούσαν τους τοίχους για να με ακούσουν να φοβάμαι, να παρακαλώ, κατουρούσαν και έχεζαν όπου ήθελαν, όπου νόμιζαν ότι θα με πληγώσει. Το απολάμβαναν τόσο πολύ, που μου έκανε εντύπωση. Τόση σημασία έχει, βρε κερατάδες, η σημαϊούλα μιας γριάς; Τόσο μεράκι βρίσκετε, τόσο σημαντική γίνεται η ζωή σας αν μ' εξευτελίσετε;

Και μια μέρα, μια φωνή μέσα μου απάντησε: *Ναι, πάψε, τόση σημασία έχει. Αυτή είναι η απόλαυσή τους. Να εξευτελίζουν τον κακομοίρη. Όπως όταν τυρανάς το ζώο για να γελάσεις. Δεν μπορούν ούτε χωρίς το ζώο ούτε χωρίς τον κακομοίρη.*

Ένωσα μεγάλη ανακούφιση. Γιατί κατάλαβα τον κόσμο από την αρχή. Ένας κακομοίρης από δω, ένας κακομοίρης από κει, τι νομίζεις; Ποιος φυλάει τον κόσμο; Εμείς τον φυλάμε. Η δική μας καμπούρα τον σώζει. Γιατί χωρίς εμάς θα έμεναν με τους ομοίους τους και θα έπαιρνε ο κόσμος φωτιά.

Γι' αυτό μας αγαπάει ο Θεός. Δεν σώζουμε τον κόσμο για να συνεχίζουν τα αίσχη τους. Τον σώζουμε ώστε να έχουν το περιθώριο μια μέρα να καταλάβουν. Για να υπάρχει ακόμα κόσμος, αν κάποιος από αυτούς μετανοήσει.

Κυρά της Ρω (Μουσείο Παύλου Βρέλλη)

Γιάννης Σκαραγκάς, *Η κυρά της Ρω*, εκδ. Κριτική Α.Ε., Αθήνα 2017

Συνανάγνωση κειμένου

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να σκιαγραφήσετε τον χαρακτήρα της αφηγήτριας με βάση το κείμενο (80 λέξεις).
2. Να σχολιάσετε στην τάξη το απόσπασμα: «Ένωσα μεγάλη ανακούφιση. Γιατί κατάλαβα τον κόσμο από την αρχή. Ένας κακομοίρης από δω, ένας κακομοίρης από κει, τι νομίζεις; Ποιος φυλάει τον κόσμο; Εμείς τον φυλάμε. Η δική μας καμπούρα τον σώζει. Γιατί χωρίς εμάς θα έμεναν με τους ομοίους τους και θα έπαιρνε ο κόσμος φωτιά».
3. Γνωρίζετε άλλες περιπτώσεις όπου η ανύψωση της ελληνικής σημαίας δημιουργεί εθνική υπερηφάνεια; Να τις αναφέρετε και να γίνει συζήτηση για τη σημασία του εθνικού συμβόλου.

Δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων:

2. Αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία

1. Να συγκρίνετε την τέχνη γραφής (εικόνες, σχήματα λόγου κ.ά.) στα ποιήματα του Ρίτσου και του Σικελιανού (*Μαντατοφόρες, Παλαμάς*).
2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να γίνει μεταξύ σας κατανομή εργασιών. Ενδεικτική πρόταση:
  - α) Μία ομάδα θα παρουσιάσει τα γεγονότα της περιόδου της δικτατορίας 1967-1974.
  - β) Άλλη ομάδα θα ασχοληθεί με το μέτρο των ποιημάτων της συστάδας και την ομοιοκαταληξία.
  - γ) Μία άλλη ομάδα θα αποδώσει τα μηνύματα των ποιημάτων με μεταγραφή τους σε πεζό ή καλλιτεχνικά (κόμικς, ζωγραφική).
  - δ) Η τέταρτη ομάδα θα γράψει ένα σύντομο κείμενο για τη σχέση της ποίησης με τη μουσική.
3.
  - α) Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα του ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη. Να αναζητήσετε πληροφορίες και για άλλους ήρωες στο διαδίκτυο (mysch.gr, YouTube κλπ.) κατά την περίοδο του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα («Αγώνας της ΕΟΚΑ» 1955-59).
  - β) Πώς συνομιλεί το ποίημα του Ευαγόρα Παλληκαρίδη με το απόσπασμα από το έργο *Χάλκινη εποχή* του Ρόδη Ρούφου-Κανακάρη;
4. Να γράψετε ένα κείμενο (έως 200 λέξεις), στο οποίο θα διατυπώσετε τις σκέψεις σας για τις ακόλουθες οικουμενικές αξίες: *ελευθερία, δικαιοσύνη, ισότητα, αξιοπρέπεια, ειρήνη*, λαμβάνοντας υπόψη και τα κείμενα της συστάδας.

Συνανάγνωση ποιήματος
και δραστηριότητα

Γλωσσάρι

Συνανάγνωση ποιήματος
και slideshow

3. Οικογένεια και φιλία

Η Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1930 και έχει ρίζες Μικρασιατικές. Έχει εκδώσει ποίηση, διηγήματα και κριτικά δοκίμια. Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο ποίησης του Δήμου Θεσσαλονίκης. Έργα της είναι: Ψυχή και τέχνη, Διασταυρώσεις, Μεγεδύνσεις, Τα επακόλουθα, Θαλασσινό ημερολόγιο κ.ά.

Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου

Ο πατέρας

Στο ποίημα εκφράζεται ο σεβασμός και η αγάπη της ποιήτριας για τον πατέρα της. Τον παρουσιάζει όχι μόνον ως πατέρα, αλλά και ως αγωνιστή της ζωής. Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Θαλασσινό ημερολόγιο.

Ο πατέρας μου ήταν μηχανοδηγός
Κάρβουνο μύριζαν τα πέτσινα ρούχα του
Κάτω απ' τη μαύρη του τραγιάσκα
Άρχιζαν τα καπνισμένα μάτια του

Ο πατέρας μου δε μιλούσε πολύ
Μόνο χαμογελούσε κάπου κάπου
Με τα ηλιοψημένα χείλια του
Προπάντων όταν έπινε τσίπουρο
Κάτω απ' την κληματαριά της αυλής

Αψηλός και δυνατός ήταν
Κι όταν μ' σήκωνε αψηλά
Με τ' ατσαλένια μπράτσα του
Δε φοβόμουν καθόλου
Όπως κι εκείνος δε φοβόταν
Ούτε τη ζωή του
Ούτε το θάνατό του:
Περνούσε με το τρένο του
Σφυρίζοντας
Μέσ' απ' τις σκοτεινές
Τις στοιχειωμένες σήραγγες
Και τις νικούσε

Μαρία Κέντρου- Αγαθοπούλου, Θαλασσινό ημερολόγιο, 2001,
στο Ελληνική Ποίηση του 20ού αιώνα,
Επιμέλεια-Ανθολόγηση, Ευρ. Γαραντούδης, εκδ. Μεταίχμιο, 2006

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Πώς παρουσιάζει η ποιήτρια τον πατέρα της και πώς νιώθει για αυτόν; Να απαντήσετε, προφορικά, με κειμενικά στοιχεία.
2. Να συζητήσετε με την αναγνωστική σας κοινότητα τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ποιήματος (στροφές, στίξη, κεφαλαία γράμματα κλπ.).
3. Να γράψετε μια παράγραφο ή ένα ποίημα για τον πατέρα ή να ζωγραφίσετε μια πατρική μορφή, λαμβάνοντας υπόψη σας το περιεχόμενο του ποιήματος και τον πίνακα.

Émile Renouf (French, 1845 – 1894) *The Helping Hand* (1881)

Συνανάγνωση κειμένου
και δραστηριότητα

Ο Κώστας Ακρίβος γεννήθηκε το 1958 στον Βόλο. Σπούδασε Φιλολογία. Έχει γράψει βιογραφίες και μυθιστορήματα. Έργα του είναι: Πανδαιμόνιο, Πότε διάβολος πότε άγγελος, Ανδρωμάχη, Σφαίρα στο θυζί κ.ά.

Κώστας Ακρίβος

Σπόρος δεν

Στο απόσπασμα από το διήγημα «Σπόρος δεν» εξελίσσεται μια υποθετική συνομιλία του Νίκου Καζαντζάκη με τον φίλο του Άγγελο Σικελιανό.

Όταν ήμουνα παιδαρούδι και ακόμη καλά καλά δεν νογούσα τον κόσμο, μ' έστειλε ένα απομεσήμερο η μάνα να πάγω στον κύρη μου φαγί, που ξεμονάχιαζε στο περιβόλι αποχερώνοντάς¹ το. Πιότερο φοβισμένος, ήμουν δεν θα 'μουν τότε στα πέντε, κρέμασα στον ώμο το δισάκι με το ψωμί και το παστό και κίνησα για το χτήμα. Τον ήβρα καδισμένο σε μιαν κοτρόνα να μη δουλεύει, παρά να 'χει χουφτώσει το πρόσωπο και τα μάτια του να πετούν σπίδες

κατακόκκινες. Τρόμαξα και στάθηκα παράμερα θωρώντας τον γι' αρκετή ώρα, μην τολμώντας να του χαλάσω την ησυχία. Εκείνος με είχε δει, αλλά δεν γύρισε σ' ελόγου μου κουβέντα καμία. Λες κι εγώ απόντας. Κάποια ώρα μην αντέχοντας άλλο, μα κι επειδή αν αργούσα θα μ' έβρισκε το σούρουπο έξω στους αργούς, τον σίμωσα κι απίθωσα κοντά στα πόδια του το δισάκι. Άπλωσε αυτός τη χερούκλα και μ' έπιασε. Με ήφερε μιαν ανάσα απ' τα μάτια του. Αν το συνέχιζε, ένιωθα πως θα σπάσω σε κλάματα. Όμως δεν έγινε έτσι. Μ' άφηκε² και, λίγο πριχού τραβήξει³ το βλέμμα από πάνω μου, θυμούμαι καλά τον λόγο που είπε:

«Εσύ, αντράκι μου, μη με ντροπιάζεις ποτέ. Τ' ακούς; Ποτέ!»

Γύρισα τρέχοντας στη μάνα και της το 'πα. Εκείνη η αμίλητη και συχωρεμένη γυναίκα δεν αποκρίθηκε. Έπρεπε να περάσουν χρόνια μέχρι να μάθω πως της είχε θυμώσει πολύ που ύστερα από μένα του 'χε γεννοβολημένα δυο κορίτσια στη σειρά. Κάτι τέτοιο ο πατέρας μου το θεριό το νόμιζε μεγάλη προσβολή, και για τον ίδιο και για τη φαμελιά του. Ακόμη τώρα θυμούμαι τον φόβο στο πρόσωπο των αδερφάδων μου σαν άκουγαν το βήμα του στο σοκάκι. Και με πόσο τρόμο έτρεχαν να κλειδωθούν στην κάμαρή τους, δούλες αυτές του αφέντη πατέρα μας. Γι' αυτό λοιπόν ζητούσε από μένα το πρωτοτόκι⁴ του να γενώ σημαιοφόρος της τιμής και της οικογενειακής μας αντρείουσνης. Ο πολεμιστής, ο μπροστάρης, ο μαχητής, αυτός που θα σηκώσει τον πήχη ακόμη ψηλότερα, ο Κρητικός που θα δοξάσει το νησί, ο λεβέντης της καρδιάς και του κορμιού. Εγώ να 'μαι ο συνεχιστής τ' ονόματος και της ράτσας μας!

Κώστας Ακρίβος, Σφαίρα στο θυζί, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2003

¹ αποχερώνω: αφαιρώ τα χόρτα για να γίνει γόνιμο το χωράφι από χέρσο.

² άφηκε: άφησε.

³ πριχού τραβήξει: πριν πάρει.

⁴ πρωτοτόκι: το πρώτο αγόρι της οικογένειας.

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Πώς παρουσιάζεται η οικογένεια στο κείμενο και ποιος είναι ο ρόλος κάθε μέλους της;
2. Ανταποκρίνεται στα σημερινά δεδομένα η μορφή της οικογένειας του κειμένου; Να συζητήσετε στην τάξη την ύπαρξη στερεοτύπων σε σχέση με τα φύλα και να προτείνετε τρόπους με τους οποίους μπορούν να ξεπεραστούν.

Ο Μάνος Κοντολέων γεννήθηκε στην Αθήνα το 1946, από γονείς που κατάγονταν από τη Σμύρνη της Μικράς Ασίας. Σπούδασε Φυσική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά ασχολείται με τη λογοτεχνία από τα παιδικά του χρόνια. Ασχολείται με όλα τα είδη του πεζού λόγου: μυθιστόρημα, νουβέλα, διήγημα, παραμύθι και δοκίμιο. Συνεργάζεται με διάφορες εφημερίδες και περιοδικά δημοσιεύοντας κριτικές, άρθρα και λογοτεχνικά κείμενα. Έργα του: Σαν Μήδεια, Μάσκα στο φεγγάρι, Με το ίδιο όνομα, Απόψεις για την Παιδική Λογοτεχνία, Ο άλλος κ. ά. Εκτός από το αμιγώς λογοτεχνικό του έργο, έχει επίσης γράψει (μόνος του ή σε συνεργασία) μια πλήρη σειρά βιβλίων-περιοδικών για παιδιά 6 έως 16 χρονών. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες και έχει βραβευθεί από διάφορους φορείς.

Μάνος Κοντολέων

Το 33

Ο τίτλος του μυθιστορήματός μας πληροφορεί ότι αυτό το βιβλίο είναι το 33^ο του συγγραφέα. Στο έργο αυτό τέσσερα μέλη μιας οικογένειας παρουσιάζουν τις σκέψεις, τα προβλήματά τους και τις ελπίδες τους για τα θέματα που τάραξαν την οικογενειακή τους αρμονία. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν από τα κεφάλαια 2^ο και 10^ο παρουσιάζεται η οικογένεια στην καθημερινότητά της.

Κεφάλαιο 2^ο

Στην οδόνη της τηλεόρασης, εκείνη η κυρία με τα φαρδιά ρούχα έδειχνε πώς μπορείς να φτιάξεις μια ζωγραφιά με πολύχρωμα χαρτάκια.

Πάνω στον καναπέ υπήρχαν 12 Μίκυ Μάους, ένα πιάτο με υπολείμματα μπισκότων, 4 βιβλία, το αριστερό Sportex του Μάνου και ο ίδιος ο Μάνος.

Ο Μάνος διάβαζε το 5^ο βιβλίο –«Κοιμήσου Ορέστη», έτσι το λέγανε– και μασούλαγε το τελευταίο μπισκότο. Η φωνή της τηλεόρασης ήταν πολύ δυνατή και γι' αυτό από τη μέσα μεριά του σπιτιού ακούστηκε μια πόρτα να κλείνει με δύναμη – ήταν η πόρτα του δωματίου της Κώστιας.

Μα ο Μάνος έτσι είναι και με τίποτε δεν μπορείς να τον αλλάξεις. Κι όσο αν τώρα η Κώστια βροντά από πίσω της την πόρτα κι όσο κι αν αναστενάζει κι όσο κι αν παραπονιέται για το κακό που της μελλότανε να πάθει, ξέρει πως είναι νεύρα της στιγμής όλα αυτά και παράπονα περαστικά.

«Τον αδερφό μου τον αγαπώ και ποτέ δε μετανιώνω που, όταν με ρώτησαν οι γονείς μου αν δέλω αδερφάκι, εγώ τους απάντησα “να!”» μου λέει η Κώστια κι εγώ χαμογελώ με συγκατάβαση. Καημένο κοριτσάκι –σκέφτομαι– που πιστεύεις πως η δικιά σου η γνώμη ήταν αυτή η οποία έκανε τους γονείς σου να πάρουν την απόφαση για ένα δεύτερο παιδί. Εγώ –εγώ, ο συγγραφέας– ξέρω πως ήταν για το Δομήνικο μια ανάγκη που ξεκινούσε από τα παιδικά του χρόνια, αυτή η ανάγκη –πες την καλύτερα φόβο– να μη μείνει κάποιος μ' ένα παιδί. Δύο, ίσως και τρία – ήταν, βλέπεις, που ο ίδιος είχε ζήσει την αγωνία του δικού του πατέρα, που έχασε το πρώτο του παιδί από υψηλό πυρετό και ... «εκείνα τα χρόνια τα φάρμακα ήταν δυσκολοεύρετα. Μόλις είχε τελειώσει ο πόλεμος». Μάλιστα! Γι' αυτό και ο παππούς Μανόλης –ο πατέρας του Δομήνικου– υπήρχαν κάποια κυριακάτικα πρωινά που τον ξύπναγε και του χάιδευε τα μαλλιά. «Αγόρι μου, μονάκριβο!» του ψιθύριζε και ήταν το χάδι του παππού Μανόλη πάνω στα μαλλιά του Δομήνικου τόσο ζεστό, όσο οι αχτίνες του ήλιου, που μπαίνανε από τα μισάνοιχτα παντζούρια.

Όλα όσα θα επηρεάσουν τη ζωή μας εκεί, στα παιδικά μας χρόνια υπάρχουν, κι έτσι, να πώς έγινε κι ο Δομήνικος δεν ήθελε να μείνει μ' ένα παιδί. «Δύο θέλω να κάνουμε!» έλεγε στην Άννα, από τον πρώτο πρώτο καιρό που ζούσανε μαζί. «Δύο θέλω!» κι αυτή κούναγε το κεφάλι: «Αφού το δεξ!» – εκείνα τα χρόνια δε χαλάς χατίρι. Βέβαια, τότε δε χαλάς το χατίρι, όμως τα χρόνια ποτάμι είναι και κυλάνε και να που η Άννα βρέθηκε να έχει πάνω στο κεφάλι της ένα σύζυγο, δύο παιδιά, ένα ιατρείο, ένα σπίτι και μόνο δυο φορές την εβδομάδα την κυρία Τασία.

Κεφάλαιο 10^ο

Όμως, πώς να το κάνουμε, ίσως αυτές οι καθημερινές στιγμές να είναι κι εκείνες που χαρακτηρίζουν καλύτερα όλη μας τη ζωή. Αυτές οι ασήμαντες λεπτομέρειες της κάθε μέρας. Α, πόσα μπορούν να ειπωθούν με κάποιες τέτοιες λεπτομέρειες ασήμαντες!

Έτσι, λοιπόν, για την Άννα, εκείνη η γούβα που αφήνει στο μαξιλάρι το κεφάλι του ανθρώπου που πάνω του κοιμήθηκε, αυτή η γουβίτσα, για την Άννα, είναι μια εικόνα τρυφερής αγάπης. Υπήρξαν πολλά πρωινά στη ζωή της που στάθηκε πάνω από τα μαξιλάρια των παιδιών της ή του άντρα της, στάθηκε και είδε τη γούβα κι ένωσε ένα λίγωμα μέσα στην καρδιά – «Οι αγαπημένοι της!». [...]

Όσο για το Μάνο – αυτός βρίσκει πως η πιο όμορφη ώρα της ημέρας είναι εκεί, κατά το μεσημέρι· η ώρα του φαγητού. Τότε που κάθονται και οι τέσσερις γύρω από το τραπέζι της κουζίνας κι ο Κόμπος¹ δίπλα από το κάθισμα της Κώστιας, για να του ρίξουν ένα μεξέ. Είναι μια ώρα που ο Μάνος τη λέει «οικογένεια».

Όχι, βέβαια, πως γίνεται και τίποτε σπουδαίο. Η Άννα τρώει αφηρημένα – σκέφτεται τα απογευματινά της ραντεβού. Ο Δομήνικος μιλά για τα κουτσομπολιά των εκδοτών και των συγγραφέων. Η Κώστια ολοένα γκρινιάζει για την αυστηρότητα των καθηγητών και για την αναποδιά της συμμαθήτριάς της που κάθεται στο πίσω το θρανίο, κι αυτός –ο Μάνος, δηλαδή– όλους τους προσέχει, ενώ συνάμα διαβάξει και κάποιο Μίκυ Μάους. Τίποτε σπουδαίο δε γίνεται, αλλά είναι –ήταν, μέχρι πριν γίνουν όσα έγιναν– μια στιγμή δική τους, μια στιγμή ολονών τους.

«Γι' αυτό, κύριε συγγραφέα,» μπαίνει ο Μάνος ολοζώντανος μέσα στη σελίδα, «γι' αυτό κάνε μου τη χάρη και φτιάξε έτσι την ιστορία σου, ώστε την κουβέντα που σχεδιάζουν οι γονείς μου να κάνουν σ' εμάς, την Κώστια κι εμένα, να την κάνουν κατά τη διάρκεια του μεσημεριανού φαγητού. Θα είναι μια ευκαιρία για να βρεθούμε όλοι μαζί και πάλι. Δε θα 'ναι;»

Θα είναι Μάνο μου, θα είναι.

Γι' αυτό, ας γίνει έτσι!

Μάνος Κοντολέων, *Το 33*, 15η έκδ. Πατάκης, Αθήνα 2009

¹ **Κόμπος:** το όνομα του σκυλιού τους.

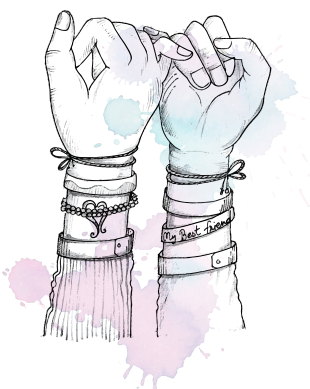
Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Ποια θέματα δίγονται στα κείμενα;
2. Τι είναι για σας «οικογένεια»; Να καταθέσετε την άποψη σας σε πεζό κείμενο (100 λέξεις) ή σε ποίημα ή σε καλλιτεχνική δημιουργία.
3. «Όλα όσα θα επηρεάσουν τη ζωή μας εκεί, στα παιδικά μας χρόνια, υπάρχουν»: Να συζητήσετε στην τάξη το θέμα της επίδρασης των παιδικών χρόνων στη ζωή μας.

Η Σοφία Ζαραμπούκα γεννήθηκε στην Αθήνα το 1939, σπούδασε δάκτρο και ζωγραφική κοντά στον Κάρολο Κουν και τον Γιάννη Τσαρούχη. Επίσης, σπούδασε στην Αμερική σχέδιο, εικονογράφηση και άλλα. Έχει γράψει πολλά βιβλία για παιδιά, τα οποία εικονογράφησε η ίδια. Έχει διασκευάσει για παιδιά έργα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας. Πολλά βιβλία της έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες, έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία για το έργο της (Ακαδημία Αθηνών, Άντερσεν κ.ά.). Έργα της: Στο δάσος, Το τσίρκο, Τα μαγικά χρώματα, Θέατρο για παιδιά, Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι, η Μάγια, Η αργοναυτική εκστρατεία κ.ά.

Σοφία Ζαραμπούκα

Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι

Ακολουθούν αποσπάσματα από δύο κεφάλαια, «Ο φίλος μου» και «Στην εξοχή», του βιβλίου Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι, που μεταφέρει τον/την αναγνώστη/τρια στη μεταπολεμική Αθήνα. Τα αποσπάσματα εστιάζουν στη φιλία δύο παιδιών και τις οικογένειές τους.

Ο φίλος μου

Ο ΛΙΝΟΣ ΖΕΙ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ, που είναι δασκάλα, σ' ένα σπίτι που μοιάζει με το δικό μας. [...]

Παίζουμε σχεδόν κάθε μέρα μαζί. Ο Λίνος είναι αρρωστιαρής. Η μαμά του δεν τον αφήνει να βγει πολύ έξω, μην τρέξει και ιδρώσει. Έτσι κάθεται και σκαρφίζεται ένα σωρό παιχνίδια του σπιτιού. Φτιάχνουμε πύργους από κουτιά παπουτσιών. Κόβουμε πορτούλες και παράθυρα που ανοιγοκλείνουν. Όταν βγάλεις το καπάκι, βλέπεις το εσωτερικό. Με κόλλα και χαρτονάκια χωρίζουμε δωμάτια. Κόβουμε χρωματιστά χαλιά και έπιπλα από περιοδικά, και τα στολίζουμε. Ανθρώπους για τα κάστρα μας φτιάχνουμε από κεριά. Το αφήνουμε στον ήλιο να μαλακώσει, το κόβουμε σε μερίδες και πλάθουμε στρατιωτάκια, βασιλιάδες, χωρικούς... ό,τι χρειάζεται η ιστορία μας. Γιατί βέβαια λέμε και ιστορίες, που παίζονται μέσα κι έξω απ' τα χαρτοκούτια μας.

— Να φαντάζεσαι τη συνέχεια της ιστορίας το βράδυ πριν σε πάρει ο ύπνος, λέει ο Λίνος.

Εγώ όμως δεν μπορώ, γιατί εκείνη την ώρα σκέφτομαι τα ωραία μου. Δεν του το λέω βέβαια, γιατί το έχω μυστικό.

Στην εξοχή

Το πρωινό στην εξοχή είχε γούστο. Ο φύλακας απ' το πλαινό κτήμα, κάθε πρωί και πριν εμείς ξυπνήσουμε, κρέμαγε στον φράκτη ένα καλάδακι με σύκα κρύα κρύα να μας περιμένουν. Στο τραπέζι η μητέρα μου έβαζε πάντα δυο λογιά μαρμελάδες σε γυάλινα βαζάκια σκεπασμένα. Τα φλιτζάνια μπαίνανε σκεπασμένα με το πιατάκι από πάνω, γιατί, μέχρι να μαζευτούμε να καδίσουμε, πέφτανε και μερικές κουτσουλίες. Σπρώναμε κάτω από το πεύκο, στη σκιά. [...]

Στην εξοχή δεν είχα παρέα, και βαριόμουνα. Συναντούσα μερικά παιδιά στη θάλασσα, αλλά δεν είχα κανέναν φίλο. Όλο το πρωί χαζολογούσα στον κήπο μέχρι να πάμε για μπάνιο. Μετά το φαγητό, στο δροσερό υπνοδωμάτιο με τα κουφωτά παραθυρόφυλλα, ξάπλωνα για διάβασμα. Ένα βιβλίο που μ' άρεσε το διάβαζα ξανά και ξανά. Τα ωραία μου, τα βράδια εκεί, στην εξοχή, ήταν να φαντάζομαι τη συνέχεια της ιστορίας που διάβασα το μεσημέρι.

Έτσι κι αλλιώς δεν είχα πολλούς φίλους. Συνήθισα να παίζω μόνη μου ή με τον Λίνο, γιατί όλα τα άλλα παιδιά της γειτονιάς πήγαιναν στο ίδιο σχολείο και είχαν δικό τους κόμμα.

Τρέχανε, φωνάζανε, καβγαδίζανε! Ο Λίνος κι εγώ τα κοιτούσαμε απ' το παράθυρο με θαυμασμό και φόβο. Συχνά χωριζόντουσαν στα δυο, και άρχιζε ο πετροπόλεμος. «Πάει, τέλειωσε...» σκεφτόμουνα. «Θα σκοτωθούν!»

Κάθε φορά όμως, μετά τη μάχη, μαζευόντουσαν, κάτι λέγανε και τα φτιάχνανε. Τότε, οι αρχηγοί από κάθε ομάδα πιάνανε τα χέρια απ' το μικρό τους δαχτυλάκι ο καθένας και τα ανεβοκατέβαζαν τέσσερις φορές ρυθμικά λέγοντας μαζί δυνατά: «Φίλοι, φίλοι, καρδιοφίλοι!». Αυτό σήμαινε το τέλος του πολέμου, κι άρχιζαν αγαπημένοι νέο παιχνίδι, μέχρι να ξαναμαλώσουν.

Σοφία Ζαραμπούκα, *Φίλοι φίλοι καρδιοφίλοι*, 1η επίτομη έκδ. Πατάκη, Αθήνα 2024

Χανς Τομά, *Παιδικός χορός*

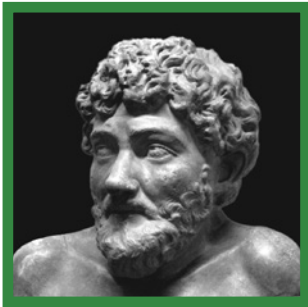

Συναγώνιση κειμένου
και δραστηριότητα

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Να σχολιάσετε τον τίτλο του βιβλίου σε σχέση με τα αποσπάσματα. Εσείς ποιο τίτλο θα δίνετε στο βιβλίο και γιατί;
2. Να γράψετε μία παράγραφο με τις λέξεις: καρδιοφίλοι (φίλοι της καρδιάς), παιχνίδι, πόλεμος, οικογένεια.

Ο Αίσωπος γεννήθηκε στο Αμόριο της Φρυγίας και πέθανε στους Δελφούς (625-560 π.Χ.). Ήταν δούλος στην Αρχαία Αθήνα, πολύ άσχημος, αλλά ευφυέστατος και ο πιο διάσημος μυθοποιός, τον οποίο οι Αθηναίοι τίμησαν με ανδριάντα για την προσφορά του. Συγκέντρωσε τους λαϊκούς μύθους και τους παρουσίαζε. Οι πρώτες εκδόσεις των Μύθων που διασώθηκαν έγιναν στο Μιλάνο (1479) και στο Παρίσι (1547). Ο Τάσος Βουρνάς, στη μετάφραση των Μύθων του Αισώπου προσπάθησε, όπως γράφει, να τους αποδώσει ως προς το ύφος κοντά στους νοελληνικούς μύθους.

Αίσωπος

Αισώπου Μύθοι

Οι Αισώπου Μύθοι είναι προϊόν της λαϊκής ψυχής και σε αυτούς αποτυπώνεται η λαϊκή σοφία και οι αντιλήψεις που είχε η αρχαία κοινωνία. Διατυπώνονται αλληγορικά, ο λόγος τους έχει ακρίβεια, ο τρόπος γραφής τους είναι απλός και σύντομος. Οι Αισώπου Μύθοι αποτελούνται από το κύριο μέρος της αφήγησης και από το επιμύθιο στο τέλος, όπου διατυπώνεται σε δύο ή τρεις σειρές το μήνυμα που είναι ηθικοδιδασκτικό. Πρωταγωνιστούν άνθρωποι ως ιδιαίτεροι χαρακτήρες και συχνά ζώα που μιλούν, όπως τα πουλιά στα δημοτικά μας τραγούδια. Τα θέματα που θίγονται είναι οικογενειακά προβλήματα ή κοινωνικά φαινόμενα.

Οι οδοιπόροι και η αρκούδα

Δύο φίλοι βάδιζαν τον ίδιο δρόμο, οπότε παρουσιάζεται ξαφνικά μια αρκούδα. Ο ένας πρόφτασε και σκαρφάλωσε σ' ένα δέντρο, όπου και κάθησε εκεί και κρυβόταν, ενώ ο άλλος, μπροστά στον κίνδυνο να τον αρπάξει το θηρίο, έπεσε στο έδαφος και προσποιόνταν το νεκρό. Όταν η αρκούδα πλησίασε το ρύγχος της και τον μυρίζοταν, αυτός κράτησε την αναπνοή του, γιατί λένε πως το ζώο αυτό δεν αγγίζει νεκρό. Όταν έφυγε η αρκούδα αυτός που ήταν στο

δέντρο κατέβηκε και ρωτούσε το φίλο του τι του είπε το θηρίο στο αυτί. Κι αυτός αποκρίνεται: «Μου είπε να μην ταξιδεύω στο μέλλον με φίλους που με παρατάνε και φεύγουν την ώρα του κινδύνου».

Ο μύθος δηλοί πως τους πραγματικούς φίλους τους ελέγχουν οι συμφορές. (Ο ίδιος μύθος στα αρχαία ελληνικά είναι: «Ο λόγος δηλοί ότι τους γνησίους των φίλων αι συμφοραί δοκιμάζουσιν.»)

Οι οδοιπόροι και η αρκούδα,
Aesop's Fables (1919) Milo Winter (1886–1956)

Οι οδοιπόροι και το τσεκούρι

Δύο περπατούσαν τον ίδιο δρόμο· ο ένας βρήκε ένα τσεκούρι κι ο άλλος λέει: «Το βρήκαμε». «Μη λες βρήκαμε, κάνει ο πρώτος, να λες βρήκες». Δεν πέρασε πολλή ώρα και τους έφτασαν αυτοί που είχαν χάσει το τσεκούρι. «Χαθήκαμε», κάνει στο συνοδοιπόρο του αυτός που κρατούσε το τσεκούρι· κι ενώ τους καταδίωκαν: «Μη λες χαθήκαμε· χάθηκα, λέγε», του κάνει ο άλλος, «γιατί κι όταν βρήκες το τσεκούρι εμένα με κράτησες έξω».

Ο μύθος δηλοί πως όποιος δεν έλαβε μέρος στις επιτυχίες δεν μπορεί να 'ναι σίγουρος φίλος και στις αναποδιές.

Αισώπου Μύθοι, εισαγωγή-μεταγραφή στα νέα ελληνικά Τ. Βουρνά, εκδ. Αφών Τολίδη Ο.Ε., Αθήνα, 1984

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

- α) Ποιο είναι το θέμα του κάθε μύθου;
β) Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι¹ αξιοποιούνται και στους δύο μύθους;
- α) Να συζητήσετε στην τάξη τα περιστατικά στα οποία βρέθηκαν οι φίλοι στους δύο μύθους και από τα οποία αποδείχθηκε ότι η φιλία τους δεν ήταν αληθινή.
β) Αφού διαβάσετε το σύντομο κείμενο στα αρχαία ελληνικά από το παλιό Αναγνωστικό της Α΄ Γυμνασίου του Γεωργίου Ζούκη: «Πιστεύω τῷ φίλῳ. Πιστόν φίλον ἐν κινδύνοις γινώσκεις. Ὁ φίλος τόν φίλον ἐν πόνοις καὶ κινδύνοις οὐ λείπει. Τοῖς τῶν φίλων λόγους ἀεὶ πιστεύομεν.», να συζητήσετε το νόημά του και να το αποδώσετε στα νέα ελληνικά.

¹ Αφηγηματικοί τρόποι: αφήγηση, διάλογος, περιγραφή, σχόλιο, ελεύθερος πλάγιος λόγος, εσωτερικός μονόλογος.

Συνανάγνωση κειμένου
και δραστηριότητα

Δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων: 3. Οικογένεια και φιλία

1. Να χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Οι δύο ομάδες να πάρουν συνέντευξη από τους συμμαθητές/τριές τους:
  - α) Η μία ομάδα για τον ρόλο του πατέρα και της μητέρας στην οικογένεια.
  - β) Η δεύτερη ομάδα για τον ρόλο των φίλων στη ζωή μας.
  - γ) Η τρίτη ομάδα, μετά την παρουσίαση των εργασιών των δύο ομάδων στην τάξη, να συντάξει κείμενο για την αξία της οικογένειας και της φιλίας, το οποίο θα δημοσιευθεί στη σχολική εφημερίδα.
2. Να σχολιάσετε τον ακόλουθο παροιμιακό λόγο της Κρήτης για την οικογένεια:
«Απού δέρνει τη γυναίκα του,/ δέρνει την κεφαλήν του.»¹
3. Να εντοπίσετε και να γράψετε από ποια οπτική παρουσιάζεται η φιλία στο κείμενο της Σοφίας Ζαραμπούκα και στον μύθο του Αισώπου «Οι οδοιπόροι και η αρκούδα» (80-100 λέξεις).

¹ Αριστείδης Δουλαβέρας, «Ο γάμος στον παροιμιακό και γνωμικό λόγο της Κρήτης», Ο Παροιμιακός και Γνωμικός Λόγος στην Κρήτη, Πρακτικά Συνεδρίου (Ανώγεια 28-30 Σεπτ.2012), Χορηγός έκδ. Καρατζή Α.Ε., Ανώγεια 2013.

Γλωσσάρι και δραστηριότητα

Συνανάγνωση ποιήματος

Edvard Munch (1863–1944)
Το παραμυθένιο δάσος

Β' Θεματική Ενότητα: Κοινωνικά προβλήματα

Στις περιπτώσεις –και δυστυχώς δεν είναι λίγες– που δε γίνονται σεβαστές οι πανανθρώπινες αξίες και απουσιάζει η συλλογική συνείδηση, εμφανίζονται προβλήματα, τα οποία διαταράσσουν την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπων και λαών και συχνά προκαλούν τραγικές συνέπειες, όπως πολέμους, αντιπαλότητες, προσφυγιά, κοινωνικές δυσλειτουργίες, καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος κ.ά.

Η πρόληψη και αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων μπορούν να επιτευχθούν αποτελεσματικά μέσα από την εκπαίδευση και γενικότερα από την παιδεία, που έχουν στο επίκεντρο τον άνθρωπο και τις αξίες.

Τα λογοτεχνικά κείμενα, τα οποία θα μελετήσετε, προσεγγίζουν μερικά από τα παραπάνω προβλήματα και δίνουν το έναυσμα για πληροφόρηση, προβληματισμό και διάλογο. Κυρίως, θα σας βοηθήσουν να συνειδητοποιήσετε ότι η πρόληψη και η αποτροπή τους έχουν πολύ μεγάλη σημασία.

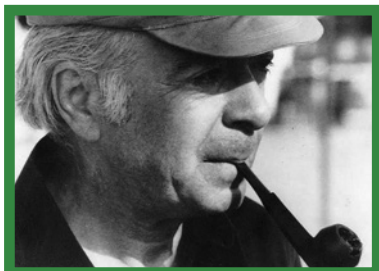
Λέξεις-κλειδιά: περιβάλλον, χάσμα γενεών, τεχνολογία, εκπαίδευση, προσφυγιά, ξενιτιά, επιδημίες, ανθρώπινες σχέσεις, σχολείο, λοιμώδεις νόσοι, πανούκλα, χολέρα.

Μίνα Φάκκα, Στον δρόμο για την προσφυγιά

Ερώτηση: Ποια η σχέση του πίνακα με τη Θεματική Ενότητα;

1. Εκπαίδευση, τεχνολογία, περιβάλλον

Ο Αντώνης Σαμαράκης (1919-2003) από την εφηβική ακόμη ηλικία συνεργάστηκε με λογοτεχνικά περιοδικά. Η ουσιαστική παρουσία του στα γράμματα άρχισε με την έκδοση της συλλογής διηγημάτων Ζητείται Ελπίς (1954). Ακολούθησαν τα έργα του Σήμα Κινδύνου, Αρνούμαι, Το Λάδος κ.ά. Τα θέματα που τον απασχολούν στα βιβλία του είναι: η ειρήνη, η ελευθερία, η κοινωνική δικαιοσύνη, η δημοκρατία και τα ανδρώπινα δικαιώματα.

Πληροφοριακό
υλικό

Αντώνης Σαμαράκης

Ώρα έντεκα και κάτι...

Το ποίημα αναφέρεται στα παιδιά, τα οποία είναι αναγκασμένα να εργάζονται και παρακολουθούν νυχτερινό σχολείο.

Ώρα έντεκα και κάτι:
Το νυχτερινό σχολνά.
Κει που πέραγες, διαβάτη,
κι ήταν όλα σκοτεινά,

άξαφνα ένα φως τα λούζει...
Ξεχυθήκαν τα παιδιά.
Μάγουλα απ' το κρύο μπουζί,
πόδια που 'ναι σαν κλαδιά

σα φυσά το ξεροβόρι
και λυγίζουν δω κι εκεί...
Άλλοι δίχως πανωφόρι,
άλλοι ακόμα νηστικοί,

μες στη νύχτα τώρα πάνε,
στο σκοτάδι το πηχτό,
τα παιδιά που πολεμάνε
για το μεροκάματο.

Αδερφάκια, κουρασμένα
απ' τη δύσκολη ζωή,
όλη μέρα βουτηγμένα
στις καπνιές και στη βουή.

Χέρια βρώμικα απ' τα λάδια,
μάτια κατακόκκινα.
Αδερφάκια δίχως χάδια,
κει που πάτε τώρα... να!

μες στην πόλη που νυστάζει
κι είναι όλα σιωπηλά,
ο Χριστούλης σάς κοιτάζει
και στο δρόμο σάς φυλά.

Ώρα έντεκα και κάτι,
τα εργατόπαιδα σχολνά.
Στάσου προσοχή διαβάτη,
ήρωες μικροί περνάν.

Αντώνης Σαμαράκης, *Ποιήματα*,
2η έκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2016

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το θέμα του ποιήματος και ποια τα εκφραστικά του μέσα;
2. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις σας δημιουργεί το ποίημα; (100 περίπου λέξεις)

Η Διδώ Σωτηρίου (1909-2004) γεννήθηκε στο Αϊδίι της Μικράς Ασίας. Το 1922 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Γαλλική Φιλολογία. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Στη Λογοτεχνία εμφανίστηκε το 1959 με το μυθιστόρημα Οι νεκροί περιμένουν. Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα Ματωμένα χώματα, Εντολή, Οι επισκέπτες, Κατεδαφιζόμεθα κ.ά. Τα έργα της έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Διδώ Σωτηρίου

Πώς σκαρώνεται μια εισήγηση

Ακολουθεί απόσπασμα από το μυθιστόρημα Οι επισκέπτες, στο οποίο η Ντορίτα, μαθήτρια Λυκείου, προσπαθεί να γράψει μια ομιλία για το λεγόμενο «χάσμα γενεών». Ενώ γράφει την ομιλία, παρουσιάζονται δύο παράξενοι επισκέπτες και τη συνεπαίρουν με τις αφηγήσεις τους.

Έπιασε το μολύβι, ακούμπησε τη μύτη στη λευκή κόλλα, έτοιμη για ξεκίνημα. Στήριξε το κεφάλι της στο αριστερό χέρι. Τα δάχτυλα χάιδευαν συνέχεια τις ρίζες των μαλλιών. Χτυπολογούσε τη μύτη του μολυβιού, γέμισε τελείες την κόλλα. Τι διάβολο; Μπλοκαρίστηκε το μυαλό; Δεν κατεβάζει τίποτα; Μωρέ, κατεβάζει και παρακατεβάζει. Ίσα ίσα αυτό είναι το κακό. Εισβάλλουνε τόσες έννοιες και σκέψεις, που η μια σπρώχνει την άλλη να πάρει τη θέση της.

Από ιδέες και τίποτ' άλλο. Πώς τιθασεύεις όμως το υλικό σου; Πώς αρχίζεις σωστά και πρωτότυπα; Όποιος δεν ξέρει πόσο δύσκολο είναι να βρεις μια ενδιαφέρουσα αρχή ή σκράπας είναι ή μεγάλος τεχνίτης του λόγου. [...]

Για το χάσμα των γενεών; Τι θα πω; Μάλλον απ' αυτό θα πρέπει ν' αρχίσω. Ν' απαντήσω σ' εκείνους που βλέπουν τη σημερινή νεολαία να κατρακυλάει δεν ξέρω σε ποια έγκατα. Συγκρίνοντας μάλιστα τη δική τους «παλαιά καλή εποχή» και τη δική τους συμπεριφορά με τα δικά μας «φερσίματα», νιώθουν ένα είδος φρίκης και μιλούν για τρομερούς κινδύνους που απειλούν ό,τι ωραίο αυτοί δημιούργησαν. Καλά, στο σημείο αυτό έχω να τους σούρω...

Δε θα αρνηθώ βέβαια πως η γενιά τους είναι διαφορετική από τη δική μας. (Πότε η μια γενιά δεν διέφερε από την άλλη;) (Γράφε!) «Εμείς πιστεύουμε, κι ας μη θεωρηθεί υπεροψία, πως η στάση της σημερινής νεολαίας σε σχέση με τις παλιότερες διαφέρει στην τόλμη της αναφοράς, στην ειλικρίνεια της έκφρασης και των διεκδικήσεων. Ίσως μάλιστα η στόχαση και η ωριμότητα που δείχνουν αρκετά παιδιά, να τους αφαιρεί τη φυσική ανεμελιά της ηλικίας και να τους κάνει να νιώθουν ανασφάλεια, θλίψη και πολλές φορές απόγνωση, ακριβώς γιατί αποκτούν πρόωρα συνείδηση της πραγματικότητας με τις δυσκολίες που παρουσιάζει, τις αδικίες, τις ανισότητες και τις αδλιότητες, που γι' αυτές, βέβαια, δεν είναι υπεύδυνα τα παιδιά.»

Είναι κι ένα άλλο πολύ σοβαρό θέμα και πρέπει να δω πώς θα το δίξω. Ένας κίνδυνος που κερδίζει έδαφος, ιδιαίτερα στα πιο νέα από μας παιδιά: η αδιαφορία, η απάθεια, ο μηδενισμός. Ένα στείρο: «Προς τι... και γιατί;» «Γιατί να σπουδάσω;» μου 'λεγε προχθές ο Παναγιώτης. «Αν συνεχίζω το Λύκειο, το κάνω γιατί βαριέμαι ν' ακούω τη γκρίνια του πατέρα μου και δε δέλω να πικράνω τη μάνα

μου. Προσωπικά δεν προσδοκώ τίποτα...» «Αυτό που λες είναι παράλογο», του είπα. Σήκωσε τους ώμους: «Βλέπεις εσύ γύρω σου κάτι που να μην είναι παράλογο;»

«Αυτά τα παιδιά», της εξήγησε ο Δημήτρης, «δεν είναι σαν εμάς που γαντζωνόμαστε με χέρια και με δόντια από τα ιδανικά μας και τα βγάζουμε πέρα. Νιώθουν πίκρα και απογοήτευση απ' όσα βλέπουν να γίνονται στον κόσμο... Και τι να τους απαντήσεις, όταν κι εσένα σε τριβελίζουν ένα σωρό αναπάντητα ερωτήματα; Φυσικά οι εχθροί μας τρίβουν τα χέρια τους, γιατί ακριβώς αυτό επιδιώκουν: μια αδιάφορη, απονευρωμένη, αλλοτριωμένη, απολιτική νεολαία, δίχως ρίζες, δίχως ιδανικά, δίχως πίστη και μαχητικότητα. Στα μέτρα του δικού τους ξεπεσμού. Μα τι να πεις και για τους φίλους που δε βλέπουν πόσο μεγάλος είναι αυτός ο κίνδυνος... και ποιες οι δικές τους ευθύνες...»

Ουφ! Ουφ! Θα μπερδευτώ μ' όλα τούτα. Δεν τα έχω καλοχωνέψει. Δε νομίζω πως είναι για το κοινό που θα 'ρθει.

Άρχισε ξανά να σημειώνει: «Δε θεωρούμε τη σημερινή νεολαία άψογη. Έχει και ελαττώματα και αδυναμίες, όπως καδετί ζωντανό και εξελισσόμενο. Κοιτάζτε όμως και τα προτερήματά της, ενθαρρύντε τα. Δε ζητούμε από τους μεγάλους να μας χειροκροτούνε. Αλλά και να μη μας αδικούνε. Και πριν απ' όλα, να μην ξεχνάνε τις δικές τους ευθύνες. Τι κόσμο μας κληροδότησαν και περιμένουνε να τα βγάλουμε πέρα δίχως στραπάτσο;» [...]

Πρέπει να το πάρει απόφαση. Απόψε έκανε απλώς μια προδέρμανση. Αύριο πρωί όμως, καθώς δεν έχει σχολείο, θα στρωθεί και θα τα ξανακοιτάξει οπωσδήποτε. Θα βρει πειστικά επιχειρήματα. Θα στρέψει τα πυρά της σε δυο βασικούς στόχους: Το παιδί δεν είναι αντικείμενο. Το παιδί δεν είναι ιδιοκτησία κανενός...

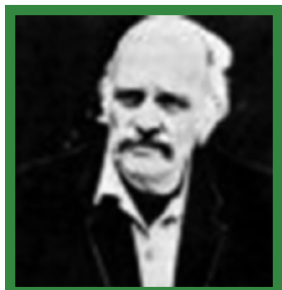
Διδώ Σωτηρίου, *Οι επισκέπτες*, 22η έκδ. Κέδρος, Αθήνα 2003

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποια θέματα σκέφτεται η Ντορίτα να παρουσιάσει για το χάσμα των γενεών στην εισήγησή της; Να τα σχολιάσετε.
2. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες: α) Η μία ομάδα να επιχειρηματολογήσει για το χάσμα των γενεών, παίρνοντας τη θέση των ενηλίκων. β) Η άλλη ομάδα να επιχειρηματολογήσει για το ίδιο θέμα, παίρνοντας τη θέση των παιδιών. Τα συμπεράσματα του διαλόγου (διττοί λόγοι) να γραφτούν στον πίνακα.
3. Μετά από συζήτηση στην τάξη, να γράψετε στον πίνακα πέντε βασικά προβλήματα που δημιουργεί «το χάσμα των γενεών». Ο/Η κάθε μαθητής/τρια καταγράφει με σειρά προτεραιότητας τα πέντε προβλήματα. Ακολουθεί η καταμέτρηση των απαντήσεων για να φανεί η τελική ταξινόμηση των προβλημάτων.

Δραστηριότητα για το
«χάσμα των γενεών»

Ο Νάνος Βαλαωρίτης (1921-2019) γεννήθηκε στη Λωζάνη της Ελβετίας. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Εργάστηκε ως καθηγητής Λογοτεχνίας και Γραφής στο Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο. Έργα του ποιητικά: Η τιμωρία των Μάγων, Κεντρική Στοά, Στο υποκύανο μάτι του Κύκλωπα κ.ά. Έργα του πεζά: Ο προδότης του γραπτού λόγου, Ο διαμαντένιος γαληνευτής. Απ' τα κόκαλα βγαλμένη κ.ά.

Δ. Ζωγράφος, *Ναυμαχία Ναυαρίνου*
(Γεννάδιος Βιβλιοθήκη)

Πολλαπλασιασμός
καρabiών, ψηφιακά

Νάνος Βαλαωρίτης

Στη Σειρά

Το ποίημα αναφέρεται στις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας.

Αν ήταν να ξαναγίνει
η Ναυμαχία του Ναυαρίνου
μια ταινία – πού θα βρίσκαμε
τόσα πλοία – τριακόσια

πολεμικά κι άλλα τόσα μεταγωγικά
θα κόστιζε πολύ – όμως με
την ψηφιακή τεχνολογία δυο
καράβια φτάνουν να κάνουν εκατό

φρούρια με τρεις σειρές πυροβόλων
κι ένα άλλο με δυο σειρές – και να
τα αραδιάσουμε το 'να δίπλα και
πίσω απ' το άλλο στη σειρά

φοβερό θέαμα που προαναγγέλλει
έναν στόλο από θωρηκτά –
σε παράταξη όπως στη Ναυμαχία
της Γιουτλάνδης ή της Έλλης

τέρμα οι απεριγράπτες
μεγάλες ναυμαχίες δεν
επαναλαμβάνονται παρά μόνο
στα μυαλά μας και ως τεχνολογία.

Αθήνα 2 Ιουνίου 2008

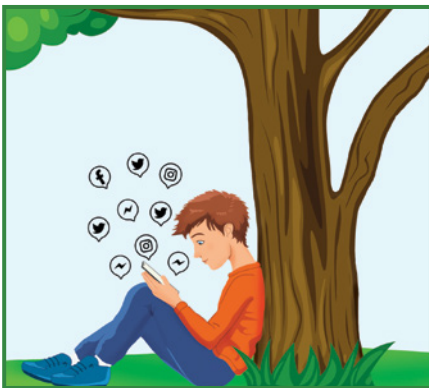
Νάνος Βαλαωρίτης, *Στο υποκύανο μάτι του Κύκλωπα*,
εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2015

Δραστηριότητες

1. Με βάση το ποίημα και τις σχετικές σας γνώσεις, να σχολιάσετε το περιεχόμενο της τελευταίας στροφής.
2. Να αναζητήσετε πληροφορίες στο διαδίκτυο για όλες τις αναφερόμενες ναυμαχίες (In.gr, Wikipedia, Ελληνικό Ινστιτούτο Ναυτικής Ιστορίας κλπ.) και να συζητήσετε το θέμα της αναπαράστασής τους με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.

Ο Δημήτρης Κοσμόπουλος γεννήθηκε το 1964 στο Κοντογόι Μεσσηνίας. Είναι ποιητής, δοκιμογράφος, κριτικός λογοτεχνίας και μεταφραστής. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε ευρωπαϊκές γλώσσες και στα αραβικά. Έργα του ποιητικά: Λατομείο, Πουλιά της Νύχτας, Κρυπτόλεξο, Θέριστρον κ.ά. Δοκίμια: Τα όρια της φωνής. Η πτήση του ιπτάμενου κ.ά.

Συμπλήρωση κενών
σε στίχους

¹ διάνος αντί ινδιάνος: γαλοπούλα.

Δημήτρης Κοσμόπουλος

Δημοτικό

Ο ποιητής εντάσσει όρους της σύγχρονης τεχνολογίας στο ποίημά του και σχολιάζει τον ρόλο τους στη ζωή μας.

(Σταλέν από το Android μου)

Ο θάνατος πυροβολεί από οδόνες τσέπης
κι εμείς αποθηκεύουμε κι άλλες ακόμη selfies.

Στείλε κι άλλα, στείλε κι άλλα msn και sms
να παγώνει η οδόνη, να φρακάρουν οι γραμμές.

Ωχ, κι ανάκουστος κελαηδισμός ήρθε με χελιδόνι,
σε ποια καρδούλα σπάρθηκε, σε ποια φωνή φυτρώνει.

Βλέπουν πουλί πετούμενο και πέφτουν τα κοράκια,
αντιλαλούν στα σύρματα, κρώζουν με twitterάκια.

Βαρβάτη την σελίδα σου στο facebook ξεδιπλώνεις,
φωτογραφίες και βίντεο: στοχάζεσαι, τεντώνεις,

σαν κούφιος διάνος¹ τον λαιμό και πάλιν απαγγέλλεις
φόρα-παρτίδα οι κριτικές απ' όσους παραγγέλλεις

με σκέρτσα και τσακίσματα – μα πόσο θα κρατήσει;
«Ω ξειν' αγγέλλειν» θ' ακουστεί και θα σε καταργήσει.

Πώς θ' αντέξεις τόσα mails, πώς θ' αντέξεις τόσα likes,
να 'γραφες και κάνα στίχο, θα ηρεμούσανε τα sites.

Να σε βλέπω –ωχ να σε βλέπω!– απ' το Viber το καινούργιο,
να νομίζεις στους κρωγμούς σου ότι τραγουδάς τον Θούριο.

Δημήτρης Κοσμόπουλος, *Θέριστρον*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2018

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

- α) Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο και τη μορφή του ποιήματος;
β) Ποια μέσα τεχνολογίας και διαδικτυακής επικοινωνίας αναφέρονται στο ποίημα και ποιος ο ρόλος τους;
- α) Πώς συνδέεται, κατά τη γνώμη σας, η παραπάνω εικόνα με το ποίημα;
β) Να γράψετε τις προτάσεις σας για τη σωστή χρήση του κινητού τηλεφώνου.

Η Σβετλάνα Αλεξίεβιτς γεννήθηκε το 1948 στην Ουκρανία και μεγάλωσε στη Λευκορωσία, όπου σπούδασε Δημοσιογραφία. Έγραψε διηγήματα, θεατρικά έργα, σενάρια και ντοκιμαντέρ. Ασχολείται κυρίως με το γραμματολογικό είδος της λεγόμενης τεκμηριωτικής πεζογραφίας (που βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες και τεκμήρια). Το 2015 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Κυριότερα έργα της είναι: Ο πόλεμος δεν έχει πρόσωπο γυναίκας, Τελευταίοι μάρτυρες, Οι μολυβένιοι στρατιώτες.

Σβετλάνα Αλεξίεβιτς

Μονόλογος για ένα σεληνιακό τοπίο

Το απόσπασμα από τη μαρτυρία με τίτλο «Μονόλογος για ένα σεληνιακό τοπίο» προέρχεται από το βιβλίο Τσέρνομπιλ. Ένα χρονικό του μέλλοντος, το οποίο περιλαμβάνει εκατό μαρτυρίες θυμάτων του πυρηνικού ατυχήματος στο Τσέρνομπιλ (Απρίλιος 1986). Η μαρτυρία που ακολουθεί είναι του Εθγκένι Αλεξάντροβιτς Μπρόβκιν.

«Ξαφνικά άρχισα να αναρωτιέμαι. Τι είναι προτιμότερο: να θυμάται κανείς ή να ξεχνά; Ρώτησα τους φίλους μου. Κάποιοι είχαν ξεχάσει, κάποιοι δεν ήδελαν να θυμούνται γιατί δεν μπορούσαν να αλλάξουν τίποτα. Δεν μπορούν ούτε καν να φύγουν από εδώ... Κανείς μας δεν μπορεί να φύγει...

Τι να θυμηθώ... Τις πρώτες ημέρες μετά το ατύχημα, όλα τα βιβλία σχετικά με τη ραδιενέργεια, τη Χιροσίμα, το Ναγκασάκι, ακόμη και βιβλία σχετικά με το έργο του Ρέντγκεν¹, εξαφανίστηκαν από τις βιβλιοθήκες. Λέγαμε τότε πως ήταν μια μεθοδευμένη ενέργεια των αρχών για να αποτραπεί ο πανικός. Θυμάμαι μάλιστα πως κυκλοφορούσε τότε ένα

αστείο που έλεγε πως αν το Τσέρνομπιλ ήταν στην Παπούα, θα τρομοκρατούνταν όλοι εκτός από τους Παπούα. Δεν υπήρχαν ιατρικές συστάσεις, οδηγίες ή οποιαδήποτε σχετική πληροφορία. Όσοι μπορούσαν, αγόραζαν ωύδιο. Δεν υπήρχε όμως στα φαρμακεία της πόλης μας κι έπρεπε κανείς να διαθέτει μέσο για να βρει. Πολλοί έπιναν ωύδιο με καθαρό αλκοόλ. Ύστερα, τους μετέφεραν στα επείγοντα.

Λίγο μετά, αρχίσαμε να παρατηρούμε τα πουλιά. Όσο υπήρχαν σπουργίτια και περιστέρια στην πόλη, σήμαινε ότι η περιοχή ήταν κατοικήσιμη. Αν έφευγαν ή –ακόμα χειρότερα– πέθαιναν, да σήμαινε πως η πόλη μας ήταν κι αυτή μολυσμένη... Μία μέρα βρισκόμουν σ' ένα ταξί, όταν ξαφνικά ο οδηγός άρχισε ν' αναρωτιέται γιατί τα πουλιά έπεφταν στα παρμπρίζ των αυτοκινήτων, λες και ήταν τυφλά. Λες και είχαν τρελαθεί. Λες κι αυτοκτονούσαν.

Θυμάμαι πως γυρνούσα από ένα επαγγελματικό ταξίδι. Βρέθηκα μπροστά σ' ένα σεληνιακό τοπίο. Τα χωράφια είχαν σκεπαστεί από μια στρώση λευκού δολομίτη². Είχαν ήδη ανασκαλίσει την επιφάνεια του εδάφους και είχαν ρίξει από πάνω άμμο δολομίτη. Ένιωσα σαν να μη βρισκόμουν πια στη γη. Αυτό το θέαμα με στοίχειωνε για πολύ καιρό – προσπάθησα μάλιστα να γράψω κι ένα διή-

¹ Βίλχεμ Κόνραντ Ρέντγκεν (1845-1923): Γερμανός φυσικός που ανακάλυψε τις ακτίνες Χ.

² δολομίτη: (αγγλ.dolomite), είναι ανθρακικό ορυκτό τους ασβεστίου και μαγνησίου.

γημα σχετικά μ' αυτό. Φαντάστηκα τι θα υπήρχε σ' αυτό το μέρος εκατό χρόνια μετά – ένας μεταλλαγμένος άνθρωπος που θα αναπηδά στηριζόμενος στα μακριά πίσω πόδια του. Θα μπορούσε να δει πεντακάθαρα μέσα στο σκοτάδι με το τρίτο μάτι του και ν' ακούει ακόμη και το τρεχαλητό των μυρμηγκιών στη γη με το μοναδικό αυτί του που θα βρισκόταν στον σβέρκο του. Δε θα υπήρχε τίποτε άλλο στη γη εκτός από τα μυρμηγκία κι αυτόν. Κάθε άλλη μορφή ζωής θα είχε εξαφανιστεί.

Ταχυδρόμησα το διήγημα σε ένα περιοδικό και μου απάντησαν πως αυτό δεν ήταν λογοτεχνία, αλλά η περιγραφή ενός εφιάλτη. Γνωρίζω πως, ούτως ή άλλως, δεν έχω συγγραφικό ταλέντο, αλλά νομίζω πως άλλος ήταν ο λόγος της απόρριψης. Αναρωτιέμαι γιατί γράφονται τόσο λίγα για το Τσέρνομπιλ. Γιατί οι συγγραφείς μας επιμένουν να ασχολούνται με τον πόλεμο και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και δεν ασχολούνται μ' αυτό. Νομίζετε πως είναι τυχαίο; Νομίζω πως αν είχαμε κερδίσει στο Τσέρνομπιλ, θα γράφονταν πολύ περισσότερα. Ή έστω, αν το είχαμε κατανοήσει στο ελάχιστο. Δεν ξέρουμε όμως πώς να χειριστούμε αυτόν τον τρόπο. Δεν έχουμε την ικανότητα... Γιατί απλούστατα, δεν μπορούμε να το συγκρίνουμε με οποιαδήποτε άλλη ανθρώπινη εμπειρία ή με οποιαδήποτε άλλη στιγμή της ανθρώπινης ιστορίας...

Αναρωτιέμαι, λοιπόν. Τι είναι προτιμότερο; Να θυμάται κανείς ή να ξεχνά;>>

Μίνα Φάκκα, *Run away/Φυγή*

Σβετλάνα Αλεξίεβιτς, *Τσέρνομπιλ, Ένα χρονικό του μέλλοντος*, μτφρ. Ορέστης Γεωργιάδης, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2015

Ερωτήσεις

1. Ποια ερωτήματα θέτει ο αφηγητής; Να δώσετε, γραπτά, τις δικές σας αιτιολογημένες απαντήσεις.
2. Σε ποιο πρόσωπο μιλάει ο αφηγητής και τι καταδεικνύεται με αυτό; Να απαντήσετε με βάση κειμενικά στοιχεία.

Η Αθηνά Κακούρη γεννήθηκε το 1928 στην Πάτρα. Είναι συγγραφέας κυρίως ιστορικών μυθιστορημάτων και αστυνομικών διηγημάτων. Μετέφρασε ξένη λογοτεχνία και δημοσίευσε σειρά χρονογραφημάτων¹. Έργα της είναι: Πριμαρόλια, Της τύχης το μαχαίρι, Αύριο, Με τα χέρια σταυρωμένα κ.ά.

Αθηνά Κακούρη

Αύριο

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το ομότιτλο μυθιστόρημα. Αναφέρεται στην πυρκαγιά που ξέσπασε στην περιοχή της Αχαΐας (Αύγουστος 2021). Οι φλόγες κατέβαιναν από τα υψώματα και απειλούσαν τους κατοίκους της περιοχής και ο καθένας αναλογιζόταν με τον δικό του τρόπο το «Αύριο».

Το μεσημέρι τα αεροπλάνα σταμάτησαν να πηγαиноέρχονται. Όσοι τα είχαν στο νου τους, ανακουφίστηκαν. Την σήσανε, ως φαίνεται, τη φωτιά, σκέφτηκαν.

Μα από τη Ναύπακτο, απέναντι, ο Σιδέρης με τα παιδιά βλέπανε πως ο μακρινός καπνός δεν είχε λιγοστέψει. Είχαν ανεβεί στο κάστρο της Ναυπάκτου, πάνω στο βουνάκι της. Ήταν ευχάριστα εκεί, μες στα πεύκα του. Ένα ελαφρό βοριαδάκι σκόρπιζε τη ζέστη της ημέρας, ο αέρας ήταν αρωματισμένος και η θέα ό,τι χρειάζεται ένα κάστρο – να βλέπει ένα γύρω σε μεγάλη απόσταση μήπως πλησιάζει εχθρός.

Αφού το τριγύρισαν άναψαν ένα κεριά στο εκκλησάκι του και κάθισαν στον περίβολό του να φάνε. Τα μάτια τους όμως όλο ξαναγύριζαν στον καπνό.

— Γιατί φύγανε; αναρωτήθηκε ένας, και δεν χρειάστηκε να εξηγήσει πως εννοούσε τα αεροπλάνα.

— Θα έχει αλλού χειρότερη! είπε ο Σταμάτης.

Η μικρή που του είχε φέρει αντιρρήσεις την προηγούμενη, είχε απορίες.

— Γιατί δεν αγοράζουνε πολλά;

— Πόσα πολλά;

— Πάρα πολλά! Να μην προφταίνει να καεί τίποτα! Να φτάνουν μαζί πενήντα, εκατό! Πολλά σου λέω! Να ρίχνουν το νερό ποτάμι.

Γίνεται; Στράφηκαν όλοι προς τον Σιδέρη. Αυτός θα ξέρει να τους πει γιατί γίνονται τα πράγματα έτσι κι όχι καλύτερα. Ο Σιδέρης δεν ήξερε. Τους είπε πως ήταν πολλά που δεν ήξερε, και ειδικότερα για τις φωτιές ήταν πολλά που δεν ξέρουν ακόμη οι άνθρωποι γενικά. Φοβερές φωτιές ανάβουν και σε άλλα μέρη του κόσμου, με μέτωπα χιλιομέτρων, και οι άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν καλά γιατί άναψαν ούτε ξέρουν πώς να τις πολεμήσουν αποτελεσματικά.

— Εδώ όμως ξέρουμε γιατί ανάβουν! είπε ο Σταμάτης.

¹ **Χρονογράφημα:** ιδιότυπο «λογοτεχνικό» είδος του πεζού λόγου, πάντα σύντομο, που αντλεί τα θέματά του από την τρέχουσα κοινωνική και πολιτική καθημερινότητα. Χρονογραφήματα έχουν γράψει οι: Εμμ. Ροΐδης, Άγγ. Βλάχος, Παύλος Νιρβάνας, Κ. Παλαμάς, Παύλος Παλαιολόγος κ.ά.

Οι άλλοι συμφώνησαν κουνώντας το κεφάλι. Η ασυνείδητη απροσεξία και η αρπακτική διάθεση να βγάλουν οικοπέδα από ένα δάσος – αυτές ήταν κυρίως οι αιτίες.

Πώς όμως σταματάς την καταστροφή;

— Μας καίνε τον αέρα που θα αναπνεύσουμε αύριο! είτε ο Σταμάτης. Κι εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα; Τίποτε;

— Φύτεψε! του χαμογέλασε ο Σιδέρης. Και προστά-
τεψε!

Τίποτε άλλο;

Τίποτε άλλο για την ώρα.

Ο Σιδέρης συμεριζόταν την απογοήτευσή τους. Παι-
διά ήταν.

Ήθελαν δράση, μια λύση γρήγορη, ένα χτύπημα τελει-
ωτικό, κάτι έστω επικίνδυνο αλλά όμως θεαματικά αποτε-
λεσματικό.

Ο Σιδέρης τα κοίταζε ένα ένα. Θα ήθελε οι ιδέες του
να μπουν βαθιά μες στο μυαλό και την καρδιά τους, να
χαραχτούν εκεί για πάντα.

— Οι πιο ηρωικοί αγώνες, πρόσδεσε αργά, είναι οι
αγώνες της υπομονής. Οι καρποί τους είναι οριστικοί. Μ'
αυτούς τους αγώνες δεν γίνεσαι διάσημος και δεν σε γρά-
φει η Ιστορία. Την γράφεις εσύ! Εσύ την επηρεάζεις, εσύ

—επίμονα και υπομονετικά— της σκάβεις την κοίτη για να κυλήσει μέσα. Ας πάρουμε παράδειγμα τη
γειτονιά μας. Το πώς θα είναι ύστερα από είκοσι χρόνια, το πώς θα την παραδώσετε στα παιδιά σας,
είναι στο χέρι σας. Το μέλλον είναι δικό σας. Αν συνεχίσουμε αυτά που κάνουμε μαζί, να φυτεύουμε
και να προστατεύουμε, μπορούμε να εξασφαλίσουμε πως η δική μας αυλή, το δικό μας χωριό, η δική
μας μικρή περιοχή θα είναι ένα μέρος όμορφο να ζούμε και ν' αναπνέουμε.

Άφησε μια στιγμή να περάσει. Ήξερε πως σε μερικά κεφάλια τα λόγια του μπαίναν ορμητικά και
κατακάθονταν γερά, βρίσκοντας εύκολα τη θέση τους. Σ' άλλα πάλι η αντίληψη ήταν αργή ή εμποδι-
ζόταν από τη δυσκολία να δεις τον εαυτό σου μέσα σ' ένα μέλλον, όπου δεν θα σπαταλάς μονάχα εσύ
αλλά και όλοι οι άλλοι. Νομίζεις πως θα ζήσεις στη σκιά του δέντρου του γείτονα, αν από κερδοσκο-
πία κόψεις εσύ το δικό σου. Μα θα το κόψει κι αυτός. Δεν είναι εύκολο να δεις πόσο αποκρουστικό
και επικίνδυνο θα είναι το αύριο όταν όλοι ακολουθήσουν το παράδειγμά σου.

Του Σιδέρη του φαινόταν πως το θρόισμα στ' αυτιά του προερχόταν από όλα αυτά τα μυαλουδά-
κια, που πάσχιζαν να συλλάβουν και να χειριστούν τις ανοικονόμητες ιδέες του χρόνου, της μεταβο-
λής, του εγώ, του συμφέροντος.

Ύστερα από μια μικρή σιωπή, πρόσδεσε, εύθυμα.

— Κι αν θέλετε σώνει και καλά να γίνετε μάρτυρες, μην απελπίζεστε. Είδατε το μάτι του Σταμά-
τη! Έφαγε το ξύλο της χρονιάς του από εκείνον τον φαροντουφεκά επειδή του είπε να μην πιάνει
τα χαπάδια τόσο μικρά. Ο κόσμος είναι ακόμη πολύ απληροφόρητος – βρίσκεται πίσω. Πίσω από
εσάς. Πολύ πιο πίσω. Όσοι όμως ξέρουν, όπως εσείς, λόγου χάρη, έχουν υποχρέωση πρώτα πρώτα

Καμένο Δάσος

να μαθαίνουν περισσότερα, και έπειτα να μιλούν, να ενημερώνουν, να προσπαθούν να πείσουν. Ε, απάνω εκεί, ξέρετε, ο άλλος προκειμένου να χάψει το χταποδάκι του...

Αντί να τελειώσει τη φράση του ανεβοκατέβασε τη δεξιά του παλάμη, σαν να χειροτονούσε κάποιον και τα παιδιά γέλασαν. Η ένταση έσπασε. Για λίγη ώρα είπε ο καθένας το δικό του, ανέπτυξε τις απόψεις του. Σύντομα μερικοί άρχισαν να κυνηγιούνται, γλιστρώντας πάνω στο ξερό πούσι και γελώντας, δυο διάλεξαν στρογγυλές μικρές πετρούλες γι' αυτό το διασκεδαστικό παιχνίδι που τους είχε δείξει ο Σιδέρης, τα πεντόβολα, ο ίδιος ο Σιδέρης κατέβασε το πάνινο καπέλο του στα μάτια, μισοζάπλωσε και είπε πως θα έπαιρνε έναν υπνάκο.

Το πρόγραμμά τους ήταν να μείνουν ως το βράδυ, για να δουν στην επιστροφή τα φώτα της Πάτρας. Το απομεσήμερο όμως, ενώ ο ήλιος ήταν ακόμη ψηλά, τα παιχνίδια σιγά σιγά σταμάτησαν και συγκεντρώθηκαν όλοι πάλι στο προαύλιο. Ο καπνός απέναντι εξακολουθούσε πυκνός. Τα αεροπλάνα είχαν φανεί πάλι. Ο βόμβος τους, αλλιώτικος και χαρακτηριστικός, αντηχούσε στ' αυτιά των παιδιών σαν σειρήνα κινδύνου.

— Ευτυχώς δεν φυσάει πια τόσο δυνατά, παρατήρησε κάποιος.

Και ένας άλλος είπε με μικρή φωνίτσα.

— Να πάμε σπίτια μας.

Κανείς δεν έφερε αντίρρηση. Μπήκαν πάλι όλοι μέσα στο ημιφορτηγάκι του Σιδέρη. Στο Αντίριο επιβιβάστηκαν στο φέρυ. Ακουμπισμένοι σειρά στην κουπαστή παρατηρούσαν τα βουνά απέναντι. Ο καπνός ήταν πιο πυκνός. Κάποιος είπε πως διέκρινε φλόγες. Ο αέρας είχε κόψει. Πλησίαζε η ώρα οχτώ.

Αθηνά Κακούρη, *Αύριο*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1995

Δραστηριότητες

1. Να διαβάσετε θεατρικά το κείμενο.
2. Να συγκροτήσετε συνεργαζόμενοι/νες ερωτηματολόγιο με θέμα τις «Πυρκαγιές». Αφού χωριστείτε σε ομάδες να καταγράψει η κάθε ομάδα τις απαντήσεις από τουλάχιστον πέντε γνωστούς και φίλους. Στη συνέχεια να συνεργαστείτε ως ομάδες και να συγκροτήσετε το τελικό κείμενο, το οποίο θα παρουσιάσετε στην αναγνωστική σας κοινότητα.
3. Να σχολιαστεί το απόσπασμα: «Άφησε μια στιγμή να περάσει... του συμφέροντος».

Δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων:

1. Εκπαίδευση, τεχνολογία, περιβάλλον

1. Να γράψετε το δικό σας κείμενο ή να δημιουργήσετε μια ζωγραφιά ή ένα κόμικς για μικρούς ήρωες της σύγχρονης εποχής, με αφορμή το ποίημα του Αντώνη Σαμαράκη «Ώρα έντεκα και κάτι...».
2. Μετά τη μελέτη των κειμένων που αναφέρονται στην τεχνολογία, να γράψετε ένα κείμενο στο οποίο θα περιγράφετε πώς φαντάζεστε την εξέλιξη της ύστερα από περίπου σαράντα χρόνια (100-120 λέξεις).
3. Να γράψετε ένα άρθρο για τη σχολική εφημερίδα ή το site του σχολείου σας με θέμα: «Το σχολείο και το διαδίκτυο» ή «Το σχολείο του μέλλοντος».
4. Σε ένα σύντομο κείμενο, πεζό (80-100 λέξεις) ή ποιητικό, ή σε έργο ζωγραφικής ή σε κόμικς, να αποτυπώσετε την άποψή σας για τις συνέπειες ενός πυρηνικού πολέμου.
5. Στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Αθηνάς Κακούρη, *Αύριο*, που αφορά τις πυρκαγιές της Αχαΐας, ο Σιδέρης υποστηρίζει πως «ο κόσμος είναι ακόμη απληροφόρητος» σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Να συζητήσετε το θέμα.

Δραστηριότητα με slideshow:
τεχνολογία

Συνανάγνωση
κειμένου

Δραστηριότητα με
slideshow: φυσικές
καταστροφές

2. Ξενιτιά και προσφυγιά

Ο Αργύρης Εφταλιώτης (1849-1923), ψευδώνυμο του Κλεάνθη Μιχαηλίδη, γεννήθηκε στον Μόλυβο της Λέσβου. Εργάστηκε στην Πόλη και στην Αγγλία. Υπήρξε υποστηρικτής του δημοτικισμού. Έγραψε ποίηση και πεζογραφία, με θέματα κυρίως της ξενιτιάς, το θεατρικό έργο Ο βουρκόλακας και το μυθιστόρημα Ο Μανόλης ο Ντελμπεντέρης. Έχει γράψει ιστορικές μελέτες, όπως: την Ιστορία της Ρωμιούσνης, τα Ιστορικά ξεγυμνώματα και μετέφρασε την Ομήρου Οδύσσεια.

Αργύρης Εφταλιώτης

Αληθινό Παραμύδι

Στο ακόλουθο διήγημα η ιστορία αφορά έναν νησιώτη, ο οποίος έφυγε στα ξένα μικρός και επέστρεψε στον τόπο του ύστερα από είκοσι χρόνια.

Ταξίδενα τις προάλλες από το νησί μας στην Πόλη. Σα βρίσκουμαι σε ταξίδι, θέλω να ρωτώ και να μαθαίνω μαζί με ποιους ταξιδεύω. Το βαπόρι μας πολλούς επιβάτες δεν είχε, μα σαν αγγίξαμε στη βορεινή πόλη του νησιού, ανέβηκε κάποιος που μου φάνηκε σαν παράξενος. Φράγκικο ήθος, φράγκικοι τρόποι, ως και περπατηξιά φράγκικη. Κι ωστόσο τον αχόρταγο το βαρκάρη του τονε στόλιζε με καδάρια ρωμαίικα!

— Τι πράμα να είναι πάλι αυτός! είπα μόνος μου.

Σαν ξεκίνησε το βαπόρι, τονε σιμώνω, τονε χαιρετώ, κι ανοίγω ομιλίες μαζί του.

— Και πούδε είστε; του λέγω.

— Από το μέρος που με είδατε να μισεύω.

— Και για πού, αν θέλη ο Θεός;

— Για την Ευρώπη. Πέρασα εκεί τη νιότη μου όλη. Ήρδα να δω τους δικούς μου, και τώρα γυρίζω πίσω.

Με τα λόγια, γενήκαμε φίλοι. Καδίσαμε στο κατάστρωμα οι δυο μας το βράδυ, και κοιτάζοντας την ήμερη θάλασσα, μπρος, και τα βουνά αντικρύ, λέγαμε, εγώ τα δικά μου, και κείνος τα δικά του.

Είτανε μεγάλη και πολυπαδιασμένη η ιστορία του. Με παρακάλεσε όμως να μην την ξαναπώ κανενός, εξόν αυτό το μικρό μέρος που θα σας δηγηθώ τώρα:

— Έφυγ' από το νησί μας μικρός μικρός. Κ' ίσια στα μακρινά τα ξένα. Ίσια στην Ευρώπη, εκεί που λέτε σεις οι πολύξεροι πως είναι τα φώτα, μα γω τηνε βρήκα γεμάτη σκότος και καταχνιά, και το λησμοβότανο στα θλιβερά μονοπάτια της! Είκοσι χρόνια με μισοκοίμιζε το φοβερό το βοτάνι. Είκοσι χρόνια μ' έτρωγε σκουλήκι κρυφό, της πατρίδας ο αδάνατος πόθος, που μήτε μια Ευρώπη δε σώνει να τον ξεριζώση ολότελα.

Στα είκοσι τα χρόνια, το καταπόνεσε η λαχτάρα το λησμοβότανο. Ξύπνησε η καρδιά μου, ξύπνησ' ο νους μου, όλα μου ξύπνησαν, και πατρίδα ζητούσαν.

Παίρνω το βαπόρι, κ' ίσια κάτω, κατά τα νησιά μας. Τα βρήκα όλα στον τόπον τους! Όλα γελούσαν ακόμα καθώς που γελούσαν τότες που με κατεβόδωναν. Κι ο ήλιος, σα νάξερε κι αυτός

το τι υπόφερε η ράχη μου εκεί απάνω, δος του και μου τη ζέστaine, ώσπου μούδιαξα από την ευχαρίστηση.

Ο καημένος ο πλοίαρχος του μικρού βαποριού που μ' έφερνε στην πατρίδα μου, μόνο που δεν έκλαψε σαν τάμαδε όλ' αυτά. Είτανε βράδυ βράδυ σανε φτάσαμε, κι ώσπου ναράξη το βαποράκι στον κόρφο μας, σκοτείνιασε κιόλας. Κ' έβλεπες που άναβαν ένα ένα τα φώτα των σπιτιών αντικρύ.

— Βάλε τώρα φωτιά, καπετάνιο!

Πηγαίνει ο γέρος στο κανόνι, μα δεν παίρνει φωτιά! Τρέχει λοιπό στη σφυρίχτρα, κι αμέσως αρχινάει ένα βοητό που θαρρούσες και πετάχτηκε κανένας δράκος από τα σπλάχνα της γης, και σφύριξε μισή ώρα δίχως να πάρη αναπνοή.

— Αι, φτάνει, καπετάνιο! Το καταλάβανε. Να η βάρκα που έρχεται.

Κωνσταντίνος Μαλέας (1879-1928)
Ελιές στη Μυτιλήνη

Έρθε η βάρκα με μερικά παλικαράκια χαρούμενα. Ανεβήκανε γλήγορα, και με καλωσορίσανε ντροπαλά ντροπαλά. — Για δεσ εκεί, που αντίς να με πάρουνε με τα λεμόνια ύστερ' από τόση απονεσιά, τα καημένα τα παιδιά να με ντρέπονται, λέει, και να δακρίζουν κιόλας!

— Και ποιο είστε σεις;

— Εγώ είμαι ο αδεξιμιός σου.

— Εγώ ο ξάδερφός σου, — ο ανεπιός σου, — ο γαμπρός σου.

Πικρός κι ανάποδος είσαι, ω κόσμε, μα έχεις και τις παράξενές σου τις γλύκες.

Έσκιζε η βάρκα τα κύματα και πήγαινε κατά τη σκάλα.

Ακόμα δεν έδεσε το παλαμάρι ο Μπάρμπα Σταμάτης, και δρόμο, να προφτάση πρώτος τα συχαρίκια.

— Τώρα πια δε με γελάτε, φώναξα σαν πάτησα χόμα. Σας ξέρω όλους εσάς. Να ο δειος μου! άσπρισε όμως! Να κι ο χουβαρντάς ο Ζήσης με το πονηρό του γέλιο!

Δεν μπόρεσα να πάω μπρος. Στάθηκα λιγάκι, τους πήρα τριγύρω μου, γύρευα να τους μιλήσω, ήθελα να τους πω πως τάχατις δεν άλλαξαν, και πως μου φαινότανε σα να μην έφυγα ποτέ από

κοντά τους. Δεν μπόρεσα ν' ανοίξω το στόμα μου. Ακκούμπησα πάνω στο γέρο το δειο μια στιγμή, σφουγγίσαμε τα δάκρυά μας, και ξεκινήσαμε από τη σκάλα, με το φανάρι.

Πηγαίνοντας, στέκουμουν κάποτε να κοιτάξω, εδώ καινούριο σπίτι, εκεί δρόμο καινούριο, περιβόλια κει που αφήκα χαλάσματα, αργαστήρια κει που ήξερα βράχους. Και θαρρούσα πως είμουν και δυο φορές αφηλότερος εκεί πέρα, μικρά μικρά καθώς φαίνονταν όλα· τους τότεγα και γελούσαν.

Από μέσα όμως με βασάνιζε βαρεία συλλογή. Συλλογιόμουν κ' έλεγα πώς ν' ανταμώση άνθρωπος μάμμα ύστερ' από τόσα χρόνια, παίξε γέλασε δεν είναι, και πως χρειάζεται δω θάρρος και θάρρος, να μην πάθη τίποτις κ' η γριά. Πήρα λοιπόν τον αέρα που παίρνουν οι μεθησμένοι σα δέλουνε να δείξουν πως δε μέθησαν τάχα. Περιπατούσα γερά, και χτυπούσα το ραβδί μου κάτω μ' απόφαση. Η καημένη η γριά μου έλεγε κατόπι πως και κείνη την ίδια την απόφαση πολεμούσε να κάμη. Κ' έτσι βρεθήκαμ' άξαφνα ο ένας αντίκρυ στον άλλο! Σε μια στιγμή ακκουμπήσανε τα δυο πρόσωπα το ένα σταλλουνού τον ώμο. Λέξη δεν άκουγες. Παραστεκότανε σαράντα ως πενήντα δικοί και φίλοι, με μια κατάνυξη σα νάβλεπαν ιερό μυστήριο. Κ' είταν το ιερώτερο μυστήριο της ζωής μου, γιατί ένα φιλί μου σφουγγίξε μιας αλάκερης ζωής αμαρτίες!

Ανασηκώνω τα μάτια μου να δω τριγύρω μου, και με παίρνει μια κοπέλλα στην αγκαλιά της κλαίγοντας. Μου είπαν πως ήταν — η αδερφή μου!

— Τι όμορφη που είσαι, της είπα γυρεύοντας να χωρατέψω, και πνίγηκαν τα λόγια στα δάκρια. Είτανε λίγω μηνώ νύφη, με το γαμπρό πλάγι της, που περίμενε κι αυτός να μ' αγκαλιάση. Πιάνω το χέρι του και του λέγω, — «Εσύ μου την έκαμες έτσι όμορφη, γιατί είταν αγριοκάτσικο σαν την έπαιρνα στα γόνάτα μου τεσσάρω χρονώ μικρούλα». Γυρίζω και ξαναβλέπω τα μάτια της, και, «Σε γνωρίζω τώρα», της κάνω, «μεγάλωσες, μα δεν άλλαξες».

Κ' έτσι παίζοντας και κλαίγοντας πέρασα την τρομερή αυτή ευτυχία, που ταίρι δεν έχει στον κόσμο.

Σα μπήκαμε σπίτι, με πήρανε στο σαλόνι. Το σπίτι είταν απάνω κάτω το ίδιο, μα τα έπιπλα φράγκικα τώρα!

— Ανάδεμά σε, Φραγκιά, που ως και δω ήρθαν τα σημάδια σου, είπα στο νου μου. Μα δεν πρόφτασα να ξεστομίσω τίποτις, γιατί γέμισε αμέσως το σπίτι τρεις γενεές, τις δυο που ήξερα, (εξόν εκείνους που μισέψανε για τ' αγύριστο το ταξίδι), και την καινούρια που ξεφύτρωσε κατόπι.

Τι χάξι, σαν τάπαιρνα ένα ένα τα παιδιά των παιδιών που γνώριζα, και τους έλεγα τίνος είταν. — Εσύ είσαι του δείνα, εσύ της τάδε. Και κανένα λάδος δεν έκαμα! Και δος του γέλοια, για να ξεχαστούν κ' οι παλιές οι πίκρες.

Να παρασταίνω την αντάμωση καθενός παλιού φίλου και δικού, χρειάζεται πιώτερη ώρα. Σας λέω μοναχά πως κάθε καινούριο πρόσωπο είταν κι απόνα νοιώσμα, και κάθε φορά τόβρισκα! Τόσο καλά τα θυμούμουν τα παλιά τα χρόνια.

Αι, παλιά χρόνια! Βρίσκω πάλι τη χάρη σας και τη γλύκα σας! βρίσκω τον αποκρέββατο με τα σύκα, ταρμάρι με τα γλυκά, τις τηγανίτες το πρωί πρι να φέξη, καθετίς που σοφίζονται οι μαννάδες για να μας ξανακάμουν παιδιά, κι ας άσπρισαν τα μαλλιά μας! Σας βρίσκω στις παλιές καρδιές και στα παλιά τα τραγούδια — μα σαν πηγαίνω στα καινούρια τα σπιτικά και βλέπω καινούρια πρόσωπα, κι ακούγω καινούρια πράματα, σκεπάζεται η ψυχή μου, και θαρρώ πως ξενιτεύτηκα πάλι! Επειδή τάφεραν και δω του «Πολιτισμού» τα κουρέλλια από τη Σύρα κι από την Πόλη, αδρώπεφε τάχα και δω το ρωμαίικο, και τάχασαν όλα τους τα νησιώτικα, ως και τα τραγούδια τάχασαν! Αχ, τραγούδια

της πατρίδας μου πονεμένα! Εγώ ο ξενιτεμένος σάς τραγουδούσα, κ' οι αξενίτευτες εκείνες κοπέλλες δεν ήθελαν πια να σας ξέρουνε, μόνο τσαμπούνιζαν *κορακίστικα* τραγουδάκια της εποχής!

— Πάμε στην εξοχή μας, λέω μια μέρα της μάννας. Κι ας είναι κι Οκτώβρης μήνας. Εκεί δε δάλλαξε τίποτις.

Κ' έτσι είταν. Ο πύργος, οι λεύκοι κοντά του, η βρύση στο πλάγι, οι πλάτανοι παραπάνω, τα κοπάδια στα βουναράκια τριγύρω με τα κουδούνια τους, που έλεγες και κρατούσαν τον ίδιο της φλογέρας, η θάλασσα παρακάτω, όλα, όλα τα ίδια. Μήτε γεράσανε, μήτε θα γεράσουν ποτέ τους. Έτοιμα να σε χαιρετίσουν και να σ' αναστήσουν, όσο γέρος, όσο βαρεμένος κι αν είσαι!

Παίρνω τη γριά μου στο ξωκκλήσι της ακρογιαλιάς. Προσκυνούμε, ανάβουμ' ένα κερί, και τάζουμε να περάσουμε μαζί τα στερνά στερνά χρόνια εκεί πέρα.

— Μόνο να ξαναπάω άλλη μια, της λέω, κι όρκο σου το κάνω πως δεν αργώ τώρα.

Είδε τη λαχτάρα μου και δεν είπε όχι. Μόνο γύρισε τα μάτια της κατά τη θάλασσα, και τραγούδησε ένα παλιό τραγούδι του μακαρίτη του γέρου της:

*Η θάλασσα ξεβούρκουση¹, στα ράχτα² πα τση³ δέρνει,
Τση πάλι ξαναβούρκουση, πάλι στα ράχτα δέρνει.*

Αργύρης Εφταλιώτης, *Νησιώτικες Ιστορίες*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1989

¹ *ξεβούρκουση* αντί *ξεβούρκωσε* (η θάλασσα): έχασε τα δάκρυά της.

² *ράχτα*: βραχώδης ακτή.

³ *πα τση*: πάνω της.

Ερωτήσεις

1. Για ποιον λόγο νομίζετε πως ξενιτεύτηκε ο ήρωας; Θα τηρήσει την υπόσχεσή του να γυρίσει για πάντα στον τόπο του; Να συνεχίσετε την ιστορία του (150 λέξεις).
2. Ποια είναι η άποψη του ξενιτεμένου για την Ευρώπη; Να εντοπίσετε σχετικές αναφορές στο κείμενο.
3. Τι αναπολεί ο ξενιτεμένος μετά την επαφή του με τους δικούς του ανθρώπους; Πώς εξηγείτε αυτή την αναπόληση;

Δραστηριότητα
αντιστοίχισης και
παραγωγή λόγου

Δημοτικά

Τα δημοτικά είναι τραγούδια του λαού (δήμου) και έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά, όπως: δημοτική γλώσσα, ιδιαίτερα δραστική, ζωντανή και παραστατική με την αξιοποίηση του ρηματικού λόγου, ιάμβο 15/σύλλαβο, απουσία ομοιοκαταληξίας, ψυχοποίηση αφύχων (παμπυχισμός), επαναλήψεις στίχων και διάλογο. Ανάλογα με το θέμα τους χωρίζονται σε ιστορικά, κλέφτικα, της ξενιτιάς, της αγάπης, μοιρολόγια, νανουρίσματα, γνωμικά, κάλαντα κ.ά.

Τραγούδια της ξενιτιάς

167

Την ξενιτιά, την αρφανά, την πίκρα, την αγάπη,
τα τέσσαρα τα ζύγιασαν, βαρύτερά είν' τα ξένα.
Ο ξένος εις την ξενιτιά πρέπει να θάνη μαύρα,
για να ταιριάξη η φορεσιά με της καρδιάς τη λάθρα.

168

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
η ξενιτιά σε χαίρεται κ' εγώ χω τον καημό σου.
Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδήσω;
Μήλο αν σου στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Να στείλω με τα δάκρυα μου μαντήλι μουσκεμένο,
τα δάκρυα μου είναι καυτερά, και καίνε το μαντήλι.
Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδήσω;

Σηκώνομαι τη χαραυγή, γιατί ύπνο δεν ευρίσκω,
ανοίγω το παράθυρο, κοιτάζω τους διαβάτες,
κοιτάζω τις γειτόνισσες και τις καλοτυχίζω,
πώς ταχταρίζουν τα μικρά και τα γλυκοβυζαίνουν.
Με παίρνει το παράπονο, το παραθύρι αφήνω,
και μπαίνω μέσα, κάθομαι, και μαύρα δάκρυα χύνω.

Ν. Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*,
7η έκδ. Ε. Γ. Βογιανάκη, Αθήνα 1978

Δημοτικό τραγούδι του Πόντου

Χριστέ μ', όλα καλά 'ποίκες,
τρία καλά 'κ' εποίκες,
'ποίκες τον ουρανό ψηλά
κ' εκεί σκάλαν 'κ'εφτάνει,

'ποίκες την θάλασσαν πλατύν
κ' εκεί γεφύρ' 'κι στέκει,
'ποίκες την ξενιτάν μακρά
κ' εκεί λαλάν 'κι πάει.

(Χριστέ, όλα τάπλασες καλά,
εξόν μονάχα τρία,
τον ουρανό 'κανες ψηλά
κι εκεί δεν φτάνει σκάλα

τη θάλασσα 'κανες πλατειά,
γεφύρι κει δεν στέκει
τη ξενητειά 'κανες μακρυά
κι εκεί λαλιά δεν πάει.)

Πάνος Λαμφίδης, *Δημοτικά τραγούδια του Πόντου*. Αρχεῖον Πόντου, Παράρτημα 4,
εκδ. Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, Αθήνα 1960

Συνανάγωση:
δημοτικό τραγούδι

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Πώς συσχετίζονται τα παραπάνω δημοτικά τραγούδια ως προς το περιεχόμενο;
2. Ποια από τα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών εντοπίζετε στα τρία τραγούδια;
3. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο και να ακούσετε μελοποιημένο το «Ξενιτεμένο μου πουλί».
4. Να γράψετε με ποιον τρόπο αποδίδεται ο πόνος του ποιητικού υποκειμένου για τον ξενιτεμένο άνθρωπό του (80-100 λέξεις).

Ο Θεodorής Γκόνης γεννήθηκε στην Γκάτζια Αργολίδος το 1956. Είναι ηθοποιός, σκηνοθέτης, συγγραφέας και στιχουργός. Σπούδασε Οικονομικά και είναι απόφοιτος δραματικής σχολής. Σκηνοθέτησε έργα των: Χουρμούζη, Βιζηνοπούλου, Παλαμά, Παπαδιαμάντη, Λόρκα, Σαίξπηρ, Αισχύλου κ.ά. Έχει δημοσιεύσει τα πεζογραφήματα Υπό σκιάν, Εφτά λευκά πουκάμισα, Ο ξεπεσμένος δερβίσης κ.ά. Επίσης έχει γράψει ποίηση και κριτικές.

Θεodorής Γκόνης

Το καλάδακι

Στο διήγημα παρουσιάζεται η ξενιτιά με τη μορφή που παίρνει συχνά στη σύγχρονη εποχή.

ΩΡΑΙΑ ΝΑ ΦΥΓΕΙΣ, έχεις καθυστερήσει κιόλας, να πας στην ευχή του Θεού, ο δρόμος και τα μάτια σου. Να μην ξεχάσω να σου τυπώσω δέκα φανελάκια με το πρόσωπό μου, να γράψω επάνω με γράμματα χρυσά, μέγας χορηγός, να τα φοράς, να τα βάζεις, κάτω, μέσα από το ρούχο της ξενιτιάς, να μην ξεχνάς. Ακούγεται εγωιστικό. Είναι το δίκαιο. Εκτός κι αν θέλεις τατουάζ, το προτιμούν οι αθλητές, είναι στη μόδα, εμένα δεν μου αρέσει.

Ωραία, να πας στα ξένα, να ξενιτευτείς, μετανάστης, πρόσφυγας, φυγάς, να σπουδάσεις αυτό που αγαπάς, που πονάς, που λαχταράς, που ερωτεύτηκες. Καταλαβαίνω, εδώ

στένεψε, περιορίστηκε, έκλεισε, φτώχυνε, κόπηκε, χάθηκε, ξεράθηκε, στέρεψε η μεγάλη χαρά. Δεν έχει χλωρασιά, τσαίρια δροσερά, δεν έχει νερά. Ξέρουμε το γιατί, δεν χάνουμε χρόνο σε αναλύσεις και άσκοπους δρήνους, βουτάμε στο πρόβλημα, φεύγουμε με τη ζωή, την πιάνουμε, τη χουφτώνουμε, την αρπάζουμε από τη μέση, της αρέσει, ξέρει αυτή.

Ωραία, να φύγεις, δόξα τω Θεώ, υπάρχει η δυνατότητα, αλλά με έναν όρο. Να πάρεις μαζί σου και τη γλώσσα. Μην ανησυχείς, θα σου ετοιμάσω εγώ το καλάδακι της, θα το γεμίσω με τα απαραίτητα, τα βασικά, αυτά που πρέπει. Έχουμε μεγάλη παράδοση σε αυτόν τον τομέα. Αιώνες τώρα στην Αντιόχεια, στην Αλεξάνδρεια, στη Βηρυτό, στην Οδησό, στο Ιάσιο, στην Τραπεζούντα, στη Μασσαλία, στη Βενετία, στη Βιέννη, στον Βόλγα, στον Δούναβη, στον Τάμεση, στον Σηκουάνα με αυτό το καλάδακι περάσαμε απέναντι. Εσύ το μόνο που πρέπει να κάνεις εκεί, μαζί με τη γεωμετρία, την αριθμητική, τη μουσική, την αστρονομία, τη φιλοσοφία, και ό,τι άλλο λαχταράς, είναι μία ώρα κάθε νύχτα –την ώρα που κοιμούνται τα νερά– ν' ανοίγεις το καλάδι. Θα

ακούς τον ήχο, την αναπνοή, τη συμβουλή, την προτροπή, τον ορισμό, τον μηχανισμό, θα βλέπεις τη γραμμή, τον ορίζοντα, τον τεχνίτη, τον εργάτη, τον καλλιεργητή, τον ανασκαφέα, τον ιερέα. Τη λέξη. Τη γλώσσα. Αυτό. Αρκεί.

Θοδωής Γκόνης, *Εφτά λευκά πουκάμισα, Διηγήματα*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2017

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Σε ποια περίπτωση ξενιτιάς αναφέρεται το κείμενο; Ποιος μιλάει και σε ποιον απευθύνεται;
2. Τι συμβολίζει κατά τη γνώμη σας το καλαδάκι; Να γράψετε την άποψή σας σε σύντομο κείμενο (100 λέξεις).
3. Να σχολιάσετε την τέχνη γραφής και το ύφος του διηγήματος.
4. Πώς συνδέονται οι παρακάτω στίχοι από το ποίημα του Κ.Π.Καβάφη «Ποσειδωνιάται» με το κείμενο του Θ. Γκόνη; Να γράψετε τις σκέψεις σας σε μία παράγραφο.

«Την γλώσσα την ελληνική οι Ποσειδωνιάται
εξέχασαν τόσους αιώνας ανακατευμένοι
με Τυρρηνούς, και με Λατίνους, κι' άλλους ξένους.
[...]

και τώρα πώς εξέπεσαν, πώς έγιναν,
να ζουν και να ομιλούν βαρβαρικά,
βγαλμένοι -ω συμφορά!- απ' τον ελληνισμό.»

Κ.Π. Καβάφης, *Ανέκδοτα Ποήματα 1882-1923*, εκδ. Ίκαρος 1977.

Δραστηριότητα:
ζωγραφική

Δραστηριότητα
δημιουργικής γραφής
με καταγισμό ιδεών

Χάρτης της Μεγάλης Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένης της Σικελίας, Rollin, Charles (1661-1741). Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Ο Ηλίας Βενέζης (1904-1973), λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου, γεννήθηκε στις Κυθωνιές (Αίθαλί) της Μικράς Ασίας. Ήταν μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Δημοσίευσε μυθιστορήματα, διηγήματα, οδοιπορικά, χρονογραφήματα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις και το θεατρικό έργο Μπλοκ Σ. Ήταν υποψήφιος για το Βραβείο Νόμπελ. Έργα του: Το νούμερο 31328, Γαλήνη, Αιολική Γη, Ο Μανώλης Λέκας και άλλα διηγήματα, Περιηγήσεις, Μικρασία Χαίρε κ.ά.

Ηλίας Βενέζης

Γαλήνη

Το παρακάτω απόσπασμα από το έργο Γαλήνη, κεφάλαιο τέταρτο, αναφέρεται στη σύγκρουση των ντόπιων με τους αφιχθέντες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, μετά την Καταστροφή το 1922.

ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ των προσφύγων έγινε μια μικρή κίνηση. Οι άνθρωποι σηκώνονταν όρθιοι, ο ένας έδειχνε στον άλλο κατά το μέρος της μικρής χαράδρας που άνοιγε ανάμεσα στους δυο λόφους.

— Κοιτάξτε! Έρχονται άνθρωποι! Ποιοι να 'ναι;

Ήταν μια πομπή δεκαπέντε ίσαμε είκοσι βλάχοι, νέοι και γέροντες. Με τα λιοκαμένα πρόσωπα, όλα με μακριές γενειάδες, με τις κάπες τους και τις γκλίτσες στα χέρια, πλησίαζαν σιωπηλά, μ' επισημότητα, φιγούρες ερχόμενες από παμπάλαιους χρόνους. Το αργό περπάτημα και η σιωπή τους, σκόρπισε μονομιάς ένα απροσδιόριστο αίσθημα φόβου στο κοπάδι των Φωκιανών.

Όλοι μαζετήκαν ασυναίσθητα στο ίδιο μέρος, στο κέντρο της κατασκήνωσής τους. Σα να δέλαν να συγκεντρώσουν τη δύναμή τους.

— Όρα καλή! είπε ο πρώτος βοσκός, ένας απηλός γέροντας, ο πιο σεβάσμιος απ' όλους, ο ίδιος που ο αναγνώστης θυμάται, τη χτεσινή νύχτα, στην κορφή του βουνού. Όρα καλή! είπε κ' έφερε ένα γύρο τη ματιά του.

Από δεξιά κι από ξερβά κι από πίσω του σταθήκαν οι άλλοι οι δικοί του, οι βοσκοί, ακουμπώντας με τις μασχάλες στις γκλίτσες τους.

— Καλώς τους! αποκριθήκαν πολλά στόματα οι πρόσφυγες.

— Τι είσαστε! είπε πάλι αργά ο γέροντας.

— Πρόσφυγες είμαστε! Πατρίδα μας ήταν οι Φώκες!

— Και τώρα πούθε ερχόσαστε;

— Ένα χρόνο περιπλανηθήκαμε στα μέρη της Πελοπόννησος κ' υποφέραμε πολύ. Τώρα μας δώσαν τη γη εδώ, για να μείνουμε.

Ανάμεσα στις στερεωμένες γκλίτσες των βοσκών έγινε μικρή κίνηση. Μετακινηθήκαν, σάλεψαν λίγο, πάλι ησυχάσαν. Κανένας δε μίλησε άλλος απ' το γέροντα.

— Σας δώσαν, είπες, τη γη αυτή; κ' η φωνή του άρχισε να γίνεται τραχιά. Ποιος σας την έδωσε; Ποια γη;

— Το Κράτος μας είπε: «Δική σας είναι η γη της Ανάβυσσος». Μας είπε να 'ρθουμε και να την πάρουμε!

— Σας είπα να 'ρθετε και να την πάρετε; Και πού 'ναι τα κοπάδια σας, τα ζωντανά σας;

— Δεν έχουμε κοπάδια. Δεν είμαστε βοσκοί. Θα ξεχερσώσουμε τη γη, και θα φυτέψουμε αμπέλια, και θα σπείρουμε σιτάρι.

— Τι μιλάς, άνθρωπε, για σιτάρι και για αμπέλια που θα φυτέψετε σ' αυτή τη γη! φωνάζει έξαλλος ο γέροντας. Τήρα λοιπόν κει!

Σήκωσε το χέρι που κρατούσε το ραβδί του κ' έγγραψε έναν κύκλο σ' όλο το μικρό κάμπο τον κλεισμένο απ' τους λόφους. Χωρίς να το δέλουν, όλα τα μάτια ακολούθησαν τον κύκλο, υποταγμένα στην προσταγή της χειρονομίας.

— Από τότες που είμαστε εμείς εδώ, λέει η αυστηρή φωνή, κι από τότες που ήταν οι πατέρες μας, κ' οι πατέρες τους, σ' ετούτη τη γη μοναχά βούρλα και πουρνάρι βλασταίνουν, και τίποτ' άλλο δεν έζησε εδώ εξόν τα κοπάδια μας! Λοιπόν, για τι σιτάρι και για τι αμπέλια μου μιλάς!

Είχε το βαρύ, το ακατάλυτο και ανελήγτο των παμπάλαιων πραγμάτων, της μοίρας ή του θανάτου, η βαδιά φωνή που ερχόταν από μακρινούς χρόνους να υπερασπίσει τη γη τους απ' τους βάρβαρους.

— Μοναχά τα κοπάδια μας, σου είπα, κ' εμείς μπορούμε να κάμουμε στον έρημο τούτον τόπο, γιατί έτσι το βρήκαμε απ' τους γονιούς μας! Μοναχά εμείς μπορούμε να βαστάξουμε εδώ, γιατί μας φωνάζει το χώμα, αυτό κι όχι άλλο! Λοιπόν, τι γυρεύετε εσείς, φουκαράδες, στα μέρη μας;

Έλεγε, έλεγε, κ' η φωνή του έτρεμε, σα να προαισθανόταν πως η προσπάθεια ήταν μάταιη.

— Θα πεδάνετε στη δίψα! έλεγε. Πηγή νερό δε βρίσκεται εδώ. Κι αν σκάψετε βαδιά και βρείτε φλέβα, το νερό θα 'ναι γλυφό σα θάλασσα. Θα σας ρημάξουν οι πυρετοί, κι ο αγέρας κι ο άμμος. Αν γίνει και φυτρώσει σπαρτό, ο άμμος θα κάθεται απάνω στο φύλλο του και στον καρπό του και θα τον ξεραίνει. Πριν δείτε σοδειά, θα 'χετε πεδάνει, εσείς και τα παιδιά σας. Λοιπόν, φύγετε, σου λέω!

Το επανάλαβε ξερά, τραχιά, άγρια:

— Φύγετε, είπα, από δω!

Είπε, σώπασε, κι ακούμπησε το ραβδί του, κοιτάζοντας μες στα μάτια το κοπάδι τους Φωκιανούς.

Ένα σούσουρο έγινε τότε ανάμεσα στους πρόσφυγες. Η φωνή του τόπου, που μιλούσε μέσο του γέροντα, τα δεινά και το όραμα του θανάτου, φοβερού και βέβαιου, που έσυρε πάνω απ' τα κεφάλια τους, τους είχε μουνιάσει, σκόρπισε μέσα τους το φόβο, πυκνό σύννεφο σε γυμνό ουρανό. Στέκαν βουβοί, γυμνά δέντρα, γυμνές ρίζες που σαλεύουν στα τυφλά, μπλέκουν μες στον αγέρα τα πλοκάμια τους, τυραννισμένα και θίαια, γυρεύοντας, με το ένστιχτο των πραγμάτων, χώμα.

Στέκαν, ίσαμε που το αγέρι του Σαρωνικού που φύσησε τράβηξε από πάνω τους το πνεύμα του πανικού. Τότε, το ίδιο άγρια, σκληρά, μ' όλες τις σκοτεινές δυνάμεις των κορμιών που γύρευαν πια ν' ακουμπήσουν στέρεα, στην αρχή μια φωνή, ύστερα άλλη, ύστερα όλες μαζί, γυναίκες και γερόντοι και άντρες του κοπαδιού, άρχισαν να ουρλιάζουν:

— Δε φεύγουμε από δω! Ποτές πια! Μας δώσαν τη γη και θα μείνουμε! Θα μείνουμε! Θα μείνουμε!

Ο άνεμος πήρε τις φωνές και τις σκόρπισε, τις χτύπησε στις πλαγιές του βουνού και τις δυνάμωσε. Ένα σύννεφο άμμος σηκώθηκε και τους τύλιξε μέσα του. Αλάλαξαν και κουνούσαν τα χέρια τους ψηλά, μες στο θολό σύννεφο, θολοί σαν τέρατα του βυθού.

— Θα μείνουμε εδώ, κι ας πεδάνουμε! Θα μείνουμε πια, κι ας πεδάνουμε!

Τότε ο θυμός που φούσκωνε ξέσπασε και στην άλλη μεριά, στους βλάχους.

— Ε, λοιπόν! φώναζε ο γέροντας, φωνάζαν τώρα κ' οι άλλοι βοσκοί. Μείνετε, λοιπόν, και θα δούμε ποιος θα στεριώσει σ' αυτή τη γη! Θα σας χτυπήσουμε όπου σας βρούμε, θα σκοτώσουμε τα ζωντανά

σας αν τύχει και κάμετε, θα πατήσουμε τα σπαρτά σας αν ριζώσουν! Χάρη ποτέ σας δε θα βρείτε σ' εμάς και στα παιδιά μας, ίσαμε που να ξεκληριστεί η φύτρα σας και να σήσει!

Είχαν χαθεί μες στη χαράδρα, απ' όπου είχαν έρθει, κι ακόμα ακούγονταν οι φοβερές φωνές τους.

Τότε το σύννεφο ο άμμος χαμήλωσε και κατακάθισε στη γη. Αμίλητο, βαρύ, πιεσμένο απ' το στυφό κύμα το φόβο, έγειρε και το κοπάδι των Φωκιανών στη γη.

Ηλίας Βενέζης, *Γαλήνη*, 46η έκδ. Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ»,
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2021

Το 1922, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, οι εκδιωχθέντες κάτοικοι της Παλαιάς Φωκαίας πέρασαν στη Μυτιλήνη και ένα μεγάλο μέρος αυτών εγκαταστάθηκε στον Πειραιά.

Το 1924, ο Παμφωκαϊκός Σύλλογος εξασφάλισε από την Ελληνική κυβέρνηση 160 σκηνές και άδεια εγκατάστασής τους στην τότε Αναβύσσο, λόγω των Αλυκών, επειδή οι Φωκιανοί ήταν άριστοι αλατοτεχνίτες. Στις σκηνές έζησαν για δυο χρόνια. Στη συνέχεια έχτισαν τα πρώτα τους πλινθόκτιστα σπίτια, την εκκλησιά και το σχολείο τους. Το 1947, ίδρυσαν την Κοινότητα Παλαιάς Φωκαίας. Εδώ, λοιπόν, τους βρήκε ο Ηλίας Βενέζης και έγραψε τη *Γαλήνη*.

Στη φωτογραφία βλέπουμε πρόσφυγες στο πρώτο δημοτικό σχολείο της Φωκαίας, το οποίο έχτισαν μόνοι τους.

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποιο είναι το κύριο θέμα/πρόβλημα στο απόσπασμα;
2. Να αναζητήσετε πληροφορίες για την εξέλιξη της περιοχής της Αναβύσσου μετά την εγκατάσταση των προσφύγων (βλ. [ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ](#) > [Ανάβυσσος](#) κ.ά.)
3. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία θα πάρει τη θέση των προσφύγων και η άλλη των βοσκών. Με διάλογο και επιχειρήματα να υποστηρίξετε τις θέσεις σας, προσπαθώντας να λύσετε το θέμα της διένεξης που δίγεται στο απόσπασμα (λόγοι επιχειρημάτων, διττοί λόγοι).

Συνανάγνωση και σύγκριση
κειμένων

Δραστηριότητα:
ζωγραφική

Η Ειρήνη (Ρενέ) Στυλιαρά γεννήθηκε στην Αθήνα το 1994. Στα δεκαοκτώ της κυκλοφόρησε το πρώτο της βιβλίο και έχει ήδη στο ενεργητικό της αρκετά βιβλία, όπως: Μια φορά και ένα μπορώ..., Αροθυμώ σε, Ήσουν ο άνθρωπός μου κ.ά. Επίσης, έχει γράψει και στίχους που έχουν μελοποιηθεί.

Ειρήνη (Ρενέ) Στυλιαρά

Αροθυμώ σε¹

Στο απόσπασμα από το κεφάλαιο 1 του έργου Αροθυμώ σε, δύο από τους ήρωες του μυθιστορήματος αναζητούν τις ιστορικές καταβολές τους και ξεκινούν ένα οδοιπορικό προς τις ρίζες των Πόντιων προγόνων τους. Το κείμενο μπορεί να μελετηθεί με το μοντέλο που αξιοποιεί τον «Ερμηνευτικό κύκλο²».

Συνήθιζε να πραγματοποιεί κάθε χρόνο –τα τελευταία αρκετά χρόνια– ένα τέτοιο πολυήμερο ταξίδι. Έπαιρνε μαζί του φίλους ή ανθρώπους με τις ίδιες μ' εκείνον ανησυχίες και ξεκινούσε για την αναζήτηση της αλήθειας του. Προσπαδούσε να βρει τις ρίζες του, τα σημεία αναφοράς της καταγωγής του, τα μέρη όπου έζησαν κάποτε οι πρόγονοί

του. Επέλεγε συνήθως τον Αύγουστο, όπως και αυτή τη φορά, επί τη αφορμή της επανέναρξης της λειτουργίας της Ιεράς Μονής της Παναγίας Σουμελά στις 15 Αυγούστου, στο όρος Μελά στην Τραπεζούντα.

Οι δυο τους είχαν γίνει συνταξιδιώτες εντελώς αναπάντεχα. Συνεπώς, μη γνωρίζοντας εκείνη πολλές λεπτομέρειες επί του σκοπού του ταξιδιού τους, δεν άργησε να τον ρωτήσει τον λόγο για τον οποίον επαναλάμβανε αυτή τη διαδρομή ετησίως.

Εκείνος, σαν να την ανέμενε την ερώτησή της, άρχισε πρόθυμα να της εξηγεί:

«Κάνω αυτό το ταξίδι κάθε χρόνο, γιατί ποτέ δεν μου είναι αρκετά αυτά που προλαβαίνω να μάθω. Σε αυτά τα μέρη βλέπω αυθεντικούς ανθρώπους με εγκάρδιες χειραψίες και ζεστό κράτημα· ανθρώπους που σε κοιτούν κατάματα και συστήνονται με το ίδιο τους το βλέμμα μαζί σου. Όταν ήρδα για πρώτη φορά στην Ελλάδα, πριν από χρόνια, ήμουν μόλις δέκα ετών. Τότε έρχονταν διάφοροι τύποι με ρατσιστική διάθεση και μας αποκαλούσαν Ρωσοπόντιους, Τουρκόσπορους κι ό,τι άλλο μπορείς να φανταστείς. Ένα πράγμα που θαύμαζα εκείνες τις στιγμές ήταν η ψυχραιμία

Παναγία Σουμελά

¹ **Αροθυμώ και αραθυμώ** στην ποντιακή διάλεκτο (από το αρχ. ραθυμώ: μένω αργός, αμελώ): αισθάνομαι σφοδρή επιθυμία να δω οικείο πρόσωπο, νοσταλγώ.

² **Ερμηνευτικός κύκλος:** 1° **στάδιο:** αφόρμηση, εκφραστική ανάγνωση, με μια ερώτηση ή εργασία μια πρώτη συνολική θεώρηση του κειμένου (ανταπόκριση). 2° **στάδιο:** ανάλυση των επιμέρους στοιχείων του κειμένου, με τη συνδρομή και παρέμβαση του/της εκπαιδευτικού, αξιοποίηση περικειμενικών και εξωκειμενικών στοιχείων (ο λογοτέχνης και η εποχή του). 3° **στάδιο:** συνολική απόδοση του περιεχομένου του κειμένου, με εστίαση σε στοιχεία που αναδείχθηκαν κατά την ανάλυσή του.

του πατέρα μου και ο τρόπος με τον οποίον αποδείκνυε ήρεμα και τεκμηριωμένα την ελληνικότητα της καταγωγής μας, ώστε κανένας δεν μπορούσε να τον αμφισβητήσει, μιας και κατείχε τόσο βαθιά γνώση της Ιστορίας.

Εγώ, πάλι, όταν μου έκαναν αυτές τις ερωτήσεις στο σχολείο, όταν με χαρακτήριζαν ή με απομόνωναν γι' αυτά που πίστευαν ότι είμαι, δεν μπορούσα ν' απαντήσω και συνήθως διαπληκτιζόμουν άσχημα με τους συμμαθητές μου. Όλο αυτό, όπως καταλαβαίνεις, σημάδεψε για τα καλά τα παιδικά μου χρόνια».

«Φυσικά και καταλαβαίνω!» του απάντησε εκείνη διακόπτοντας τον μονόλογό του. «Κι εγώ, όταν ήρθα μόνη μου το 2005 στην Ελλάδα κι ενώ ήμουν μόλις δεκαεπτά ετών, είχα επισκεφθεί κάποιους Πόντιους συγγενείς μου στη Βόρεια Ελλάδα. Ασφαλώς οι άνθρωποι μιλούσαν Ποντιακά, αλλά εγώ δεν τους καταλάβαινα, αφού μιλούσα την τουρκική γλώσσα. Και δεν σου κρύβω πως με είχε πληγώσει αφάνταστα έτσι όπως με κοιτούσαν περίεργα μερικοί από αυτούς. Το χειρότερο δε, είναι πως δεν μπορούσα να εξηγήσω στους ανθρώπους που γνώριζα γιατί μιλούσα Τουρκικά, ενώ είμαι Πόντια».

«Και τελικά, γιατί συνέβαινε αυτό;» τη ρώτησε ένας απ' τους συνταξιδιώτες.

«Μάλλον γιατί δεν ήμουν ίδια μ' εκείνους. Ευτυχώς, έμεινα εκεί μόνο έξι μήνες, αφού μετά ακολούθησαν οι σπουδές μου στο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα. Εκεί, για καλή μου τύχη, συνάντησα έναν συγγενή μου καθηγητή, που ήταν κι εκείνος τουρκόφωνος Πόντιος, κι έμεινα μαζί του μέχρι να καταφέρω να σταθώ στα πόδια μου».

Σ' εκείνο το σημείο και προτού προλάβει ν' απαντήσει η Γκιοζλεμέ, βλέποντάς τη κάπως αμήχανη καθώς του περιέγραφε ένα μέρος της δικής της ιστορίας, αισθάνθηκε πως οφείλει να της εξηγήσει μερικά πράγματα είτε γιατί μπορούσε να καταλάβει το πώς ένωθε είτε γιατί ταυτιζόταν μαζί της...

Σε κάθε περίπτωση, ξεκίνησε δίχως άλλο να της αφηγείται μια σύντομη ιστορία, η οποία τον έβρισκε στο 1988, στο χωριό του στην Ιραγκά της Γεωργίας³, μαζί με την τότε ενενηνταεξάχρονη προγιαγιά του.

Αν και ο ίδιος είχε γεννηθεί στην Τιφλίδα⁴, τότε είχαν ξεκινήσει οι πρώτες διώξεις των ξένων πληθυσμών και οι γονείς του, αναχωρώντας για την Ελλάδα, όπου πήγαιναν για να προετοιμάσουν το έδαφος ώστε ν' ακολουθήσει και η υπόλοιπη οικογένεια, αποφάσισαν να τον αφήσουν στο χωριό για να είναι πιο προστατευμένος και να μην κινδυνεύει. Τότε τα χρόνια ήταν πολύ σκληρά, γεμάτα αναταραχές, διασμούς και κλοπές. Καθημερινά άκουγαν κι από ένα δυσάρεστο μαντάτο. Ήταν φοβισμένοι.

Οι απαγωγές ήταν ένα σύνθηδες φαινόμενο της εποχής. Έπαιρναν τους άνδρες με εξουσία, τους μορφωμένους και –κυρίως– τους πλούσιους ζητώντας λύτρα απ' τις οικογένειές τους. Τους επέστρεφαν σε σπάνιες περιπτώσεις. Συνήθως έπαιρναν την αμοιβή και τα δύματα τα έδαβαν, ώστε να μην υπάρχει δυνατότητα να βρεθούν. Επομένως, κανένας δεν μπορούσε να κάνει κάτι, το στιδήποτε, αφού θα είχε πιθανότατα την ίδια τύχη αν αντιδρούσε. Γι' αυτό οι γονείς του τους πήγαν στην Ιραγκά, προκειμένου να μεγαλώσουν με την προγιαγιά τους, εφόσον η γιαγιά τους είχε πεδάνει απ' τη στεναχώρια της, όταν ο πατέρας τους είχε φύγει για την Ελλάδα.

³ Γεωργία: χώρα στην περιοχή του Καυκάσου, στο όριο Ευρώπης και Ασίας.

⁴ Τιφλίδα: πρωτεύουσα της Γεωργίας.

«Όπως σου είπα, τα χρόνια τότε ήταν πολύ σκοτεινά» συνέχισε να της εξηγεί. «Όμως, η προγιαγιά μου είχε βρει τον δικό της τρόπο να γεμίζει με ακτίνες φωτός την καρδιά μου. Μπορεί να είχε θάψει όλα της τα παιδιά –άλλος έφυγε για τον πόλεμο, άλλος δολοφονήθηκε, άλλος πέθανε από υπερβολική χρήση αλκοόλ μετά απ’ τον θάνατο των αδελφών του–, αλλά ήταν ένας άνθρωπος που είχε καταφέρει να παραμείνει δυνατός και στεκόταν στο ύψος των περιστάσεων που εκκαλείτο κάθε φορά ν’ αντιμετωπίσει.

Τη θυμάμαι σαν τώρα να μου μιλάει για πράγματα που δεν είχε εκμυστηρευτεί ούτε στα ίδια της τα παιδιά, αφού τότε δεν είχε πέσει ακόμη το καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης και ο φόβος ήταν διασκορπισμένος παντού».

Περνώντας αρκετό χρόνο μαζί της, ο ίδιος άρχισε να συνειδητοποιεί, έπειτα από διάφορες συζητήσεις με την προγιαγιά του, ότι η πατρίδα του δεν είναι το χωριό που γνώριζε και ζούσε, αλλά η Ελλάδα. Είχε δημιουργηθεί μια ακαθόριστη σύγχυση στο μυαλό του τότε, μιας και το σχολείο όπου πήγαινε μπορεί να ήταν ρωσικό, αλλά τα μαθήματα διδάσκονταν στην ποντιακή διάλεκτο – ακόμη και τα Μαθηματικά. Έκτοτε ξεκίνησε ένα αδιάκοπο κυνήγι της προσωπικής του αλήθειας.

«Ποια είναι η πραγματική μου πατρίδα; Αφού είμαστε Έλληνες και όχι Τούρκοι, ο προπάππος μου γιατί ήρθε απ’ την Τουρκία;» ρωτούσε ξανά και ξανά, σχεδόν εμμονικά, έως ότου να καταλάβει.

«Παιδί μου, είμαστε Έλληνες εκ Τουρκίας, διότι οι Έλληνες προϋπήρχαν στον γεωγραφικό αυτόν χώρο όπου βρίσκεται τώρα η Τουρκία» του απαντούσε η γιαγιά του.

Ρενέ Στυλιάρá, *Αροθυμώ σε*, εκδ. Queens Publications, Αθήνα 2019

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να παρουσιάσετε με κειμενικά στοιχεία τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι δύο ήρωες ως πρόσφυγες.
2. Έχει σημασία στη ζωή μας το θέμα της καταγωγής των προγόνων μας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας (100 λέξεις).
3. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «Ποια είναι η πραγματική μου πατρίδα; [...] του απαντούσε η γιαγιά του».

Γλωσσάρι όρων

Slideshow: χάρτες

Δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων: 2. Ξενιτιά και προσφυγιά

1. Να συζητήσετε πώς συνομιλούν μεταξύ τους τα τρία κείμενα των συγγραφέων Θ. Γκόνη, Ρενέ Στυλιανά και Ηλ. Βενέζη, που αναφέρονται στην ξενιτιά.
2. Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες:
  - α) Τα μέλη της μίας ομάδας να ασχοληθούν με το θέμα της μετανάστευσης σήμερα, για την οποία ο/η καθένας/μία να γράψει μια μικρή σχετική ιστορία.
  - β) Η άλλη ομάδα να ασχοληθεί με τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής και κάθε μέλος της να αναζητήσει βίντεο ή ακουστικό υλικό με αφηγήσεις εκείνων των προσφύγων. Οι εργασίες σας να συζητηθούν στην τάξη και να μπουν στον ατομικό σας φάκελο.
3. Αφού λάβετε υπόψη τους ακόλουθους στίχους από το ποίημα «Μετανάστης» του Χριστόφορου Λιοντάκη, να συζητήσετε το σύγχρονο φαινόμενο της μετανάστευσης στη χώρα μας από χώρες της Ασίας και της Αφρικής.

Δίχως γλώσσα, μόνο με τα χέρια και τα μάτια
στο άσυλο του πλήθους το πρόσωπό του ανθεί.
Στην πλαστική σακούλα ένα λευκό μπλουζάκι
λερωμένο, τα αθλητικά πλυμένα και περπατά
με της φιλανθρωπίας τα παλιομοδίτικα.
Κάτι χαρτιά μάλλον σε τίποτα δε χρησιμεύουν.
Με ένα κομμάτι πίτα κερασμένη, χαμογελά.

*Χριστόφορος Λιοντάκης, Ποιήματα 1982-2010,
εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2015*

Slideshow/ κόμικς:
Μικρασιατική Καταστροφή

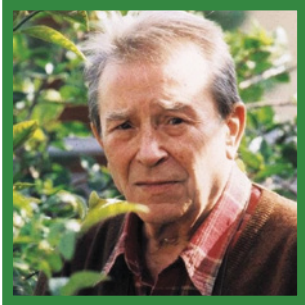

Γλωσσάρι όρων

Slideshow: εικόνες
προσφυγιάς

3. Ανθρώπινες σχέσεις

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης (1921-2011) γεννήθηκε στη Νάξο. Στη διάρκεια της Κατοχής, στην προσπάθειά του να περάσει στην Ελβετία, συνελήφθη (1942) και κατέληξε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Μαουτχάουζεν. Το 1945 απελευθερώθηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις. Αφοσιώθηκε στη συγγραφή θεατρικών έργων, μερικά από τα οποία είναι: Ο μπαμπάς ο πόλεμος, Οδυσσέα γύρισε σπίτι, Η αυλή των θαυμάτων, Το παραμύθι χωρίς όνομα, Το μεγάλο μας τσίρκο. Έγραψε και το χρονικό Μαουτχάουζεν.

Ιάκωβος Καμπανέλλης

Οδυσσέα γύρισε σπίτι

Το θεατρικό έργο Οδυσσέα γύρισε σπίτι αποτελεί καυστική σάτιρα της περιπλάνησης του Οδυσσέα, με συμβολικές αναφορές σε σύγχρονες καταστάσεις. Ο Οδυσσέας των ομηρικών επών και ο Νικίας των κλασικών χρόνων παρουσιάζονται ως καθημερινοί άνθρωποι. Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα του έργου από την Πράξη Πρώτη, Εικόνα Τρίτη.

- ΝΙΚΙΑΣ¹:** Καλό σας βράδυ εξοχότατε! Περιμένω από ώρα να σας βρω μονάχο.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Ποιος είσαι;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Νικία με λένε. Δουλεύω εδώ στ' ανάκτορα, ταΐζω τα περιστέρια στην πλατεία του Αγνώστου Στρατιώτου.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Και τι μ' ενδιαφέρει τι κάνεις;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Ίσως να σας ενδιαφέρει το ότι ξέρω καλά ποιος είστε.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Ξέρεις καλά ποιος είμαι;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Πάρα πολύ καλά!
(Παύση)
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** (Σε άλλο τόνο). Και ποιος νομίζεις πως είμαι;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Χαίρε, Οδυσσέα Λαερτιάδη.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Λάθος! Είμαι ο κύριος «μπάτε σκύλοι αλέστε».
- ΝΙΚΙΑΣ:** Κοίταξέ με καλά στα μάτια. Να 'ξερες πόσα μου θυμίζεις...!
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Από μέσα σε στείλανε;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Είμαι ο Νικίας από τη Σάμο. Τον καιρό του πολέμου κατατάχτηκα εθελοντής και ήρθα στην Τροία. Εκεί σε γνώρισα.

¹ Ο Νικίας ήταν Αθηναίος στρατηγός, που πήρε τη θέση του Αλκιβιάδη κατά τη Σικελική Εκστρατεία.

- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Δε μπορώ να θυμάμαι όλο τον κόσμο.
- ΝΙΚΙΑΣ:** Ήσουν ο Οδυσσέας! Ενώ εγώ ήμουν μια φωνούλα στο ανώνυμο πλήθος.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Καλύτερα. Όταν φτάσει κανείς τόσο ψηλά, την παθαίνει απ' τις απομιμήσεις. Δες τι απόμεινα! Ένα τεράστιο τίποτα.
- ΝΙΚΙΑΣ:** Ένα συγκλονιστικό τίποτα.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Καλοσύνη σου!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Δεν τη χρειάζεσαι.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Φαίνεσαι τίμιος άνθρωπος!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Το κατά δύναμιν.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Θα ξέρεις τι έγινε!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Ξέρω.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Τα καθάρματα. Εσύ πολέμησες στην Τροία, νίκησες, τους εξασφάλισες μια καλοδρεμμένη ειρήνη, και ποιο είναι το ευχαριστώ; Σε διορίσανε να ταΐξεις τα περιστέρια! Όσο για μένα με βγάλανε και τρελό από πάνω!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Γι' αυτό ήρθα, να σε ρωτήσω αν μπορώ να σε βοηθήσω.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Δώσε μου να σου σφίξω το χέρι. Κι όταν όλα διορθωθούν, θα δεις σε τι πόστο θα σε διορίσω εγώ.
- ΝΙΚΙΑΣ:** Δε δέλω τίποτα.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Μην επιμένεις.
- ΝΙΚΙΑΣ:** Δε μου λείπει τίποτα.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Τη θυμάσαι την Τροία που κάψαμε;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Προ πάντων εσένα...
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Στην Τροία που κάψαμε καήκαμε πρώτοι εμείς. Ήσουν έφεδρος αξιωματικός;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Απλός στρατιώτης. Πάνω στα τρία χρόνια υπηρεσίας με κάνανε λοχία.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Πεξοναύτης ήσουν;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Στο τρίτο τάγμα μηχανικού. Και μια μέρα ήρθα και σου ζήτησα ακρόαση.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Σε δέχτηκα;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Σου έφερα κάτι σχέδια να δεις...
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** (Ταραγμένος). Σχέδια;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Και μια μικρή μακέτα... ένα τόσο δα αλογάκι...
(Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ οπισθοχωρεί).
- ΝΙΚΙΑΣ:** Ήταν μια ιδέα για το Δούρειο Ίππο. Μόλις τα είδες ενθουσιάστηκες, μου είπες να ξαναπεράσω σε δέκα ημέρες. Εν τω μεταξύ θα τα είχες εισηγηθεί στο πολεμικό συμβούλιο. Πριν όμως περάσουνε δέκα μέρες, τοποδετήθηκα λιμενοφύλακας στη Λήμνο...
(Παύση)
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** ... Άκου να σου εξηγήσω...
- ΝΙΚΙΑΣ:** Δε διαμαρτύρομαι...
(Παύση)
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** (Σαν κάτι να τον πνίγει). Δεν είμαι κλέφτης... Το έκανα για το καλό μας! Έπρεπε να το κάνω!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Φυσικά... φυσικά...

- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Αν έλεγα πως η ιδέα ήταν ενός απλού στρατιώτη, κανείς δεν θα την έπαιρνε σοβαρά! Εσύ, βέβαια, μπορείς τώρα να μου πεις «μα κύριε Οδυσσέα, αν το 'λεγες μετά την εφαρμογή και το θρίαμβο, όλοι τους θα τιμούσαν τον απλό στρατιώτη». Σωστό. Αλλά ήταν αργά πια. Όλοι πιστεύανε πως ήταν δική μου ιδέα. Ήμουν ηγέτης. Η αλήθεια θα κλόνιζε το γόητρο ολόκληρης της ηγεσίας και ο πόλεμος δεν είχε ακόμα τελειώσει.
- ΝΙΚΙΑΣ:** Δε διαμαρτύρομαι. Σκοπός μας ήταν να νικήσουμε. Το αν η δόξα για το Δούρειο Ίππο πήγε σ' ένα στρατάρχη αντί σ' ένα λοχία αυτό είναι δευτερεύον, αφού έτσι γίνεται πάντα. Έτσι κι αλλιώς, κράτησα την κρυφή χαρά πως ήταν δικό μου έργο και πως πέτυχε. Να, όπως τώρα που ξέρεις πως εσύ είσαι ο Οδυσσέας, ενώ ο άλλος είναι μία μεγάλη απάτη.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Τι πικρό! Και τώρα ήρδες να με βοηθήσεις;
- ΝΙΚΙΑΣ:** Αν δε σε βοηθήσω εγώ, ποιος θα σε βοηθήσει;
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ:** Μα σ' έχω κλέψει...!
- ΝΙΚΙΑΣ:** Λόγια. Πάντα κάποιος κλέβει τον άλλον και η ζωή πάει κλέβοντας.

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Θέατρο, τόμ. Β΄, Το παραμύθι χωρίς όνομα, Βίβα Ασπασία, Οδυσσέα γύρισε σπίτι*, 2η έκδ. Κέδρος, Αθήνα 1979

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να διαβάσετε θεατρικά το απόσπασμα.
2. Να χαρακτηρίσετε τα πρόσωπα που συνδιαλέγονται. Ποιες αναφορές σε σύγχρονες καταστάσεις εντοπίζετε στη στιχομυθία τους;
3. Να γράψετε ένα κείμενο (150 λέξεων) ή να δημιουργήσετε κόμικς, σχολιάζοντας την άποψη: «Πάντα κάποιος κλέβει τον άλλον και η ζωή πάει κλέβοντας».
4. Στο θεατρικό κείμενο ο Οδυσσέας παρουσιάζεται εντελώς διαφορετικός από τον ήρωα της ομηρικής *Οδύσσειας*. Να σχολιάσετε αυτή τη διαφοροποίηση.

Ο Χριστόφορος Μηλιώνης (1932-2017) γεννήθηκε στο Περιστέρι της επαρχίας Πωγωνίου των Ιωαννίνων. Ανήκει στους Έλληνες πεζογράφους της μεταπολεμικής γενιάς. Έργα του: Παραφωνιά, Τα διηγήματα της δοκιμασίας, Το πουκάμισο του Κενταύρου και τ' άλλα διηγήματα (συγκεντρωτική έκδοση), Καλαμάς κι Αχέροντας, Χειριστής ανελκυστήρας, Τα φαντάσματα του Γιορκ κ.ά. Έγραψε, επίσης, φιλολογικές μελέτες, δοκίμια και μετέφρασε κείμενα από τα αρχαία ελληνικά. Το έργο του έχει μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες.

Χριστόφορος Μηλιώνης

Η Μαναμεγάλη

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το έργο Καλαμάς κι Αχέροντας, ο συγγραφέας γυρίζει τη μνήμη του στο παρελθόν, αναδεικνύει διαχρονικές ανθρώπινες σχέσεις και αφηγείται γεγονότα, που συνδέονται με την ιδιαίτερη πατρίδα του, κατά την περίοδο της Κατοχής.

Η αλήθεια είναι πως η Μαναμεγάλη, δεν ήταν στενή συγγενής μου. Εκτός από μας, που είχαμε βέβαια ιδιαίτερους λόγους, έτσι τη φωνάζανε όλοι στο χωριό μας, όπου δέσποζε με το μπόι της, με τον ίσκιο της, αλλά και με τον κόσμο της – κουριάδους, συννυφάδες, παιδιά κι αγγόνια – και το παλαικό τους σπίτι δίπλα στο δικό μας. Ένα σπίτι που το σεβάστηκαν οι αιώνες και παραλίγο να πω κι οι Γερμανοί (το δικό μας όχι). Γιατί βέβαια αυτοί δεν σέβονταν τίποτε, κι αν γλίτωσε από την καθαρτήρια φωτιά τους, είναι γιατί το πάτωμα ήταν από χώμα πατικωμένο και τα παράθυρα μικρά σαν πολεμίστρες. [...]

Στο οροπέδιο των Ιωαννίνων, όπου έφτασα κοντά μεσάνυχτα, το χιόνι στους δρόμους είχε παγώσει, είχε σταματήσει κάθε κίνηση, κι εγώ σχεδόν πατινάριζα πεσμένος πάνω στο τιμόνι, με το πρόσωπο κολλημένο στο δολό παρμπρίζ, ώσπου έφτασα στην είσοδο της πόλης και σταμάτησα στο πρώτο ξενοδοχείο. [...]

Μου συμβαίνει συχνά, όταν είμαι κουρασμένος, ν' αργώ να κοιμηθώ. Ξάπλωσα πάνω από τις κουβέρτες και στο μυαλό μου τριγυρούσαν εικόνες ανακατεμένες – εκείνης πιο πολύ που πήγαινα ν' αποχαιρετήσω. Την έβλεπα ν' ανεβαίνει σκυφή, αλλά πελώρια, στην πέτρινη σκάλα κι ύστερα να στρέφει το σουρωμένο της πρόσωπο, τυλιγμένο στην μπόλια, και να μου φωνάζει: «Θα 'ρθεις άμα πεθάνω;» Είχε πάντα, από τα νιάτα της ακόμα, μια βαρηκοΐα που την έκανε να φωνάζει δυνατά σαν να ήταν οι άλλοι που δεν άκουγαν, κι αχούσε παλιότερα ο κάμπος και τα χειμαδιά, κι ύστερα το χωριό, όταν μάλωνε το γέροντά της, το γερο-Ζήκο, που είχε γυρίσει, από το καφενείο και μύριζε τσιγάρο. Εκείνος κάπνιζε κρυφά στο καφενείο που τον κερνούσαν, πιο πολύ για να διασκεδάσουν, όταν σε λίγο θ' ακούγονταν οι φωνές της. Τριγύριζαν στο μυαλό μου κι άλλες εικόνες παλιές κι αδέσποτες. Ένας μεγάλος σοφράς, χαμηλός κι ολοστρόγγυλος, καταμεσής του σπιτιού κι ολόγυρα σκυμμένα κεφάλια, αμίλητα, που άπλωναν και τρώγανε από μια χάλκινη γαβάθα – γερόντοι, άντρες, γυναίκες και παιδιά, που δεν τους γνώριζα, σκυμμένοι καθώς ήταν, μόνο τα χείλη τους άκουγα που πλαταγίζανε και τα κουτάλια που χτυπούσαν. Μια ξύλινη σκάφη στη γωνιά, γεμάτη καλαμποκίτικο αλεύρι,

θησαυρός, κι η Μαναμεγάλη με την ξύλινη κουτάλα να το ανακατεύει με το ένα χέρι και με τ' άλλο να χύνει βραστό νερό. Το ψωμί της που φάγαμε. Γυναίκες φουρνίζανε με ξαναμμένα πρόσωπα, μωρά ξεβράκωτα αρκουδίζανε στο χώμα. Βελάζανε πρόβατα στα ριζά, εκεί που τελειώνουν τα κοντόραχα κι αρχίζει ο κάμπος, στα χειμαδιά του Ζήκου. Ύστερα, μες στη νύχτα, μια φωτιά αναμμένη στον όχθο του μεγάλου χωραφιού με τα καλαμπόκια, κοντά στο ποτάμι και δίπλα στρώματα στην αράδα, με τα πρόσωπα έξω από τις βελόντες να μετράνε τ' άστρα. Αγριογούρουνα ροκάνιζαν τα καλαμπόκια και τα σκυλιά αλυχτούσαν. Κι έπειτα τα χαρόνια οι Γερμανοί, μισόγυμνοι, μ' ένα πέταλο κρεμασμένο στο στήθος – και μες στη νύχτα φωτιές και πολυβόλα, ώσπου με πήρε ο ύπνος.

Το πρωί που σηκώθηκα να συνεχίσω το ταξίδι μου, δεν χιόνιζε πια, μα ο καιρός ήταν μουντός κι η πόλη κουκουλωμένη. Τηλεφώνησα στην τροχαία. Ο δρόμος ήταν ανοιχτός για τα Πωγώνια, αλλά μονάχα με αλυσίδες. Δεν είχα πρόβλημα, γιατί ο εξοπλισμός του αυτοκινήτου μου είναι πλήρης, από στροφόμετρο και αλυσίδες μέχρι σαν-στοπ και κουκλίτσα κρεμασμένη στον καθρέφτη. Περνώντας μέσα από χιονισμένες κοιλάδες που με ξέρανε και τις ήξερα – από την καλή κι από την ανάποδη –, μέσα από δάση βελανιδιές, όπου ίσως θα υπήρχαν ακόμα λύκοι και αγριογούρουνα, αν δεν είχαν κατέβει απ' το χιονιά χαμηλά στα χειμαδιά του Ζήκου – ποια χειμαδιά, ποιοι λύκοι και ποια αγριογούρουνα; – κοιτάζοντας αντίκρυ τη Μουργκάνα, το φοβερό βουνό με το σκοτεινό όνομα, φορτωμένη χιόνι και σύννεφα, έφτασα στο χωριό. Έριξα μια κλεφτή ματιά στο ρημαγμένο σπιτικό μου και τράβηξα κατευθείαν στη διπλανή εξώπορτα.

Στη μέση του σπιτιού ήταν το φέρετρο, ανοιχτό. Το κέρινο πρόσωπο τυλιγμένο στην μπόλια. Στα δεμένα της χέρια η παλιά εικόνα του Αϊ-Βασίλη, που την παίρναμε και την περιφέραμε στα σπίτια, παραμονή Πρωτοχρονιάς. Προσκύνησα. Ολόγυρα κάθονταν στα σκαμνιά πεντέξι γριές γειτόνισσες. Ο γερο-Ζήκος ήταν καδισμένος σταυροπόδι στο χαμηλό ξύλινο κρεβάτι, δίπλα στο τζάκι που έκαιγε με μεγάλη φλόγα. Τα παχιά του μουστάκια κρέμονταν. Έσκυφα και τον φίλησα. «Έρδες;» μου είπε και χαμήλωσε τα μάτια στη φωτιά. Κι ύστερα: «Ε, καιρός μας». Τόσο μόνο.

Κάδισα σ' ένα σκαμνί αντίκρυ του. Με ρώτησε για τους δικούς μου, πώς ήταν το ταξίδι μου – «δεν έπρεπε να πω να σου τηλεφωνήσουν, να μπεις σε τόσο κόπο... Και πώς πάνε τα πράγματα στην Αθήνα με τη νέα κυβέρνηση;» Είπε να μου ψήσουν καφέ κι έδειξε στη γυναίκα που σηκώθηκε πού είναι το μπρίκι και το καφεκούτι και το μπουκάλι με το ρακί. Ύστερα παραμέρισε μονάχος του τα κάρβουνα με τη μασιά κι είπε στη γυναίκα για την αναλογία – τόσον καφέ, τόση ζάχαρη. Θυμήθηκα που τον καφέ τον έφτιαχνε πάντα μόνος του. Ήμουν τότε από τους τελευταίους που είχαν απομείνει στο χωριό. Δυο χρόνια μάλιστα, όταν απολύθηκα από το στρατό κι ώσπου να βρω δουλειά, τα πέρασα συνέχεια εκεί, χειμώνα καλοκαίρι. Οι δικοί του είχαν κιόλας σκορπίσει στους πέντε ανέμους. Αντίκρυ η Μουργκάνα κάπνιζε ακόμη από τον πόλεμο. Όλα γίνανε μέσα σ' αυτά τα χρόνια. Περνούσα τις μέρες και τους μήνες μέσα στη μοναξιά, τριγυρνώντας

Μουργκάνα, Ήπειρος

συνήθως μ' ένα παλιό δίκανο στις ερημιές και στα χέρσα χωράφια, χαζεύοντας πιο πολύ τα κοράκια, που πετούσαν τρεκλίζοντας απ' τον άνεμο. Με πότιζε μια υγρασία όλο αρρώστια, η φτώχεια, η μοναξιά, και το αβέβαιο μέλλον. Απόφευγα να πηγαίνω στο καφενείο με τους μετρημένους πελάτες, όπου ο καφετζής, ένα μούτρο, δεν το 'χε σε τίποτα να σου πει ορδά κοφτά να του αδειάσεις τη γωνιά, αν καθόσουν χωρίς να πίνεις εκείνο το χλιαρό του ούζο. Έμενα καμιά φορά ν' ακούσω τις ειδήσεις στο ραδιόφωνο, σιωπηλός πάντα, χωρίς σχόλια, γιατί εκείνος ό,τι άκουγε πήγαινε κάθε Δευτέρα πρωί πρωί, και τα φιλίλιζε χαρτί και καλαμάρι στο Σταδμάρχη, δυο ώρες με τα πόδια. Τραβούσα ύστερα με τρόπο το γερο-Ζήκο και πηγαίναμε σπίτι του. Καθόμασταν κοντά στο τζάκι και κουβεντιάζαμε. Έφηνε καφέ και του εξηγούσα τα νέα. Του διάβαζα κι εφημερίδα, αν ξέπεφτε καμιά από τα Γιάννενα. Άκουγε και κουνούσε το κεφάλι. Έτσι είχα γίνει ακόμα μια φορά άνθρωπος του σπιτιού τους, όπως παλιά που μ' είχαν περιμαζέψει σε ώρες ακόμα πιο δύσκολες.

«Ο Γιάννης;» τον ρώτησα.

«Στην Αυστράλια».

«Ο Μήτρος;»

«Στο Βέλγιο πρώτα, τώρα στη Γερμανία».

«Ο Τόλης;»

«Στη Γερμανία κι αυτός».

«Κι ο Κόλλιας;»

«Εμένα ρωτάς για τον Κόλλια; Εσύ έρχεσαι από την Αθήνα».

«Θα τον έκλεισε το χιόνι. Δε θα πρόλαβε. Δε θα 'χε αλυσίδες» είπα.

«Ως φαίνεται...» είπε. Κι ύστερα: «Βγάλε τσιγάρο». Σκέφτηκα το νεκρό, τη Μαναμεγάλη, και την αποστροφή της για το τσιγάρο, μα δεν είπα τίποτε. Ο γέρος, σταυροπόδι πάντα, κάπνιζε σκεφτικός, με κρεμασμένα μουστάκια, τα μάτια στυλωμένα στις φλόγες. Κι όταν σε λίγο ήρθαν για να σηκώσουν το φέρετρο και μπήκε ο παπάς με το πετραχήλι, χτυπώντας τα πόδια του, για να φύγει το χιόνι, και μαζί του τέσσερις άντρες – αυτούς δεν τους ήξερα, από αλλού θα τους είχαν κουβαλήσει – ο γέρος είπε μονάχα: «Ψυχή μου».

Έμεινα να του κρατήσω συντροφιά, ώσπου να γυρίσουν οι άλλοι. Πάνω στο τραπέζι, όπου πριν ήταν το φέρετρο, είχε απομείνει μια σκουτέλα ψωμί, μια λαμπάδα που η φλόγα της ανέβαινε ήσυχα, κι ένα σκουριασμένο θυμιατήρι που γέμιζε το σπίτι με τη μυρουδιά του λιβανιού. Κι ο γέρος σταυροπόδι να καπνίζει το δεύτερο τσιγάρο.

Χριστόφορος Μηλιώνης, *Καλαμάς κι Αχέροντας*, 2η εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1990

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε στο κείμενο τις ανθρωπίνες σχέσεις και να τις συζητήσετε.
2. Να γράψετε μία παράγραφο για τη Μαναμεγάλη.
3. Ποιες αφηγηματικές τεχνικές αξιοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενό του;

Ο Τάσος Γαλάτης γεννήθηκε το 1937 στο Αργοστόλι και πέθανε το 2025. Σπούδασε Φιλολογία. Ποιήματά του μεταφράστηκαν σε ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης. Έργα του: Μυθολογία του δάσους, Παροράματα, Μέμνησο, Νυχτερινή οξυγραφία κ.ά. Επίσης, συμμετέχει και σε πολλά συλλογικά έργα.

Ερωτήσεις

1. Τι αναρωτιέται το ποιητικό υποκείμενο και τι του δημιουργεί τύψεις;
2. Εσείς πώς θα αντιδρούσατε απέναντι στον άστεγο; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας σε 80 λέξεις.

¹ ρόγγος, ο: δορυबंध αναπνοή ανθρώπου που κοιμάται, ροχαλητό.

² τριβελίω: τρυπώ, ανοίγω τρύπες με τρυβέλι (τρυπάνι), μτφρ. βασανίζω. τλαιπωρώ.

Τάσος Γαλάτης

Στη γέφυρα του Καλατράβα

Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από την ποιητική συλλογή Μέμνησο. Αναφέρεται στο πρόβλημα των αστέγων και τη στάση των περαστικών προς αυτούς.

Κοιμάται διπλοτυλιγμένος μέσα στα ρυπαρά στρωσίδια του κάτω από τη γέφυρα του Καλατράβα.

Δίπλα του σε μια πλαστική σακούλα

τα υπάρχοντά του κι ένα μισοφαγωμένο ξεροκόμματο.

Στέκομαι κι αφουγκράζομαι το σιγαλό του ρόγγο¹

κι αναρωτιέμαι πώς και γιατί

ποιες περιστάσεις τον έριξαν εδώ

όπως και τόσους άλλους όμοιούς του κι αδελφούς του

κι είναι πολλοί, κάθε μέρα πληθύνονται,

μόλις πέσει το σκοτάδι σκοντάφτω πάνω τους

έξω από τράπεζες ή δημόσια γραφεία,

ίσως γιατί νιώθουν ασφαλέστεροι σ' αυτούς τους χώρους·

τι να τους έφταιξε άραγε,

η κρίση, το κακό το ριζικό τους, οι επιλογές τους,

γρήγορα όμως προσπερνώ αδιαφορώντας

όπως κι οι άλλοι βιαστικοί περαστικοί·

την προσοχή μου έλκει περισσότερο

η υπερφίαλη γέφυρα του ισπανού αρχιτέκτονα,

μα σήμερα στην παγωνιά του ανήλιαγου Γενάρη

λυγίζω και ξαφνικά κάτι σαν τύψη και σαράκι

μου τριβελίζει² το μυαλό

ω, μα και βέβαια θα μπορούσα να τον φιλοξενήσω

δεν είναι μέγαρο το σπιτικό μου

μα έχει αρκετές άδειες γωνίες,

δεν μου φαίνεται μέγας ο άθλος,

η απόφαση να προσφέρεις τους περισσευόμενους χιτώνες σου

και μάλιστα όταν διαθέτεις περισσότερους από δύο,

δύσκολο το αγώνισμα όμως θέλει αρετή και τόλμη

έτσι βιάζομαι να μακρύνω

εξίσου αδιάφορος όπως όλοι οι όμοιοί μου κι αδελφοί μου.

Τάσος Γαλάτης, Μέμνησο, εκδ. Γαβρηλίδης, Αθήνα 2016

Ο Ανδρέας Μήτσου γεννήθηκε στο Χαλκικόπουλο Αιτωλοακαρνανίας το 1950. Σπούδασε Αγγλική και Ελληνική Φιλολογία. Έχει τιμηθεί με βραβεία και με βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών και του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη για το διβλίο του Σφήκες. Άλλα έργα του: Ο κύριος Επισκοπιάκης, Ιστορίες συμπτωματού του ρεαλισμού, Η εξαίσια γυναίκα και τα ψάρια, Η Αλεξάνδρα κ.ά.

Ανδρέας Μήτσου

Πρώτη μέρα διακοπών

Στο απόσπασμα του διηγήματος που ακολουθεί παρουσιάζεται η προβληματική σχέση ενός ζευγαριού, που αποκαλύπτεται όταν ένα γατάκι μπαίνει τυχαία στη ζωή τους.

Μηδαμινά πράγματα αλλάζουν τη ζωή μας.

Ήταν ένα νεογέννητο γατί. Εάν πήγαινε πιο γρήγορα θα το είχε λιώσει κάτω απ' τις ρόδες του αυτοκινήτου της.

Εκείνη τη μέρα όμως κατέβαινε το δρόμο με πολύ μικρή ταχύτητα. Είχε το ένα χέρι απ' έξω και χτυπούσε ρυθμικά με την παλάμη της τον ουρανό του αυτοκινήτου.

Δε μιλούσαν καθόλου. Είχαν πολλή ώρα που έμεναν σιωπηλοί. Αυτός την παρατηρούσε προσεχτικά. Ήταν αποφασισμένος να μη θγάλει τσιμουδιά ακόμα κι αν πήγαινε όλη τη διαδρομή με σθησιμένη μηχανή.

Ξαφνικά τραντάχτηκε στη θέση του. Το αυτοκίνητο σταμάτησε απότομα. Εκείνη έβαλε με νεύρο το χειρόφρενο,

άνοιξε σβέλτα την πόρτα και μάζεψε το γατί κάτω ακριβώς απ' τις ρόδες.

Ύστερα το πήρε στα χέρια της. Ένα νεογέννητο γατί, ψωραλέο και τρισάδλιο.

Εκεί στην απότομη κατηφόρα το κρατούσε στα χέρια της και το κανάκευε για ώρα και δώσ' του χάρδια και φιλά και νταχτιρντί στον αέρα. Και δώσ' του γλυκόλογα.

Μέσα στο δρόμο.

Ήτανε σίγουρος πως το αυτοκίνητο θα λασκάρριζε σιγά σιγά, πως θα έπαιρνε την κατηφόρα κι ήταν αποφασισμένος να μη φέρει καμιά αντίσταση.

Δύο αυτοκίνητα στάθηκαν από πίσω, οι οδηγοί έβγαλαν τα κεφάλια, γελούσαν με συγκατάβαση, σχολίαζαν ευχαριστημένοι. Ύστερα έφτασε ένα τρίτο αυτοκίνητο. Ένας θηριώδης άντρας τέντωσε έξω το χοντρό κεφάλι του. Αυτός ήταν που περίμενε. Τώρα θα τα άκουγε.

Εκείνος δε δίστασε καθόλου.

Σταμάτησε το αυτοκίνητό του, έβαλε το χειρόφρενο, βγήκε έξω. Το χάιδευε μαζί της. Το πήρε στα χέρια του. Αυτή διαμαρτυρήθηκε αναστατωμένη, έσπευσε να το βάλει πίσω στην αγκαλιά της. Το έσφιξε πάνω της με στοργή.

Ο οδηγός το χάιδευε συγκινημένος και της χάιδευε μαζί και τα χέρια.

Γελούσαν και οι δυο δυνατά σαν παλιοί γνώριμοι.

Κοίταξε πίσω του, τέσσερα αυτοκίνητα στη σειρά. Στην κατηφόρα. Οι οδηγοί χαμογελούσαν απολύτως ήρεμοι.

Τότε κατάλαβε πως έπρεπε να φύγει.

Πάτησε με δύναμη το κλάξον. Η Έφη κούνησε τους ώμους με δυσφορία, έκανε μια χειρονομία στους οδηγούς, ένα σήμα που μεταφραζόταν, «βλέπετε δεν είναι όλοι οι άνθρωποι σαν κι εμάς, δυστυχώς» και μπήκε στο αυτοκίνητο. Ήταν χαρούμενη.

Σ' όλη τη διαδρομή χάιδευε το άρρωστο ζώο, του μιλούσε, του τραγουδούσε ψιθυριστά.

Αυτός ήταν σαν να μην υπήρχε καθόλου στο αυτοκίνητο.

Σταμάτησε σ' ένα βενζινάδικο, πετάχτηκε ν' ανοίξει το reservoir, «πρόσεξέ τον» του είπε αυστηρά και άφησε το γατί στην ποδιά του.

Ήταν κάτασπρο και αναμαλλιασμένο, μαζεμένο κουβάρι. Φαινόταν σίγουρα άρρωστο. Ξαφνικά άρχισε να βήχει και πριν προλάβει ο άντρας να προφυλαχθεί ξέρασε πάνω στο καινούργιο του παντελόνι. Έγινε χάλια. Το έριξε στο διπλανό κάθισμα και καθαριζόταν βλαστημώντας το αηδιασμένος. Μόλις μπήκε μέσα η Έφη τού έβαλε τις φωνές. Και του είπε πράγματα που δεν τα 'χε εκστομίσει ποτέ στα πέντε χρόνια που ήταν μαζί.

Έρχεται λοιπόν η ώρα που κάποιος παίρνει τη θέση σου. Εσύ περισεύεις. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την πρώτη στιγμή, όμως ο άνθρωπος, αργότερα, το θέλει και θολώνει τη σκέψη του, παίρνει μόνος του μια αναγκαία αναβολή.

Μόλις έφτασαν σπίτι, του έχωσε το γατί στην αγκαλιά του και πήγε να βάλει το αυτοκίνητο στο διπλανό γκαράζ. Ο άντρας ανέβηκε στο ασανσέρ. Έβγαλε το κλειδί του ν' ανοίξει την πόρτα του διαμερίσματος. Τότε το γατί τον δάγκωσε άγρια. Σχεδόν του 'κοψε κρέας. Το πέταξε κάτω ασυναίσθητα βογγώντας τρομαγμένος.

Η Έφη που ερχόταν από πίσω επέδραμε σαν την ύαινα μάνα, έπεσε πάνω του, τον χτύπησε στο στήθος και με τα δυο της χέρια, άρπαξε από κάτω το γατί συντετριμμένη και θρόντηξε την πόρτα με πάταγο μπροστά του, του την έκλεισε καταπρόσωπο. Ήταν έξαλλη μαζί του.

Αργότερα προσπάθησε να της επιδείξει την πληγή του, εκείνη όμως αδιαφορούσε. Ο νους της ήταν στο γατί. Να το σώσει. Και δώσ' του φάρμακα, τηλέφωνα στο γιατρό και δέκα φορές τη μέρα, τηλέφωνα στις φίλες της, περιγραφές του ζώου, εκθείαση των μοναδικών χαρακτηρισμών του, κι ύστερα χαμηλωμένη φωνή και κλάματα στο τηλέφωνο και λυγμοί.

Το γατί μεγάλωνε κι ήτανε άτακτο κι έχυne το γάλα στον καναπέ κι έσπασε το κινέζικο βάζο, πολύτιμο δώρο του.

Εκείνος έσπευδε και την πιο απίθανη ώρα να του αγοράσει τροφή κι έκανε λάθος επιλογή κονσερβών και πήγαινε ξανά στο super market.

Τα έξοδα του γάτου τα θεωρούσε πολλαπλάσια απ' τα δικά του.

Επιπλέον τα χέρια του ήταν γεμάτα γρατσουνιές και δαγκωματιές. Αναγκαζόταν να φορεί μακρυνικό πουκάμισο, γιατί ντρεπόταν να δείξει τα χέρια του.

Ανδρέας Μήτσου, *Ιστορίες συμπτωματικού ρεαλισμού*, 2η έκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1994

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Μετά την ανάγνωση του κειμένου, να καταγράψετε σύντομα και αυθόρμητα τα συναισθήματα που αυτό σας προκάλεσε.
2. α) Να σκιαγραφήσετε τους χαρακτήρες των δύο ηρώων του αποσπάσματος.
β) Να γράψετε μία παράγραφο (80-100 λέξεις) για το πώς φαντάζεστε να εξελίσσεται η σχέση του συγκεκριμένου ζευγαριού. Το κείμενό σας θα μπορούσε να αποτελέσει και το τέλος του διηγήματος.

Συνανάγνωση κειμένου

Δημιουργική γραφή

Σολούπ (Σολούρ, Αντώνης Νικολόπουλος)

Πεταλούδες

Από το διήγημα «Πεταλούδες» που ανήκει στο έργο με τίτλο Συλλέκτης, ακολουθούν αποσπάσματα, τα οποία αναφέρονται στην περίπτωση ενός πατέρα, «συλλέκτη» αριθμών ταξί.

Ο Σολούπ (καλλιτεχνικό του Αντώνη Νικολόπουλου) γεννήθηκε το 1966 στην Αθήνα. Είναι πολιτικός γελοιογράφος και δημιουργός κόμικς. Σπούδασε Πολιτικές Επιστήμες στο Πάντειο και είναι διδάκτωρ Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας (Πανεπιστήμιο Αιγαίου). Έχει εκδώσει το βιβλίο Τα Ελληνικά Κόμικς και πολλά βιβλία με κόμικς, graphic novels: Ο ανθρωπόλυκος, Η Ελλάδα με πληγώνει, Η μάχη της πλατείας, Αϊβαλί, Ο Συλλέκτης, Ζορμπάς. Πράσινη πέτρα ωραιότερη κ.ά.

ΟΚΤΩ ΠΑΡΑ ΔΕΚΑ
ΚΑΤΕΒΑΙΝΕ Η ΜΙΚΡΗ.

ΕΜΠΑΙΝΕ ΣΤΟ ΠΙΣΩ
ΚΑΘΙΣΜΑ ΚΙ ΕΦΕΥΓΕ.

ΓΙΑ ΤΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ;

ΝΑΙ, ΜΟΝΟ
ΑΥΤΟ.

ΕΜΠΑΙΝΕ
ΚΙ ΕΦΕΥΓΑΝ.

ΩΣΠΟΥ
ΑΛΛΑΞΕ ΚΙ ΑΥΤΟ.

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΗΡΘΕ, ΠΕΡΙΜΕΝΕ,
ΠΗΓΕ ΟΚΤΩ ΠΑΡΑ ΠΕΝΤΕ, ΤΙΠΟΤΑ.

ΔΕΝ ΚΑΤΕΒΑΙΝΕ
Η ΜΙΚΡΗ.

ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΑΝ;

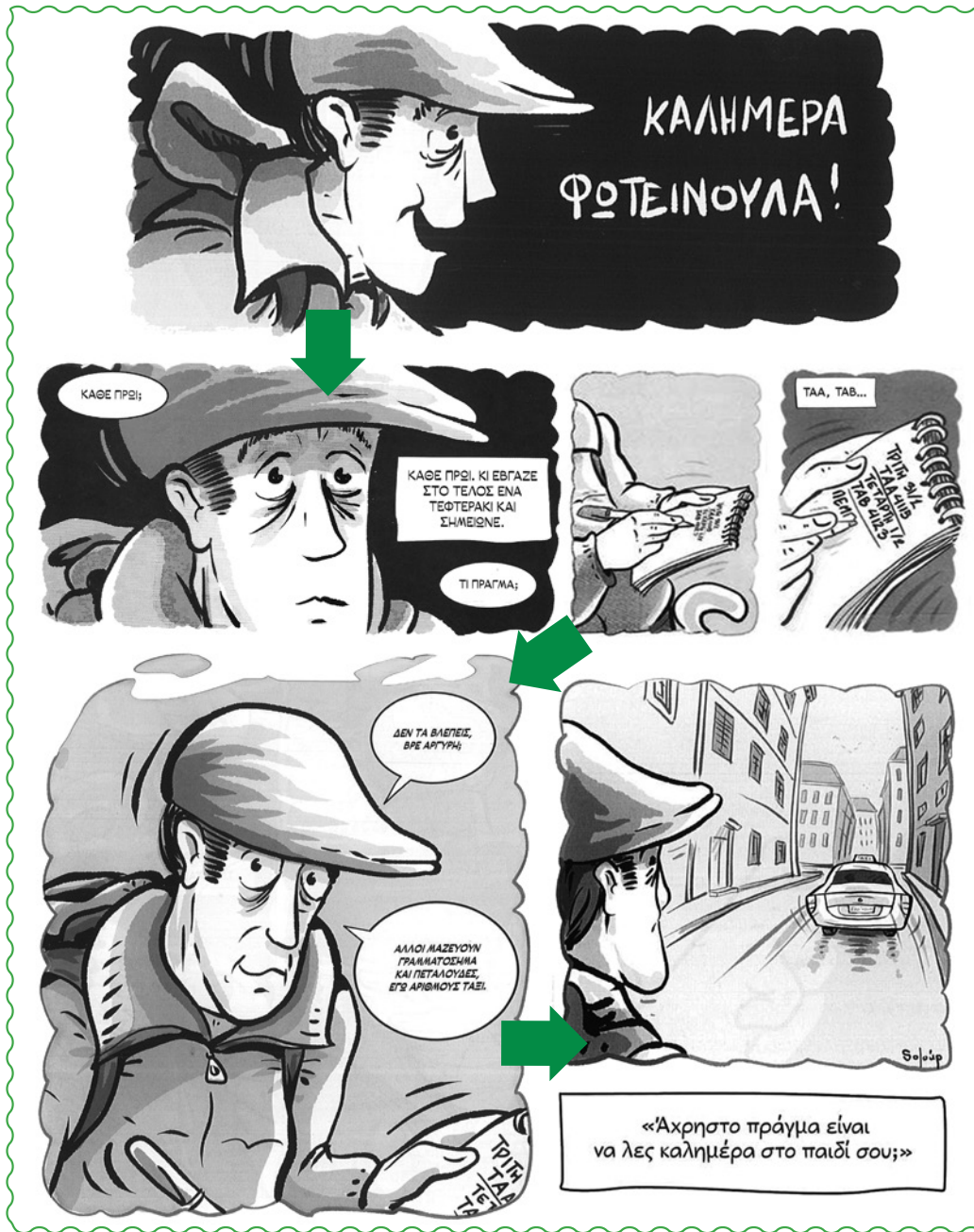
ΟΧΙ, Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ
-Η ΠΡΩΗΝ ΤΟΥ ΔΗΛΑΔΗ-
ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΤΟΝ ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙ,
ΕΙΧΕ ΠΑΕΙ ΤΗ ΜΙΚΡΗ ΝΩΡΙΤΕΡΑ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕ ΤΑΞΙ.

ΑΥΤΟΣ ΕΛΕΓΕ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ
ΝΑ ΜΠΕΙ ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ,
Η ΜΑΜΑ ΤΗΣ ΕΔΕΙΧΝΕ
ΤΟ ΤΑΞΙ.

ΤΟ ΚΑΚΟΜΟΙΡΟ
ΤΟ ΠΛΑΣΜΑ.

ΣΑΝΤΟΥΙΤΣ
ΤΟ ΚΑΝΑΝΕ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ.

Soloúps, *Ο Συλλέκτης*, 2η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2019

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Ποιο κοινωνικό πρόβλημα αναδεικνύεται στο κόμικς;
2. Να αποδώσετε την ιστορία του κόμικς σε κείμενό σας (150 λέξεις).

Συμπληρωματικό υλικό
για κόμικς και γκράφικ
νόβελς

Η Ελένη Σαραντίτη γεννήθηκε στη Νεάπολη Λακωνίας. Με τη λογοτεχνία ασχολήθηκε πολύ νωρίς. Έχει γράψει διβλία για νέους, αλλά και για ενηλίκους. Έχει τιμηθεί με βραβεία και έργα της έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες. Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες. Έργα της: Ο Κάβος του Αγίου Αγγέλου, Κάποτε ο κυνηγός..., Ο κήπος με τα αγάλματα, Η θυσία, Ποδητή κ.ά.

Ελένη Σαραντίτη

Κάποτε ο κυνηγός...

Το έργο Κάποτε ο κυνηγός... έχει αποσπάσει τον Έπαινο της ΟΥΝΕΣΚΟ στον Παγκόσμιο Διαγωνισμό Νεανικής Λογοτεχνίας, με θέμα την ανοχή και την κατανόηση ανάμεσα στους λαούς. Στο απόσπασμα, η νεαρή Ευρυδίκη, από οικογένεια πολιτικών προσφύγων της Τασκένδης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (σήμερα ανήκει στο Ουζμπεκιστάν), συνομιλεί με τον Σωτήρη. Ο Σωτήρης σπουδάζει στην Αγγλία και είναι γιος του εργοδότη της οικογένειάς της.

«Ε, μια στιγμή. Μια στιγμή. Πού το πας δηλαδή; Είναι κακό να ζητάς να μάθεις για τους καινούριους γείτονές σου;»

«Δεν είμαστε γείτονες. Το σπίτι σου είναι χιλιόμετρα μακριά. Οι εργάτες σας είμαστε. Λοιπόν, τι σου είπε για μας;»

«Οχ, τώρα. Με παρεξήγησες.»

«Όχι.»

«Ναι.»

«Εντάξει. Και κοίτα, αν σου λείπει καμιά πληροφορία για μας, αν χρειάζεσαι καμιά πρόσδετη, μη διστάεις, εδώ είμαστε...» είπα, με ελαφριά ειρωνεία ομολογώ. Και συνέχισα, όχι όμως ειρωνικά. Μάλλον θερμιά θα μπορούσα να τη χαρακτηρίσω τη φωνή μου: «Λοιπόν. Πάω στη δευτέρα Λυκείου. Στο 3ο. Ξέρεις, δε συνάντησα δυσκολίες. Στο ελληνόφωνο σχολείο της Τασκένδης διδάχτηκα την ελληνική σαν πρώτη ξένη γλώσσα. Άσε που στο σπίτι μας μόνο ελληνικά μιλάμε. Και μιλούσαμε. Για πολλούς λόγους. Καταλαβαίνεις; Ο κυριότερος από αυτούς ήταν ότι είχαμε την πατρίδα μες στο σπίτι. Αδιάκοπα.»

«Ναι. Μάλιστα. Σας έλειπε. Το καταλαβαίνω», και κούνησε το κεφάλι παρακολουθώντας με ενδιαφέρον. Και μετά: «Τα άλλα παιδιά; Τα αδέρφια σου; Είναι μικρότερα, έτσι;»

«Ο Σταύρος και η Μαργαρίτα πάνε στο Δημοτικό ακόμα. Αλλάζανε όμως σχολείο. Στη μέση της χρονιάς. Δεν ήταν το κλίμα κατάλληλο για προσφυγόπουλα. Δεν το πιστεύεις, ε; Σου κάνει εντύπωση... Εμένα να δεις. Τότε που έρχονταν κλαμένα. Που δε δεχόταν κανείς να κάτσει δίπλα τους. Που κανείς δεν τα πλησίαζε. Που δεν τολμούσαν να μιλήσουν. Ούτε στο μάθημα. Και που δεν υποστηρίχτηκαν όπως έπρεπε από ορισμένους δασκάλους.»

«Κοίτα, δεν είναι δυνατό. Όχι πως δε λες αλήθεια, αλλά να, δε θέλω να το πιστέψω. Δεν έχω ακούσει κάτι τέτοιο μέχρι σήμερα. Και δυσκολεύομαι να το δεχτώ, Γιατί είναι δείγμα ρατσισμού. Κι απ' ό,τι ξέρω...»

«Απ' ό,τι ξέρεις... Και πώς να ξέρεις; Ιδίως εσύ! Καλά. Αν δεν πήγαινε η μητέρα μου στην Επιθεώρηση να εκδέσει το θέμα, να παρακαλέσει, να απαιτήσει, τα αδέρφια μου θα εγκατέλειπαν το σχολείο. Τελικά τα γράψαμε στην Πηγή. Είναι κάπως μακρύτερα, αλλά καθώς εκεί φοιτούν και παιδιά μεταναστών, παιδιά που ήρθαν ως κι από τη Γερμανία, τα πράγματα είναι εντάξει τώρα. Η μητέρα μου είναι δασκάλα. Ήξερε πώς να χειριστεί το θέμα. Είχε σκοπό να επιμείνει. Και είχε πιστέψει τα παιδιά. Τα 'βλεπε που υπέφεραν... Αλλά έλα τώρα. Κοίτα εδώ. Η γάτα μας, η Λιολιό, ήρθε και γέννησε. Της ετοίμασα μια κούτα, μα δεν την ήθελε. Ξέρεις φαντάζομαι ότι οι γάτες έχουν τις προτιμήσεις τους. Μόνες τους αποφασίζουν. Ατίθασες...»

«Σαν κι εσένα...»

«Εγώ... Τι;»

«Δείχνεις ατίθαση...»

«Μπα! Πού το κατάλαβες; Όστε έτσι... Ατίθαση. Και δηλαδή τι θα ήθελες; Επειδή είσαι ο γιος του εργοδότη μας ν' αρχίσω τις υποκλίσεις;» είπα, μα αμέσως το μετάνιωσα, γιατί τον είδα να κάνει πίσω το πρόσωπό του σαν να δέχτηκε ράπισμα. Ή σαν να ήθελε να απομακρυνθεί από κοντά μου, κι αστραπιαία σκέφτηκα ότι δεν το 'θελα κάτι τέτοιο, δεν ήθελα με κανένα τρόπο να τον δω να φεύγει. Αντίθετα, μου φαινόταν πως η δέση του ήταν εκεί, δίπλα στη ρίζα της γέρικης βαλανιδιάς, κοντά στη Λιολιό που έριχνε ανήσυχες ματιές κι είχε αρχίσει και ανασηκωνόταν με δυσαρέσκεια, αν όχι με ανησυχία, κι άλλαξε από μόνη της η φωνή μου, χαλάρωσε το σώμα μου και του έτεινα το χέρι, «Έλα να δεις...» είπα. «Σκύψε να δεις τα γατάκια τι όμορφα που είναι. Πέντε ημερών. Στις εννιά μέρες ανοίγουν τα μάτια. Αλλά βλέπεις; Γυαλίζουν. Όλο τα πλένει. Κοίτα μυστήριο! Γιατί ούτε που το φανταζόμουν ότι η Λιολιό θα γινόταν τόσο στοργική μάνα. Τόσο προσεκτική. Και μην πλησιάζεις πολύ. Φοβάται μην κάνεις κακό στα μικράκια της. Αργότερα. Θα τα γνωρίσεις αργότερα. Άμα απογαλακτιστούν...»

«Αργότερα δε θα 'μαι εδώ. Θα φύγω πάλι. Σπουδάζω στην Αγγλία. Είχαμε μια βδομάδα διακοπές και ήρθα πριν αρχίσει το επόμενο εξάμηνο. Θα 'ναι δύσκολο. Ποινικό Δίκαιο. Συνταγματικό, άσε. Κι όλο εξετάσεις...»

«Α, φεύγεις πάλι...» είπα κι έπιασα στη φωνή μου μια απόχρωση λύπης. Ίσως την έπιασε κι εκείνος, γιατί ευθύς αμέσως είπε:

«Αλλά θα γυρίσω. Το Πάσχα. Εκεί δεν αντέχεται το Πάσχα...»

«Τι αντέχεται εκεί;» ρώτησα.

«Τίποτα. Όχι, όχι. Στ' αστεία το είπα. Είναι όμορφη χώρα. Με πρόγραμμα. Κι εξυπηρετεί τον πολίτη. Ακόμα και τον ξένο. Το κλίμα όμως. Η βροχή. Και το κρύο. Έχει και υγρασία. Κι είναι κι η μοναξιά. Μα τα Χριστούγεννα είναι πιο θερμά. Και καταπληκτικά στολισμένα. Να δεις, κλαδιά παντού. Και φώτα. Στις πόρτες, στα παράθυρα, στους δρόμους, στους κήπους, στα μαγαζιά. Κι όπου να γυρίσεις το κεφάλι σου, όπου και να πας, όλοι εύχονται. Είναι κι ο καιρός που ευνοεί. Το χιόνι. Η ομίχλη. Άμα πέφτει σου φαίνεται πως είσαι στη χώρα των παραμυθιών. Κι ας μεγαλώνει η μοναξιά σου στα ξένα τέτοιες μέρες. Οι γιορτές περισσότερο είναι για τις οικογένειες...»

«Ξέρω. Και για τους ανθρώπους που ζουν στον τόπο τους. Στο σπίτι τους. Και όχι...» είπα και κοίταξα πίσω μου προς το ταπεινό σπιτάκι, έτοιμη να μελαγχολήσω, μα πράγμα παράξενο, το σπίτι μας έλαμπε μες στο φως και πρασίνιζε από τα τόσα δέντρα που το τριγύριζαν, και τα γεράνια δίπλα

στο κατώφλι του έμοιαζαν να έχουν πιάσει φωτιά. Τόσο κόκκινα. Και δε μελαγχόλησα. Αντίθετα, μια γλύκα θρονιάστηκε στην καρδιά μου, ενώ εκείνος ρωτούσε:

«Και όχι... τι;»

«Μπα, τίποτα. Έτσι γενικά μίλησα.»

Και μετά ο Σωτήρης:

«Μήπως έχεις κάπου να πας; Ξέρεις, έχω το αυτοκίνητο απ' έξω. Να σε πετάξω εγώ. Δεν έχω τίποτα γι' απόψε...»

«Έχω διάβασμα. Και σίδερο. Μια στοίβα ασιδέρωτα. Όχι. Άσε. Πάντως σ' ευχαριστώ. Και κοίτα: μη μου ξαναπροτείνεις να με πας με τ' αυτοκίνητο. Όχι δηλαδή πως είναι άπρεπο. Αλλά ξέρω κι εγώ... Μην το παρεξηγήσει η μάνα σου που παίρνεις το προσωπικό στο αμάξι...»

«Γιατί, αυτή δε σας παίρνει;» παραξευέτηκε, μα εγώ, άσ' το, είπα μέσα μου, και τον κοίταξα από πάνω μέχρι κάτω, είδα τα μάτια του και πώς χρύσιζαν στο φως, πράσινα με κίτρινες ανταύγειες, το καρό φανελένιο πουκάμισο, το τζιν παντελόνι, τα μακριά πόδια, τα μαύρα κοντοκουρεμένα μαλλιά, τα αθλητικά του παπούτσια, λιγάκι λερωμένα από το κοκκινόχρωμα, τη φλέβα που παλλόταν στο λαιμό του όπως με παρατηρούσε, την ευγένεια στην άκρη των χειλιών του. Τον παρατηρούσα κι εγώ. Για ώρα. Δεν ήθελα ν' αφήσω τα μάτια μου από πάνω του. Και φυσικά δεν τ' άφησα. Ήταν όμορφα. Ήταν υπέροχο να κοιταζόμαστε κατάματα και να μην ακούγεται τίποτα, ούτε από κοντά ούτε από μακριά, τίποτα να μην κουνιέται, να μη σαλεύει, να μη θροεί. Έπειτα, και μετά από πολύ κόπο, αποτράβηξα τη ματιά μου, κοίταξα τα μποτάκια μου που ήθελαν γυάλισμα και του είπα, με κάπως ψεύτικη είν' η αλήθεια φωνή, μια φωνή που δεν ήταν η δική μου – η δική μου, αν έβγαине, θα έσερνε γιρλάντες γέλιου από πίσω της, ή μικρές κραυγές πόνου, τι από τα δυο δεν ήξερα:

«Μήπως θέλεις να σου προσφέρουμε έναν καφέ; Ή ένα τσάι; Ξέρεις, η γιαγιά έχει πάντα ζεστό νερό στο σαμοβάρι.»

«Το εννοείς; Δε θα ενοχλήσω;»

«Μα όχι. Όχι. Δε θα σου το πρότεινα άλλωστε. Ε, καλά, μην περιμένεις σαλόνια και λοιπά, ξέρεις πώς είναι η κατάσταση, αλλά έλα. Να δεις και τις αλλαγές στο σπίτι. Να γνωρίσεις και τη γιαγιά. Θα σου αρέσει. Σπουδαίος άνθρωπος. Θα δεις. Όλοι οι άλλοι λείπουν. Τ' αδέρφια μου πήγαν να βοηθήσουν τη μητέρα στην εφημερίδα όπου κάνει την καθαριότητα. Ο πατέρας είναι πέρα στη λάκκα. Σηκώνει ψηλότερα τη μάντρα. Θα την τελειώσει πριν αρχίσουν οι βροχές. Τις φοβάται τις βροχές. Δικαιολογημένα. Δεν ξέρει πόσο τις χρειάζεται η γη εδώ πέρα. Βέβαια. Τι ξέρει αυτός από γεωργικές δουλειές; Εκπαιδευτικός. Μα πάλι καλά. Έχει μια φυσική επιδεξιότητα στα χέρια, πιάνουν, όπως λέμε, τα χέρια του. Και τι δεν έχει φτιάξει μ' αυτά τα χέρια...» μιλούσα καθώς προχωρούσαμε προς το σπίτι.

«Τον αγαπάς, ε;» με ρώτησε και κοντοστάθηκε.

«Εσύ τι λες; Δε θα 'πρεπε; Κι αφότου ήρθαμε εδώ τον αγάπησα διπλά. Τον σέβομαι όπως δεν τον είχα ποτέ σεβαστεί».

«Κι ο λόγος;»

«Ταλαιπωρείται. Μα δε μιλάει. Πίστευε ότι με τα τυπικά του τουλάχιστο προσόντα θα έβρισκε κάπου μια ανάλογη θέση. Να διδάξει. Να έχει επαφή με τη νεολαία, με συναδέλφους, με την επιστήμη του. Τις εξελίξεις. Δεν ξέρω αν το πιστεύει ακόμα. Πάντως δεν προσπαθεί. Δεν κάνει λόγο πια. Κι αυτό με φοβίζει. Πιο πολύ απ' όλα με φοβίζει η παραίτηση. Είναι ένας ψυχικός θάνατος η παραίτηση. Ας λέει η γιαγιά πως πρώτα θγαίνει η ψυχή και μετά η ελπίδα από τον άνθρωπο. Η ελπίδα είναι πολύ εύθραυστη. Πολύ αδύναμη σε κάτι τέτοιες καταστάσεις, όταν όλοι και όλα σ' απαρνιούνται.

Ελένη Σαραντίτη, *Κάποτε ο κυνηγός...*, 3η έκδ., Καστανιώτη, Αθήνα 1997

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να διαβάσετε εκφραστικά το κείμενο.
2. Στο απόσπασμα έχουμε την αρχή ενός πρώτου έρωτα, που όμως εμποδίστηκε, διότι ο σκληρός «κυνηγός», που είναι η ζωή, άλλα είχε ορίσει. Ποια θεωρείτε ότι ήταν τα εμπόδια;
3. Να σχολιάσετε τα λόγια της γιαγιάς της Ευρυδίκης «πρώτα θγαίνει η ψυχή και μετά η ελπίδα από τον άνθρωπο» (100 λέξεις).
4. Στο κείμενο εκφράζονται συναισθήματα και διλήμματα του Σωτήρη και της Ευρυδίκης. Να τα εντοπίσετε και να τα συζητήσετε στην τάξη.

Δραστηριότητα αντιστοίχισης

Λίτσα Ψαραύτη

Επικίνδυνα παιχνίδια

Στο απόσπασμα από το κεφάλαιο 7, μια μαθήτρια, τελειόφοιτη Γυμνασίου, η Μαρία, έχει παρασυρθεί από επιτήδειο στα ναρκωτικά.

Η Λίτσα Ψαραύτη γεννήθηκε στη Σάμο το 1936. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στην Αθήνα. Έχει γράψει μυθιστορήματα, διηγήματα και ανθολογίες και τιμήθηκε με πολλά βραβεία (Υπουργείου Πολιτισμού, Ακαδημίας Αθηνών κ.ά.). Ήταν υποψήφια για το Νόμπελ Παιδικής Λογοτεχνίας. Η ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας της, οι εμπειρίες της, η καθημερινή πραγματικότητα αποτελούν ερεθίσματα και πηγές έμπνευσής της. Έργα της είναι: Τα δάκρυα της Περσεφόνης, Το αυγό της έχιδνας, Επικίνδυνα παιχνίδια, Το χαμόγελο της Εκάτης κ.ά.

Η τρίτη μέρα, όμως, είναι κι η φαρμακερή. Έχω στηθεί στο γνωστό σημείο, λέω με μεγάλη φυσικότητα τη μικρή μου ιστορία, η τσέπη μου γεμίζει κέρματα και χαρτονομίσματα.

Η φωνή είναι γυναικεία, θροντερή και θυμωμένη:

— Πάλι μας πουλάς ψέματα, παλιοκόριτσο! Και χτες τα ίδια έλεγες! Δεν ντρέπεσαι; Πρεζόνια σαν κι εσένα φαίνονται μίλια μακριά. Χάσου από δω, γιατί θα φωνάξω την αστυνομία...

Μένω σύξυλη. Τα πόδια μου τρέμουν. Βάζω κάτω το κεφάλι κι εξαφανίζομαι στο πρώτο στενό. Δεν αναγνωρίζω πια τον εαυτό μου. Έχω χάσει και το τελευταίο ίχνος λογικής κι αξιοπρέπειας. Λες κι είναι μια άλλη Μαρία που σκέφτεται κι ενεργεί, κι εγώ την παρακολουθώ από μακριά.

Το βράδυ βάζω στο Μάρκο τις φωνές:

— Τελεία και παύλα! Δεν πάει άλλο. Είναι μεγάλη τρέλα αυτό που κάνω. Αν με δει κανένας γνωστός; Άσε που μπο-

ρεί να έρθω μούρη με μούρη με τη μαμά μου ή τη γιαγιά, και τότε δε με ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!

Ο Μάρκος μ' αγκαλιάζει, μου χαϊδεύει τα μαλλιά, με σφίγγει πάνω του, ξέρει πώς να με φέρει στα νερά του.

— Ό,τι θέλει το κορίτσι μου... Θα βρούμε άλλο κόλπο, μη μου στενοχωριέσαι! Πάμε τώρα να τριπάρουμε, για να δεις πόσο σε φροντίζει ο Μάρκος!

Όλες αυτές τις μέρες αποφεύγω τη Βιβή. Το βλέμμα της με μαστιγώνει. Είναι φορτωμένο θυμό, αποδοκιμασία, περιφρόνηση. Άλλες φορές, πάλι, με κοιτάζει με λύπη και συμπόνια.

Χτες με παραφύλαξε την ώρα που σχολάγαμε.

— Αυτή τη φορά δε θα μου ξεφύγεις. Θ' ακούσεις αυτά που έχω να σου πω!

— Λέγε γρήγορα γιατί διάζομαι...

— Σε περιμένει το «άτομο»;

— Έχει όνομα. Μάρκο τον λένε...

— Λοιπόν, ο Μάρκος σου είναι ένα ρεμάλι. Ξέρω τι σ' έβαλε να κάνεις. Δεν πίστευα ότι έπεσες τόσο χαμηλά. Σε είδα χτες στο σταδμό, μη δοκιμάσεις να το αρνηθείς! Δε σου μίλησα γιατί ντράπηκα για λογαριασμό σου... Τέτοια κατάντια!

— Γιατί, κακό είναι να ζητάω λεφτά;

— Εξαρτάται για ποιο σκοπό τα δέλεις. Όταν πεινάς και δεν έχεις να φας, δικαιούσαι ν' απλώνεις το χέρι σου. Εσύ, όμως, γι' άλλο λόγο ζητιανεύεις! Για να μη σου λείπει το «χόρτο» και τα χάπια! Δεν καταλαβαίνεις ότι ο Μάρκος είναι ο κακός σου δαίμονας; Σε λίγο θα σε βάλει να πηγαίνεις με τον έναν και με τον άλλον για να βρίσκεις λεφτά... Πότε, επιτέλους, θα βάλεις μυαλό; Γιατί δεν ανοίγεις τα μάτια σου να δεις ότι μπροστά σου βρίσκεται ο γκρεμός;

— Λοιπόν, Βιβή, είπες αυτά που ήθελες, γεια σου τώρα...

— Δεν τελείωσα ακόμα, Μαρία... Αν κάποιος χρειάζεται να ξεφύγει λίγο από την πραγματικότητα, αυτή είμαι εγώ. Η μαμά μου δουλεύει από νύχτα σε νύχτα σ' ένα άθλιο περιβάλλον, αλλάζει κάθε βράδυ ορούς και ξεσκατίζει γέροντες κι αρρώστους! Σφιγγεται η καρδιά μου κάθε φορά που το σκέφτομαι. Τις νύχτες βλέπω εφιάλτες. Τη μαμά μου ν' αρρωσταίνει από κάποιο φοβερό μικρόβιο και να πεθαίνει... Τι θ' απογίνω εγώ αν πάθει τίποτα; Δεν έχω κανέναν στον κόσμο! Ώρες ώρες, νιώθω τρομερή ανασφάλεια, φοβάμαι, μου 'ρχεται τρέλα. Κι όμως, ποτέ δε ζήτησα την εύκολη παρηγοριά. Τα χάπια και το «χόρτο» δε σου λύνουν τα προβλήματα. Η επιστροφή από το τριπάκι είναι πάντα οδυνηρή. Τα βρίσκεις να είναι όλα πάλι κακά, ψυχρά κι ανάποδα, χώρια που πρέπει να σκεφτείς πώς θα εξασφαλίσεις την επόμενη δόση σου. Σφιγγω, λοιπόν, τα δόντια και λέω: «Βιβή, αρκετές είναι οι μικροχαρές που σου δίνει η ζωή... Κάνε κουράγιο να τελειώσεις τις σπουδές σου, να βρεις μια δουλειά, να ξεκουράσεις και τη μαμά σου! Θα 'ρθουν κι οι μεγάλες χαρές, είναι σπουδαίο να κάνεις όνειρα και να ελπίζεις!». Η ίδια η ζωή είναι ναρκωτικό, πιο όμορφο και δυνατό από τα σκατοπράματα που καταπίνεις!

— Βιβή, δεν ξέρεις...

Κι η φωνή μου πνίγεται από την ταραχή, είμαι έτοιμη να βάλω τα κλάματα.

— Αυτό που ξέρω είναι ότι έχεις τα μαύρα σου τα χάλια. Έρχεσαι στο σχολείο αχτένιστη, με άλουστα μαλλιά και ρούχα βρόμικα και λαδωμένα. Και στα μαθήματα έπιασες πάτο. Πόσον καιρό θα ζεις μέσα στην κατασκευασμένη ευτυχία και στην ψευτιά, ως πότε θα κοροϊδεύεις τον εαυτό σου, τους δικούς σου κι όλους εμάς που σ' αγαπάμε;

Δεν αντέχω ν' ακούσω ούτε μια λέξη παραπάνω. Αφήνω τη Βιβή στη μέση του δρόμου και τρέχω σπίτι να κρύψω όση ντροπή μου μένει...

Λίτσα Ψαραύτη, *Επικίνδυνα παιχνίδια*, 6η έκδ. Πατάκης, Αθήνα 2002

Δραστηριότητες

1. α) Να γίνει θεατρική ανάγνωση του κειμένου.
β) Να σχολιάσετε τη σχέση της Μαρίας με τον Μάρκο.
2. α) Να αναφέρετε σημεία του κειμένου, στα οποία φαίνεται ο διαφορετικός τρόπος σκέψης των δύο κοριτσιών, της Μαρίας και της Βιβής.
β) Να εντοπίσετε στο κείμενο τις αλλαγές στη συναισθηματική κατάσταση της Μαρίας και να τις αιτιολογήσετε.
3. Να συζητήσετε στην τάξη τους λόγους που οδηγούν τους νέους και τις νέες στα ναρκωτικά. Να προτείνετε τρόπους άμυνας ή και δραστηριότητες που μπορούν να τους προφυλάξουν από αυτά.

Δραστηριότητα
αντιστοίχισης

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ
για τη συστάδα κειμένων:
3. Ανθρώπινες σχέσεις

1. α) Ποιες ανθρώπινες σχέσεις αναδεικνύονται σε κάθε κείμενο της συστάδας και ποιες στον παρακάτω πίνακα; (προφορικά)
β) Να κατατάξετε σε ομάδες τα κείμενα της συστάδας, με βάση τα κοινά τους στοιχεία ως προς το περιεχόμενο.
2. Να δημιουργήσετε το δικό σας κόμικ νόβελ για τις ανθρώπινες σχέσεις.
3. Να συζητήσετε στην τάξη προβλήματα, που έχετε παρατηρήσει γύρω σας σχετικά με τις ανθρώπινες σχέσεις, εκτός από αυτά που αναφέρονται στα κείμενα της συστάδας.

Συνανάνγωση κειμένου

Δημιουργική εργασία, συμπλήρωση κενών

Peder Severin Kroyer (Δανία, 1851–1909)
Η γιορτή του καλλιτέχνη, Σκάγκεν

4. Λοιμώδεις Νόσοι

Ο Αλμπέρ Καμύ (1913-1960) γεννήθηκε στην Αλγερία από Γάλλο πατέρα και Ισπανίδα μητέρα. Σπούδασε φιλολογία. Στη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής έζησε στη Γαλλία και συμμετείχε στην αντίσταση. Ασχολήθηκε με τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία και με το θέατρο, ως δραματικός συγγραφέας, ως σκηνοθέτης και ηθοποιός. Το 1957 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του. Τρία χρόνια αργότερα σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα. Έργα του: Ο ξένος, Ο Μύθος του Σίσυφου, Η πανούκλα, Ο επαναστατημένος άνθρωπος, Καλλιγούλας, Κατάσταση πολιορκίας κ.ά.

Αλμπέρ Καμύ

Η πανούκλα

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το 2^ο κεφάλαιο του έργου Η πανούκλα, παρουσιάζονται κάποιες από τις επιπτώσεις της επιδημίας αυτής, στην αρχή της εξάπλωσής της, στη ζωή των κατοίκων μιας πόλης.

Κεφάλαιο 2^ο

Από κείνη τη στιγμή, μπορούμε να πούμε ότι η πανούκλα άρχισε να μας αφορά όλους. Μέχρι τότε, παρά το σάστισμα και την ανησυχία που τους είχαν προκαλέσει τούτα τα παράδοξα γεγονότα, καθένας απ' τους συμπολίτες μας συνέχιζε τις ασχολίες του όπως όπως, στο συνηθισμένο του πόστο. Και, χωρίς αμφιβολία, αυτό θα συνεχιζόταν. Μόλις όμως έκλεισαν οι πύλες της πόλης, κατάλαβαν όλοι, καθώς κι ο ίδιος ο αφηγητής, ότι αφού είχαν μπει στο χορό θα 'πρεπε να χορέψουν. Έτσι, λόγου χάριν, ένα συναίσθημα τόσο προσωπικό όσο ο χωρισμός από ένα αγαπημένο πρόσωπο, άξαφνα, από τις πρώτες κιόλας βδομάδες, έγινε κοινό σε έναν ολόκληρο λαό και αποτέλεσε, μαζί με το φόβο, το μεγαλύτερο μαρτύριο της μακρόχρονης τούτης εξορίας.

Πράγματι, μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις του αποκλεισμού ήταν ο αναπάντεχος χωρισμός ανθρώπων που βρέθηκαν εντελώς απροετοίμαστοι για κάτι τέτοιο. Μητέρες και παιδιά, σύζυγοι, εραστές, που λίγες μέρες πριν είχαν πιστέψει σε μια προσωρινή απουσία, που είχαν αγκαλιαστεί στην αποβάθρα του σταδμού μας δίνοντας ο ένας στον άλλο δυο τρεις συμβουλές, σίγουροι πως θα ξανάσμιγαν σε μερικές μέρες ή το πολύ σε μερικές εβδομάδες, βυθισμένοι στην ανόητη ανθρώπινη εμπιστοσύνη, σχεδόν χωρίς αυτός ο χωρισμός να τους αποσπάσει από τις συνηθισμένες ασχολίες τους, είδαν μονομιάς πως απομακρύνονταν ανέκκλητα ο ένας απ' τον άλλο, δίχως τη δυνατότητα να βρεθούν ή να επικοινωνήσουν. Γιατί η πόλη έκλεισε λίγες ώρες πριν από τη γνωστοποίηση της νομαρχιακής απόφασης και φυσικά ήταν αδύνατο να λάβουν υπόψη τους τις ειδικές περιπτώσεις. Μπορούμε να πούμε πως αυτή η απότομη εισβολή της αρρώστιας είχε ως πρώτο επακόλουθο ν' αναγκάσει τους συμπολίτες μας να φέρονται σαν να μην είχαν προσωπικά συναισθήματα. Από τις

πρώτες ώρες της μέρας που άρχισε να ισχύει η απόφαση, η νομαρχία πολιορκήθηκε από ένα πλήθος ανθρώπων που, από τηλεφώνου ή αυτοπροσώπως, εξέδεται στους υπαλλήλους περιπτώσεις εξίσου ενδιαφέρουσες και, συνάμα, λόγω των πραγμάτων, εξίσου δύσκολες στην εξέτασή τους. Στην πραγματικότητα, χρειάστηκε να περάσουν μέρες για να συνειδητοποιήσουμε ότι βρισκόμασταν σε μια κατάσταση που δεν σήκωνε συμφωνίες κι ότι οι λέξεις «συμβιβασμός», «χάρη», «εξαιρέση» δεν είχαν πια νόημα.

Μας αρνήθηκαν ακόμα κι αυτή τη μικρή ικανοποίηση της αλληλογραφίας. Πράγματι, από τη μια μεριά η πόλη δεν συνδεόταν πια με την υπόλοιπη χώρα με τα συνηθισμένα μέσα συγκοινωνίας και, από την άλλη, μια νέα απόφαση απαγόρευσε κάθε αλληλογραφία, για να μη γίνουν τα γράμματα φορείς της μόλυνσης. [...]

Αναγκάζονταν έτσι να μη σκέφτονται ποτέ τη στιγμή της λύτρωσής τους, να μην απενίζον πια το μέλλον, αλλά να κρατούν πάντα, θα λέγαμε, τα μάτια χαμηλωμένα. Μα φυσικά, αυτή η προνοητικότητα, αυτός ο τρόπος να ξεγελούν τον πόνο, να κλείνονται στον εαυτό τους για να μη δώσουν μάχη, δεν αμειβόταν καλά. Αποφεύγοντας με κάθε τρόπο την ανεπιθύμητη ψυχολογική κατάρρευση, στερούνταν στην πραγματικότητα πολυάριθμες ευκαιρίες να ξεχάσουν την πανούκλα χάρη στις εικόνες της μελλοντικής τους αντάμωσης.

Josse Lieferinxe (-1508) Ο Άγιος Σεβαστιανός προσεύχεται για τα θύματα της πανούκλας, Μουσείο τέχνης Ουόλτερς, Βαλτιμόρη

Αλμπέρ Καμύ, *Η πανούκλα*, εκδ. Καστανιώτης-Εικοστός Αιώνας, Αθήνα 2001, ανατύπωση 2010

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Πώς αισθάνονται οι κάτοικοι της πόλης που είναι αποκλεισμένοι από τον άλλο κόσμο λόγω της πανούκλας; Να εντοπίσετε λέξεις και εκφράσεις στο κείμενο που δείχνουν τα συναισθήματά τους.
2. Να φανταστείτε και να γράψετε τη συνέχεια της ζωής στην πόλη κατά το διάστημα που διαρκεί ο λοιμός της πανούκλας (80-100 λέξεις).

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) γεννήθηκε στη Σκιάδο. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Έγραψε ιστορικά μυθιστορήματα (Μετανάστες, Οι Έμποροι των Εθνών, Η Γυφτοπούλα), τη νουβέλα Χρήστος Μηλιόνης και ποίηση. Ασχολήθηκε κυρίως με το διήγημα (Υπηρέτρα, Στο Χριστό στο κάστρο, Η Νοσταλγός, Η Φόνισσα, Ρόδινα Ακρογιάλια, Το μοιρολόγι της φώκιας κ.ά.).

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Βαρδιάνος στα σπόρκα

Στο διήγημα «Βαρδιάνος στα σπόρκα» (δηλαδή φύλακας σε καράβια μολυσμένα από τον λοιμό), ο συγγραφέας περιγράφει την κοινωνική κατάσταση που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα με την εξάπλωση της χολέρας το 1865 και τις επιπτώσεις της στην ψυχολογία των ανθρώπων. Το απόσπασμα που ακολουθεί αναφέρεται κυρίως στα μέτρα προφύλαξης που είχαν πάρει οι αρχές.

Την ημέραν εκείνην η ομήγυρις, καίτοι ως συνήθως πλήθουσα και δορυβώδης, ήτο κάπως σοβαρωτέρα. Είχον διαδοθή προ δύο ή τριών ημερών τα περι οπτασιών δαυμάσια θρυλήματα¹. Είτα είχαν ακουσθή η χολέρα, και αι γυναίκες είχαν μάθει και διηγούντο, μόνον ότι τα εχρωμάτιζον επί τω μυθολογικώτερον, τα μέτρα τα οποία είχαν διατάξει αι κεντρικάι αρχαί, και είχαν αρχίσει να εφαρμόζωσιν αι τοπικάι,

προς καταπολέμησιν του απειλούντος φοβερού δεινού. Το δημοτικόν συμβούλιον –η δωδεκάδα, ως έλεγον αι γυναίκες– είχε ψηφίσει συνδρομήν εκ του δημοτικού ταμείου δι' υγιεινά μέτρα, και είχε συστήσει περισσοτέραν καθαριότητα εις τους κατοίκους. Ο δήμαρχος την προτεραίαν είχε κηρύξει επιχόλερον την νήσον Μεγάλον Τσουγκριάν, εις την οποίαν είχαν καταπλεύσει χθες δύο ή τρία τρεχαντήρια² και βρατσέραι³ εξ επιχολέρων μερών. Τα πλοία ταύτα ήσαν αραγμένα εντός του όρμου του Αγίου Φλώρου, και δια τούτο δεν ήσαν ορατά από της πολίχνης. Σήμερον δε το πρωί –την νύκτα, προς τα εξημερώματα–, είχε φθάσει μέγα πλοίον, καράβι, εκ Κωνσταντινουπόλεως, όπου, ως φαίνεται, έκαμνε μεγάλην φθοράν η χολέρα, και είχαν αράξει δίπλα εις τον Μεγάλον Τσουγκριάν, προς το δυτικόν μέρος, ανάμεσα εις τα δύο αδελφά νησάκια. Το πλοίον τούτο ήτο πλήρες επιβατών εκ Κωνσταντινουπόλεως, εκ των οποίων πολλοί ήσαν χολεριώντες. Κατά τον διάπλουν⁴ είχαν αποθάνει δύο τρεις, και το πλήρωμα ηναγκάσθη να ρίψη τους νεκρούς εις την δάλασσαν. [...]

Εναντίον της χολέρας του 1865 διετάχθησαν εν Ελλάδι μακραί και αυστηραί καθάρσεις. Τότε τα νεόκτιστα λοιμοκαθαρθήρια του τόπου δεν ήρκεσαν πλέον και δεν εκρίθησαν κατάλληλα δια τον σκο-

¹ **θρύλημα το:** (αρχ. ελλην.) θέμα κοινής ομιλίας, παροιμία, από τη λέξη θρύλος: δόρυθος, κραυγή (λατινικό: fabula). Θρύλημα το: (νέα ελλην.) διάδοση, φήμη, φημολογία, θρύλος (Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, Η. G. Liddell - R. Scott).

² **τρεχαντήρι ή τροχαντήρι (τροχός):** ιστιοφόρο πλοιάριο, κυρίως αλιευτικό.

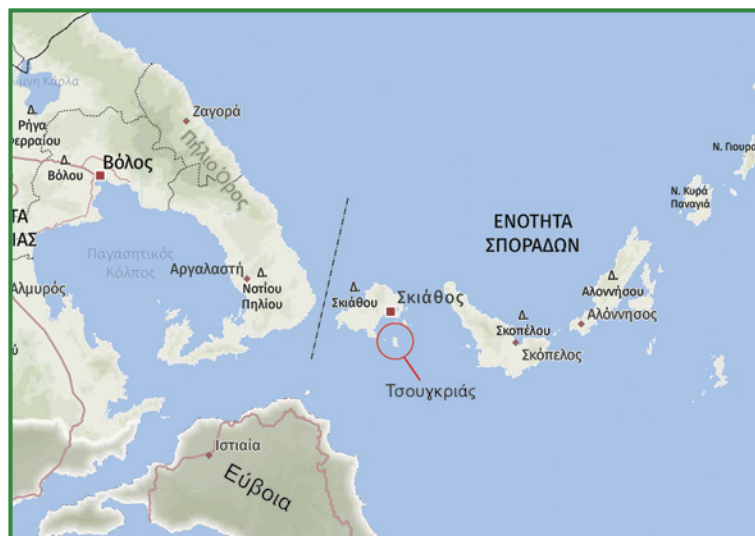
³ **βρατσέρα ή μπρατσέρα:** τύπος μικρού ιστιοφόρου πλοίου.

⁴ **διάπλους:** (διά + πλους) πέρασμα θαλάσσιας έκτασης, πέρασμα πορθμού.

πόν των καθάρσεων, και διετάχθη προς τοις άλλοις να συσταθή έκτακτον λοιμοκαθαρτήριο επί της ερημονήσου Τσουγκριά. Τας πρώτας ημέρας του Αυγούστου είχαν καταπλεύσει ολίγα πλοία. Μετά δύο ή τρεις ημέρας ο αριθμός των κατάπλων επιπλασιάσθη. Την επομένη εβδομάδα είχαν έλθει πλείονα των 30 μεγάλων ιστιοφόρων, και πάμπολλα μικρά καΐκια. Περί τα μέσα του Αυγούστου, ο αριθμός των θρικών, και μεγάλων σκουνών, των καθαριζομένων περί την νήσον Τσουγκριά, ανήλθεν εις πενήκοντα, και τα μικρά καΐκια υπερέβησαν τα εκατόν. Τα εκατόν πενήκοντα ταύτα πλοία είχαν φέρει πλείονας των τρισχιλίων επιβατών, εκτός του αριθμού των πληρωμάτων.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Άπαντα*, τόμος δεύτερος. Κριτική έκδοση
Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, 2η έκδ. Δόμος, Αθήνα 1997

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Πώς χρησιμοποιήθηκε το νησάκι Τσουγκριάς (έξω από τη Σκιάθο) στο θέμα της αντιμετώπισης της χολέρας;
2. Πώς αντέδρασαν οι κάτοικοι και οι αρχές της Σκιάθου απέναντι στην μολυσματική ασθένεια;
3. Το έργο παρουσιάστηκε στην τηλεόραση, διασκευασμένο, σε σκηνοθεσία Μανούσου Μανουσάκη. Μπορείτε να παρακολουθήσετε σκηνές στην ψηφιακή πλατφόρμα [ERTFLIX >](#) [Βαρδιάνος στα σπόρκα](#).

Η Μαρία Λαμπαδαρίδου – Πόδου γεννήθηκε και πέθανε στη Λήμνο (1933-2023). Ο πατέρας της ήταν πρόσφυγας Μικρασιάτης και η μητέρα της Αθηναία. Μετά τις σπουδές της στο Πάντειο Πανεπιστήμιο πήρε υποτροφία για θεατρικές σπουδές στη Γαλλία (Σορβόννη). Έγραψε ποίηση, θεατρικά έργα, μυθιστορήματα, δοκίμια και για χρόνια υπήρξε συνεργάτης σε λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες. Έργα της: Ο Ορφείας στο μαγεμένο δάσος, Νύχτες του φεγγαριού, Πήραν την Πόλη, πήραν την..., Σπίτι μου της Μικρασίας, Οδυσσέας Ελύτης – Ένα όραμα του κόσμου, Γυάλινο κιβώτιο, Ο χορός της Ηλέκτρας κ.ά.

Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόδου

Η χολέρα

Η συγγραφέας στο έργο Σπίτι μου της Μικρασίας αναφέρεται στις μνήμες από τις αφηγήσεις του πατέρα της για τον ξεριζωμό της οικογένειάς το 1922-23 από το Μιχαλήτσι της Μ. Ασίας. Το έργο αυτό συγκροτείται από δεκατέσσερα κεφάλαια, με τίτλους: «Ποίηση Πρώτη, Δεύτερη, Τρίτη κλπ.». Ακολουθεί απόσπασμα από το κεφάλαιο «Ποίηση Δέκατη, Η χολέρα», που αναφέρεται στη χολέρα που έπεσε στο χωριό.

Είναι τόσο σκληρά τούτα τα βιώματα, τόσο ανεξίτηλα τραυματικά, που έστω κι αν εγώ τα δέχομαι από «δεύτερο χέρι», αισθάνομαι σαν να αγγίζω την τραχύτητα της πληγής.

Μια Κυριακάτικη βραδιά του Αυγούστου, του 1916, έγινα ένας γάμος. Ο πατέρας μου ήτο ο ιεροψάλτης και πήγε στο γάμο με τον παπα-Βλαχάκη, που ήταν Πραστείτης¹ παπάς. Έκαναν το γάμο, τελείωσαν, κεράστηκαν, διασκέδασαν και λίγο, και έφυγε ο καθένας για το σπίτι του.

Το πρωί όμως, ή μάλλον τη νύχτα της Κυριακής προς τη Δευτέρα, πέθανε ο παπα-Βλαχάκης. Το πρωί που μαδεύτηκε, ο πατέρας μου σηκώθηκε και πήγε στο Χουκιμάτι². Λέγει στο Μεμούρη τα χδεσινοβραδινά του γάμου και τον τόσο αιφνίδιο θάνατο του παπά. Νομίζω, του λέγει, ότι πρέ-

πει να ληφθεί κάποια πρόνοια για τους τόσο αιφνίδιους θανάτους που συμβαίνουν κάθε λίγο. «Χαΐρ³ ολά», λέγει ο Μεμούρης. Αυτός δεν έχει καθόλου χαμπάρι για το τι συμβαίνει. Κάλεσε όμως και τον γιατρό. Έγινε «μετζίς» (συνεδρίασις) και αποφασίστηκε να ρωτήσουν στην Προύσα τι πρέπει να κάνουν. Εν τω μεταξύ διάταξαν να μη δάψουν τον παπά.

Έγιναν όλα αυτά και ήλθε απάντησις να γίνει νεκροψία του παπά και να σταλεί υγρό του εντέρου του στο Υγειονομείο της Προύσας. Και ήλθε απάντησις ότι πραγματικά ήτο χολέρα.

Έκτοτε, η αστυνομία έλαβε τα μέτρα της με ό,τι μέσα διέθετε να καταπολεμήσει τη χολέρα, η οποία εν τω μεταξύ είχε απλώσει τα πλοκάμια της.

Όταν διαδόθηκε και μαδεύτηκε ότι πλέον ήτο χολέρα, σαν πέδαινε κανένας, τον άφηναν οι άνθρωποι του και έφευγαν, από το φόβο μην κολλήσουν και αυτοί. Και τότε πλέον η αστυνομία είχε ορισμένους στρατιώτες και ζαπτιέδες⁴, δεμένα τα στόματα και οι μύτες με επίδεσμο, δεν γνωρίζω αν

¹ Πραστείτης παπάς: τίτλος που δίνεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, τιμητικά, σε Αρχιεπίσκοπους και Μητροπολίτες υπερόριων (εκτός των ορίων του, π.χ. Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Αμερική κ.ά.) Μητροπόλεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

² Χουκιμάτι: (τούρκικη λέξη) Διοικητήριο.

³ χαΐρ/ χαΐρι: προκοπή.

⁴ ζαπτιές: αστυνομικό όργανο, βαθμός υπαξιωματικού.

είχαν και τίποτα από μέσα κάτι αντιχολερικό, πήγαιναν στα σπίτια, όπου ήταν ένας ή δύο νεκροί, και τους έπαιρναν όπως ήταν. Κάτω περίμεναν τα κάρα. Τους έριχναν μέσα όπως όπως και κατευθείαν στο νεκροταφείο. Εκεί είχαν λάκκους ομαδικούς, έτοιμους. Τους πετούσαν μέσα, τους περιέχυναν ασβέστη, και τους παράχωναν. Ύστερα σφράγιζαν τα σπίτια όπου είχε σημειωθεί κρούσμα χολέρας. Η υπόλοιπη οικογένεια ζούσε σε απομόνωση σαράντα μέρες. Καραντίνα. Ό,τι ήδελαν, ό,τι είχαν ανάγκη, το έπαιρναν με το καλάδι από το παράθυρο. Τα σπίτια δε, όπου δεν έβρισκαν άλλους ανθρώπους εκτός από τους νεκρούς, τα έκλειναν 40 μέρες χωρίς απολύμανση, χωρίς τίποτα. Θυμούμαι τον πανικό των ανθρώπων. Τα πρόσωπά τους είχαν αγριέψει από το φόβο. Και κανείς δεν μπορούσε να συμπαρασταθεί το συνάνθρωπό του.

Ο ένας φοβόταν τον άλλον. Και κάθε μέρα τα κάρα μάζευαν τους νεκρούς και έκλειναν τα σπίτια.

Μια μέρα πέθανε ο Στράτος του Λάμπρου μαζί με τη γυναίκα του και άφησαν ένα κορίτσι που είχαν, μοναχό, μέσα στην εξορία, μέσα στο Μιχαλήτσι, μικρό παιδί.

Άλλη μέρα πάλι πέθανε ο Στεφανής του Διαματάρη μαζί με τη γυναίκα του τη Μαρία σε μια μέρα. Πολλοί έφευγαν από τα σπίτια και άφηναν τους νεκρούς εκεί, για να αποφύγουν τις διατυπώσεις της αστυνομίας και την καραντίνα. [...]

Βάστηξε κάμποσο καιρό η επιδημία της χολέρας και αν δεν ερχόταν ο χειμώνας του 1916, καθώς ήτο βαρύς, είχε σκοπό ακόμα να δράσει. Ευτυχώς με το πολύ κρύο εξαφανίστηκε και έτσι γλιτώσαμε και απ' αυτόν τον εφιάλτη.

Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόδου, *Σπίτι μου της Μικρασίας*, εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1986

Δραστηριότητες

1. Μετά την ανάγνωση του κειμένου να συζητήσετε τα πρώτα συναισθήματα και τις άμεσες εντυπώσεις που σας προκαλούνται από αυτό.
2. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «Τα πρόσωπά τους [...] συνάνθρωπό του» (100 λέξεις).

Συνανάγνωση κειμένου

Ερώτηση, δραστηριότητα και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων: 4. Λοιμώδεις Νόσοι

1. Από ποια οπτική ο κάθε συγγραφέας της συστάδας κειμένων παρουσιάζει το λοιμώδες νόσημα; Να γίνει συζήτηση στην αναγνωστική σας κοινότητα.
2. Μετά τη μελέτη των κειμένων του Αλμπέρ Καμύ και του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, να εντοπίσετε και να γράψετε στο τετράδιό σας τα κοινά και διαφορετικά στοιχεία τους.

Γλωσσάρι όρων

Συνανάγνωση κειμένου
και σχετικό slideshow

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Η εξερεύνηση ως έννοια υποδηλώνει τις δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την αναζήτηση πληροφοριών για ποικίλα θέματα. Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους και μέσα. Ένα από τα μέσα αυτά είναι και η λογοτεχνία, η οποία συμβάλλει στη διεύρυνση των εμπειριών, στη διατύπωση σκέψεων και στην έκφραση συναισθημάτων.

Αυτός, ακριβώς, είναι ο στόχος των λογοτεχνικών κειμένων που εντάσσονται στον Θεματικό Άξονα Εξερεύνηση, τα οποία, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, χωρίζονται σε τρεις Θεματικές Ενότητες: Ο τόπος μου, Ο κόσμος, Το ταξίδι. Καθεμιά από τις Ενότητες αυτές συγκροτείται από συστάδες κειμένων, που περιέχουν πληροφορίες για τον πολιτισμό, την ιστορία, τα ήθη, τα έθιμα και τις εξελίξεις τους στις διάφορες χρονικές περιόδους. Με τα κείμενα αυτά θα έρθετε σε επαφή με άλλους ανθρώπους και πολιτισμούς, θα αποκτήσετε νέες εμπειρίες και θα διευρύνετε τις γνώσεις σας.

Α' Θεματική Ενότητα: Ο τόπος μου

Μέσω των κειμένων της Θεματικής Ενότητας Ο τόπος μου και των υποενοτήτων που εμπεριέχει, θα γνωρίσετε τον τόπο μας, την ιστορία του –παλιά και σύγχρονη–, τις παραδόσεις, την ανθρωπογεωγραφία, τη θρησκευτική ζωή, την τέχνη και τον πολιτισμό του γενικότερα.

Οι υποενοότητες συγκροτούν συστάδες κειμένων, που παρουσιάζουν πολύπλευρα ένα θέμα. Η μελέτη του κάθε θέματος και οι δημιουργικές εργασίες θα σας βοηθήσουν να αναπτύξετε δεξιότητες, να οξύνετε την κριτική σας ικανότητα και να καλλιεργήσετε το συνεργατικό πνεύμα.

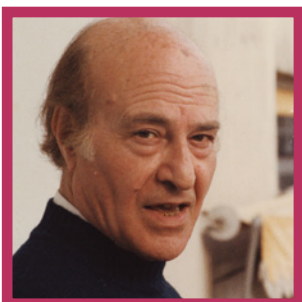
Λέξεις-κλειδιά: Το Άξιον Εστί, τόπος, άνθρωποι, γοργόνα, θάλασσα, Λωξάντρα, Ολυμπιακοί Αγώνες, Ρωμανία, αγωνιστής, ελευθερία, Τέχνη, θάλασσα, καράβι, Τσιτσάνης, Παναγία, Θέατρο, Ιφιγένεια, Κολοκοτρώνης, Καρυάτιδες, Της Λένως, Μακρυγιάννης, Χριστούγεννα, Πάσχα, σπηλιά.

Εργασία: Πώς συνδέεται ο πίνακας/κολάζ με τη Θεματική Ενότητα; Να τον περιγράψετε (προφορικά).

Οδυσσέας Ελύτης,
Ο άγγελος της Αστυπάλαιας (1966)

1. Ο τόπος μου και οι άνθρωποι

Ο Οδυσσεύς Ελύτης (1911-1996) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Το 1979 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ. Στην ποίησή του κυριαρχούν ο ήλιος, το φως, η Ελλάδα, τα νησιά, η στεριά, η θάλασσα, ο έρωτας, η νεότητα, η δικαιοσύνη και η ελευθερία. Εντάσσεται στη Γενιά του 1930 και η γραφή του είναι υπερρεαλιστική¹. Έγραψε πολλές ποιητικές συλλογές: Προσανατολισμοί, Ήλιος ο Πρώτος, Ετεροθαλή, Μαρία Νεφέλη, Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Το Άξιον Εστί κ.ά., δοκίμια: Ανοιχτά Χαρτιά, Εν Λευκό κ.ά. και μεταφράσεις. Πολλά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί. Η ποίησή του έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Οδυσσεύς Ελύτης

Το Άξιον Εστί

Το απόσπασμα, το οποίο ακολουθεί, προέρχεται από το «Δοξαστικόν», που είναι το τρίτο μέρος της ποιητικής σύνδεσης Το Άξιον Εστί. Σε αυτή την ποιητική σύνδεση ο ποιητής παρουσιάζει τον τόπο μας μέσα από ποικίλες εικόνες και σύμβολα². Τα άλλα δύο μέρη, που προηγούνται, είναι «Η Γένεσις» και «Τα Πάθη».

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το χέρι της Γοργόνας
που κρατά το τρικάταρτο σα να το σώζει
σα να το κάνει τάμα στους ανέμους
σα να λέει να τ' αφήσει και πάλι όχι

Ο μικρός ερωδός της εκκλησίας
η εννιά το πρωί σαν περγαμόντο
ένα βότσαλο άπεφθο³ μέσα στο βάθος
τ' ουρανού του γλαυκού⁴ φυτείες και στέγες

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΟΡΕΣ⁵ ΑΝΕΜΟΙ που ιερουργούνε⁶
που σηκώνουν το πέλαγος σα Θεοτόκο
που φυσούν και ανάβουνε τα πορτοκάλια
που σφυρίζουν στα όρη κι έρχονται

Οι αγένειοι δόκιμοι της τρικυμίας
οι δρομείς που διάνυσαν τα ουράνια μίλια
οι Ερμήδες με το μυτερό σκιάδι⁷
και του μαύρου καπνού το κηρύκειο

Ο Μαΐστρος, ο Λεβάντες, ο Γαρμπής
ο Πουνέντες, ο Γραιγος, ο Σιρόκος
η Τραμουντάνα, η Όστρια

Οδυσσεύς Ελύτης, Το Άξιον Εστί, «Το Δοξαστικόν»,
23η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2022

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. α) Πώς παρουσιάζονται η Γοργόνα και οι άνεμοι στο ποίημα; Να γίνει εστίαση και στους ανέμους της 4ης στροφής.
β) Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του ποιήματος και ποιον δοξάζει ο ποιητής -αφηγητής;
2. α) Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιούνται στο απόσπασμα και ποιος είναι ο ρόλος τους;
β) Να συμπληρωθούν τα κενά των στίχων με δική σας έμπνευση:

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΟΡΕΣ ΑΝΕΜΟΙ που .....

που σηκώνουν το πέλαγος σα .....

που φυσούν και ..... πορτοκάλια

που σφυρίζουν ..... κι .....

Οι ..... δόκιμοι .....

οι δρομείς που ..... μίλια

οι Ερμήδες με .....

και ..... το κηρύκειο

3. Να σχεδιάσετε έναν κύκλο και να τοποθετήσετε τους παρακάτω ανέμους στα σωστά σημεία του ορίζοντα.

«Ο Μαΐστρος, ο Λεβάντες, ο Γαρμπής
ο Πουνέντες, ο Γραίγος, ο Σιρόκος
η Τραμουντάνα, η Όστρια».

4. Να ακούσετε «Το Δοξαστικόν» από Το Άξιον Εστί μελοποιημένο ή σε απαγγελία του Ελύτη στο διαδίκτυο. (ΕΡΤ > Το "Άξιον Εστί" παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο κοινό—19 Οκτωβρίου 1964)
5. Να γραφούν και να σχολιαστούν στον πίνακα τα στοιχεία του ποιήματος που αντιπροσωπεύουν την Ελλάδα.

Συνανάγνωση
ποιήματος
και σύγκριση

Δραστηριότητα:
ζωγραφική

Δραστηριότητα
με οπτικό υλικό

¹ Ο Υπερρεαλισμός/Σουρρεαλισμός ήρθε ως κίνημα από τη Γαλλία (Μπρετόν, Μανιφέστο 1924) με διάλεξη του Εμπειρικού (1935). Ο Υπερρεαλισμός ορίζεται ως γνήσιος ψυχικός αυτοματισμός, με τον οποίο εκφράζει κάποιος -προφορικά ή γραπτά ή με οιονδήποτε άλλο τρόπο- την αληθινή λειτουργία της σκέψης, χωρίς τον έλεγχο της λογικής. Ο υπερρεαλισμός επηρεάζει την ποίηση και λιγότερο την πεζογραφία. Δημιουργεί μια άλλη πραγματικότητα με τον συνδυασμό πραγματικού και φανταστικού, αξιοποιεί τις συνειρμικές σχέσεις, το όνειρο, τη φαντασία, το χιούμορ, το τυχαίο και τον έρωτα. Με τον απρόσμενο συνδυασμό λέξεων δημιουργεί εντυπωσιακές εικόνες (ανοίκειες). Δεν έχει ισοζυγιασμένες στροφές και ομοιοκαταληξίες, όπως η παραδοσιακή ποίηση, αλλά απόλυτη ελευθερία. Επιλέγει την ποιητική ενότητα, όχι τη στροφική, όπως και ο μοντερνισμός, με το νόημα ή τα νοήματα να διατρέχουν ακόμα και όλη τη συλλογή (Ελύτης, Σεφέρης). Συχνά απουσιάζει η στίξη ή είναι επιλεκτική, αξιοποιούνται τα κεφαλαία γράμματα και μια λέξη μπορεί να συγκροτεί στίχο (Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Α. Εμπειρικός, *Περί Σουρρεαλισμού, Η Διάλεξη του 1935*, εκδ. Άγρα, 2009).

² **Σύμβολο:** Με τον όρο σύμβολο υποδηλώνεται ένα συγκεκριμένο στοιχείο (υλικό στοιχείο, δέντρο, ζώο ή πρόσωπο), που χρησιμοποιείται για να παραστήσει μιαν αφηρημένη έννοια, όπως η σημαία που συμβολίζει την πατρίδα. (Γ. Α. Μαρκαντωνάτος, *Βασικό Λεξικό Λογοτεχνικών και Φιλολογικών όρων*, 3 έκδ. Gutenberg, Αθήνα 2008).

³ **άπεφθο:** γνήσιο, καθαρό.

⁴ **γλαυκού:** γαλάζιου.

⁵ **σημάντορες:** αυτοί που οδηγούν, οι ηγέτες.

⁶ **ιερουργούνε:** λειτουργούν.

⁷ **σκιάδι το:** (αρχ.ελληνική σκιάδειον), σκιάδιο-σκιάδι: ο περίγυρος σε ψάδινο καπέλο.

Ο Κώστας Βάρναλης (1884-1974) γεννήθηκε στον Πύργο της Βουλγαρίας (τότε Ανατολικής Ρωμυλίας). Το 1902 ήρθε στην Αθήνα και φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή. Έλαβε μέρος στη διαμάχη για το Γλωσσικό Ζήτημα ως δημοτικιστής. Χαρακτηριστικό στοιχείο του έργου του είναι η αγωνιστική διάθεση και οι ιδέες που καταξιώνουν τη ζωή και τον άνθρωπο. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία και τη μετάφραση. Κυριότερα έργα του είναι: Ο προσκυνητής, Το φως που καίει, Σκλάβοι πολιορκημένοι (ποίηση), Η αληθινή απολογία του Σωκράτη, Το ημερολόγιο της Πηνελόπης, Ζωντανοί άνθρωποι (πεζά). Τα Αισθητικά-Κριτικά του περιέχουν μελέτες για τη νεοελληνική κριτική.

Κώστας Βάρναλης

Το Φως που καίει Πρόλογος

Το Φως που καίει είναι από τα σημαντικότερα έργα του Κώστα Βάρναλη. Το εξέδωσε το 1922 στην Αλεξάνδρεια με το ψευδώνυμο Δήμος Τανάλιας. Επανεκδόθηκε στην Αθήνα το 1933 με ουσιαστικές αλλαγές. Χαρακτηριστικά του στοιχεία είναι η αγωνιστικότητα και το κοινωνικό περιεχόμενο των ιδεών. Το ποίημα που ακολουθεί είναι το πρώτο της ποιητικής σύνθεσης και υμνεί τη θάλασσα.

Να σ' αγναντεύω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
απ' το βουνό ψηλά
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
απ' τα μαλάματά σου τα πολλά.

Να 'ναι χινοπωριάτικον απομεσήμερ', όντας
μετ' άξαφνη νεροποντή
χιμάει μέσ' απ' τα σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
ήλιος χωρίς μαντύ¹.

Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
τ' ακρογιάλια σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά κάποτ' ένα καράβι
ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί.

Ξανανιωμένα απ' το λουτρό να ροβολάνε² κάτω
την κόκκινη πλαγιά χορευτικά
τα πεύκα, τα χρυσόπευκα, κι ανθός του μαλαμάτου³
να στάζουν τα μαλλιά τους τα μυριστικά·

κι αντάμα τους να σέρνουνε στο φωτεινό χορό τους
ως μέσα στο νερό
τα ερημικά χιονόσπιτα – κι αυτά μες στ' όνειρό τους
να τραγουδάνε, αξύπνητα καιρό.

¹ μαντύ: μανδύας.

² ροβολάνε: κατεβαίνουν από πλαγιά, κατηφορίζουν.

³ μάλαμα: χρυσός, μτφρ. ο καλός χαρακτήρας, ο ανθός του μαλαμάτου: ανθός του χρυσοκίτρινου σταριού.

Έτσι να στέκω, θάλασσα, παντοτινέ έρωτά μου,
με μάτια να σε χαίρομαι θολά
και να 'ναι τα μελλούμενα στην άπλα σου μπροστά μου,
πίσω κι αλάργα⁴ βάσανα πολλά.

Ως να με πάρεις κάποτε, μαργιόλα συ,
στους κόρφους σου αφηλά τους ανδισμένους
και να με πας πολύ μακριά απ' τη μαύρη τούτη Κόλαση,
μακριά πολύ κι από τους μαύρους κολασμένους...

Κώστας Βάρναλης, *Άπαντα τα ποιητικά 1904-1975*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2014

⁴ αλάργα: μακριά, μακριά και αλάργα: λαϊκή έκφραση: όσο πιο μακριά γίνεται.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. α) Ποια συναισθήματα προκαλεί η θάλασσα στο ποιητικό υποκείμενο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
β) Ποια συναισθήματα σας προκάλεσε η ανάγνωση του ποιήματος;
2. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τις οπτικές και ηχητικές εικόνες.
3. α) Να σχολιάσετε την τελευταία στροφή του ποιήματος.
β) Μετά τη μελέτη του ποιήματος, να δώσετε έναν δικό σας τίτλο στο ποίημα και να τον αιτιολογήσετε.
4. Να γράψετε ένα δικό σας κείμενο, ποιητικό ή πεζό, αξιοποιώντας τις λέξεις από το ποίημα του Βάρναλη: *βουνό, ήλιος, νησάκια, καράβι, γλάροι, πεύκα, ουρανός*.
5. Το ποίημα ανήκει στην παραδοσιακή ποίηση¹. Ποια παραδοσιακά στοιχεία εντοπίζετε;

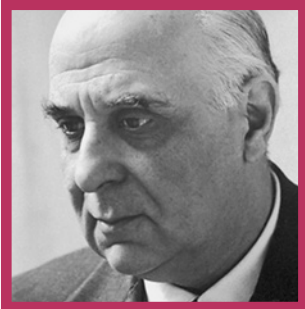

Δραστηριότητα:
καταιγισμός ιδεών

¹ Η παραδοσιακή ποίηση έχει στροφές, ισοζυγισμένους στίχους, μέτρο και ομοιοκαταληξία, κάθε στροφή έχει πλήρες νόημα, ωραίο ύφος, ψυχοποίηση των αφύχων, επαναλήψεις στίχων- κυρίως στα δημοτικά- και γλώσσα παραστατική (Γ. Βελουδής, *Γραμματολογία*, εκδ. Δωδώνη, 1994, Γ. Δ. Παγανός, *Μοντερνισμός και Προπορτίες*, εκδ. Σαββάλλας, 2003, και [ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ > Παραδοσιακή και μοντέρνα ποίηση θεωρία και παραδείγματα](#) © Τατιάνα Παπά).

Μίνα Φάκκα, *Τοπίο*

Ο Γιώργος Σεφέρης (1900-1971) γεννήθηκε στη Σύμνη, σπούδασε Νομικά στο Παρίσι και υπηρέτησε σε διάφορες χώρες ως διπλωματικός υπάλληλος. Εμφανίστηκε στα γράμματα με την ποιητική συλλογή Στροφή το 1931. Άνοιξε νέους δρόμους στην ελληνική ποίηση και συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ανανέωσή της, αξιοποιώντας τον ελεύθερο στίχο, βασικό γνώρισμα της μοντέρνας ποίησης¹. Εκτός από το ποιητικό του έργο, το οποίο είναι συγκεντρωμένο στον τόμο με τίτλο Ποιήματα, έχει γράψει δοκίμια με τίτλο Δοκίμες (τόμοι Α', Β', Γ'), Ημερολόγια κ.ά. Το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και ο ίδιος έχει μεταφράσει έργα ξένων δημιουργών. Το 1963 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Εμπλουτισμένη
εργοβιογραφία

Γιώργος Σεφέρης

Μποτίλια στο πέλαγο

Το ποίημα που ακολουθεί είναι η 12η ενότητα από τις 24, αριθμημένες κατά το πρότυπο των ομηρικών επών, της ποιητικής σύνδεσης του Γιώργου Σεφέρη Μυθιστόρημα.

Το έργο αυτό, που κυκλοφόρησε το 1935, αποτελεί σταθμό στη Νεοελληνική Λογοτεχνία, διότι ο ποιητής στρέφεται από τις παραδοσιακές μορφές στίχου στον ελεύθερο και πεζολογικό, που ωστόσο έχει ρυθμικότητα. Η ποιητική σύνδεση/συλλογή Μυθιστόρημα² αναφέρεται στις περιπέτειες του ελληνισμού στη διαχρονική του πορεία. Στο ποίημα/ποιητική ενότητα που ακολουθεί ο ποιητής περιγράφει ένα τοπίο, με κύριο χαρακτηριστικό του τη φθορά. Υπαινίσσεται την ταλαιπωρία των ξεριζωμένων ανθρώπων από τον τόπο τους, που προσπαθούν να βρουν διέξοδο στα προβλήματά τους. Συνεπώς, ο τίτλος του ποιήματος υποδηλώνει την επιθυμία τους για επικοινωνία (μποτίλια στο πέλαγο ίσως με κάποιο μήνυμα), αλλά και την αμφίβολη παραλαβή του μηνύματός τους.

Τρεις βράχοι λίγα καμένα πεύκα κι ένα ρημοκλήσι
και παραπάνω
το ίδιο τοπίο αντιγραμμένο ξαναρχίζει·
τρεις βράχοι σε σχήμα πύλης, σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεύκα, μαύρα και κίτρινα
κι ένα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στον ασβέστη·
και παραπάνω ακόμη πολλές φορές
το ίδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ως τον ορίζοντα ως τον ουρανό που βασιλεύει.

¹ **Μοντερνισμός και μοντέρνα ποίηση:** Το κίνημα του μοντερνισμού ξεκινάει από τη Γαλλία και απλώνεται σε όλο τον κόσμο και επηρεάζει όλες τις μορφές τέχνης, ανάμεσά τους το μυθιστόρημα και την ποίηση. Βασικό γνώρισμα της μοντέρνας ποίησης είναι ο ελεύθερος στίχος, που σπάει την παραδοσιακή ισοσυλλαβία στίχων και τη σταθερή μορφή της στροφής, καθώς οι στίχοι έχουν ποικιλία ρυθμού, δεν υπάρχουν καθορισμένες στροφές και η στροφική νοηματική ενότητα διασπάται, καθώς το νόημα διαπερνά όλο το ποίημα, ακόμα και τη συλλογή, αναβαθμιζόμενο. Δεν υπάρχει ομοιοκαταληξία και μέτρο, υπάρχει όμως, εσωτερικός ρυθμός, η στίξη είναι ελλειπής ή απουσιάζει, η σύνταξη διαταράσσεται, με προτάσεις ελλειπτικές. Αξιοποιεί τολμηρές μεταφορές, απροσδόκητους συνδυασμούς λέξεων και εικόνων, τον συνειρμό και την υπαινικτική γλώσσα, που είναι πολύσημη. Εκπρόσωποι είναι πολλοί ξένοι δημιουργοί (Προυστ, Γκιντ, Βιρτζίνια Γουλφ, Τζέιμς

Εδώ αράξαμε το καράβι να ματίσουμε³ τα σπασμένα κουπιά,
να πιούμε νερό και να κοιμηθούμε.
Η θάλασσα που μας πίκρανε είναι βαθιά κι ανεξερεύνητη
και ξεδιπλώνει μian απέραντη γαλήνη.
Εδώ μέσα στα βότσαλα βρήκαμε ένα νόμισμα
και το παίξαμε στα ζάρια.
Το κέρδισε ο μικρότερος και χάθηκε.

Ξαναμπαρκάραμε με τα σπασμένα μας κουπιά.

Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, 12η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1979

Μιχάλης Οικονόμου (1888–1933)
Το σπίτι που ονειρεύεται (Υδρα).

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποιους συνειρμούς σας δημιουργεί η περιγραφή του τοπίου στο οποίο παραπέμπει το ποίημα;
2. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους στίχους στους οποίους γίνεται λόγος για ένα ταξίδι.
3. Να σχολιάσετε τον ρόλο των επιθετικών προσδιορισμών στο ποίημα.
4. Με τις λέξεις: *βράχοι, πεύκα, καράβι, κουπιά, θάλασσα* από το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη, να συντάξετε ένα κείμενο για την Ελλάδα.
5. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο και να ακούσετε το ποίημα μελοποιημένο.

Τζόυς, Σ. Μπέκετ, Τ. Μανν, Φρ. Κάφκα κ.ά.). Πρόδρομοι στην Ελλάδα είναι οι: Κ.Π. Καβάφης, Τ. Παπατσώνης, Κ. Καρυωτάκης, Ν. Κάλας. Καθιερώνεται η μοντέρνα ποίηση από τη «Γενιά του Τριάντα» (Γ. Σεφέρης, Οδ. Ελύτης, Γ. Ρίτσος, Ν. Βρεττάκος, Μ. Αναγνωστάκης, Α. Εμπειρικός, Ν. Εγγονόπουλος, Μ. Αξιώτη, Γ. Σκαρίμπας κ.ά.). Οι υπερρεαλιστές εξελίσσουν τη μοντέρνα ποίηση (*Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ») και Γ. Δ. Παγανός, *Μοντερνισμός και Πρωτοπορίες*, εκδ. Σαββάλας, 2003).

² Για την επιλογή του τίτλου *Μυθιστόρημα* έχουμε τη μαρτυρία του ποιητή: «Είναι τα δύο του συνθετικά που μ' έκαναν να διαλέξω τον τίτλο αυτής της εργασίας. ΜΥΘΟΣ, γιατί χρησιμοποίησα αρκετά φανερά μια ορισμένη μυθολογία. ΙΣΤΟΡΙΑ, γιατί προσπάθησα να εκφράσω, με κάποιον ειρμό, μια κατάσταση τόσο ανεξάρτητη από μένα όσο και τα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος».

³ **ματίζω**: επιμηκύνω κάτι, μπαλώνω.

Μαρία Ιορδανίδου

Λωξάντρα

Ακολουθεί απόσπασμα από το ομώνυμο μυθιστόρημα, το οποίο αναφέρεται στην Κωνσταντινούπολη του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, τότε που η ελληνική κοινότητα είχε έντονη παρουσία.

Η Μαρία Ιορδανίδου (1897-1989) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Εργάστηκε στη Μαριούπολη, στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και από το 1923 στην Αθήνα.

Εμφανίστηκε στα γράμματα σε μεγάλη ηλικία με το μυθιστόρημά της Λωξάντρα. Άλλα έργα της: Διακοπές στον Καύκασο, Σαν τα τρελά πουλιά, Στου κύκλου τα γυρίσματα, Η αυλή μας. Έχει τιμηθεί για το έργο της, το οποίο έχει μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες.

Το σπιτικό της η Λωξάντρα το δεμέλιωσε στο Μακροχώρι – ένα προάστιο ανάμεσα στον Άι-Στέφανο και στο Επταπύργιο, πάνω στα γαλανά νερά της Προποντίδας.

Κάθε πρωί σαν άνοιγε το παράθυρό της και αντίκριζε το πέλαγος έλεγε: «Ωχ! Δόξα σοι ο Θεός!» και ρουφούσε με τα μεγάλα ρουδούνια της τη θαλασινή αρμύρα ηδονικά, λες και ρουφούσε όλο τον πλούτο που κρύβει μέσα της εκείνη η ωραία θάλασσα: τα λαυράκια, τα μερτζάνια¹, τους στακουός, τα στρεΐδια...

— Ωχ! Δόξα σοι ο Θεός! Σήμερα τι να ψήσω!

Δηλαδή τι να πρωτοπήσει ήθελε να πει. Να πάρει μεγάλα μύδια να τα κάνει τσακιστά, ή να πάρει μικρότερα για να τα κάνει αχιστά ή πλακί ή τηγανητά με σκορδαλιά ή

καλύτερα να τα κάνει με το ρύζι – σαλμαδάκι²...

Η μέρα της άρχιζε με τον καφέ του Δημητρού που τον έψηνε πάντα μόνη της, γιατί, σαν τις μαχαρανές, η Λωξάντρα πίστευε πως απ' το χέρι της γυναίκας του ο άντρας πρέπει να τρώει και να πίνει. Ύστερα τον βοηδούσε να ντυθεί, τον φιλούσε, τον σταύρωνε και κατέβαινε μαζί του τη σκάλα την πλατιά, που ένωνε τα δυο της μπράτσα στο πλατύσκαλο για να σε κατεβάσει απαλά στη μεγάλη μαρμαροστρωμένη αυλή που είχε κατάντικρα την ξώπορτα. Δεξιά ήταν η τραπεζαρία. Αριστερά ήταν το σαλόνι και δίπλα ήταν το χαμηλό ονταδάκι³ της νοικοκυράς. Η «κόχη» της. Εκεί που ήταν ο πλατύς σοφάς⁴, πέρα για πέρα απ' τη μιαν άκρη της κάμαρας ως την άλλη, και τα μεγάλα γιούκια όπου η νοικοκυρά έκρυβε το καλαδάκι με τις νταντέλες που έπλεκε και το κουτί με τις καλτσοβελόνες, και το μπόγο με τα λουτρικά, και τον κουρελόμπογό της, και το μπόγο με τα κουδάρια τα μαλλιά, και τον πλουμιστό το μπόγο, τον καναρί το μπόγο, και τους άλλους χίλιους και ένα μπόγους της καλής νοικοκυράς.

Κάτω από τη σκάλα ήταν η πόρτα που οδηγούσε στην υπόγεια κουζίνα. Στο καθαυτό βασίλειο της Λωξάντρας. Στο σκοτεινό μα πολυαγαπημένο αυτόν Άδη με τα μεγάλα φουρνέλα του και τις φουφούδες και τις μασιές⁵ και τα μυγιαστήρια και τους μπαλτάδες του κιμά.

¹ μερτζάνια: λιθρίνια.

² σαλμαδάκι: ντολμάς.

³ ονταδάκι: δωμάτιο.

⁴ σοφάς: καναπές.

⁵ μασιές: εργαλείο για το τζάκι.

Στην κουζίνα ο Ταρνανάς — ένα μικρό αρμενάκι που της το προξένεψε ο Αρμένης ο ψαράς — τότε τεντζερέδες τρίβει με αρένα⁶ και με λεμονόκουπα, τότε κιμά κοπανίζει πάνω στη σανίδα, τότε χαμένος μέσα σε σύννεφο πούπουλα κάθεται στη μέση της κουζίνας και μαδά πουλερικά. Και οι γάτες ένα γύρο οργιάζουν.

— Ψιστ! Κακόν – καιρό – να – μην – έχεις, αδικιωρισμένο⁷, θα με πετάξει κάτω! Να! Φάε! Φάε, λάμια!

Όταν ακούς τη Λωξάντρα να βλαστημά τις γάτες, αυτό πάει να πει πως τις ταΐζει το κρέας και έχει τύψεις.

Τη γλεντά τη ζωή της η Λωξάντρα μέσα σ' αυτή την κουζίνα. Μαγειρεύει για να τέρπει και να τέρπεται. Και όλη την ώρα δοκιμάζει το φαί σ' αλάτι του. Τρώει εκείνη, δίνει και στον Ταρνανά.

— Διες και συ, πώς σε φαίνεται στ' αλάτι του;

— Μμμ... δυσκολεύεται να απαντήσει ο Ταρνανάς, πρέπει να ξαναδοκιμάσει.

Η Σουλτάνα, η υπηρέτρια, πατάει τις φωνές:

— Καλέ κυρία, αύριο θα μεταλάβετε, κοτόπουλο τρώτε;

— Ποιος έφαε, μωρή, κοτόπουλο;

Το φαί δοκίμασε η γυναίκα στ' αλάτι του.

Με τον καιρό πήρε πόδι η Σουλτάνα απ' την κουζίνα. Προβιβάστηκε σε καμαριέρα και η κουζίνα κηρύχτηκε σε απαγορευμένη ζώνη. Εξακολουθούσαν όμως να νηστεύουν κανονικά.

Όταν η Λωξάντρα τελείωνε το μαγείρεμα, έβγαζε την ποδιά της κουζίνας, έτριβε τα χέρια της με λεμονόκουπα και ανέβαινε στην τραπεζαρία, σέρνοντας από πίσω όλες τις μωσκές⁸ της Δύσης και της Ανατολής. Σκορπώντας γύρω της χαρά και ευδαιμονία.

Μαρία Ιορδανίδου, *Λωξάντρα*, 8η έκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», «Ι.Δ.Κολάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε.», Αθήνα 1979

⁶ αρένα: άμμος.

⁸ μωσκές: αρώματα.

⁷ αδικιωρισμένο: να έχει κακό τέλος.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Να περιγράψετε το σπίτι της Λωξάντρας με βάση τις πληροφορίες που υπάρχουν στο απόσπασμα.
2. Να διαβάσετε θεατρικά το κείμενο.
3. Ποια είναι τα ιδιαίτερα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου;
4. Ποια στοιχεία από τη ζωή των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης αναφέρονται στο κείμενο της Μαρίας Ιορδανίδου;
5. α) Να αναζητήσετε στο Αρχείο της ΕΡΤ την ταινία «Πολίτικη κουζίνα». Να την παρακολουθήσετε στο σπίτι σας (ή λίγα αποσπάσματα στο σχολείο) και να συζητήσετε στην τάξη τις αξίες που προβάλλονται.
β) Τι σας συγκίνησε περισσότερο στην ταινία και γιατί;

Πληροφοριακό υλικό

Γλωσσάρι
και δραστηριότητα

Ο Ρόντρικ Μπίτον (Roderick Beaton) γεννήθηκε το 1951 στο Εδιμβούργο. Υπηρέτησε ως καθηγητής Σύγχρονης Ελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας, Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο King's College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Ασχολήθηκε με τη σύγχρονη και μεσαιωνική ελληνική λογοτεχνία. Έργα του: Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία, Γιώργος Σεφέρης: περιμένοντας τον Άγγελο, Ο Καζαντζάκης μοντερνιστής και μεταμοντέρνος, το μυθιστόρημα Τα παιδιά της Αριάδνης κ.ά.

Ρόντρικ Μπίτον (Roderick Beaton)

Ελλάδα. Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους

Ο συγγραφέας με το έργο του Ελλάδα. Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους αναφέρεται στην Επανάσταση του 1821 και στα πρώτα βήματα της Ελλάδας μέχρι την εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη. Στο απόσπασμα που ακολουθεί το κεντρικό θέμα είναι οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αναβίωσαν το 1896 με πρόταση του βαρόνου εκπαιδευτικού Pierre de Coubertin και του Έλληνα λόγιου Δημητρίου Βικέλα. Αυτοί οργάνωσαν και την πρώτη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) που θεσπίστηκε στη Λωζάνη το 1894.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν εξαιρετικά επιτυχημένοι. Το αποκορύφωμά τους, τέσσερις ημέρες αργότερα, ήταν ο αγώνας δρόμου 40 χιλιομέτρων από τον Μαραθώνα έως το νεόδμητο Παναθηναϊκό Στάδιο κοντά στο κέντρο της Αθήνας. Εμπνευσμένος από μια ένδοξη στιγμή των πολέμων ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες στην αρχαιότητα

ήταν ο πρώτος «μαραθώνιος» που έγινε ποτέ. (Στην αρχαιότητα δεν υπήρχε τέτοιος αγώνας δρόμου). Πάνω από 80.000 άνθρωποι συγκεντρώθηκαν στο στάδιο για να δουν τον Σπυρίδωνα Λούη¹, Έλληνα πρώην στρατιώτη, να τερματίζει ως ο πρώτος νικητής μαραθωνίου στον κόσμο. Οι δύο πρίγκιπες, ο Κωνσταντίνος και ο Γεώργιος, πετάχτηκαν από τη θέση τους δίπλα στον πατέρα τους για να ενωθούν με τον Λούη στα τελευταία μέτρα της διαδρομής. Ήταν μια στιγμή θριάμβου για ένα βασίλειο που η ηλικία του δεν ήταν πολύ μεγαλύτερη από την ηλικία του βασιλιά του. Την επόμενη ημέρα, μακριά από την Ελλάδα, στο γαλλικό μεσογειακό θέρετρο των Καννών, πέθανε ο Χαρίλαος Τρικούπης.

Από μερικές απόψεις ο θρίαμβος των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας ήταν μια επιστροφή στα πρώτα χρόνια του βασιλείου. Το ταυτοχρόνως νέο και παλιό αστικό τοπίο της Αθήνας, στο οποίο η τελευταία προσθήκη ήταν το ανοικοδομημένο στάδιο, διατηρούνταν έτσι όπως είχε διαμορφωθεί σύμφωνα με τα σχέδια Γερμανών αρχιτεκτόνων τη δεκαετία του 1830. Οι ξένοι επισκέπτες εντυπωσιάστηκαν από αυτή τη συνύφανση του πολύ καινούριου με τα θεμέλια του πολύ παλιού. Η αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων και η παλιγγενεσία της Ελλάδας θα μπορούσαν να θεωρηθούν κάτι ενιαίο. Ήταν το αποκορύφωμα μιας διαδικασίας η οποία είχε αρχίσει με την Επανάσταση του 1821 και το φιλελληνικό σχέδιο για το βασίλειο που είχαν φέρει μαζί τους οι Βαυαροί.

¹ Σπ. Λούης: ήταν ο πρώτος Μαραθωνοδρόμος, που έτρεξε τον μαραθώνιο σε 2 ώρες, 58 λεπτά και 50 δευτερόλεπτα.

Όμως στα τέλη του 19ου αιώνα η πραγματικότητα είχε εξελιχθεί. Οι Έλληνες δεν είχαν χάσει τη μεγάλη περηφάνια τους για το αρχαίο ελληνικό παρελθόν τους. Όμως δε θεωρούσαν πια ότι η χώρα τους ήταν κυριολεκτικά η αναβίωση του παρελθόντος, παρόμοια όπως ο Κουμπερτέν και η πρώτη Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή δεν πίστευαν πραγματικά πως οι αγώνες τους οποίους είχαν επινοήσει αναβίωναν τους αθλητικούς αγώνες της αρχαιότητας. Ο Ζαμπέλιος² και ο Παπαρρηγόπουλος³ είχαν καλύψει το κενό των χαμένων αιώνων που χώριζαν την κλασική εποχή από τη σύγχρονη. Οι Έλληνες είχαν ανακαλύψει εκ νέου το Βυζάντιο. Τώρα το ελληνικό έθνος ήταν κάτι παραπάνω από μια ηδωμένη πράξη αναβίωσης, παρότι δεν ήταν πάντα καλών προθέσεων και ούτε ολοκληρώθηκε θριαμβευτικά. Ό,τι κι αν σήμαινε για τον κόσμο του αθλητισμού η αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων, για την Ελλάδα ήταν η αναβίωση μιας αναβίωσης, η ενσάρκωση μιας αντίληψης η οποία είχε φτάσει στο απόγειό της εξήντα χρόνια νωρίτερα.

Roderick Beaton (Ρόντρικ Μπίτον), Ελλάδα. Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους, μπφρ. Μενέλαος Αστερίου, 3η έκδ. Πατάκη, Αθήνα 2020

Η Ολυμπιακή σημαία

Δραστηριότητες

1. Να σχολιάσετε την άποψη του συγγραφέα: «Η αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων και η παλιγγενεσία της Ελλάδας θα μπορούσαν να θεωρηθούν κάτι ενιαίο».
2. Να γράψετε ένα κείμενο, συνεργαζόμενοι μεταξύ σας, για τους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες, το οποίο θα δημοσιεύσετε στην εφημερίδα του σχολείου σας (100-120 λέξεις).
3. Αφού επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (www.hellenic-cosmos.gr), να περιηγηθείτε στην Αρχαία Ολυμπία. Στη συνέχεια, χωρισμένοι σε ομάδες των τριών ή πέντε μαθητών/τριών να παρουσιάσετε στην τάξη:
  - α) Την τελετουργία των Ολυμπιακών Αγώνων στην αρχαία εποχή και σήμερα.
  - β) Να αναφερθείτε στο μνημείο που σας εντυπωσίασε περισσότερο.
  - γ) Να συγκρίνετε την κοινωνική θέση των Ολυμπιονικών στην αρχαιότητα και στη σύγχρονη εποχή.

Δραστηριότητα
αντιστοίχισης

Ιστορία Ολυμπιακών Αγώνων
και δραστηριότητα

² **Σπ. Ζαμπέλιος:** ήταν Έλληνας ιστορικός ερευνητής, συγγραφέας και φιλόλογος, που υποστήριξε μαζί με τον ιστορικό Κ. Παπαρρηγόπουλο την ιστορική ενότητα αρχαίου, μεσαιωνικού και νεότερου Ελληνισμού.

³ **Κ. Παπαρρηγόπουλος:** ιστορικός, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών και δεμελιωτής της αντίληψης για την ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού από την αρχαιότητα έως τα σύγχρονα χρόνια. Θεωρείται ότι έδωσε τα δεμέλια για τη διαμόρφωση της ελληνικής ταυτότητας της νεότερης ελληνικής κοινωνίας.

Ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος γεννήθηκε στην Πάτρα το 1939. Έγραψε ποίηση και μελέτες για πρόσωπα και για περιοδικά της λογοτεχνίας μας. Δημοσίευσε βιβλιογραφίες για τους Γιώργο Σεφέρη, Οδυσσέα Ελύτη, Άγγελο Σικελιανό, Γ. Κ. Κατσιμπαλη, Κ. Π. Καβάφη κ.ά. Ανακηρύχθηκε Επίτιμος Διδάκτωρ από τα Πανεπιστήμια Πατρών και ΑΠΘ. Επίσης, βραβεύθηκε για το σύνολο του έργου του από την Ακαδημία Αθηνών. Το ποιητικό του έργο έχει εκδοθεί με τον τίτλο: Τα χρόνια που θα 'ρθουν. Ποήματα, 1958-2018.

Δημήτρης Δασκαλόπουλος

Διάθεση

Ο ποιητής αναφέρεται στο ποίημά του με τίτλο «Διάθεση» στις εντυπώσεις που προκαλεί το τοπίο της Ολυμπίας.

Στην Ολυμπία
η αιώνια ομορφιά
κατοικεί
στους ψίδυρους των δέντρων

στο κυμάτισμα των κιονοκράνων
στο κύλισμα του Αλφειού.

Η Ολυμπία είν' ένα μικρό χωριό
με μαυρισμένα θραύσματα κιονοκράνων
με ακατάσχετη φλυαρία στις φυλλωσιές.
Ο Αλφειός δεν έχει πολλά νερά.
Δίπλα στις αρχαιότητες περνά ο αυτοκινητόδρομος.

Δημήτρης Δασκαλόπουλος, *Τα χρόνια που θα 'ρθουν*
Ποήματα, 1958-2018, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2023

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζεται η Ολυμπία στο ποίημα; Πώς μπορεί να συνδεθεί η εικόνα με το κείμενο που μελετήσατε;
2. Ποια είναι η δομή και η μορφή του ποιήματος; Να γίνει συζήτηση στην αναγνωστική σας κοινότητα.

Φιλιπείο Αρχαίας Ολυμπίας

Συνανάγνωση κειμένου
και δημιουργική γραφή

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία, παρακολούθησε μεταπτυχιακά μαθήματα στη Σχολή Συγκριτικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου του Essex. Μιλάει πολλές ξένες γλώσσες και ασχολείται με τη μετάφραση κειμένων. Είναι ποιήτρια, πεζογράφος και μεταφράστρια λογοτεχνίας. Ασχολήθηκε επίσης με τη συγγραφή θεατρικών έργων και σεναρίων για την τηλεόραση και τον κινηματογράφο. Ποιήματα και διηγήματά της έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες. Έχει πλούσιο έργο ποίησης: *Εν πλω*, *Αντίδωρα κ.ά.*, πεζογραφίας: *Ο τελευταίος ταύρος*, *Το εκκρεμές*, *Μπονζάι κ.ά.*

Κλαίτη Σωτηριάδου

Γωνία Τσιμισκή και Ικτίνου 1

Ακολουθεί κείμενο της Κλαίτης Σωτηριάδου, από το συλλογικό έργο Τόποι της Λογοτεχνίας, στο οποίο παρουσιάζει τη Θεσσαλονίκη των παιδικών της χρόνων και τους ανθρώπους της.

ΕΝΑΣ σκιτσογράφος θα μπορούσε να το ζωγραφίσει σαν χαμογελαστό πρόσωπο. Ένα ημικυκλικό μπαλκόνι, χτιστό, ακριβώς πάνω στη γωνία του κτηρίου: το στόμα σε χαμόγελο. Δύο δίδυμες στενόμακρες μπαλκονόπορτες με πράσινα ξύλινα παντζούρια για μάτια, πράσινα μάτια. Δύο στενά, λεπτά σκέπαστρα από πάνω: τα φρύδια· και φτέρες δεξιά και αριστερά, φτέρες κι αράχνες (κάτι σγουρά και φουντωτά φυτά με λεπτά, σχεδόν σαν πούπουλα, φύλλα): τα μαλλιά. Το μπαλκόνι στο πρώτο πάτωμα, γωνία Τσιμισκή και Ικτίνου 1. «Οδός Σχολείων» λεγόταν παλιά, με το 2ο Γυμνάσιο Αρρένων στον ακάλυπτο πίσω από το σπίτι. Ανέβαινε ο μικρός δρόμος –τόρα πεζόδρομος γεμάτος εστιατόρια και καφετέριες- μέχρι τη νότια πλευρά της Αγίας Σοφίας· φαινόταν από μακριά το ιερό της, απ' όπου άρχιζε δεξιά η οδός

Πολωνίας, τώρα Αλεξάνδρου Σβώλου. Πολωνίας 12 η πολυκατοικία όπου μέναμε όταν γεννήθηκα και μέχρι τα πέντε μου. Λίγα θυμάμαι από εκείνα τα χρόνια. Στον πέμπτο όροφο ήμασταν κι ανεβάζαμε τα ψώνια μ' ένα καλάδακι απ' το μπαλκόνι. Λίγα τετράγωνα παρακάτω ήταν η πυροσβεστική με τα μεγάλα κατακόκκινα αυτοκίνητα και στη γωνία της Παλαιών Πατρών το γαλακτοπωλείο με τα παγωτά σάντουιτς: δυο μικρές τετράγונες βάφλες και στη μέση παγωτό καϊμάκι. Τα καλοκαίρια ανεβάζαμε τα στρώματα στην ταράτσα και κοιμόμασταν στη δροσιά κάτω από τ' αστέρια.

Από την πλευρά της Τσιμισκή, όπου έβλεπαν τα μπαλκόνια του υπόλοιπου σπιτιού, είχαμε μεσοτοιχία με τα γραφεία και τα πιεστήρια της εφημερίδας Μακεδονία. Ο ιδιοκτήτης, ο Βελλίδης, ζούσε με την οικογένειά του στο δεύτερο πάτωμα από πάνω μας για ένα μεγάλο διάστημα. Δεν θυμάμαι πια πότε ακριβώς μετακομίσανε και ήρθαν τα δίδυμα, η Ελένη και ο Κωνσταντίνος. Στον τρίτο η οικογένεια Σταδάκη. Από κάτω είχαμε ένα ράφτη, ένα ζαχαροπλάστη, έναν ψηλικαντζή, απ' όπου αγόραζα τη Μάσκα, τον Μικρό Ήρωα, τον Υπεράνθρωπο, και πιο πέρα, πάνω στην Τσιμισκή, το βιβλιοπωλείο του Συρόπουλου. Κάθε βδομάδα εκεί κατέδετα το χαρτζιλίκι μου, εκεί ή στο δισκάδικο, προς τη Διαγώνιο.

Γυρνούσα από το σχολείο τρεχάτη σε όλη την εφηβεία μου, πετούσα την τσάντα κι έπαιρνα δέση

πίσω από τα παράθυρα. Συνήθως κούφωνα τα παντζούρια στις δύο μπαλκονόπορτες, που έπρεπε να κλείνουν μόλις σκοτεινίαζε –διαταγές απαράβατες της μητέρας-, με τέτοιο τρόπο ώστε να παρακολουθώ και τα δύο πεζοδρόμια της Τσιμισκή, όπου σουλατσάρizαν οι πάντες το απόγευμα, καθώς και την «Εκάλη», ζαχαροπλαστείο και στέκι αγοριών ακριβώς κάτω από το παράθυρό μου, γωνία Ικτίνου και Παλαιών Πατρών Γερμανού. Επόπτευα όλη την περιοχή, από τον «Φλόκα» σχεδόν, δεξιά, γωνία Τσιμισκή με Αγίας Σοφίας, ως την απέναντι γωνία της Κούσκουρα και σχεδόν μέχρι τον κινηματογράφο «Ηλύσια».

Ο Λευκός Πύργος της Θεσσαλονίκης

Τότε τα αγόρια περνούσαν και σφύριζαν, το αγόρι δηλαδή. Ένα χαρακτηριστικό σφύριγμα, τόσο οξύ και δυνατό ώστε να ακούγεται ακόμα κι αν ήταν κλειστά τα τζάμια. Έβγαινα όσο πιο αθόρυβα μπορούσα στο μπαλκόνι κι ανάλογα γινόταν η συνεννόηση. Με χειρονομίες ή ραβασάκια που πετούσα τυλιγμένα σε σθηστήρα, εξηγούσα το πρόγραμμά μου, πότε θα ήμουνα μόνη για να μου τηλεφωνήσει, πότε θα πήγαινα σινεμά και πότε θα ήταν εύκολο να το σκάσω για λίγη ώρα. Όταν μπορούσα, έβγαινα με κάποια δικαιολογία και παίρναμε το δρόμο προς το Λευκό Πύργο, ο ένας πίσω από τον άλλον, αδιάφοροι μην τυχόν και μας πάρει είδηση κανένα μάτι. Στο δασάκι του «Βασιλικού Θεάτρου» τότε, κοντά στην παραλία, μπορεί να πιανόμασταν από το χέρι. Κουβεντιάζαμε καδισμένοι σ' ένα παγκάκι, όταν δεν έβρεχε, για όσα είχαν συμβεί, για τα πάρτι όπου θα βρισκόμασταν, για όσα δέλαμε να κάνουμε. Η επιστροφή ήταν πάλι η ίδια, εγώ συνήθως έφευγα τρεχάτη γιατί είχα μάνα κέρβερο.

Μερικά πρωινά περίμενε στις επτά το πρωί κάτω από το σπίτι μου και με συνόδευε μέσα από τους άδειους δρόμους ως τον «Πετεινό» στην Πλατεία Αριστοτέλους, καφενείο και αφετηρία των λεωφορείων του σχολείου μου.

Θυμάμαι ακόμα τότε που εκείνος ο έφηβος μ' έσπρωξε ξαφνικά μέσα σε μια είσοδο στην Τσιμισκή, μετά τη ΧΑΝΘ¹, την ημέρα των γενεθλίων μου και με φίλησε για πρώτη φορά στα χείλη. Είχα μόλις βγάλει τα σιδεράκια που φορούσα με απελπισία δύο χρόνια κι έμεινε αξέχαστο εκείνο το αγκάλιασμα, το πρώτο.

Αύγουστος 2013

Κλαίτη Σωτηριάδου, «Γωνία Τσιμισκή και Ικτίνου Ι», *Τόποι της Λογοτεχνίας*.
134 συγγραφείς καταγράφουν, Καστανιώτη - Εταιρεία Συγγραφέων, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2014

¹ ΧΑΝΘ: Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης, ιδρύθηκε το 1921.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. α) Πώς ήταν η γειτονιά της συγγραφέα και το σπίτι όπου έμενε; Τι σας έκανε εντύπωση σε αυτήν την περιγραφή;
β) Να περιγράψετε και εσείς τη γειτονιά σας (80 λέξεις).
2. Να βρείτε πληροφορίες σε βιβλιοθήκες και στο διαδίκτυο για τους Τσιμισκή, Αριστοτέλη, Αλ. Σβώλο, των οποίων τα ονόματα δόθηκαν σε δρόμους της Θεσσαλονίκης. Να γράψετε βασικά στοιχεία για τον καθέναν από αυτούς (100-120 λέξεις).
3. Ποιες οι σχέσεις των αγοριών και των κοριτσιών στην εποχή στην οποία αναφέρεται η συγγραφέας; Να γίνει συζήτηση στην τάξη.

Ερωτήσεις, δραστηριότητα και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων:

1. Ο τόπος μου και οι άνθρωποι

1. Με ποιον τρόπο παρουσιάζουν οι ποιητές Οδυσσέας Ελύτης, Κώστας Βάρναλης και Γιώργος Σεφέρης την Ελλάδα; Ποιος σας εκφράζει περισσότερο;
2. α) Πώς συνομιλούν μεταξύ τους τα κείμενα του Ρ. Μπήτον και του Δ. Δασκαλόπουλου; (80-100 λέξεις)
β) Πώς συνομιλούν τα κείμενα της Μαρίας Ιορδανίδου και της Κλαίτης Σωτηριάδου; (80-100 λέξεις)
3. α) Να βρείτε πληροφορίες στο διαδίκτυο και σε βιβλία και να γράψετε ένα κείμενο για την «Αφή της Φλόγας» στην Αρχαία Ολυμπία κάθε τέσσερα χρόνια, το οποίο θα δημοσιεύσετε στην εφημερίδα του σχολείου σας.
β) Ποιος ο ρόλος της Ολυμπιακής Φλόγας για την εκάστοτε χώρα τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων;

Συνανάγνωση
ποιημάτων και
δραστηριότητα

Δραστηριότητα για
την παραδοσιακή και
τη μοντέρνα ποίηση

2. Εθνική ζωή

Ο Κ. Π. Καβάφης (1863 - 1933) γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Δέχτηκε επιδράσεις από τους Ρομαντικούς, αλλά νωρίς εγκατέλειψε τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους και έγραψε ποίηση της οποίας κύρια χαρακτηριστικά είναι ο ελεύθερος στίχος, ο ρεαλισμός, η ειρωνεία και η δραματικότητα. Ως προς το περιεχόμενο τα ποιήματά του διακρίνονται σε φιλοσοφικά, ερωτικά και ιστορικά. Το έργο του είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένο. Εκδόσεις των έργων του: Ποιήματα τόμοι Α' και Β', Ανέκδοτα Ποιήματα 1882-1923. Έγραψε, επίσης, πεζά και μελέτες.

Κ. Π. Καβάφης

Πάρθεν

Το «Πάρθεν¹» του Κ. Π. Καβάφη ανήκει στα Κρυμμένα Ποιήματα. Γράφτηκε το 1921 και αναφέρεται στην εντύπωση που προκάλεσε στον ποιητή η μελέτη δημοτικών τραγουδιών, ιδιαίτερα του ποντιακού, που είναι γραμμένο στο γλωσσικό ιδίωμα της Τραπεζούντας και αναφέρεται στην Άλωση της Κωνσταντινούπολης και της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους. Στο ποίημα «Πάρθεν» εμπεριέχονται ολόκληροι στίχοι από το συναφές σε περιεχόμενο ποντιακό δημοτικό τραγούδι.

Μάρτιος 1921

Αυτές τες μέρες διάβαζα δημοτικά τραγούδια,
για τ' άδλα των κλεφτών και τους πολέμους,
πράγματα συμπαθητικά· δικά μας, Γραικικά.

Διάβαζα και τα πένδιμα για τον χαμό της Πόλης
«Πήραν την Πόλη, πήραν την· πήραν την Σαλονίκη». 5
Και την Φωνή που εκεί που οι δυο εφέλναν,
«ξερβά ο βασιληάς, δεξιά ο πατριάρχης»,
ακούσθηκε κ' είπε να πάψουν πια
«πάψτε παπάδες τα χαρτιά και κλείστε τα βαγγέλια»
πήραν την Πόλη, πήραν την· πήραν την Σαλονίκη. 10

Όμως απ' τ' άλλα πιο πολύ με άγγιξε το άσμα
το Τραπεζούντιον με την παράξενή του γλώσσα
και με την λύπη των Γραικών των μακρυνών εκείνων
που ίσως όλο πίστευαν που θα σωθούμε ακόμη.

¹ Πάρθεν: πάρθηκε.

Μα αλοίμονον μοιραίων πουλί «απαί την Πόλην έρται»² 15
 με στο «φτερούλιν' άδε»³ χαρτίν περιγραμμένον⁴
 κι ουδέ στην άμπελον κονεύ'⁵ μηδέ στο περιβόλι
 επήγεν και εκόνεψεν στου κυπαρίσ' την ρίζαν».
 Οι αρχιερείς δεν δύνανται (ή δεν θέλουν) να διαβάσουν
 «Χέρας⁶ υιός Γιανίκας εν⁷» αυτός το παίρνει το χαρτί, 20
 και το διαβάξει κι ολοφύρεται⁸.
 «Σίτ'⁹ αναγνώθ' σίτ' ανακλαίγ' σίτ' ανακρούγ'¹⁰ την κάρδιαν.
 Ν' οιλλή¹¹ εμάς, να βάι¹² εμάς η Ρωμανία¹³ πάρθεν.»

Κ. Π. Καβάφης, *Κρυμμένα Ποιήματα 1877;-1923*, Ίκαρος, Αθήνα 1993

Ερωτήσεις

- α) Ποια στοιχεία τεχνικής του ποιήματος θυμίζουν δημοτικά τραγούδια;
 β) Σε ποια σημεία φαίνεται η παρουσία του ποιητή; Να γίνει συζήτηση με την αναγνωστική σας κοινότητα.
- Ποιο σημείο του ποιήματος σας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση και γιατί;
- Πώς εκφράζεται στο «Πάρθεν» ο μεγάλος πόνος του ποιητή για την Άλωση της Πόλης το 1453 και της Θεσσαλονίκης το 1430; Πού κορυφώνεται και με ποιο τρόπο;

Συνανάγνωση
 ποιήματος και
 δραστηριότητα

Συνανάγνωση
 ποιήματος, σχετικό
 slideshow
 και δραστηριότητα

Θεόφιλος Κεφαλός - Χατζημιχαήλ, (1870-1934)
Η Άλωση της Πόλης

² **απαί την Πόλην έρται:** από την Πόλην/ Κωνσταντινούπολη ήρθε.
³ **άδε:** έχει.
⁴ **περιγραμμένον:** που περιέχει γραφή.
⁵ **κονεύω:** σταθμεύω για ανάπαυση.
⁶ **Χέρας:** Χήρας.
⁷ **εν ή ένι:** είναι.
⁸ **ολοφύρομαι:** θρηνώ.

⁹ **σίτ':** εκεί (χρονικό).
¹⁰ **ανακρούγ'/γει:** χτυπάει.
¹¹ **οιλλή:** αλί, αλίμονο.
¹² **βάι:** θρηνητικό επιφώνημα (περσική λέξη vay)
¹³ **Ρωμανία:** η Πόλη και κατ' επέκταση η Βυζαντινή Ανατολή, η ανατολική Χριστιανοσύνη.

Ο Γιάννης Βλαχογιάννης (1867-1945) γεννήθηκε στη Ναύπακτο. Καταγόταν από γενιά αγωνιστών της Ρούμελης. Συγκέντρωσε αρχαιακό υλικό για τον Αγώνα του 1821 και εξέδωσε τα αρχεία των Μακρυγιάννη, Κασομούλη και Σπυρομήλιου, το Χιακό Αρχείο, το Αθηναϊκό Αρχείο και τη βιογραφία του Καραϊσκάκη. Το 1914, με εισήγησή του, ιδρύθηκαν από τον Ελευθέριο Βενιζέλο τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, των οποίων υπήρξε διευθυντής έως το 1937. Έχει γράψει διηγήματα, όπως: Ιστορίες του Γιάννου Επαχτίτη και άλλα διηγήματα, Μεγάλα Χρόνια. κ.ά.

Γιάννης Βλαχογιάννης

Σύντροφος πιστός

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ολόκληρο το διήγημα «Σύντροφος πιστός», από το κεφάλαιο «Το Εικοσιένα», που γράφτηκε, σύμφωνα με τον συγγραφέα, το 1930. Εντάσσεται στο βιβλίο με τίτλο: Μεγάλα Χρόνια. Ο συγγραφέας εξάγει τη γενναιότητα που χαρακτήριζε τους Αγωνιστές του 1821.

Απ' την παρέα των Αγωνιστών ένας τελείωνε την κουβέντα, κι' άλλος την άρχιζε.

— Αυτού που σταμάτησες, είπε ο δεύτερος, είχα σκοπό να σ' αντικόψω· ο λόγος σου για παλιές παληκαριές έφερε στο νου μου έν' αφάνταστο περιστατικό. Έλεγες για τη ζωή, πόσο ασυλλόγιστα ένα παληκάρι παλαβό τη δίνει χάρισμα σε μιας στιγμής ανάγκη, σα να ρίχνη ένα παλιό φόρεμα από πάνω του. Εγώ θα σου πω για τη γνωστική παληκαριά, που ξέρει ν' ακριβοπουλιέται, μα δεν είναι πολύ συχνό ψόνιο στου πολέμου τα παζάρια.

Το Σταυροπατέρα, άγια τα κόκκαλά του, εκεί που τα χώσαμε χωρίς παππά, τον ήξερα από τ' όνομά του, μα τον τρώμαξα μια μέρα καθώς μου παρουσιάστηκε μπροστά,

τρανός-γερός σα γεροέλατος. Άμαδος ήμουνα στον πόλεμο, ίσαμε είκοσι χρονών, κ' η ανάγκη του φωμιού μ' έφερε να μπω στο κάστρο να πουλήσω ξύλα. Με τα λίγα γρόσια πούχωσα στο πέτσινο ζωστάρι, έκαμε φτερά η καρδιά μου... Τα στενοδρόμια και του πλατάνου το μεσόχωρο βουίζαν από των παληκαριών τα σύρε-κι' έλα, με τ' αστραφτερά τους άρματα, τα ρούχα τους τα μαύρα από τη λέρα. Εκεί γινόταν το κρεατοπάζαρο· ρώτησα αδώα κ' έμαδα. — «Άμα είσαι καπετάνος κ' έχεις τη διαταγή για στρατολογία, απ' αυτά τα σφαγάρια θάρδης να διαλέξης. Άλλο δε γυρεύουν παρά τον παλιομιστό για να μπούνε στη δούλεπή σου και να τραβήξουνε στον πόλεμο. Να, κύτταξέ τους... Είναι σαν τα κριάρια που χάσαν τον αφέντη τους. Γυρεύουν καπετάνο· μα δύσκολο να κυβερνάς τέτοια θεριά». Στάθηκα και τους θαύμαξα. Μέσ' τα κρασοπουλειά χαλούσε ο κόσμος από τα τραγούδια τους και τα μαλλώματα. Αποφάσισα και μπήκα σ' ένα, το ησυχώτερο. Τότε ξαφνιάστηκα. Ως σαράντα παληκάρια σοβαρά κι' αμίλητα είχαν αποφάει, κ' είχανε στη μέση — ποιον; το Σταυροπατέρα! Σαν κάτι ν' άστραψε στα μάτια μου· τον κύτταξα σα νάθελα κάτι να του πω. Με πρόλαβε· κοντά του μ' έκραξε, και με ξομολόγησε τεχνικά και πονηρά. Ο γραμματικός έβαλε τελευταίο τ' όνομά μου στο χαρτί. Είκοσι γρόσια μιστός το μήνα! Τι άλλο ήθελα; Είχα στο νου μου και τα τυχερά. Τι να μολογάω το πρώτο μου ξεκίνημα και της φωτιάς τη δοκιμή; Κάμαμε λίγους πολέμους. Από τους συντρόφους έμαδα το πώς είχε ο Σταυροπατέρας λυώσει στη φωτιά δυο-τρεις φορές τη συντροφιά του και πάλι ήρθε στο κάστρο και την ξαναγιόμισε.

Μια μέρα ο καπετάνος, εκεί που στρωθήκαμε και φυλάγαμε καρτέρι, είχε παράξενη όρεξη να μας δασκαλεύη. Πόλεμο γερό περιμέναμε σαν αύριο, κι' ο καπετάνος ήτανε βαρύς, όχι όμως απ' αυτό μπορεί από τίποτ' άλλο... — «Χτες μου τα ζαβώσατε καμπόσοι... Ωρέ, γίνεται στον κόσμο συντροφιά ωρμισμένη για θάνατο και για ζωή, αν ο σύντροφος δε μένει πιστός στο σύντροφό του; Αυτός ο όρκος μας είναι κ' η δύναμή μας. Ένας μοναχός, άμα δε συλλογάται παρά τη ζωή του, φτάνει όλους να μας χάση. Πάλε, η συντροφιά πρέπει να πολεμάη για το σύντροφο, καθώς ο σύντροφος να πολεμάη για τη συντροφιά. Ξέρω 'γω γιατί τα λέω αυτά... ξέρουν και κάποιοι άλλοι... Το δειλό ποτέ μου εγώ δεν τονέ σκότωσα, όπως θα τούπρεπε, κι' όπως το κάνουν άλλοι. Φτάνει του η ντροπή· μάλιστα αν τονέ βρήκε θάνατος, τότε η ντροπή του γίνεται κατάρα. Γι' αυτό να ξέρετε όλοι σας: Σύντροφο πληγωμένο ή σκοτωμένο δεν θα τον παρατήσω 'γώ στον πόλεμο ποτέ... Αυτό να κάνετε κ' εσείς. Μα παίρνω κι' άλλον όρκο ακόμα χωριστόν εγώ: Πληγωμένος ο ίδιος “είτε σκοτωμένος” δε θ' αφήσω τους συντρόφους». Προφήτης ήτανε; Δεν καταλάβαμε καλά τα λόγια του κείνη τη στιγμή· πολύ παράξενα μας πέσανε. Την άλλη μέρα η μοίρα τόφερε και τα ξηγήσαμε όλα, τόσο γρήγορα... Κι' αποδώσαμε σε θάμα ό,τι εκεί πέρα γίνηκε.

Στον πόλεμο μάς τσάκισαν οι οχτροί. Τους πληγωμένους φορτωμένοι, φεύγαμε αργά· σταματούσαμε, απιδώναμε τους πληγωμένους κάτω και ξαναρχίζαμε τον πόλεμο. Ο Σταυροπατέρας ο ίδιος πληγωμένος άσκημα. Όμως ο σύντροφος που τον κρατούσε έπεσε κι' αυτός, και δεν το καταλάβαμε. Μια φωνή μας έκοψε το δρόμο. — «Ο καπετάνος έμεινε: πίσω, παιδιά!». Ήταν ο γλυτωμός μας. Οι Τούρκοι μας γυρίσανε τις πλάτες, και σταθήκαν παρακάτου και μας αγναντεύαν. Ηύραμε τον καπετάνο μισοπλαιασμένο, με το τουφέκι στο σημάδι, στο λιθάρι απάνου· πλάι του καμένα κάμποσα φουσέκια. Πήγαμε πιο κοντά· είχε το χέρι στο σκαντάλι έτοιμος να ρίξη. Τονέ φωνάξαμε, και δεν μας αποκρίθηκε· σκύψαμε απάνου του. Πεδαμένος, και στη στάση του πολεμιστή που βαστούσε συγκρατητό τον πόλεμο. Καιρό να τον ανασηκώσουμε δεν είχαμε. Έπιασε τον τόπο του καθέννας, και φυλάγαμε να δούμε τι θα κάναν οι αντικρινοί. Άξαφνα, στο πλάι μου, έπεσε μια ντουφεκιά. Γυρίζω, ο καπετάνος έριχνε· και σκοτωμένος έδινε πρώτος του πολέμου το σημάδι. Κι' άναψε πάλι ο πόλεμος. Πήραμε τον οχτρό ύστερα με τα σπαθιά.

Είπανε καμπόσοι πως, εκεί που ο καπετάνος είχε το χέρι στο σκαντάλι, κρύωσε το δάχτυλο, και τράβηξε. Αυτό ήτανε, τι άλλο; Όμως θάμα ήτανε. Κι' ο καπετάνος φύλαξε το λόγο του, το νόμο του καλύτερα. Και σκοτωμένος δε μας άφησε...

Γιάννης Βλαχογιάννης, «Το Εικοσιένα» Μεγάλα Χρόνια,
εκδ. ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ} Α.Ε., Αθήνα, χ.χ.

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποιες συμβουλές δίνει ο καπετάνιος και πώς ανταποκρίνονται σε αυτές τα παλικάρια του;
2. Να γράψετε ένα σύντομο κείμενο (100-150 λέξεις) στο οποίο θα αναφέρεστε στο ήθος του καπετάνιου και των παλικαριών, όπως αυτό σκιαγραφείται από τον συγγραφέα.
3. α) Ποια ή ποιες από τις αναμνήσεις του καπετάνιου και των παλικαριών σας έκανε/ αν ιδιαίτερη εντύπωση;
β) Πώς συνδέεται το απόσπασμα με τον αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία και ελευθερία;

Ο Νίκος Γκάτσος (1911 ή 1914-1992) γεννήθηκε στην Ασέα Αρκαδίας. Συνεργάστηκε ως κριτικός λογοτεχνίας με λογοτεχνικά περιοδικά. Το 1943 εξέδωσε την ποιητική σύνθεση Αμοργός, που τον καδιέρωσε ως ποιητή. Ασχολήθηκε με τη θεατρική μετάφραση και τη στιχουργική. Επηρεάστηκε από το δημοτικό τραγούδι και από τον υπερρεαλισμό. Έγραψε πολλά ποιητικά τραγούδια, τα οποία έχουν μελοποιηθεί από αρκετούς συνθέτες.

Συνανάγνωση
ποιήματος και
δραστηριότητα

Νίκος Γκάτσος

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη

Το ποίημα αναφέρεται στον Γιάννη Μακρυγιάννη, ηγετική μορφή της Επανάστασης του 1821, που ανδραγάδησε σε πολλές μάχες και του απονεμήθηκε ο βαθμός του στρατηγού. Ήταν αναλφάβητος και σε ηλικία τριάντα δύο χρονών έμαθε λίγα γράμματα και άρχισε να γράφει τα Απομνημονεύματά του σε αυθεντική λαϊκή γλώσσα. Ο ποιητής Ν. Γκάτσος επικαλείται αυτόν τον «αγράμματο δάσκαλο», για να επιστρέψει στη ζωή και να αποδώσει δικαιοσύνη.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
δε μας τα 'γραψες καλά
δες ο Έλληνας τι κάνει
για ν' ανέβει πιο ψηλά.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
πάρε μαύρο γιαταγάνι
κι έλα στη ζωή μας πίσω
το στραβό να κάνεις ίσο.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
δε μας τα 'γραψες σωστά
το φιλότιμο δε φτάνει
για να πάει κανείς μπροστά.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
πάρε μαύρο γιαταγάνι
κι έλα στη ζωή μας πίσω
το στραβό να κάνεις ίσο.

Νίκος Γκάτσος, φύσα αεράκι φύσα με/μη χαμηλώνεις ίσαμε,
3η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1995

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Να γίνει εκφραστική ανάγνωση του ποιήματος του Νίκου Γκάτσου και να το ακούσετε μελοποιημένο στο διαδίκτυο.
2. Πώς αντιλαμβάνεστε το περιεχόμενο του ποιήματος;
3. Ποιος είναι ο ρόλος της επανάληψης στην επίκληση του Μακρυγιάννη από τον ποιητή;
4. Να μοιραστείτε με την αναγνωστική σας κοινότητα πληροφορίες για τον Μακρυγιάννη, τις οποίες θα βρείτε σε βιβλία ή στο στο διαδίκτυο.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843) γεννήθηκε στο Ραμοβούνι της Μεσσηνίας, υπήρξε οπλαρχηγός, πολιτικός και αρχιστράτηγος των Ελλήνων κατά την Επανάσταση του 1821. Είναι γνωστός και ως Γέρος του Μοριά.

Εμπλουτισμένο
βιογραφικό

Θεόδωρου Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα

Ακολουθούν δύο σύντομα αποσπάσματα από τα Απομνημονεύματα του Θ. Κολοκοτρώνη. Τα αποσπάσματα προέρχονται από το κεφ. Δ' και αναφέρονται στη δράση του ήρωα, στις 12 και 13 Μαΐου του 1821, στο Βαλτέτσι.

«(Βαλτέτσι). Το βράδυ παίρνω μερικούς και πάγω εις το καταράχι, όπου ήτον οι σημαίες των Τούρκων. Επήγα κοντά, τους τουφέκισα, με δίδουν τέσσερα τουφέκια· οι Έλληνες οπίσω δεν εκατάλαβαν: «Ζωντανούς θα σας πιάσω, εγώ είμαι ο Κολοκοτρώνης». — «Τι είσαι συ». — «Ο Κολοκοτρώνης». Άδειασαν τον τόπο. Τότε εμβήκαμεν εις το Βαλτέτσι, εδόσαμε φυσέκια, ψωμί, ό,τι αναγκαίο ήτον εις εκείνους. [...] Εκείνος ο πόλεμος εστάθη η ευτυχία της πατρίδος. Αν εχαλιώμεθα, εκινδυνεύαμε να μη κάμωμε ορδί' πλέον. [...] Όλοι ομού εκυνηγούσαμεν τον εχθρόν.

Δώδεκα, δεκατρείς Μαΐου ήτον. 23 ώραις εβάσταξε ο πόλεμος».

[Περίληψη ενδιάμεσων: Ο Υψηλάντης έκανε ενέργειες που δεν άρεσαν στους προεστούς, γι' αυτό τον έδιωξαν, αλλά ο κόσμος ξεσηκώθηκε κατά των προεστών. Τότε ο Κολοκοτρώνης τους ηρέμησε και επανέφερε τον Υψηλάντη, λέγοντάς τους τα παρακάτω].

«Διατί δέλομεν τον χαϊμό μας μοναχί μας; Ημείς εσηκώσαμε τα άρματα διά τους Τούρκους και έτσι ακουστήκαμε εις την Ευρώπη ότι σηκωθήκαμεν οι Έλληνες διά τους τυράννους και στέκεται όλη η Ευρώπη να ιδή τι πράγμα είναι τούτο. Οι Τούρκοι όλοι είναι ακόμη απείραγοι εις τα κάστρα και εις ταις χώραις και ημείς εις τα θουνά και αν σκοτώσωμεν τους προεστούς, θα ειπούν οι βασιλείς ότι τούτοι δεν εσηκώθησαν διά την ελευθερίαν, αλλά διά να σκοτωθούν συνατοί² τους και είναι κακοί άνθρωποι, Καρβονάροι³, και τότε ημπορούν οι βασιλείς να βοηθήσουν τον Τούρκο και να λάβωμεν ζυγόν βαρύτερον από εκείνον οπού είχαμε. Γράφομε και έρχεται οπίσω ο Υψηλάντης και μην επήρε ο νους σας αέρα. Τότε τους ησύχασα».

Απομνημονεύματα Κολοκοτρώνη, καταγραφή Γ. Τερτσέτη, παρουσίαση-σχόλια Δ. Φωτιάδης, εκδ. Μέρμηγκας, χ.χ.

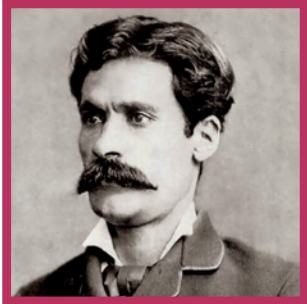
¹ το ορδί: τμήμα στρατού (κυρίως από ατάκτους).

² συνατοί τους: μεταξύ τους (συν + αυτοί τους, αυτός, ατός).

³ Καρβονάροι: ιταλ. λέξη (και καρμπονάροι). Μυστικές επαναστατικές οργανώσεις ή εταιρείες που ιδρύθηκαν τον 19ο αιώνα στην Ιταλία και εξαπλώθηκαν στην Ευρώπη.

Δραστηριότητες

1. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «Ημείς εσηκώσαμε τα άρματα [...] είναι τούτο».
2. Να παρουσιάσετε σε κείμενο (80-100 λέξεις) την προσωπικότητα του ήρωα, αντλώντας πληροφορίες από τα Απομνημονεύματά του και το διαδίκτυο.

Ο Βασίλης Μιχαηλίδης (1849-1917) γεννήθηκε στο Λευκόνοικο της Κύπρου. Έγραψε ποιήματα ερωτικά, σατιρικά, δρασηκευτικά, ιστορικά, πατριωτικά κ.ά. Η 9η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία (Κύπρου), Η Ανεράδα, Η Χιώτισσα και Το όρομαν του Ρωμιού είναι ποιήματα γραμμένα στο κυπριακό ιδίωμα, τα οποία τον καδιέρωσαν ως μεγάλο ποιητή.

Βασίλης Μιχαηλίδης

Τω απαγχονισθέντι Αρχιεπισκόπω Κύπρου Κυπριανώ

Το ποίημα αναφέρεται στον απαγχονισμό του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού, την 9η Ιουλίου του 1821, στη Λευκωσία, από τους Τούρκους.

Συ που σκοτώθης για το φως
σήκου να δεις τον ήλιο
ξύπνα, να δεις το αίμα σου
πώς έγινε βασιλείο.

Βασίλης Μιχαηλίδης, *Άπαντα*, επιμ. Γιάννης Κατσούρης,
2η έκδ. Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία 2002

Δραστηριότητες

1. Να σχολιάσετε τον συμβολισμό του ποιήματος.
2. Να γράψετε τον τίτλο του ποιήματος στο πολυτονικό.

Συμπληρωματικό υλικό

Δημοτικό: Της Λένως του Μπότσαρη

Η Λένω, κόρη του Νότη Μπότσαρη, το 1804 είχε αποκλειστεί μαζί με αρκετούς Σουλιώτες και Σουλιώτισσες στη Μονή Σέλτσου από τα στρατεύματα του Αλή Πασά¹. Όταν η αντίστασή τους κάμφθηκε, για να αποφύγουν τη σύλληψή τους, άλλοι/ες έπεσαν στον παρακείμενο γκρεμό και άλλοι/ες κατέφυγαν στα όμορα χωριά των Αγραφών. Η Λένω Μπότσαρη προτίμησε να πνιγεί στα νερά του Αχελώου.

Όλες οι καπετάνισσες από το Κακοσούλι
όλες την Άρτα πέρασαν, στα Γιάννινα τις πάνε,
σκλαβώθηκαν οι αρφανές, σκλαβώθηκαν οι μαύρες²,
κ' η Λένω δεν επέρασε, δεν την επήραν σκλάβα.
Μον πήρε δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ³ κι εγγλέζικα κουμπούρια,
έχει και στη μεσούλα της σπαδί μαλαματένιο.
Πέντε Τούρκοι την κυνηγούν, πέντε τζοχανταραίοι⁴.
«Τούρκοι, για μην παιδεύεστε, μην έρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στην ποδιά και βόλια στις μπαλάσκες⁵.
— Κόρη, για ρίξε τ' άρματα, γλίτωσε τη ζωή σου.
— Τι λέτε, μωρ' παλιότουρκοι και σεις παλιοξαγάρια⁶;
Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη,
και ζωντανή δεν πιάνουμαι εις των Τουρκών τα χέρια».

Ν. Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 7η έκδ. Βαγιονάκη, Αθήνα 1978

¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Επίθεση του Αλή εναντίον των Μποτσα-ραίων στην περιοχή του Ραδοβιζίου - Μονής του Σέλτσου (1804)», τόμος ΙΑ', Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975.

² **οι μαύρες**: οι δύστυχες.

³ **σισανές**: είδος τουφεκιού με εξάγωνη κάννη.

⁴ **(οι) τζοχανταραίοι**: σωματοφύλακες.

⁵ **μπαλάσκες**: δόχες για τα πυρομαχικά.

⁶ **παλιοξαγάρια**: παλιόσκυλα.

Συναγνώση:
δημοτικό τραγούδι

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. α) Να χαρακτηρίσετε τη Λένω Μπότσαρη, όπως παρουσιάζεται στο δημοτικό τραγούδι.
β) Ποια από τα χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού εντοπίζετε στο ποίημα; (βλ. για χαρακτηριστικά ενότητα «ξενιτιά», δημοτικά).
2. Αφού μελετήσετε το παραπάνω δημοτικό τραγούδι, να αναζητήσετε πληροφορίες για τον λόγο που η Μονή Σέλτσου, που εικονίζεται δίπλα, αποτέλεσε καταφύγιο των Σουλιωτών.

Μονή Σέλτσου. Μονόκλιτη καμαροσκέπαστη βασιλική αθωνίτικου τύπου. Έτος ίδρυσης 1697 (κοντά στο σημερινό χωριό Πηγές Άρτας)

Γεννήθηκε στη Συκαμιά της Λέσβου. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά διέκοψε τις σπουδές του, για να λάβει μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στη Μικρασιατική εκστρατεία. Μετά την καταστροφή της Σμύρνης επέστρεψε στη Λέσβο. Εκεί έζησε μέχρι το 1932, οπότε εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Συνεργάστηκε με εφημερίδες και περιοδικά δημοσιεύοντας πεζογραφήματα, άρθρα και ποιήματα. Υπήρξε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και τιμήθηκε με πολλά βραβεία. Έργα του: Η Ζωή εν Τάφω, Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια, Παναγιά η Γοργόνα, Το πράσινο βιβλίο, Το γαλάζιο βιβλίο, Το κόκκινο βιβλίο, Το δυσινί βιβλίο κ.ά.

Στράτης Μυριβήλης

Φεγγάρι στο χαράκωμα

Η Ζωή εν Τάφω του Στράτη Μυριβήλη είναι ένα από τα αντιπολεμικά βιβλία που γράφτηκαν με βάση τις εμπειρίες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918). Ο συγγραφέας έζησε τον πόλεμο των χαρακωμάτων στο Μακεδονικό Μέτωπο, στην περιοχή του Μοναστηρίου της τότε Σερβίας, ως εδελοντής. Στο βιβλίο παραθέτει τις δικές του εμπειρίες με τη μορφή επιστολών, τις οποίες υποτίθεται ότι έγραψε ο λοχίας Αντώνης Κωστούλας, για να τις στείλει σε κάποια γυναίκα, αλλά ποτέ δεν κατάφερε να τις ταχυδρομήσει.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο αφηγητής αναφέρεται σε ένα παλιό τραύμα (από τους Βαλκανικούς πολέμους 1912-13 και την απελευθέρωση της Μακεδονίας), το οποίο εξακολουθεί να τον ταλαιπωρεί. Είναι μόνος του μέσα στο χαράκωμα και βλέποντας το αυγουστιάτικο φεγγάρι φαντάζεται έναν κόσμο στον οποίο επικρατεί ειρήνη και δεν έχει καμιά σχέση με τη φρίκη του πολέμου που ζει.

Απόψε κάνει ένα φεγγάρι, χαρά Θεού. Είμαι ολομόναχος μέσα στ' αμπρί μου. Εγώ κι ο άσκημος ίσκιος μου, που τον κουνάει αδιάκοπα πα¹ στα τοιχώματα η φλόγα του λυχναριού. Όλοι οι άντρες φύγανε στην υπηρεσία κι από το χαράκωμα δεν μπαίνει μέσα δω κανένας θόρυβος. Το πόδι με πονούσε το πρωί υπερβολικά μα τ' απομεσήμερο γλύκανε κομμάτι² ο πόνος.

Μπόρεσα μάλιστα και καθάρισα λίγο τα πράματά μου. Τράβηξα το γελιό³ που τον έχω για προσκεφάλι κ' είδα πως από την υγρασία όλα τα πετσιά του πιάσανε μούσκλια. Κάτι σαν λεπτή σαπισμένη τρίχωση, μια πρασινωπή στάχτη που παραμερίζεται με το δάχτυλο κι αφήνει μια βρεγμένη γραμμή. Όλο τ' απόγεμα λάδωνα με φυτικό λίπος κ' έτριβα. Το ντουφέκι μου μέσα στην κάνη έπιασε να σκουριάζει. Την ξιφολόγη με το ζόρι την έβγαλα από το φηκάρι⁴.

¹ πα: πάνω.

² κομμάτι (στον προφορικό λόγο): λίγο.

³ γελιός/γυλιός: στρατιωτικός ανθεκτικός σάκος για προσωπικά είδη.

⁴ φηκάρι ή δηκάρι: δίκη ξίφους.

Τραβήχτηκα ως την είσοδο τ' αμπριού⁵ κ' είδα το φεγγάρι τ' αυγουσιάτικο να τρέχει μέσα στο χαράκωμα σαν σε φωτοκανάλι. Συλλογιέμαι το θρύλο της νησιώτισσας κοπέλας που κεντούσε προικιά στ' αυγουσιάτικο φεγγάρι, περιμένοντας πάν' από το δώμα τον καλό της, να δει το πανί του στο πέλαγο. Σβήνω το φως από το κουτί της κονσέρβας πόχουμε για λυχνάρι κι αρκουδώντας⁶ βγαίνω στο χαράκωμα. Κουρνιαζώ σε μιαν αδειανή σκοπιά, να χαρώ τη φεγγαροβραδιά.

Πόση ειρήνη!

Όλα τα πάντα στέκουν βουτηγμένα στη φεγγαράδα. Οι γραμμές, οι όγκοι σβήνουν μαλακά, μουσκεμένοι στη φωτοπλημμύρα που ξεχύνεται από την ασημένια κρουνέλα⁷ τ' ουρανού. Πέφτει χωρίς κανέναν ήχο και λούζει τη γης μέσα σε μια μισοδιάφανη σκόνη από γαλαζωπό φως. Κανέννας δόρυβος, μηδέ πολυβόλο. Κανένα ντουφεκίδι, καμιά ρουκέτα.

Όλα κείτονται απόψε εκστατικά κι αναπαμένα κάτω από τον ουρανό, γεμάτα καλοσύνη. Ανεσαίνουν ήσυχα το ιλαρό φως που λιώνει μέσα στον ακίνητον αγέρα. Από το προπέτασμα οι ράχες των πολύ κοντινών λόφων διακρίνονται χαμηλά, μ' όλες τους τις λεπτομέρειες. Είναι κάτι κιτρινωπές πλάτες γιομάτες αγκάδια και χαλίκια, που τις δέρνει ολημερίς ο φλογισμένος ήλιος. Θαρείς πως αυτές οι αγκαδιές κι αυτές οι κοφτερές χαλικόπετρες είναι οι αποστεγνωμένοι σκελετοί, τα γλειμμένα κόκαλα κάποιων λουλουδιών και κάποιων όντων που εξάτισε τα κορμάκια τους η φωτιά του ήλιου κι αυτά εδώ είναι πια τα ξερά απομεινάρια από τα λείψανά τους.

Σε κάθε δρασκειλιά τόπο είναι ανοιγμένοι κάτι λάκκοι σαν γούβες που τις έσκαφαν με τη μούρη και με τα νύχια τους άγνωστα χτήνη, για να γεννοβολήσουν μέσα.

Σε μερικά μέρη είναι τόσο πυκνές, που το έδαφος μοιάζει με χωράφι ξεριζωμένες πατάτες. Τις ανοίγουν οι οβίδες που πέφτουν εδώ γύρω μήνες και μήνες τώρα. Χάσκουνε μπρος στο μυστήριο τ' ουρανού, γεμίζουν κι αυτές από την κάνουλα του φεγγαριού, μεγάλες χωματένιες κούπες που ξεχειλίζουν από άυλο μέλι. Κείνες που δεν πέφτει μέσα τους ολοΐσα το φεγγαρόφωτο, είναι γεμάτες από κοφτές φέτες μαύρον ίσκιο. Με την ίδια καλοσύνη το φεγγάρι βρέχει την ειρήνη του και πάνω στους φράχτες με τα συρματοπλέγματα που τραβάν και χάνονται, ατέλειωτο διασίδι⁸ ατσαλένιο, μακριά, μέσα στο μαργαριταρί σκοτάδι. Τα λούζει κι αυτά σαν νάτανε κληματαριές κι αγράμπες. Κρέμασε μακρόδυμα τις φωτοσταλίδες του στα σιδερένια τους αγκύλια που παραμονεύουν σαν νύχια και σαν δόντια. Μακριά, η ολοσκότεινη λαγκαδιά με το μεγάλο Δραγόρα⁹ που δε φαίνεται. Μα σαν αφουγκραστείς πολύ, σαν ακουμπήσεις το μάγουλο στο προπέτασμα, τον ακούς να φωνάζει ροβολώντας θριαμβευτικά.

Αλαλάζει με τις νερένιες του μούρες για την ασυγκράτητη λευτεριά του. Χουγιάζει¹⁰ προκλητικά και διαλαλεί μ' ένα μακρόσυρτο σοβαρό τραγούδι τη χαρά της κίνησης. Πάντα μ' έπιανε μελαγχολία να βλέπω σε στέρνες το νερό φυλακισμένο. Ο Θεός τόκαμε στοιχείο λεύτερο για να μη σταματά να τρέχει. Πέρα στο βάθος σηκώνεται η σκοτεινή πυραμίδα του Περιστεριού¹¹, αινιγματική και βουβή. Όλα ένα γύρω αυτιάζονται σιωπηλά, ν' ακούσουν τη μακρινή βουή του ευτυχισμένου ποταμιού.

⁵ **αμπρί:** όρυγμα, υπόγειο καταφύγιο για προστασία των στρατιωτών.

⁶ **αρκουδώντας:** μπουσουλώντας, προχωρώντας στα τέσσερα όπως τα μωρά.

⁷ **κρουνέλα:** κρουνός, κάνουλα, μεγάλη ροή ήλιου, χείμαρρου κλπ.

⁸ **διασίδι:** νήμα που χρησιμοποιείται στον αργαλειό για στημόνι ή υφάδι, γενικά για το ύφασμα (ρ. διάζωμα: βάζω το νήμα στον αργαλειό), Πύλη για την ελληνική γλώσσα.

⁹ **Δραγόρα:** ποτάμι της περιοχής.

¹⁰ **χουγιάζω:** φωνάζω δυνατά από απόσταση, κάνω φασαρία.

¹¹ **Περιστερί:** οχυρό που κατείχαν οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι.

Αυτό γιουργιάρει¹² λεύτερα μες στους κάμπους, κρεμάζει¹³ άσπρες, σερπετές¹⁴ γλώσσες από τους γκρεμούς κι αφήνει μπόι, γελώντας από τα ψηλώματα. Δρασκελά πέτρες που μουσκεύουν αιώνες, φουσκώνει σα σφουγγάρια τα πράσινα μούσκλια τους τα βελουδωτά. Αφρίζει γύρω στους γκρεμισμένους δεντρίσιους κορμούς, πηδάει πάνωδέ τους σα δυνατό ξεκαπίστρωτο πουλάρι, που χαίρεται την αγριάδα του και χλιμιντράει με φουσκωμένα ρουδούνια προς τον ουρανό την απόλυτη λευτεριά του. Και πάλι αυτό το δερμό κάδεται και κρεμάει μπριλαντένια σκουλαρικάκια σ' όλα τα πολυτρίχια. Συλλογιέμαι: 'Υστερ' από κάμποσον καιρό, σαν κουραστούνε να σκοτώνονται οι ανδρώποι, θα πάψει ο πόλεμος, θ' αδειάσουν τα χαρακώματα. Μέσα στ' αμπριά θάρδουν να γεννοβολήσουν οι αρκούδες και πάνω στα ξεχασμένα συρματοπλέγματα θα σκαλώσουνε ξέγνιαστα οι αγριόβατοι τις ανδισμένες τους γιρλάντες.

Σε λίγον καιρό, εδώ που κάδουμει τώρα θα στέκεται ένα αγρίμι μέσα στ' αυγουσιτιάτικο φεγγαρόβραδο. Θα στέκεται αγαδό μέσα στην άγια νύχτα, με τα δόντια λαμπερά, με τ' αυτιά τεντωμένα προς το μακρινό τραγούδι του ποταμιού. Θάχει κρεμασμένη τη γλώσσα και θ' ανασαίνει ευχαριστημένο τη φεγγαρόσκονη. Και τα βουνά τούτα, σαν θα περάσουμε εμείς κι ο πόλεμος που φέραμε ως μέσα στα έγκατά τους, θα κάδονται πάλι στέρα ξαπλωμένα πάνω στη ράχη της μεγάλης Γης, βολεμένα ξεκουραστικά, αδιάφορα μέσα στην αιωνιότητα. Συλλογιέμαι πως η Φύση ετούτη η πολυόμματη και πολυστόματη, που στέκεται ακατάδεχτη μέσα στη δόξα της και κοιτάζει με σκληρήν απάθεια όλο το ανθρωπίνο δράμα, τόχει το ίδιο αν εδώ σ' αυτή τη σκοπιά στέκετ' ένα αγρίμι κι ανασαίνει με κρεμασμένη γλώσσα την καλοκαιριάτικη νύχτα, ή ένας άνθρωπος που διανοείται γι' αυτή και για όλους τους συνανθρώπους του, που η καρδιά του ξεχειλίζει από αγάπη και πόνο.

Σε λίγα χρόνια, όλα τούτα τα βουνά θάναι χιονισμένα από τα ζαχαρωμένα κόκαλα των ανθρώπων, που ήρθαν από τις άκριες του κόσμου να πεθάνουν «για τη λευτεριά των λαών». (Είναι συνταραχτικός ο λόγος ετούτος για μας που έχουμε εκατομμύρια σκλαβωμένα αδέρφια στα χέρια σκληρών κατακτητών κι ας μη λέει τίποτα στο στόμα της διπλωματίας και των δημοσιογράφων της κάθε παράταξης.)

Μέσα στα ηρωικά καύκαλα¹⁵ που ακόμα και τότες θα χάσκουν από απορία, θάχουνε φωλιάσει λογής ζουζούνια, μολυντήρια και σαρανταποδαρούσες. Όλος αυτός ο θρωμόκοσμος θα βολευτεί περίφημα εκεί μέσα που πριν μυρμιδίζαν οι ιδέες και τα ιδανικά. Το φεγγάρι, εννοείται, θα μπαινοβγαίνει με ουράνια αφέλεια στις αδειανές τρύπες των ματιών, ο σάλιαγκος θα παίρνει το φρέσκο του στα καυκαλομπάλκονα του ένδοξου κρανίου. Όλα τα βουνά θα στέκονται πάλι έτσι ένα γύρω σαν κι απόψε ατάραχα. Και θα περιμένουν τους νέους αιώνες υπομονετικά, δίχως ενδιαφέρο, λούζοντας την καμπούρα τους μέσα στ' αυγουσιτιάτικο φεγγάρι.

Ωσαννά!

Στράτη Μυριθήλη, *Η Ζωή εν Τάφω*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας, Αθήνα 1990

¹² **γιουργιάρει**: μάλλον γουργουράει, δηλαδή κυλάει γουργουριστά, με ήπιο ήχο.

¹³ **κρεμάζει**: κρεμάει.

¹⁴ **σερπετές**: από το ερπετές, όπως οι γλώσσες των ερπετών λεπτές και μακριές.

¹⁵ **καύκαλο**: αποστεωμένο κρανίο, όστρακο χελώνας, αστακού κλπ.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. α) Να συζητήσετε τα θέματα του κειμένου, τη γλώσσα και την πρωτοπρόσωπη αφήγηση.
β) Να εντοπίσετε στο κείμενο τις εικόνες και τα σχήματα λόγου και να συζητήσετε τον ρόλο τους.
2. Ποιος ο ρόλος της φύσης στο κείμενο; Να απαντήσετε σε μία παράγραφο, αφού λάβετε υπόψη σας τον τίτλο του βιβλίου και τον τίτλο του ανθολογημένου κειμένου (100 λέξεις).
3. Να αναζητήσετε στοιχεία (βιβλιοθήκες, διαδίκτυο) για τον λογοτέχνη και την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918), καθώς θα σας βοηθήσουν να κατανοήσετε καλύτερα το κείμενο.
4. Το μήνυμα του έργου *Η Ζωή εν Τάφω* είναι αντιπολεμικό. Ποια στοιχεία του κειμένου επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη;

Σωτήρης Χρηστίδης, *Η μεγάλη μάχη των Γιαννιτσών την 20 Οκτωβρίου*,
Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο

Ο Γιώργος Ιωάννου (1927-1985) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Η οικογένειά του ήταν πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη. Σπούδασε φιλολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο (1947-1950). Εμφανίστηκε ως λογοτέχνης το 1954 με την ποιητική συλλογή Ηλιοτρόπια. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία, το θέατρο, το δοκίμιο, το χρονογράφημα, τη λαογραφία, την ποίηση και έκανε μεταφράσεις αρχαιοελληνικών κειμένων. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Διηγήματος (1979) για το έργο του Το δικό μας αίμα. Έργα του: Πεζογραφία: Για ένα φιλότιμο, Η σαρκοφάγος, Η πρωτεύουσα των προσφύγων κ.ά. Μελέτες: Τα δημοτικά μας τραγούδια, Παραμύθια του λαού μας κ.ά. Θέατρο για παιδιά: Το αυγό της κότας κ.ά.

Τα Δημοτικά μας Τραγούδια

59. Μικρά Ασία, 1922

Το ιστορικό δημοτικό τραγούδι, από τη συλλογή του Γιώργου Ιωάννου Τα Δημοτικά μας Τραγούδια, εκφράζει τον πόνο του ελληνικού λαού για τον χαμό τόσων παλικαριών στη Μ. Ασία. Η εκστρατεία έγινε ως προέκταση του Α΄ Π. Πολέμου και με συμφωνία των Μεγάλων τότε Δυνάμεων, των οποίων η στάση τους άλλαξε όταν ο Ελ. Βενιζέλος έχασε τις εκλογές το 1920 και επανήρθε η βασιλεία. Έτσι οι πρώτες επιτυχίες έγιναν καταστροφή και ακολούθησαν το κάψιμο της Σμύρνης το 1922, η Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 και η ανταλλαγή πληθυσμών.

Εσείς βουνά της Άγκυρας και της Μικράς Ασίας,
ποτέ να μην ανδίσετε, ποτέ μη λουλουδίστε,
με το κακό που πάθαμε στις δεκατρείς τ' Αυγούστου·
γιόμισαν τα βουνά κορμιά κι οι κάμποι παλικάρια.
Κι άλλα παιδιά 'ν' αιχμάλωτα κι άλλα 'ναι λαβωμένα.
Κι ένα παιδί απ' τον τόπο μας άλλων παιδιώνε λέει:

— Βλέπω και ετοιμάζεστε στον τόπο μας να πάτε·
ντουφέκι να μη ρίξετε, τραγούδι μην ειπείτε·
κι αν σας ρωτήσει η μάνα μου κι ο δόλιος μου πατέρας,
πέστε τους πως παντρεύτηκα εδώ μες στην Τουρκία,
την πλάκα πήρα πεθερά, τη μαύρη γη γυναίκα.
δυο κυπαρίσσια αγκαλιά στο μνήμα μου απάνου.

(Λαογραφία ΙΖ, σ.74, Δ. Τσίρμπας, Αρκαδία)

Γιώργος Ιωάννου, επιλογή-εισαγωγή-σχόλια,
Τα Δημοτικά μας Τραγούδια, από εκδ. Ερμή (1965), Το ΒΗΜΑ, χ.χρ.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Ποια θέματα θίγονται στο δημοτικό τραγούδι;
2. Ποια χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών εντοπίζετε στο ποίημα;
3. Να σχολιάσετε τους τέσσερις τελευταίους στίχους του δημοτικού ποιήματος («κι αν σας ρωτήσει [...] στο μνήμα μου απάνου.»).
4. Μετά τη μελέτη του δημοτικού, να αναφέρετε και άλλα ιστορικά δημοτικά τραγούδια και να συζητήσετε το θέμα της επίδρασης των ιστορικών γεγονότων στον λαό που τα μεταπλάθει σε ποίηση.

Ο Δημήτρης Βλαχοπάνος γεννήθηκε το 1953 στο Κομμένο Άρτας. Έγραψε ποίηση και μυθιστορήματα, όπως: Βουρκωμένο ποτάμι, Γάμος στις φλόγες, Ισαάκ Μιζάν. Αριθμός βραχίονα 182641, Από ήλιο και στάχτη, στα οποία διεκτραγωδούνται οι θηριωδίες που διέπραξαν οι Ναζί στην ιδιαίτερη πατρίδα του, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου.

Δημήτρης Βλαχοπάνος

Η τελική αναχώρηση. Μηδενός εξαιρουμένου

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί μέρος του δεύτερου κεφαλαίου του βιβλίου Ισαάκ Μιζάν. Αριθμός βραχίονα 182641, στο οποίο αποτυπώνεται η απερίγραπτη βία και φρίκη που έζησε ο ήρωας κατά τη μεταφορά του, μαζί με άλλους Εβραίους, από την Άρτα στα στρατόπεδα Άουσβιτς - Μπιρκενάου και Μπέργκεν - Μπέλζεν. Στα κρεματόρια των ναζιστικών αυτών στρατοπέδων θανατώθηκαν περίπου εβδομήντα χιλιάδες Έλληνες Εβραίοι. Στο απόσπασμα ο ήρωας περιγράφει με λεπτομέρειες τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συνελήφθησαν, τη συμπόνια των Αρτινών συμπολιτών τους και τη βάναιυση συμπεριφορά των Γερμανών στρατιωτών.

Παρασκευή 24 το βράδυ ακούσαμε να χτυπούν την πόρτα μας δυνατά. Καθόμασταν γύρω απ' το μαγκάλι και διαβάσαμε αποσπάσματα από την Παλαιά Διαθήκη, γιατί την επομένη ξη-

μέρωνε Σάββατο. Το Εβραϊκό Σάββατο. Τρομάξαμε και λουφάξαμε. Νομίσαμε πως ήρθαν να συλλάβουν τον Σταμούλη κι έσπευσε ο πατέρας αμέσως να τον κρύψει στο πατάρι του δεύτερου ορόφου.

— Μας κάρφωσαν, άκουσα έναν ψίδυρο να βγαίνει απ' τα χείλη του.

Μα εκείνοι δε γύρευαν τον Σταμούλη. Εμάς ήρθαν να πιάσουν. Δυο Γερμανοί στρατιώτες μαζί μ' έναν Έλληνα χωροφύλακα. Που στήθηκαν σαν κολόνες στην είσοδο του σπιτιού μας μυρίζοντας φρίκη και θάνατο. Εκείνη την ώρα ακριβώς οι Γερμανοί έδωσαν το σύνθημα των συλλήψεων με δύο φωτοβολίδες που πέταξαν πάνω απ' τις Εβραϊκές συνοικίες. Αλλά εμείς δε μέναμε μαζί με τους άλλους, μέναμε στο Μονοπλιό¹ μαζί με τους χριστιανούς, και δεν ειδοποιηθήκαμε από κανέναν ούτε καν πήραμε χαμπάρι πως άρχιζε και στην Άρτα η εφαρμογή της Τελικής Λύσης².

— Πάρτε μαζί σας καμιά κουβέρτα, πάρτε ψωμί και τίποτε ρούχα και πηγαίετε στον κινηματογράφο του Τσολιά, μην αργείτε, σε είκοσι λεπτά να είστε εκεί, διέταξε ο χωροφύλακας τον πατέρα κάτω απ' το άγριο βλέμμα των δύο Γερμανών.

— Ποιοι; ρώτησε μ' αγωνία ο πατέρας, που μπήκε στο νόημα αμέσως, γιατί το σκηνικό αυτό πολλές φορές πέρασε απ' το μυαλό του όταν το μήνα Σεπτέμβρη πήραν τα ηνία της πόλης στα χέρια τους οι Γερμανοί και μας φόρεσαν τ' άστρο στο μπράτσο. Και δεν άφηναν μέρα που να μην τη γεμίζουν με φόβο και τρόμο, άλλο αν μέσα στη γενική αυτή ατμόσφαιρα της βίας θέλαμε να πιστεύουμε πως δε θα τη φτάσουν εντέλει σ' αυτό που αρκετοί το φοβόταν: στην εφαρμογή της Τελικής Λύσης και για τους Εβραίους της Άρτας.

¹ **Μονοπλιό:** πλατεία Μονοπωλίου, μια απ' τις κεντρικές πλατείες της Άρτας.

² **Τελική Λύση:** κωδική ονομασία για τη συστηματική, σκόπιμη φυσική εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης.

— Όλοι, μηδενός εξαιρουμένου, απάντησε αμέσως ο χωροφύλακας και περίμενε ανέκφραστος κι όρδιος.

Βγήκαμε απ' το σπίτι μας με σφιγμένη καρδιά, όμως δε δώσαμε ακόμη την πρέπουσα σημασία για το τι άρχιζε εκείνη τη νύχτα, μολονότι στο δρόμο συναντήσαμε κι άλλους, που προχωρούσαν ο ένας πίσω απ' τον άλλον με σκυφτό το κεφάλι και την πλάτη γυρτή, σαν να κουβαλούσε πάνω της φορτία προαιώνιων ενοχών. Η ελπίδα που φωλιάζει μέσα σου γίνεται τις δύσκολες ώρες η παρωπίδα που δε σ' αφήνει να δεις τι γίνεται δίπλα σου και τι σε περιμένει μπροστά σου. Βγήκαμε κρατώντας στα χέρια κουβέρτες και ντορβάδες γεμάτους ψωμί κι αφήσαμε το σπίτι μας άφωνο και θλιμμένο, με τον Σταμούλη σκαρφαλωμένο και σίγουρο στο πατάρι. Και κουβαληθήκαμε στην πλατεία Κιλκίς διασχίζοντας σιωπηλοί την οδό Σκουφά. Εκεί μας έκλεισαν στον κινηματογράφο «Ορφεύς», γυναίκες, άντρες, γέροντες και μωρά.

Κι εκεί μάθαμε πως την προηγούμενη μέρα είχε φτάσει στην Άρτα η αποστολή της Γκεστάπο με τη ρητή κι επείγουσα εντολή να προμηθευτεί απ' το Δημαρχείο της πόλης την ονομαστική κατάσταση των Αρτινών Εβραίων με τις διευθύνσεις τους. Ο δήμαρχος Νίκος Ράγγας φαίνεται πως δεν καθυστέρησε ιδιαίτερα να ικανοποιήσει το αίτημα της Γκεστάπο. Και τήρησε προφανώς μυστική την πράξη του αυτή. Και κανείς απ' τους άλλους σημαίνοντες δεν πήρε, φαίνεται, μυρουδιά για το τι επρόκειτο να ακολουθήσει. Κι ούτε απ' τους δικούς μας κανείς. Κι η επιχείρηση οργανώθηκε αστραπιαία. Γερμανοί στρατιώτες με επικεφαλής τον ίδιο το διοικητή των δυνάμεών τους και υπό την επίβλεψη του κλιμακίου της Γκεστάπο περικύκλωσαν τις συνοικίες των Εβραίων με τα όπλα τους προτεταμένα.

Και μας βρήκαν ήσυχους κι έτοιμους μες στα σπίτια μας! Και μας συνέλαβαν όλους! Μηδενός εξαιρουμένου. 352 είχαμε απομείνει στην πόλη. 352 βγήκαμε απ' τα σπίτια μας σιωπηλοί. Και μετέωροι οι μεγάλοι. Κι οι μικρότεροι κλαίγοντας με ζωγραφισμένο στα μάτια τον τρόπο. Και βαδίσσαμε στο πρώτο στρατί του Γολγοθά μας που άρχιζε εκείνη τη νύχτα. Που την περάσαμε άγρυπνοι στο σινέ Ορφεύς του συμπατριώτη μας Βασίλη Τσολιά, κουβεντιάζοντας σιγανά και προσπαθώντας να μαντέψουμε τι θα γίνει την επόμενη μέρα.

Την επόμενη μέρα ήρθαν χριστιανοί συμπολίτες μας και μας έφεραν διάφορα χρήσιμα πράγματα παρηγορώντας μας και δίνοντάς μας κουράγιο. Τους άφηναν κάπως οι στρατιώτες να πλησιάζουν στην είσοδο και ν' αφήνουν τα πράγματα εκεί ή να λένε καμιά κουβέντα στο πόδι με κάποιον δικό μας. Ήρθε και ο Σπύρος ο συμμαθητής μας, δυο με τρία χρόνια μικρότερος, και τους φάνηκε εκείνων πως δέλησε να μπει μέσα στην αίθουσα και να δημιουργήσει καμιάν αναστάτωση. Κι ένας σκληρός τον πέταξε κλοτσώντας τον έξω, δεν ήταν κλοτσιές εκείνες που του έριχνε με τις βαριές αρβύλες επάνω του, κοτρόνες ήταν που πέφτανε με ορμή από κανόνι κι έκαναν κόκκινο τον πισινό του. Raus, raus, komm schnell, Schwein, έξω, έξω, έλα γρήγορα, γουρούνι, ούρλιαξε ο Γερμανός κι έφυγε σφεντόνα ο Σπύρος, λίγο ακόμα και θα τον ξάπλωνε ο Γερμανός κάτω. Και κατάλαβαν τότε αρκετοί απ' τους μεγάλους πως δεν αστειεύονται οι Γερμανοί.

Δημήτρης Χρ. Βλαχοπάνος, *Ισαάκ Μιζάν. Αριθμός βραχίονα 182641*, εκδ. «Άπειρος Χώρα», Αθήνα 2016

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποια συναισθήματα σας προκάλεσε η ανάγνωση του αποσπάσματος και γιατί;
2. Με ποιους τρόπους οι συμπολίτες των Εβραίων εκδήλωσαν την αλληλεγγύη τους;
3. Στο κείμενο του Δ. Βλαχοπάνου να δώσετε άλλη πλοκή και άλλο τέλος (100-150 λέξεις).

Ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης γεννήθηκε το 1940 στην Άгна της Αμμοχώστου. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές: Πρώτη πηγή, Η άγνοια του νερού, Αχαιών ακτή, Αμμόχωστος Βασιλεύουσα, Μεδιστορία, Η Νύχτα των Κήπων κ.ά. Έγραψε, επίσης, δοκίμια και μελέτες: Ολισθηρός ιστός, Εν δορί κεκλιμένος κ.ά. Είναι αντεπιστέλλον (αναγνωρίστηκε τιμητικά) μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και τακτικό μέλος της Κυπριακής Ακαδημίας Επιστημών, Γραμμάτων και Τεχνών. Έχει τιμηθεί για το έργο του με πολλά βραβεία.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Νυμφίου αγνοουμένου

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Ηλίου και σελήνης άλως. Σε σημείωσή του ο ποιητής αναφέρει ότι στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Η Βασιλική Χριστοδούλου είχε έναν γιο, που σκοτώθηκε στην Κερύνεια, κατά την τουρκική εισβολή του 1974. Δε βρέθηκαν όμως τα οστά του και θεωρήθηκε αγνοούμενος. Η μητέρα του τον περιμένει ξάγρυπνη να της χτυπήσει την πόρτα κάποια νύχτα. Για να μένει ξάγρυπνη, έπλεκε με το βελονάκι διακοσμητικές λουρίδες. Όταν εκείνη πέθανε, η θυγατέρα της βρήκε τις πλεγμένες λουρίδες, και με αυτές έφτιαξε το κάλυμμα της Αγίας Τράπεζας στην εκκλησία Τίμιος Σταυρός στην Κύπρο.

Καθημερινά φορούσε τα καλά
κυριακάτικα της πάδια,
χρόνους σαράντα τον ακαρτερούσε.

Κάτω απ' τη λάμπα, π' αναδάκρυζε το φως της,
έπλεκε ατέλειωτη μια λούρα¹ –μην τελειώσει
το νήμα της ζωής του– ξαγρυπνούσε
μην έρθει αυτός μεσάνυχτα και κάτι
και της χτυπήσει αργά την πόρτα.

Κάτι σαν όνειρο πήρε τ' αυτή της,
κάποια στιγμή το χέρι απ' το σμιλί² της
γλιστράει και τραντάχτηκε η ψυχή της.

«Χρίστο, γρουσέ³ μου γιε, μεν έσεις⁴ έννοιαν,
τ' αμμάθκια μου 'εν θα ξανακαμύσουν⁵
'Που τωροπίς⁶ μου 'κάστηκεν⁷ αγροίκουν.
το χρώμαν της φωνής σου –
να 'τουν ψέμαν,
να πλέκετουν, να γίνεταιν αλήθκια!
Φιλώ σταυρόν: θα κάμνω παννυχίδαν⁸
για σέναν το πλεχτόν μου. Δε την νύχταν
που ξαγρυπνά μιτά μου⁹ τζι λαλεί μου
“Άντεξε, Πηνελόπη μου, τζι αντέχεις”.»

¹ λούρα: λουρίδα.

² σμιλί (το): μικρή μεταλλική βελόνα, που χρησιμοποιείται σε πολύ λεπτά κεντήματα.

³ γρουσέ: χρυσέ.

⁴ μεν έσεις: μην έχεις.

⁵ εν θα ξανακαμύσουν: δεν θα ξανακλείσουν.

⁶ που τωροπίς: πριν από λίγο.

⁷ μου 'κάστηκεν: (αρχ. ελληνικό ρήμα εικάζω), μου φάνηκε.

⁸ παννυχίδαν: (αρχ. ελλην. λέξη) ολονύκτια αγρυπνία.

⁹ μιτά μου: μαζί μου.

Τέτοια στο γιο η γραία μονολογούσε.
Και κείνος, που την άκουγε απ' το χώμα,
κάθε φορά σκιρτούσε. Δε λαλούσε,
γιατί δεν έπρεπε η μάνα του να ξέρει
σε ποια πλαγιά η άτροφη ψυχή του
τα κόκαλά του, αλίμονο, σκεπάζει.

Η μάνα του συνέχιζε να πλέκει
και μετά θάνατον, συνέχιζε να πλέκει.

Στην έξοδο χορός γερόντων ψέλνει:
«Πιο τυχερή, σ' αυτή την ιστορία,
η Άγια Τράπεζα της εκκλησίας
Τιμίου Σταυρού στην πόλη μας εστάθη –
ότι με το πλεχτό της εστολίστη».

2015

Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Ποιήματα*, εκδ. Ίκαρος,
Αθήνα 2019

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Το ποίημα έχει στοιχεία της κυπριακής διαλέκτου, που είναι μορφή της ελληνικής γλώσσας. Ποιες άλλες διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας γνωρίζετε; Να συζητήσετε τον ρόλο των διαλέκτων στην ελληνική γλώσσα.
2. α) Να περιγράψετε την πονεμένη μάνα.
β) Στο ποίημα ο Κ. Χαραλαμπίδης εστιάζει στους αγνοούμενους της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974. Να αναζητήσετε σχετικές πληροφορίες στο διαδίκτυο για τους αντίστοιχους αγνοούμενους και να γράψετε ένα πεζό κείμενο (100-120 λέξεις).
3. Ένας μαθητής και μία μαθήτρια να διαβάσετε το ποίημα με τη φωνή της μάνας και του ποιητή-αφηγητή ως ανακεφαλαίωση.

Ερωτήσεις, δραστηριότητα και ΨΜΑ
για τη συστάδα κειμένων:
2. Εθνική Ζωή

1. Ποια εθνικά θέματα αναφέρονται στα κείμενα της συστάδας; Να τα εντοπίσετε και να τα καταγράψετε.
2. Να εντοπίσετε στοιχεία ομοιότητας ως προς το περιεχόμενο ανάμεσα στα ποιήματα: «59. Μικρά Ασία, 1922» και «Νυμφίου αγνοουμένου».
3. Πώς συνομιλούν τα κείμενα του Γ. Βλαχογιάννη, τα *Απομνημονεύματα* του Κολοκοτρώνη και το δημοτικό *Της Λένως του Μπότσαρη*; (100-120 λέξεις)
4. Ποιο από τα κείμενα της συστάδας «Εθνική Ζωή» σας προκάλεσε περισσότερο ενδιαφέρον και γιατί; (100-120 λέξεις)

Συνανάγνωση
ποιήματος

Θεόφιλος Κεφαλάς - Χατήμηχαήλ, (1870-1934)
Αθανάσιος Διάκος

3. Θρησκευτική ζωή, Πολιτισμός και Τέχνες

Η Ζντράβκα Μιχάιλοβα γεννήθηκε στη Σόφια το 1961. Σπούδασε Δημοσιογραφία και ΜΜΕ στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας και εργάστηκε ως δημοσιογράφος στη Βουλγαρική Ραδιοφωνία, παρουσιάζοντας πολιτιστικά μνημεία της Ελλάδας και τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία. Υπηρέτησε στην Πρεσβεία της Βουλγαρίας στην Αθήνα. Είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Νεοελληνικής Εταιρείας, έχει μεταφράσει 35 Έλληνες δημιουργούς και βραβεύτηκε για τις μεταφράσεις έργων του Γ. Ρίτσου και του Α. Εμπειρικού στα βουλγαρικά. Συνεργάζεται με λογοτεχνικά περιοδικά στη Βουλγαρία και στην Ελλάδα.

Ζντράβκα Μιχάιλοβα

Αμοργός: ο Θεός είναι απέραντο γαλάζιο

Στο κείμενο από το συλλογικό έργο με τίτλο *Τόποι της Λογοτεχνίας που ακολουθεί*, η συγγραφέας παρουσιάζει στοιχεία που σχετίζονται με τη διαχρονική Ιστορία της Αμοργού.

Η ΑΜΟΡΓΟΣ είναι το ανατολικότερο νησί των Κυκλάδων, απ' όπου το βλέμμα, σε νοητή γραμμή, βλέπει προς την Αστυπάλαια, το δυτικότερο των Δωδεκανήσων. Στην αρχαιότητα η άνδισή του οφειλόταν στη στρατηγική του θέση και στο εύχρηστο λιμάνι των Καταπόλων, το οποίο κατέστησε την Αμοργό βολικό «σκαλί» στο σταυροδρόμι μεταξύ του Αιγαίου και της μικρασιατικής ακτής, της Ικαρίας και της Κρήτης.

Ίχνη αρχαίου κυκλαδικού πολιτισμού ανακαλύφθηκαν εδώ το 1850 από τον Γερμανό αρχαιολόγο Λούντβιχ Ρος, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα μαζί με την Αυλή του πρώτου Έλληνα βασιλέα, του Όθωνα, γιου του μετέπειτα βασιλέως της Βαυαρίας και φιλέλληνα Λουδοβίκου Α'. Τα κύρια ευρήματά του ήταν κυκλαδικά ειδώλια, μικρά μαρμάρινα αγαλματίδια. Η Αμοργός ήταν γνωστή στους Ευρωπαίους περιηγητές του 17ου και 18ου αιώνα ακριβώς χάρη στα αγαλματίδια αυτά. Σήμερα μερικά εκτίθενται στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, ενώ άλλα, τα οποία εγκατέλειψαν την Ελλάδα είτε ως λεία αρχαιοκαπήλων, είτε διακινούμενα από εμπόρους αρχαιοτήτων, είτε βγαλμένα λαθραία από Ευρωπαίους διπλωμάτες στην Υψηλή Πύλη, τώρα

αποτελούν μέρος των συλλογών μεγάλων μουσείων του εξωτερικού.

Το πιο εντυπωσιακό αρχιτεκτονικό και θρησκευτικό μνημείο της Αμοργού είναι η μονή της Παναγίας Χοζοβιώτισσας. Η μονή είναι σφηνωμένη στον ασβεστωμένο βράχο ύψους τριακοσίων μέτρων και η αρχιτεκτονική της εντυπωσίασε βαθιά τον μέλλοντα αρχιτέκτονα Λε Κορμπιζιέ, όταν επισκέφθηκε το νησί το 1911. Η τοπική προφορική παράδοση αφηγείται ότι η εικόνα της Χοζοβιώτισσας ήρθε στο νησί από την πόλη Χόζοβο ή Χόζοβα της Παλαιστίνης κατά την περίοδο της εικονομαχίας. Έτσι, με χρυσόβουλο του Βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Κομνηνού, το 1088 ιδρύθηκε η μονή και έκτοτε, μαζί με τη μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο, είναι ένα από τα δύο πιο ιερά προσκυνήματα της ορθοδοξίας στο Αιγαίο.

Όλες οι θρησκευτικές εμπεριέχουν ως βασική τους έννοια την έννοια του φωτός και επιδιώκουν τη φώτιση των πιστών. «Βούδας» θα πει «φωτισμένος», το αποκορύφωμα των Ελευσίνιων Μυστηρίων

ήταν η φωταγώγηση των μυημένων τη στιγμή που οι ιερείς έδειχναν το στάχυ, το οποίο συμβόλιζε τη θεά της γονιμότητας, τη Δήμητρα. Ο Χριστός κήρυττε στους μαθητές του: «Εγώ είμαι το φως του κόσμου». Οι Έλληνες ζουν με το φως χωρίς να το αναλύουν, είναι η πηγή της διαύγειας και της διαφάνειας, οι οποίες αποκρυσταλλώθηκαν στη φιλοσοφική σκέψη της Ιωνικής Σχολής και της αρχαϊκής τέχνης στο αρχιπέλαγος του Αιγαίου. Οι Έλληνες αντικατέστησαν τη μέθη της βαρβαρότητας και την υποταγή στο δεσποτισμό με τη θεότητα του φωτός και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, τον Απόλλωνα, αναζητώντας αδιάκοπα με το θαλασσοπόρο πάθος τους νέες επικράτειες του πνεύματος, επιδιώκοντας να διευρύνουν και να σπάσουν τα σύνορα με την ακτινοβολία του φωτός του λόγου.

Πράγματι, το ιερό φως αναδύεται όχι μόνο από τη λιτανεία της εικόνας της Χοζοβιώτισσας, την οποία κάθε χρόνο την Κυριακή του Θωμά ξένοι και ντόπιοι ακολουθούν από την Αιγιάλη στη μονή, αλλά και απ' όλο το πανέμορφο τοπίο της Αμοργού. Ο Οδυσσέας Ελύτης εμπνεύστηκε από το νησί για το ποίημά του *Το Άξιον εστί*, στο οποίο, σαν σε εκκλησιαστικό ύμνο, αντηχεί η επωδός: «Άξιον εστί η Αμοργός». Ο φίλος του, ο Νίκος Γκάτσος, που καταλαμβάνει μοναδική θέση στην ιστορία του ελληνικού λογοτεχνικού μοντερνισμού, έγινε γνωστός χάρη στο ποίημά του *Αμοργός* (1943), παρόλο που ποτέ δεν είχε πατήσει το πόδι του στο νησί, και το είχε χρησιμοποιήσει μόνο ως σύμβολο ομορφιάς. Το ποίημα δημοσιεύθηκε στα χρόνια της Κατοχής και συνδυάζει στοιχεία υπερρεαλισμού με εικόνες της ελληνικής δημοτικής παράδοσης.

*Με την πατρίδα τους δεμένη στα πανιά και τα κουπιά στον
άνεμο κρεμασμένα*

*Οι ναυαγοί κοιμήθηκαν ήμεροι σαν αγρίμια νεκρά μέσα
στων σφουγγαριών τα σεντόνια*

Αλλά τα μάτια των φυκιών είναι στραμμένα στη θάλασσα.

Το παρατιθέμενο ποιητικό απόσπασμα προέρχεται από τη συλλογή *Αμοργός*, εκδ. Ίκαρος, 1987.

Αύγουστος 2013

Ζντράβκα Μιχάιλοβα, *Τόποι της Λογοτεχνίας*, εκδ. Καστανιώτη-Εταιρεία Συγγραφέων, Αθήνα 2015

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. α) Να αποδώσετε με συντομία το περιεχόμενο του κειμένου (προφορικά).
β) «Με την πατρίδα τους δεμένη στα πανιά και τα κουπιά στον/ άνεμο κρεμασμένα»: Ποια εικόνα δίνουν οι συγκεκριμένοι στίχοι από το απόσπασμα του ποιήματος του Ν. Γκάτσου; Να συζητήσετε αυτούς τους στίχους στην τάξη.
2. Αφού αναζητήσετε στο διαδίκτυο ή σε βιβλία τοπία της Αμοργού ή άλλων νησιών, να γράψετε κείμενο, στο οποίο θα παρουσιάσετε το τοπίο που σας εντυπωσίασε (100-120 λέξεις).
3. Να γράψετε μία παράγραφο, αξιοποιώντας τις παρακάτω λέξεις: *Αμοργός, αρχαιότητα, πατρίδα, Παναγία* (80-100 λέξεις).

Δραστηριότητα με καταγισμό ιδεών και δημιουργική γραφή

Ο Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916) γεννήθηκε στα Μέγαρα. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Σπάρτης και παρακολούθησε μαθήματα Νομικής στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία και τη λογοτεχνία. Συνεργάστηκε με εφημερίδες και περιοδικά. Έγραψε διηγήματα και κριτικά άρθρα, που έχουν συγκεντρωθεί στο βιβλίο Μιχ. Μητσάκης – Το έργο του, με επιμέλεια του Μιχαήλη Περάνθη.

Μιχαήλ Μητσάκης

Η Παναγία η Μεγαλομάτα

Στο διήγημα που ακολουθεί περιγράφεται το εκκλησάκι της Παναγίας της Μεγαλομάτας, το οποίο βρίσκεται μέσα σε μία σπηλιά στην ακροθαλασσιά στην Κέρκυρα.

Χωμένη μέσα στα παλιά βενετσάνικα μουράγια¹, χάμου εις τη θάλασσα, ένα μέτρο αποπάν' απ' το νερό, εις το βάθος της μικρής κρυψώνας της, η Παναγία η Μεγαλομάτα βλέπει προς τ' αντικρινό νησί. Τέλεια γυναίκα, ως τη μέση, με το δειό παιδί της στην αγκάλη, γραμμένη επάνω στον τοίχο, ποιος ξέρει από ποιο ευσεβές χέρι, ποιον μακρινόν αιώνα, κάθεται, αποκάτ' απ' το μικροσκοπικό της το βολτάκι², απομέσ' απ' τα μικροσκοπικά της καγκελλάκια, ολομόναχη και ήσυχη, ασυντρόφευτη και έρημη. Άλλος κανένας δίπλα, και κανένας γύρω της, μέσα στη σπηλίτσα της. Μπροστά της, μόνο, τρία καντηλάκια κρεμασμέν' από ψηλά, τριγωνικά, ακινητούν ανάερα, ρίχνουν το γλυκό φως

τους στο γλυκό της πρόσωπο, τις νύχτες του χειμώνα, μέσ' στη σκοτεινιά, της κρατούσε συντροφιά, ενώ απόξω βράζει τάγριο πέλαγο. Δεξιά, στο πλάι, καρφωμένο το κουτάκι της, ξύλινο, μικρούλι και τετράγωνο, καρτερεί κανένα όβολο³, από κανέναν ανεπόλπιστον⁴ πιστόν, σ' αυτόν τον άπιστον καιρόν. Και χάμου ένας μπότης⁵ πλήνιος, να δέχεται το λάδι που της πάνε οι γυναίκες του λαού. Γιατί η Παναγίτσα είν' έρημη, η Παναγίτσα είν' απροστάτευτη, δεν έχει σχέσι ούτε με δεσπότη ούτε μ' εκκλησιά, μονάχα ο λαός την προστατεύει κι' ο λαός την συντηρεί. Και οι γυναίκες τής πάνε το λαδάκι της, και οι γυναίκες τής πάν' τα λουλουδάκια της, και οι γυναίκες τής φέρνουν τον παπά, ναν τους διαβάση κάπου-κάπου μια μικρή παράκλησι, και οι ψαράδες που περνούν με τα καΐκια τους, σαν πιάσουν κάνα ψάρι και πορεύονται, ζυγώνουν στο μικρό το λιμανάκι της, μπαίνουν και της ανάβουν το κεράκι της. Κι' οι άρρωστοι που πάσχουν κι' απελπίζονται, κι' από γιατρούς του κόσμου δεν προσμένουν γιατρεία, τάζονται στη Μεγαλομάτα Παναγιά, κ' η Παναγιά τους θεραπεύει, και της πάνε τα ματάκια της, σε φλούδα ασημένια, και της τα κρεμούν, στο σπλαγχνικό της χέρι, της πάνε τα ποδάρια της τα σάπια, και της τα κρεμούν ασημένια και χρυσά.

Κι' ο σιόρ Σπύρος ο Μπονέλλας, ο επιστάτης του γειτονικού Άη-Νικόλα, ωσάν γείτονας, έρχεται κάθε μέρα, τη φροντίζει, τη σκουπίζει, της ανάφτει τα καντήλια της, θράδου και αυγή, της στρώνει εις τα πόδια της την μπόλια⁶ της, που ακουμπούν τα βάζα με τα φιόρα της, περνώντας το στενό

¹ **μουράγια:** τείχη που περιβάλλουν την πόλη.

² **βολτάκι:** μικρή στοά, καμάρα, θόλος εικονοστασίου.

³ **καρτερεί κανένα όβολο:** περιμένει κανένα κέρμα, χάλκινο νόμισμα μικρής αξίας.

⁴ **ανεπόλπιστος:** ανέλπιστος, αυτός που παρουσιάζεται ξαφνικά χωρίς να τον περιμένουν.

⁵ **μπότης, ο:** πλήνιο δοχείο με στενό στόμιο για νερό, λάδι κλπ.

⁶ **μπόλια:** κάλυμμα κεφαλής, μαντίλα.

το πεζουλάκι της, οπού εχτίσθη κάτω εις τη ρίζα, στο μουράγιο το παχύ, για να συγκοινωνή με τη στεριά η Παναγίτσα, πατώντας τα δύο-τρία το πολύ σκαλιά, που κατεβαίνουν από την πετρούλα της στη θάλασσα, με κίνδυνο να πέση, να γλιστρήση στο νερό. Κ' ενώ απάνωθε περνοδιαβαίν' ο κόσμος, άμαξες, πεζοί, εντόπιοι, ταξειδιώτες, η ζωή της πόλεως, κ' ενώ μπροστά περνούν καΐκια και βαπόρια, βάρκες και καράβια, η ζωή της θάλασσας, είτε η μέρ' απλώνει το καθάριο φως, είτε η νύχτα ρίχνει το βαθύ σκοτάδι, είτε βροντά η μπόρα, είτε η γαλήνη ανασαίνει, ολομόναχη και ήσυχη, ασυντρόφευτη και έρημη, απροστάτευτη και αόρατη, χαμένη μέσα στα παληά βενετσάνικα μουράγια, χάμου στη θάλασσα, ένα μέτρο αποπάν' απ' το νερό, εις το βάθος της μικρής κρυψώνας της, αποπάν' απ' το μικρό της το βολτάκι, απομέσ' απ' τα μικρά της κάγκελλα, με το θείο παιδί της στην αγκάλη, η Παναγία η Μεγαλομάτα κυττάζει αδιάκοπα με τα μεγάλα της γλυκά μάτια το λευκόν κύμα...

Ημερολόγιο Σκριπ-Ρωμηού, 1895
Μιχαήλ Μητσάκης, *Πεζογραφήματα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1988

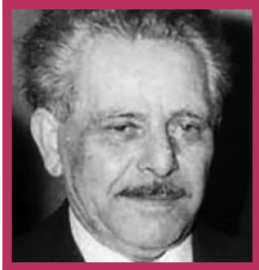
Ερωτήσεις

1. Ποιες ιδιότητες αποδίδονται στην Παναγία τη Μεγαλομάτα, σύμφωνα με το κείμενο;
2. Ποια σχήματα λόγου αξιοποιούνται στο κείμενο και ποιος ο ρόλος τους;

Τοιχογραφημένη εικόνα της Παναγίας Βρεφοκρατούσας που βρίσκεται σε στοά -nina- των τειχών της πόλης κάτω από τα μουράγια στο Φαληράκι - Κέρκυρα.

Ο Φώτης Κόντογλου (1895-1965) γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Ταξίδεψε σε χώρες της Ευρώπης, γνώρισε τη δυτική ζωγραφική, αλλά αφιερώθηκε στη βυζαντινή και ιδιαίτερα στην αιογραφία. Μαθητές του υπήρξαν κορυφαίοι ζωγράφοι, μεταξύ των οποίων ο Ι. Τσαρούχης και ο Ν. Εγγονόπουλος. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη συγγραφή βιβλίων, μερικά από τα οποία είναι: Ο μυστικός κήπος, Το Αϊβαλί η πατρίδα μου, Αδάμαστες ψυχές, Η πονεμένη Ρωμοσύνη, Γιαβάς ο θαλασσινός και άλλες ιστορίες κ.ά.

Φώτης Κόντογλου

Χριστούγεννα στη σπηλιά

Το διήγημα που ακολουθεί ανήκει στο έργο με τίτλο Το Αϊβαλί η πατρίδα μου. Όσα ιστορούνται σε αυτό, τοποθετούνται σε μια σπηλιά βοσκών, στο μετόχι της Αγίας Παρασκευής, στο Αϊβαλί. Το Αϊβαλί (Κυδωνίες) υπήρξε σημαντικό κέντρο του ελληνισμού στα δυτικά παράλια της Μ. Ασίας, απέναντι από τη Λέσβο.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ. Χριστούγεννα και χιονιάς πάντα πάνε μαζί. Μα εκείνη τη χρονιά οι καιροί ήτανε φουρτουνιασμένοι παρά φύση. Χιόνι δεν έριχνε. Μοναχά που η ατμοσφαιρά ήτανε θυμωμένη, και φυσούσανε σκληροί βοριάδες με χιονόνερο και μ' αστραπές. Καμιά βδομάδα ο καιρός καλοσύνεψε και φυσούσε μια τραμουντάνα¹ που αρμενιζότανε. Μα την παραμονή τα κατσούφιασε. Την παραμονή από το πρωί ο ουρανός ήτανε μαύρος σαν μολύβι κ' έπιασε κ' έριχνε βελονιαστό² χιονόνερο.

Σε μια τοποδεσιά που τη λέγανε Σκρόφα, βρισκότανε ένα μαντρί με γιδοπρόβατα, απάνω σε μια πλαγιά του βουνού που κοίταζε κατά το πέλαγο. Το μέρος αυτό ήτανε άγριο κ'

έρημο, γεμάτο αγριόπρινα³, σκίνους και κουμαριές, που ήτανε κατακόκκινες από τα κούμαρα. Το μαντρί ήτανε τριγυρισμένο με ξεροτρόχαλο⁴.

Οι τσομπάνηδες καθόντανε μέσα σε μια σπηλιά που βρισκότανε παραμέσα και πιο ψηλά από τη μάντρα και που κοίταζε κατά τη νοτιά. Μεγάλη σπηλιά, με τρία-τέσσερα χωρίσματα, κι αφηλή ως τρία μπόγια. [...]

«Όρα καλή, βρε παιδιά!» φώναξε ο Παναγής ο Καρδαμίτσας, ζωσμένος με τα φυσεγκλίκια, με το ταγάρι γεμάτο πουλιά.

Ο άλλος, που ήτανε μαζί του, ήτανε ο γυιός του ο Δημητρός.

«Πολλά τα έτη!» αποκριδήκανε ο Μπαρμπάκος κ' η συντροφιά του. «Καλώς ορίσατε!»

Τους πήγανε στη σπηλιά.

«Μωρέ, τ' είν' εδώ; Παλάτι! Παλάτι με βασιλοπούλες!» είπε ο μπαρμπα-Παναγής, δείχνοντας τις μυτζήθρες που αχνίζανε.

¹ η τραμουντάνα: ο βοριάς.

² βελονιαστό: διαπεραστικό.

³ αγριόπρινα: τα άγρια πουρνάρια.

⁴ ξεροτρόχαλο: ξερολιδιά.

Εμπλουτισμένο
εργοβιογραφικό

Τους βάλανε να καδίσουνε, τους κάνανε καφέ. Οι κυνηγοί είχανε κονιάκι. Κεραστήκανε.

«Βρε αδερφέ», έλεγε ο μπαρμπα-Παναγής, «ποιος να το 'λεγε, χρονιέρα μέρα, πως θα κάνουμε Χριστούγεννα στο σπήλαιο που εγεννήθη ο Χριστός! Εχτές περάσαμε στην Αγια-Παρασκευή, να κυνηγήσουμε λίγο. Ε, δικός μας είναι ο ηγούμενος, κοιμηθήκαμε στο μοναστήρι, και σήμερα την αυγή βγήκαμε στο κυνήγι. Βλέποντας πως φουρτούνιασε ο καιρός, είπαμε πως δε θα μπορέσουμε να περάσουμε το μπουγάζι⁵ με τη σαπιόβαρκα του μπαρμπα-Μανώλη του Βασιλέ. Κ' επειδή ξέραμε απ' άλλη φορά το μαντρί, και με το κυνήγι πέσαμε σε τούτα τα σύνορα, είπαμε να 'ρθουμε στ' αρχοντικό σας... Μωρέ, τι σκύλο έχετε; Αυτό είναι θηρίο, ασλάνι και καπλάνι⁶! Μπρε, μπρε, μπρε! το ζαγάρι το πετσόκοψε! Για κοίταξε τι χάλια το 'κανε!»

Και γύρισε σε μια γωνιά της σπηλιάς, που κλαμούριζε⁷ το σκυλί κι έτρεμε σαν δερμιασμένο⁸.

«Έλα δω, Φλοξ! Φλοξ!»

Μα η Φλοξ από την τρομάρα της τρύπωνε πιο βαθιά.

Άμα ήπιανε δυο-τρία κονιάκια, ο μπαρμπα-Παναγής άρχισε να μασά τα μουστάκια του, και στο τέλος έπιασε να τραγουδά:

*Καλήν εσπέραν, άρχοντες, αν είναι ορισμός σας,
Χριστού την θείαν γέννησιν να πω στ' αρχοντικό σας.*

Ύστερα ο Δυσσέας έψαλε το «Χριστός γεννάται, δοξάσατε». Εκείνη την ώρα ακούσανε πάλι τα σκυλιά να γαβγίζουνε. Στείλανε τα παιδιά να δούνε τι είναι. Ο αγέρας είχε μπουρινιάσει⁹ κ' έριχνε παγωμένο νερό. Κρύο τάντανο¹⁰!

Σε λίγο πάψανε τα σκυλιά και γυρίσανε πίσω τα παιδιά. Από πίσω τους μπήκανε στη σπηλιά τρεις άντρες, που φαινότανε πως ήτανε θαλασσινοί, και δυο καλόγεροι, βρεμένοι όλοι και ξυλιασμένοι απ' το κρύο. Τους καλωσορίσανε, τους βάλανε και καδίσανε.

Μόλις πήγε κοντά στη φωτιά ο πρώτος, ο καπετάνιος, τον γνώρισε ο Μπαρμπάκος κ' έβγαλε μια χαρούμενη φωνή. Ήτανε ο καπεταν-Κωσταντής ο Μπιλικτσής, που ταξίδευε στην Πόλη. Είχε περάσει κι άλλη φορά από τη Σκρόφα, κ' είχανε δέσει φιλία με τον Μπαρμπάκο, που δεν ήξερε τι περιποίηση να τους κάνει. Οι άλλοι δυο ήτανε γεμιτζήδες¹¹ κι αυτοί, άνθρωποι του καϊκιού του.

Ο ένας από τους καλόγερους, ένας σωματώδης με μαύρα γένια, ομορφάνθρωπος, ήτανε ο πάτερ Σίλβεστρος Κουκουτός, καλογερόπαπας. Ο άλλος ήτανε λιγνός, με λίγες ανάριες τρίχες στο πηγούνι, σαν τον Άγιο Γιάννη τον Καλυβίτη. Τον λέγανε Αρσένιο Σγουρή.

Ο καπεταν-Κωσταντής ερχότανε από την Πόλη και πήρε στο καϊκι τον πάτερ-Σίλβεστρο, που είχε πάγει στην Πόλη από τ' Άγιον Όρος για ελέη, κ' ήθελε να κάνει Χριστούγεννα στην πατρίδα του. Ο πάτερ Αρσένιος είχε ταξιδέψει μαζί του από τη Μονή του Παντοκράτορος στο Όρος, κ' ήτανε από τη Θεσσαλία.

Ταξιδέψανε καλά. Μα σαν καβατζάρανε τον Κάβο-Μπαμπά¹², ο αγέρας μπουρινιάσε, κι όλη τη

⁵ μπουγάζι: στενό θαλάσσιο πέρασμα.

⁶ ασλάνι και καπλάνι: το λιοντάρι και η τίγρη.

⁷ κλαμούριζε: κλαψούριζε.

⁸ δερμιασμένος: αυτός που τρέμει από υψηλό πυρετό.

⁹ μπουρινιάζω: θυμώνω.

¹⁰ τάντανο: δριμύ κρύο.

¹¹ γεμιτζήδες: βαρκάρηδες.

μέρα αρμενίζανε με μουδαρισμένα¹³ πανιά και με τον στάντζο¹⁴, ως που φτάζανε κατά το βράδυ απ' όξω από το Ταλιάνι¹⁵. Ο καιρός σκύλιαξε κι ο καπετάνιος δεν μπόρεσε να 'μπει στο μπουγάζι, να κάνουνε Χριστούγεννα στην πατρίδα. Αποφάσισε λοιπόν να ποδίσει, και πήγε και φουντάρισε στ' απάγκειο, πίσω από έναν μικρό κάβο, από κάτω από το μαντρί. Κ' επειδή θυμήθηκε τον φίλο του τον Μπαρμπάκο, πήρε τους γέροντες και τους δύο άλλους νοματαίους και τραβήξανε για το αγίλι¹⁶. Στο τσερνίκι¹⁷ είχανε αφήσει τον μπαρμπ'-Απόστολο με τον μούτσο.

Σαν είδανε πως στη σπηλιά βρισκότανε κι ο κυρ-Παναγής με τον κυρ-Δημητρό, γίνηκε μεγάλη χαρά και φασαρία. «Μωρέ να δεις», έλεγε ο κυρ-Παναγής, «τώρα ψέλναμε το τροπάρι, κι απάνω που λέγαμε “εν αυτή γαρ οι τοις άστροις λατρεύοντες υπό αστέρος εδιδάσκοντο...”», φτάζατε κ' εσείς οι μάγοι με τα δώρα! Γιατί βλέπω μια νταμιζάνα κρασί, βλέπω λακέρδα, βλέπω χαβιάρια, βλέπω παξιμάδια, μπακλαβάδες, “σμύρναν, χρυσόν και λίβανον!” «Χα! Χα! Χα!» – γελούσε δυνατά ο κυρ-Παναγής, μισομεδυσμένος και ψευδίζοντας, και χάιδευε την κοιλιά του, γιατί ήτανε καλοφαγός.

Στο μεταξύ ο πάτερ-Αρσένιος ο Σγουρής ζωντάνεψε ο καημένος, κ' είπε σιγανά χαμογελώντας και τρίβοντας τα χέρια του: «Δόξα σοι ο Θεός, Κύριε ημών Ιησού Χριστέ, που μας ελύτρωσες εκ του κλύδωνος!» κ' έκανε τον σταυρό του. Ο πάτερ-Σίλβεστρος είπε να σηκωθούνε όρδιοι κ' είπε λίγες ευχές, το «Χριστός γεννάται», κ' ύστερα με τη θροντερή φωνή του έψαλε:

«Μεγάλυνον, ψυχή μου, την τιμιωτέραν και ενδοξοτέραν των άνω στρατευμάτων.

Μυστήριον ξένον ορώ και παράδοξον· ουρανόν το σπήλαιον, θρόνον χερουβικόν την Παρθένον, την φάτνην χωρίον, εν ω ανεκλήθη ο αχώρητος Χριστός ο Θεός, ον ανυμνούντες μεγαλύνομεν.»

Ύστερα καθίσανε στο τραπέζι. Τέτοιο τραπέζι βλογημένο και χαρούμενο δεν έγινε σε κανένα παλάτι. Τρώγανε και ψέλνανε. Και του πουλιού το γάλα είχε απάνω, από τα μοσκοβολημένα τ' αρνιά, τα τυριά, τα μανούρια, τις μυτζήθρες, τις μπεκάτσες και τ' άλλα πουλιά του κυνηγιού, ως τη λακέρδα και τ' άλλα τα πολίτικα που φέρανε οι θαλασσινοί, καθώς και κρασί μπρούσικο.

Όξω φυσομανούσε ο χιονιάς, και βογγούσανε τα δέντρα κ' η θάλασσα από μακριά. Ανάμεσα στα βούϊσματα ακουγόντανε και τα κουδούνια από τα ζωντανά που αναχαράζανε¹⁸. Μέσα από τη σπηλιά έβγαινε η κόκκινη αντιφεγγιά της φωτιάς μαζί με τις ψαλμωδίες και με τις χαρούμενες φωνές. Κι ο κυρ-Παναγής έκλεβε κάπου-κάπου λίγον ύπνο, ρουχάλιζε λιγάκι κ' ύστερα ξυπνούσε κ' έψελνε μαζί με τη συνοδεία.

Αληθινά, από τη Γέννηση του Χριστού δεν έλειπε τίποτα. Όλα υπήρχανε: το σπήλαιο, οι ποιμένες, οι μάγοι με τα δώρα, κι ο ίδιος ο Χριστός ήτανε παρών με τους δυο μαθητές του, που ευλογούσανε «την βρώσιν και την πόσιν».

Φώτης Κόντογλου, *Το Αϊβαλί η πατρίδα μου*, 3η έκδ. Άγκυρα, Αθήνα 2010

¹² **Κάβο Μπαμπά:** το ακρωτήριο Λεκτό απέναντι από τη Μυτιλήνη.

¹³ **μουδαρισμένα πανιά:** η ελάττωση των πανιών των ιστιοφόρων, όταν φυσά δυνατός άνεμος.

¹⁴ **ο στάντζος:** σχοινί του καραβιού.

¹⁵ **Ταλιάν:** όρμος της Μυτιλήνης απέναντι από τα μικρασιατικά παράλια.

¹⁶ **το αγίλι:** το μαντρί.

¹⁷ **το τσερνίκι:** το σκάφος.

¹⁸ **αναχαράζανε:** αναμασούσαν, μηρύκαζαν.

Δραστηριότητες

1. α) Να περιγράψετε τις σκηνές του διηγήματος και τα κεντρικά του πρόσωπα.
β) Να συζητήσετε στην τάξη της τελευταία παράγραφο «Αληθινά [...] πόσιν».
2. Να αναζητήσετε σε βιβλιοθήκες ή ιστοσελίδες εικόνες που φιλοτέχνησε ο Φώτης Κόντογλου με θέμα τη Γέννηση του Χριστού και να τις παρουσιάσετε στην τάξη.
3. Να γράψετε στο πολυτονικό με τη βοήθεια των βιβλίων των Αρχαίων Ελληνικών το εκκλησιαστικό απόσπασμα από το «Μεγάλυνον, ψυχή μου» έως «ον ανυμνούντες μεγαλύνομεν».

Συμπληρωματικό υλικό:
Η ζωγραφική του Φ. Κόντογλου

Slideshow: Χριστουγεννιάτικες
εκδηλώσεις

Φώτης Κόντογλου, *Η Παναγιά και ο Χριστός*, Παναγία Καπνικαρέα

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) γεννήθηκε στη Σκιάθο. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Έγραψε ιστορικά μυθιστορήματα (Μετανάστis, Οι Έμποροι των Εθνών, Η Γυφτοπούλα), τη νουβέλα Χρήστος Μηλιόνης και ποίηση. Ασχολήθηκε κυρίως με το διήγημα (Υπηρέτρα, Στο Χριστό στο κάστρο, Η Νοσταλγός, Η Φόνισσα, Ρόδινα Ακρογιάλια, Το μοιρολόγι της φώκιας κ.ά.). Ήταν βαθιά δρασκευόμενος και μοναχικός. Είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Πάσχα Ρωμείο

Ο αφηγητής παρουσιάζει τον ηλικιωμένο φίλο του, τον μπαρμπα-Πύπη, ο οποίος ταξίδεψε σε πολλά μέρη του κόσμου. Έλειπε πάνω από είκοσι χρόνια από τον τόπο του. Ακολουθεί απόσπασμα από τις συνηθείές του κατά το Πάσχα.

Την εσπέραν του Μεγάλου Σαββάτου του έτους 188... περί ώραν ενάτην, γερόντιόν τι ευπρεπώς ενδεδυμένον, καδόνον ηδύνατο να διακρίνη τις εις το σκότος, κατήρχετο την απ' Αθηνών εις Πειραιά άγουσαν, την αμαξιτήν. [...]

Ήτο ο μπαρμπα-Πύπης, ο γηραιός φίλος μου, και κατέβαιναν εις Πειραιά διά ν' ακούση το Χριστός ανέστη εις τον ναόν του ομωνύμου και προστάτου του, διά να κάμη Πάσχα ρωμείο κ' ευφρανθή η ψυχή του.

Και όμως ήτο... δυτικός.

Ο μπαρμπα-Πύπης ήτο Ιταλοκερκυραίος απλοϊκός, Ελληνίδος μητρός, Έλλην την καρδίαν, και υφίστατο άκων ίσως, ως και τόσοι άλλοι, το άπειρον μεγαλείον και την άφατον γλυκύτητα της εκκλησίας της Ελληνικής. Εκαυχάτο ότι ο πατήρ του, όστις ήτο στρατιώτης του Ναπολέοντος Α', «είχε μεταλάβει ρωμείκα», όταν εκινδύνευσε ν' αποθά-

νη, εκβιάσας μάλιστα προς τούτο, διά τινων συστρατιωτών του, τον ιερέα τον αγαθόν. Και όμως όταν, κατόπιν τούτων, φυσικώς του έλεγέ τις: «Διατί δεν βαπτίζεσαι, μπαρμπα-Πύπη», η απάντησίς του ήτο ότι άπαξ εβαπτίσθη, και ότι ευρέθη εκεί. [...]

Την εσπέραν λοιπόν εκείνην του Μεγάλου Σαββάτου, ότε κατέβαιναν εις Πειραιά πεζός, κρατών εις την χείρα την λαμπάδα του, ην έμελλε ν' ανάψη κατά την Ανάστασιν, μικρόν πριν φθάση εις τα παραπήγματα της μέσης οδού εκουράσθη και ηδέλησε να καδίση επ' ολίγον ν' αναπαυθή. Εύρεν υπήνεμον τόπον έξωθεν μιας μάνδρας, εχούσης και οικίσκον παρά την μεσημβρινήν γωνίαν, κ' εκεί εκάδισεν επί των χόρτων, αφού υπέστρωσε το εις πολλές δίπλας γυρισμένον σάλι του. Έβγαλεν από την τσέπην την σπιρτοθήκην του, ήναψε σιγαρέτον κ' εκάπνιζεν ηδονικώς.

Εκεί ακούει όπισθέν του ελαφρόν θρουν ως βημάτων επί παχείας χλόης, και πριν προφθάση και στραφή να ίδη ακούει δεύτερον κρότον ελαφρότερον. Ο δεύτερος ούτος κρότος του κάστηκε¹ ότι ήτον ως ανυψουμένης σκανδάλης φονικού όπλου.

¹ κάστηκε αντί εικάστηκε: του φάνηκε, υπέδεσε, εικάζω: μοιάζω, υποθέτω.

[Ωστόσο ένας χωρικός τον νόμισε ως κλέφτη και παραλίγο να τον σκοτώσει. Ευτυχώς απεφεύχθη το κακό.]

Και ο χωρικός στρέψας την ράχιν εισήλθεν ανατολικώς διά της θύρας του περιβόλου κ' έγινεν άφαντος.

Ο γέρων φίλος μου εξηκολούθησε τον δρόμον του.

Το συμβεβηκός τούτο δεν εμπόδισε τον μπαρμπα-Πύπην να εξακολουθή κατ' έτος την ευσεβή του συνήθειαν, να κατα-

βαίνει πεζός εις Πειραιά, να προσέρχεται εις τον Άγιον Σπυρίδωνα και να κάμνη Πάσχα ρωμέικο.

Εφέτος το μισοσαράκοστον μοι επρότεινεν, αν ήθελα, να τον συνοδεύσω [εφέτος] εις την προσκύνησίν του ταύτην. Θα προσεχώρουν δε εις την επιθυμίαν του, αν από πολλών ετών δεν είχα την συνήθειαν να εορτάζω εκτός του Άστεως το Άγιον Πάσχα.

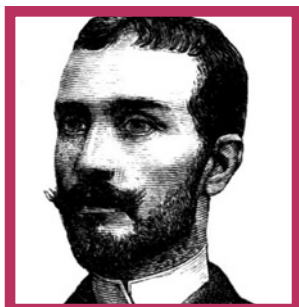
Constantin Daniel Stahi, *Πασχαλινό γεύμα*

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Πάσχα Ρωμέικο», Άπαντα, τόμ. Β', Κριτική έκδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, εκδ. Δόμος, 2η επανέκδοση, με διόρθωση, Αθήνα 1997

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Τι φανερώνει η στάση του γέροντα που, παρά το ατυχές επεισόδιο, συνέχιζε να πηγαίνει για Ανάσταση στον Πειραιά, στον Άγιο Σπυρίδωνα;
2. Να αναζητήσετε πληροφορίες για τον τρόπο που γιορτάζεται το Πάσχα στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

Ο Ιωάννης Πολέμης (1862-1924) γεννήθηκε στην Αθήνα. Ανήκει στη Νέα Αθηναϊκή Σχολή. Το έργο του περιλαμβάνει ποίηση, θεατρικά έργα, διηγήματα και μεταφράσεις. Κυριότερες ποιητικές συλλογές του είναι: Ποιήματα, Χειμωνανθοί, Αλά-βαστρα, Το Παλιό Βιολί, Εσπερινός κ.ά. Όλο το έργο του έχει συγκεντρωθεί από τον Γ. Βαλέτα στα Άπαντα.

Ιωάννης Πολέμης

Πλεκτά Τραγούδια, 31

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στα «Πλεκτά Τραγούδια» της συλλογής Το Παλιό Βιολί (1909) και έχει αριθμό 31.

Μπροστά στις Καρυάτιδες, τις μαρμαρένιες κόρες,
σταδήκαμε δαυμάζοντας κι οι δυο μας ώρες κι ώρες.
Ακίνητα τα μάτια σου έδειχναν κάποια λύπη
για 'κείνη που μας έκλεψαν κι από τις άλλες λείπει
στην ξενιτειά, στη σκοτεινιά, στα πέρατα του κόσμου...
Μα εγώ τις εύρισκε σωστές, όλες σωστές εμπρός μου
κι έλεγα πως θα γύρισε κι εκείνη από τα ξένα·
γιατί μετρούσα, αγάπη μου, μαζί μ' αυτές και σένα.

Ιωάννης Πολέμης, Άπαντα τα πρωτότυπα ποιητικά και θεατρικά,
αναστύλωσε Γ. Βαλέτας, τόμ. Β', εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1970

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

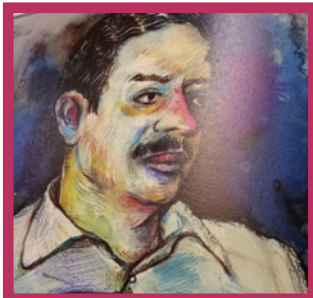
1. Με ποια εκφραστικά μέσα εξωτερικεύει τα συναισθήματά του το ποιητικό υποκείμενο;
2. Ποιο είναι το όραμα του ποιητικού υποκειμένου για τις Καρυάτιδες;
3. Να οργανώσετε αγώνες αντιλογίας (διττοί λόγοι) για την επιστροφή των κλεμμένων αρχαιοτήτων.

Slideshow: Καρυάτιδες,
Ακρόπολη

Συναγώνωση ποιήματος
και σύγκριση

Ο Βασίλης Τσιτσάνης (1915-1984) γεννήθηκε στα Τρίκαλα Θεσσαλίας. Ήταν λαϊκός συνθέτης, στιχουργός και τραγουδιστής του ρεμπέτικου, από τους σημαντικότερους του 20ού αιώνα. Ο Βασίλης Τσιτσάνης πέθανε στο Λονδίνο, αφήνοντας πλούσια μουσική παρακαταθήκη και έντονη τη σφραγίδα του στην ελληνική μουσική.

Slideshow/Κόμικς
για τον Τσιτσάνη

Βασίλης Τσιτσάνης

Η αρχόντισσα

Το τραγούδι «Η αρχόντισσα» γράφτηκε το 1938 στη Θεσσαλονίκη. Ο Βασίλης Τσιτσάνης είναι από τους σημαντικότερους τραγουδιστές του ρεμπέτικου τραγουδιού. Το ρεμπέτικο είναι λαϊκό τραγούδι και έχει ρίζες θυζαντινές. Στην Ελλάδα ήρθε με τους Μικρασιάτες πρόσφυγες (1922-23). Το ελληνικό ρεμπέτικο τραγούδι αποτελεί άυλη πολιτιστική κληρονομιά, αναγνωρισμένη από την UNESCO. Άλλοι σημαντικοί ρεμπέτες ήταν οι: Μάρκος Βαμβακάρης, Γιάννης Παπαϊωάννου, Γιώργος Κατσάρος, Παναγιώτης Τούντας, Ρίτα Αμπάτζη, Σωτηρία Μπέλλου κ.ά. Τραγουδήσαν ρεμπέτικο τραγούδι στην Ελλάδα και το εξωτερικό οι περισσότεροι, ανάμεσά τους και ο Μανώλης Χιώτης με τη Μαρίκα Νίνου.

Κουράστηκα για να σε αποκτήσω
αρχόντισσά μου μάγισσα τρελή.
Σαν θαλασσοδαρμένος μες στο κύμα,
παρηγοριά ζητούσα ο δόλιος στη ζωή.

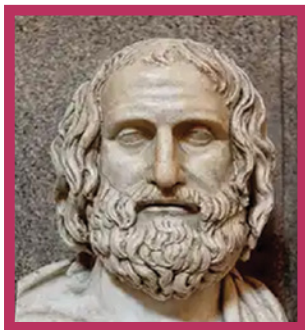
Πόσες καρδούλες έχουν μαραζώσει
και ξέχασαν για πάντα τη ζωή.
Μπροστά στ' αρχοντικά σου τα στολίδια
σκληβώθηκαν για σένα ξένοι και ρωμιοί.

Αρχόντισσα τα μαγικά σου μάτια
τα ζήλεψα τα έκλαψα πολύ.
Φαντάστηκα, σκεφτόμουνα παλάτια
μα συ μου γέμισες μαρτύριο στη ζωή.

Νίκος Κουφόπουλος, Κόμικ, Ρεμπέτικο, Ιστορία και Πρωταγωνιστές, εκδ.
Ελυξέ, Αθήνα 2021

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Ποιο είναι το θέμα του ρεμπέτικου τραγουδιού και πώς παρουσιάζεται; Να απαντήσετε με κειμενικά στοιχεία.
2. α) Να βρείτε περισσότερες πληροφορίες για το ρεμπέτικο τραγούδι από βιβλία ή από το διαδίκτυο.
β) Μπορείτε να ακούσετε μελοποιημένο το ρεμπέτικο «Η αρχόντισσα» ή και άλλα τραγούδια του Β. Τσιτσάνη στο διαδίκτυο.

Ο μεγάλος τραγικός ποιητής της αρχαιότητας Ευριπίδης (485-406 π.Χ.) γεννήθηκε στη Σαλαμίνα. Ήταν εσωστρεφής, δυσπρόσιτος και απείχε από τα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα της εποχής του. Συμμετείχε ενεργά μόνο στην πνευματική κίνηση του τότε διαφωτισμού και είχε στενή σχέση με τον Πρωταγόρα, τον Αναξαγόρα, τον Σωκράτη κ.ά. Το θέατρό του, οικείο και συνάμα πικρό, προκάλεσε έκπληξη και συζητήσεις. «Ο τραγικότερος των ποιητών», όπως τον αποκάλεσε ο Αριστοτέλης, ήταν βαθύς ερευνητής της ανθρώπινης ψυχολογίας και σφράγισε το τραγικό είδος με καινοτομίες. Στο τέλος της ζωής του κατέφυγε στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Αρχέλαου, στην Πέλλα, όπου και πέθανε. Του αποδίδονται 92 έργα. Σώζονται σήμερα 18 τραγωδίες του: Ηρακλείδα, Ικέτιδες, Ανδρομάχη, Εκάβη, Τρωάδες, Μήδεια, Ιππόλυτος, Άλκηστις, Φοίνισσαι, Ιφιγένεια η εν Αυλίδι, Ίων, Ιφιγένεια η εν Ταύροις, Ελένη, Ηρακλής, Ηλέκτρα, Ορέστης, Βάκχαι, Ρήσος (αμφισβητείται) και το σατυρικό δράμα Κύκλωψ.

Ευριπίδης

Ιφιγένεια η εν Ταύροις

Η τραγωδία του Ευριπίδη Ιφιγένεια η εν Ταύροις (413-412 π.Χ.) αποτελείται από 1.499 στίχους¹. Η συγκεκριμένη τραγωδία και ο μύθος της Ιφιγένειας μέχρι σήμερα συγκινούν και εμπνέουν. Υπόθεση του έργου: Η Ιφιγένεια, μετά τη σωτηρία της στην Αυλίδα από τη θεά Άρτεμη (τραγωδία Ιφιγένεια η εν Αυλίδι) βρίσκεται στη χώρα των Ταύρων (σημερινή Κριμαία) ως ιέρεια της θεάς. Εκεί φτάνει ο αδερφός της Ορέστης με τον φίλο του Πυλάδη. Ο Ορέστης πήγε στη χώρα αυτή με εντολή του Απόλλωνα να μεταφέρει στην Αττική το ξόανο (ξύλινο άγαλμα) της θεάς και έτσι να εξαγιστεί, να απαλλαγεί από το μίasma (μόλυνση) της μητροκτονίας² που τον βασάνιζε. Η Ιφιγένεια από τύχη αναγνωρίζει τον αδερφό της και σχεδιάζουν τον τρόπο της διαφυγής τους. Ακολουθεί το τέχνασμα που χρησιμοποίησαν για να ξεφύγουν καθώς και η παρέμβαση της θεάς Αθηνάς (από μηχανής θεά) η οποία έδωσε την ευχάριστη λύση.

Στιχ. 1017-1051

ΙΦ. Μα πώς να γίνει, μήτε κι η ζωή μας να πάθει, και να πάρουμε ό,τι δέλουμε; Ο γυρισμός στον τόπο μας σκοντάφτει σ' αυτό μονάχα· η διάθεση δε λείπει.
ΟΡ. Το βασιλιά αν σκοτώναμε; Μπορούμε;
ΙΦ. Τον ντόπιο, εμείς, ξενοφερμένοι; Φρίκη!
ΟΡ. Πρέπει να το τολμήσουμε, αν μας σώξει.
ΙΦ. Το δάρρος σου μου αρέσει· αδύνατο όμως.
ΟΡ. Μεσ στο ναό αν με κρύψεις; πώς το κρίνεις;
ΙΦ. Λες, λυτρωμό να βρούμε στο σκοτάδι;
ΟΡ. Νύχτα ζητά η κλεψιά, και φως η αλήθεια.
ΙΦ. Έχει φύλακες μέσα· θα μας νιώσουν.
ΟΡ. Χαμένοι! Αχ πού θα βρούμε σωτηρία;
ΙΦ. Θαρρώ πως βρήκα ένα καινούριο σχέδιο.

¹ Περισσότερα για την αρχαία τραγωδία και τον μεγάλο τραγικό Ευριπίδη μπορείτε να αναζητήσετε στο βιβλίο σας *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*.

² **μητροκτονία:** Ο Ορέστης είχε σκοτώσει τη μητέρα του Κλυταιμνήστρα (μητροκτόνος), επειδή σκότωσε τον πατέρα του Αγαμέμνονα, όταν αυτός επέστρεψε από την Τροία. Η μητροκτονία πίστευαν πως τιμωρείται από τις Ερινύες (μυθικές θεότητες που κυνηγούσαν όσους διέπραξαν εγκλήματα, φυσικά και ηθικά).

- ΟΡ. Σαν τι; Κι εμένα πες το, να το ξέρω.
ΙΦ. Τα πάδια σου για τέχνασμα θα πάρω.
ΟΡ. Στα τέτοια φοβερές είν' οι γυναίκες.
ΙΦ. Θα πω: φονιάς της μάνας του ήρθε απ' τ' Άργος.
ΟΡ. Βάλε μπρος τα δεινά μου, αν βγαίνει ωφέλεια.
ΙΦ. Θα πω πως δε βολεί να σε θυσιάσω.
ΟΡ. Για ποιαν αιτία; θαρρώ, μαντεύω κάτι.
ΙΦ. Σα μολυσμένον· μόνο αγνούς προσφέρνω.
ΟΡ. Και παίρνεται με αυτό της θεάς η εικόνα;
ΙΦ. Η θάλασσα, θα πω, θα σ' εξαγνίσει.
ΟΡ. Η εικόνα η ποθητή στο ναό είν' ακόμα.
ΙΦ. Την άγγιξες θα πω, και θα την πλύνω.
ΟΡ. Και πού λοιπόν; εκεί, σε κάτι ρήχες;³
ΙΦ. Όπου λινά σκοινιά το πλοίο σου δένουν.
ΟΡ. Τ' άγαλμα εσύ θα το σηκώνεις ή άλλος;
ΙΦ. Δεν επιτρέπεται άλλος να τ' αγγίξει.
ΟΡ. Κι θέση του Πυλάδη σε όλα τούτα;
ΙΦ. Θα 'χει κι εκείνος το ίδιο μίασμα τάχα.
ΟΡ. Κι αυτά κρυφά απ' το ρήγα ή θα τα ξέρει;
ΙΦ. Θα τον πλανέσω· αλλιώς δεν του ξεφεύγω.
ΟΡ. Έτοιμο και το πλοίο με τα κουπιά του.
ΙΦ. Για τ' άλλα πια η φροντίδα είναι δικιά σου.
[...]

[Το σχέδιο εφαρμόστηκε, άγρια όμως κύματα έριξαν το πλοίο διαφυγής στα βράχια και ο βασιλιάς Θόας, που πληροφορήθηκε τα γεγονότα, έδωσε εντολή στους ανθρώπους του να διαστούν να καταδιώξουν τους ξένους. Παρουσιάζεται τότε στον Θόα η θεά Αθηνά.]

Στιχ. 1435-1457

ΑΘΗΝΑ

Θόα βασιλιά! Την καταδίωξη τούτη για πού ετοιμάζεις; Η Αθηνά είμαι κι άκου τα λόγια μου. Σταμάτα το κυνήγι, μην αμολάς το ρέμα του στρατού σου· γιατί ο Ορέστης ήρθε εδώ ακλουθώντας του Απόλλωνα χρησμό, για να ξεφύγει των Ερινύων το χόλιασμα, να πάρει την αδερφή του στο Άργος, και να φέρει τ' άγιο άγαλμα στη χώρα τη δικιά μου,

³ ρήχες: ρηγά σημεία της ακρογιαλιάς.

Η Νταϊάνα των Βερσαλλιών, ένα ρωμαϊκό αντίγραφο ενός ελληνικού αγάλματος του Λεοχάρη της θεάς Άρτεμης, που ήταν γνωστή στους Ρωμαίους ως Νταϊάνα. Λούβρο, Παρίσι.

να 'ναι δροσιά στα τωρινά δεινά της.
Σ' εσένα λέω αυτό. Για τον Ορέστη,
που πας να τον σκοτώσεις πιάνοντάς τον
μες στη φουρτούνα, ο Ποσειδώνας κιόλας
για χάρη μου το πέλαο γαληνεύει,
το πλοίο για να μπορέσει ν' αρμενίσει.
Για σένα, Ορέστη, ορίζω αυτά –κι αν είσαι
μακριά, η φωνή της θεάς στ' αυτιά σου φτάνει–:
Μ' άγαλμα κι αδερφή το δρόμο παίρνε.
Στη θεόχτιστην στην Αθήνα σα θα φτάσεις...
στην Αττική άκρη άκρη είναι μια δέση
–στης Κάρυστος αντίκρυ το ακρωτήρι–
ιερή· ο λαός μου Αλές⁴ την ονομάζει·
εκεί να χτίσεις ναό· σ' αυτόν να στήσεις
τ' άγαλμα, που θα πάρει τ' όνομά του
από την Ταυρική κι από τις πίκρες
που 'χες περιπλώνας στην Ελλάδα
με κέντρισμα Ερινύων. Θα το καλούνε
Άρτεμη Ταυροπόλα⁵ πια οι δνητοί.

Ευριπίδου, *Ιφιγένεια η εν Ταύροις*, Εισαγωγή-Μετάφρασις-Σχόλια Θερασύβουλου Σταύρου, εκδ. Ε. & Μ. Ζαχαρόπουλου Ε.Π.Ε., Αθήνα 1956

⁴ **Αλές:** στην περιοχή αυτή είναι σήμερα η Ραφήνα. Νοτιότερα της Ραφήνας είναι η Βραυρώνα (Δήμος Αρτέμιδος). Ο ποιητής σε άλλο σημείο του έργου αναφέρει τους Βραυρώνιους λόφους, όπου η Ιφιγένεια θα γίνει ιέρεια της θεάς.

⁵ **Ταυροπόλα:** ο Ευριπίδης παράγει το επώνυμο της Άρτεμης από τις λέξεις Ταύροι και περιπολό.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

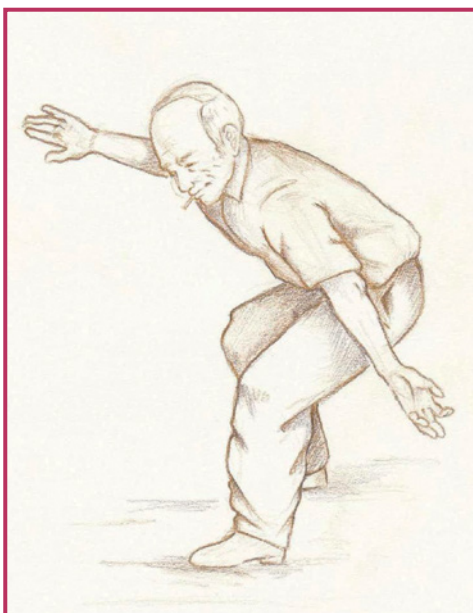
1. Ποιο θέμα απασχολεί τα δύο αδέρφια, ποιες λύσεις προτείνουν και ποια λύση δίνει η θεά Αθηνά;
2. Να αναζητήσετε πληροφορίες για την Αθηνά, τον Ποσειδώνα και τις Ερινύες και να συζητήσετε στην τάξη τον ρόλο των θεών στην αρχαιότητα.
3. Το θέατρο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αποτελεί σημαντικό στοιχείο του πολιτισμού μας. Τι μας προσφέρει και πώς εξηγείτε εσείς τη συνέχιση παραστάσεων αρχαίων ελληνικών έργων μέχρι σήμερα παγκοσμίως; (100-120 λέξεις)
4. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να σχολιάσει τον στίχο: «Νύχτα ζητά η κλεψιά, και φως η αλήθεια» (80-100 λέξεις) και η άλλη τους στίχους: «Τα πάδια σου για τέχνασμα θα πάρω./ Στα τέτοια φοβερές είν' οι γυναίκες» (80-100 λέξεις).
5. Να παρουσιαστεί το απόσπασμα της τραγωδίας στην τάξη ως δρώμενο ή όλο το έργο ως θεατρική παράσταση του σχολείου σας στη λήξη της σχολικής χρονιάς ή ακόμη και σε κάποια πανελλήνια σχολική διοργάνωση.

Πληροφοριακό
υλικό

Ο Νίκος Κουφόπουλος γεννήθηκε στα Τρίκαλα Θεσσαλίας το 1966. Αποφοίτησε από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και από το Πολυτεχνείο του Άαχεν Γερμανίας ως Οικονομολόγος Μηχανικός. Παράλληλα, ασχολήθηκε και με τη συγγραφή. Έργα του: Ρεμπέτικο (κόμικς), Μια κουβέντα με..., Ιστορία ενός barman κ.ά.

Ο Γιάννης Σκαρίμπας χορεύει (φωτ. Γ. Στυλιανού)

Νίκος Κουφόπουλος

Ζεϊμπέκικος χορός

Ο τίτλος του ποιήματος αναφέρεται στον ζεϊμπέκικο χορό, που είναι ελληνικός με θυζαντινές ρίζες. Χορεύεται αντικριστά από δύο άτομα ή από έναν και γύρω οι φίλοι χειροκροτούν. Είναι λεβέντικος χορός, θεωρείται αντρικός και συνδέεται με το ρεμπέτικο τραγούδι. Το ποίημα αναφέρεται στον χορό του συγγραφέα Γιάννη Σκαρίμπας.

Απόλυτα ευγενής
Σχεδόν τρυφερός.
Δυο τρεις στροφές μόνο
Αργά, βαριά, περήφανα.
Σε μια στιγμή σήκωσε τα μάτια στον ουρανό
Έσφιξε τα δόντια
Μετά πλησίασε
Φίλησε το χέρι του μπουζουζή
Και χωρίς να πει λέξη βγήκε από την ταβέρνα.

Η λύπη έμεινε στο χώρο
Κι εμείς δεν ξέραμε τι να κάνουμε.

Ώσπου χωθήκαμε όλοι ανακουφισμένοι
Σε μια όμορφη μελαγχολία.
Τα είχε προβλέψει όλα φαίνεται ο χορευτής

Καλή σου τύχη φίλε
Σε ευχαριστούμε.

Νίκος Κουφόπουλος, *Κόμικ, Ρεμπέτικο, Ιστορία και Πρωταγωνιστές*, εκδ. Ελυξέ, Αθήνα 2021

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Πώς παρουσιάζεται ο Γιάννης Σκαρίμπας στο ποίημα και πώς στη φωτογραφία;
2. Με βάση πληροφορίες που θα αναζητήσετε για τον ζεϊμπέκικο χορό (YouTube, Wikipedia, βιβλία) και με όσα άλλα σχετικά γνωρίζετε να γράψετε ένα σύντομο κείμενο παρουσίασης αυτού του είδους χορού (100-120 λέξεων).

Δραστηριότητες για τη συστάδα κειμένων: 3. Θρησκευτική ζωή, Πολιτισμός και Τέχνες

1. α) Με αφορμή τα κείμενα «Αμοργός: ο Θεός είναι απέραντο γαλάζιο» και «Η Παναγία η Μεγαλομάτα» να γράψετε δέκα προσωνύμια της Παναγίας και να τα εξηγήσετε.
β) Να συζητήσετε πώς συνδέονται τα κείμενα του Κόντογλου και του Παπαδιαμάντη.
2. Αφού επισκεφθείτε τον ιστοχώρο AcropolisMuseumKids:
α) Να μελετήσετε τα παιχνίδια και τις δημιουργικές εργασίες που προτείνονται εκεί.
β) Να παρουσιάσετε στην τάξη δύο παιχνίδια και δύο δημιουργικές δραστηριότητες, τις οποίες θα επιλέξετε απ' όλα όσα είδατε.
3. Να σχολιάσετε στην τάξη το θέμα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα.
4. Να περιγράψετε τις Καρυάτιδες και τον αρχιτεκτονικό τους ρόλο με βάση τις παρακάτω εικόνες (Επάνω: φωτογραφία από το Ερεχθείο. Κάτω: φωτογραφία από το Μουσείο της Ακρόπολης).

Β' Θεματική Ενότητα: Ο κόσμος

Η Θεματική Ενότητα «Ο κόσμος» περιέχει συστάδες κειμένων, στα οποία αποτυπώνονται εντυπώσεις από την ιστορία και τον πολιτισμό των τόπων που επισκέφθηκαν Έλληνες και ξένοι δημιουργοί. Περιγράφονται η χώρα μας και άλλες χώρες, όπως και λαοί με τις συνήθειες και τις ιδιαιτερότητές τους. Με τη μελέτη αυτών των κειμένων θα γνωρίσετε καλύτερα τόσο τον τόπο σας όσο και τον κόσμο, θα εμπλουτίσετε τις γνώσεις σας, θα κάνετε συσχετισμούς και θα μπορέσετε να εκτιμήσετε κάθε λαό και τόπο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

Λέξεις-κλειδιά: Ευρώπη, Ελλάδα, κόσμος, Ιαπωνία, Παρίσι, Ινδία, Πεκίνο, Μικρά Αγγλία.

Ερώτηση: Πώς συνδέεται η εικόνα με τη Θεματική Ενότητα;

Ο κόσμος και ο πολιτισμός του

Ο Γιώργος Θεοτοκάς (1906-1966) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στην Πόλη και το 1922 ήρθε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διακρίθηκε ως δημοσιογράφος και ως δοκιμιογράφος, πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Κυριότερα έργα του είναι: Ώρες αργίας, Αργώ, Το Δαιμόνιο, Ασθενείς και Οδοιπόροι, Λεωνής, Ελεύθερο Πνεύμα κ.ά.

Εμπλουτισμένο
εργοβιογραφικό

Γιώργος Θεοτοκάς

Περίπατος στην Ευρώπη

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το κεφ. Ι του έργου Ελεύθερο Πνεύμα, ο συγγραφέας αναφέρεται στην αίσθηση αλλαγής που δημιουργεί η επίσκεψη από τη μία ευρωπαϊκή χώρα στην άλλη.

Η Ευρώπη είναι σαν ένας κήπος που συγκεντρώνει τα πιο διαφορετικά λουλούδια, τα πιο αταίριαστα χρώματα. Κάθε φορά που περνούμε τα σύνορα μιας ευρωπαϊκής χώρας αισθανόμαστε πως όλα αλλάζουν τριγύρω μας, όχι μόνο η γλώσσα και οι κοινωνικές συμβάσεις, μα κι ο αέρας που αναπνέουμε, κ' η ουσία της γης που πατούμε, κι ο χαρακτήρας των ανθρώπων που συναντούμε. Σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα αισθανόμαστε αμέσως μια ιδιαίτερη έκφραση, μοναδική και αμίμητη, μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία, ζωντανή και αεικίνητη, δημιούργημα της φύσης, των αιώνων και της ιδιοφυΐας ενός λαού.

Όταν, ύστερα από ένα ταξίδι, ξεδιπλώνουμε ένα χάρτη της Ευρώπης, ξαναζούμε με τον απλούστερο τρόπο αυτήν την αίσθηση της βαθιάς αλλαγής που μας έδωσε η διάβαση των συνόρων. Η Ιταλία κυανή, η Γαλλία κόκκινη, η Βρε-

ταννία κίτρινη, η Γερμανία πράσινη. Η κάθε χώρα ξεχωρίζει από τις άλλες απότομα, βάνουσα ίσως. Αντιτάσσει στους γείτονες την ιδιαίτερη μορφή της, απλοϊκά, χοντρά, στις γενικές γραμμές της. Μπορούμε όμως να κοιτάξουμε αυτόν τον χάρτη με το μικροσκόπιο και τότε διακρίνουμε πως η διαφοροποίηση συνεχίζεται στο άπειρο. Μέσα σε κάθε χώρα της Ευρώπης υπάρχουν πολλές μικρές χώρες, η καθεμιά με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της που ξεχωρίζει καθαρά από τη φυσιογνωμία του γείτονα. Κάθε επαρχία μιας ευρωπαϊκής χώρας έχει κάτι δικό της να μας πει, κάτι παλιό και κάτι σημερινό. Κάθε πόλη της Ευρώπης είναι σα μια ζωντανή γυναίκα που δε μοιάζει καμμιάν άλλη στον κόσμο, με το δικό της αέρα, με τα δικά της όνειρα, με τα δικά της πάθη. Είναι ένα πλάσμα μοναδικό, που δεν μπορεί να επαναληφθεί δύο φορές. [...]

Άλλοτε ο άνεμος φυσά από τη μια μεριά, άλλοτε από την άλλη. Πότε προηγείται η Ιταλία, πότε η Γαλλία, πότε η Γερμανία, η Αγγλία, οι Σλαύοι. Ο λαός που ανοίγει ένα δρόμο δουλεύει για το σύνολο και το σύνολο αφομοιώνει γρήγορα, κάποτε την ίδια στιγμή, τα νέα αποχτήματα. Ο κάθε λαός θα

ήταν ανίκανος να καλλιεργήσει μοναχός του τα εδάφη που καταχτά. Τα καλλιεργεί το σύνολο, και μονάχα το σύνολο μπορεί να εξαντλήσει τον πλούτο τους. Κάποτε οι ευρωπαϊκοί λαοί προχωρούσαν μαζί, στην ίδια σειρά, με τις ίδιες κατευθύνσεις. Από μια τέτοια συναρμογή των προσπαθειών τους βγήκε η Αναγέννηση, η πιο μεγάλη ώρα της ανθρωπότητας μετά την ώρα της Αθήνας. [...]

Η Ευρώπη σήμερα, αν δεν έχει κοινά ιδανικά, έχει κοινές ανησυχίες. Η γενεά που ανατράφηκε μέσ' στο καμίνι του πολέμου κι αρχίζει σήμερα τη ζωή της, αισθάνεται τον κόσμο με τον ίδιο τρόπο σ' όλες τις

χώρες της Ευρώπης, στρέφει τις έρευνές της προς τις ίδιες κατευθύνσεις, επικαλείται τους ίδιους ποιητές: Ντοστογιέφσκυ¹, Νίτσε², Προυστ³, Gide⁴, Saw⁵...

Η αρπαγή της Ευρώπης
Ψηφιδωτό (2ος-3ος αιώνας μ.Χ.) Εθνικό Μουσείο Βηρυτού

Γιώργος Θεοτοκάς, *Ελεύθερο Πνεύμα*, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1979

¹ **Φιοντόρ Ντοστογιέφσκυ/φσκι:** ήταν μεγάλος Ρώσος συγγραφέας, θεωρείται κλασικός δημιουργός. Έγραψε μυθιστορήματα, νουβέλες, διηγήματα και άλλα κείμενα.

² **Φρίντριχ Νίτσε:** ήταν σημαντικός Γερμανός φιλόσοφος, ποιητής, συνθέτης και φιλόλογος.

³ **Μαρσέλ Προυστ:** ήταν Γάλλος συγγραφέας, δοκιμιογράφος και κριτικός.

⁴ **André Gide:** ήταν Γάλλος μυθιστοριογράφος, δοκιμιογράφος και θεατρικός συγγραφέας.

⁵ **George Bernard Saw:** ήταν Ιρλανδός κριτικός, δραματουργός και θεατρικός συγγραφέας και τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ το 1925.

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να γράψετε ένα κείμενο (150-200 λέξεις) στο οποίο θα παρουσιάζετε τις απόψεις του συγγραφέα για την Ευρώπη.
2. Να σχολιάσετε το απόσπασμα από το κείμενο: «Ο κάθε λαός θα ήταν ανίκανος να καλλιεργήσει μοναχός του τα εδάφη που καταχτά. Τα καλλιεργεί το σύνολο και μονάχα το σύνολο μπορεί να εξαντλήσει τον πλούτο τους. Κάποτε οι ευρωπαϊκοί λαοί προχωρούσαν μαζί, στην ίδια σειρά, με τις ίδιες κατευθύνσεις. Από μια τέτοια συναρμογή των προσπαθειών τους βγήκε η Αναγέννηση, η πιο μεγάλη ώρα της ανθρωπότητας μετά την ώρα της Αθήνας».
3. «Ο λαός που ανοίγει ένα δρόμο δουλεύει για το σύνολο και το σύνολο αφομοιώνει γρήγορα, κάποτε την ίδια στιγμή, τα νέα αποκτήματα». Ποια είναι η δική σας άποψη για αυτή την άποψη-δέση του συγγραφέα;

Η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιές (1920-2005) σπούδασε Γαλλική Φιλολογία. Ταξίδεψε πολύ και εργάστηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και ως δημοσιογράφος σε πολλές εφημερίδες. Βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών και από άλλους φορείς. Ασχολήθηκε κυρίως με την πεζογραφία. Έργα της: Πλατεία Θησείου, Στο δρόμο των αγγέλων, Κοπιώντες και πεφορτισμένοι, Ιδού ίππος χλωρός, Τα σπαράγματα, Η Τρίπολη του Πόντου κ.ά.

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιές

Φτάσιμο στην Ινδία – Νέο Δελχί

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το έργο Οδοιπορικό στην Ινδία, η συγγραφέας αφηγείται τις εντυπώσεις της από ένα ταξίδι της το 1982 στην Ινδία και παρουσιάζει με συντομία την ιστορία και τα έθιμα της χώρας.

Οδοιπορικό, σου λένε, της Ινδίας. Βέβαια είναι αστείο. Θα σου χρειαζότανε μια ζωή για να την περπατήσεις. Τρία εκατομμύρια διακόσιες ογδόντα επτά χιλιάδες εφτακόσια ογδόντα δύο τετραγωνικά χιλιόμετρα καλύπτει η έκτασή της και ζουν πάνω στη γη της εξακόσια ογδόντα τέσσερα εκατομμύρια άνθρωποι. Μια μυρμηγκοφωλιά δηλαδή, άντε τώρα εσύ να την περπατήσεις και να μπορέσεις με ζωντανό λόγο, δίχως χειρονομίες και εικόνες, κάτι να αναπαραστήσεις απ' αυτά που είδες, απ' αυτά που έζησες και αισθάνθηκες εκεί σαν ταξιδιώτης. Μπορείς να μιλήσεις και να αναπαραστήσεις μια πολιτεία σαν το Παρίσι, τη Βαρκελώνη ή τη Βενετία. Να αναδυμηθείς κείμενα, έργα τέχνης, παραδόσεις· όλα αυτά να

τα δέσεις, ανηφορίζοντας κάποια λεωφόρο ή δρομάκι, κοιτάζοντας έναν ποταμό ή ένα κανάλι, να συνδέσεις την Ιστορία και τις μνήμες, αυτό που γνωρίζεις και περπατάς να το ανακαλύψεις, γνωρίζοντάς το ωστόσο, και μετά μπορείς και να το διηγηθείς. Γιατί γι' αυτό πρόκειται: να διηγηθείς τι είδες και τι ξέρεις για έναν τόπο που επισκέφθηκες και που σε εντυπωσίασε τόσο, ώστε θέλεις να το μοιραστείς και με κάποιον άλλο, να το πεις, να του διαβιβάσεις, αν είναι δυνατόν, κάτι από τις συγκινήσεις που ένοιωσες. Ε, λοιπόν, τώρα που βρίσκομαι μπροστά στο μικρόφωνο, συλλαμβάνω πόσο δύσκολο είναι να μεταβιβάσεις κάτι τέτοιο μέσα από τη φωνή σου και μόνο. Θα προσπαθήσω λοιπόν να διηγηθώ τις εντυπώσεις μου, που μπορεί να μη μοιάζουν ούτε με τις περιγραφές των βιβλίων, ούτε να 'χουν το ύφος τουριστικού οδηγού. Θα 'ναι όμως ειλικρινείς και άμεσες. Δεν θα προσπαθήσω να κάνω τη σοφή, ούτε να αντιγράψω κάποιο εγχειρίδιο περί Ινδίας. Θα πω τελείως σε πρώτο πρόσωπο πώς είδα και τι ένοιωσα στην Ινδία.

Μα πρώτα πρώτα ποιες προσβάσεις είχα γι' αυτό το ταξίδι, τι ήξερα γι' αυτή τη χώρα. Φυσικά ό,τι ξέρει όλος ο κόσμος. Δηλαδή πως από το 1947 ανεξαρτητοποιήθηκε από την αγγλική αποικιοκρατία, πως το βιοτικό επίπεδο είναι από τα χαμηλότερα του κόσμου, πως αποτελείται από είκοσι δύο κράτη και μιλιούνται δεκαέξι γλώσσες. Επίσημες όμως γλώσσες είναι δύο: η ινδουιστική, που την καταλαβαίνουν κάπου το 40%, και τα αγγλικά, που τα καταλαβαίνουν μόνο το 4%. Και μόνο αυτή η λεπτομέρεια, δηλαδή πως τις δύο κοινές επίσημες γλώσσες τις καταλαβαίνουν μόνο το 44% των κατοίκων, δείχνει πόσο δύσκολη θα πρέπει να είναι η επικοινωνία με το σύνολο του λαού, όπου

και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δεν μπορούν ν' αγγίξουν, να επηρεάσουν, να διδάξουν ή έστω και να προειδοποιήσουν, κάποια κρίσιμη για το έθνος στιγμή, την ολότητα του λαού που ζει στην αχανή αυτή γη, δίχως να έχει μία κοινή γλώσσα που να την ενώνει. Για σκεφθείτε μιαν Ελλάδα —είκοσι εφτά φορές μικρότερη σε έκταση εδαφική από την Ινδία— όπου το πενήντα έξι τα εκατό δεν θα καταλάβαιναν ελληνικά. Εδώ αισθανόμαστε διχασμένοι και ανήκοντες σε δύο παρατάξεις ταξικές και πνευματικές με την καθαρεύουσα και τη δημοτική! Σκεφθείτε λοιπόν τι γίνεται εκεί με δεκαέξι αναγνωρισμένες γλώσσες και κάπου —κρατηθείτε καλά— διακόσιες άλλες που μιλιούνται σε διάφορες περιοχές. Αν προσθέσουμε στο κομψούζιο της γλώσσας και τη θρησκευτική πολλαπλότητα, που επηρεάζει τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς των ανθρώπων, έχουμε μια πρώτη εικόνα αυτού που θα γνωρίσουμε. [...]

Μα ας αρχίσω απ' την αρχή, δηλαδή το φτάσιμό μας στο αεροδρόμιο του Νέου Δελχί. Όποιος έχει ταξιδέψει στη Μέση και Άπω Ανατολή δεν ξαφνιάζεται από το πλήθος των χεριών που προσπαθούν να σου πάρουνε τη βαλίτσα, ούτε από τις ανοιγμένες χούφτες που είναι σαν ράμφη πουλιών και γεμάτες ικεσία. Προχωρώ προς την αίθουσα αναμονής. Θα έρθουν να με παραλάβουν δύο φίλοι από κει. Όπως και στην Ευρώπη, που τη συναντούσαμε πολύ συχνά, έτσι κι εδώ οι γυναίκες με το μακρύ, πολύχρωμο ή μονόχρωμο μεταξωτό σάρι¹ με εντυπωσιάζουν. Κάθε τους κίνηση έχει αρμονία, που, καθώς θα μου εξηγήσουν οι φίλοι μου οι Ινδοί, οφείλεται στον τρόπο που φοράνε το πατροπαράδοτο σάρι και για να μην τους φύγει από τον ώμο, να μην τους λυθεί από τη μέση, από μικρές μαδαίνουν το σώμα τους να βαστάει το ένδυμα μέσα από τις κινήσεις που κάνουν. Επειδή είναι η πρώτη φορά που βλέπω τόσο πολλές Ινδές γυναίκες μαζί, παρατηρώ στην αρχή με πόσο γούστο είναι όλες τους ντυμένες, δηλαδή σε μιαν από τις αποχρώσεις του σάρι είναι και το κοντό μπλουζάκι που φοράνε από μέσα, και αφήνει τη μέση τους γυμνή, και σε μιαν άλλη απόχρωση, ή αντίθετη, η εσάρπα που πέφτει πτυχωτή μπροστά τους. Με το να τις ξομπλιάζω² παρατηρώ πως ούτε μια δεν φοράει ίδιο σάρι με την άλλη και μπορώ να ορκιστώ πως μέσα σ' ένα μήνα, ανάμεσα σε χιλιάδες γυναίκες, δεν είδα δύο ίδια υφάσματα, σαν να μην υπάρχουν σε όλη την Ινδία, έστω κι από σύμπτωση, δύο ίδια σάρι. Αυτή τη λεπτομέρεια, που μου χτύπησε από την πρώτη στιγμή, δηλαδή τον ατελείωτο χρωματικό πλούτο και φαντασία, θα τον ξαναβρώ μέσα σε όλη τη χειροτεχνία, που ακόμα και όταν βιομηχανοποιείται βρίσκει έναν τρόπο να διαφοροποιείται. Βέβαια πρέπει να πω αμέσως πως τούτη μου η πρώτη επαφή με την ινδική πραγματικότητα ήτανε μια ψεύτικη πραγματικότητα, γιατί όλες αυτές οι γυναίκες που ξομπλιάζα με την κόκκινη βούλα ανάμεσα στα φρύδια, που πια δεν σημαίνει πως η γυναίκα είναι παντρεμένη γιατί γίνηκε η βούλα διακοσμητική, σαν και τη μικρή, πολύτιμη ή απλώς λαμπερή πετρίτσα που φυτεύουνε στο πτερύγιο της μύτης, λοιπόν όλες αυτές οι γυναίκες ανήκαν στις προνομιούχες τάξεις που μπορούν και ταξιδεύουν. Και οι μελαφοί ή οι καθαρομελάχρονοι άντρες με το κομψό άσπρο ένδυμα, και μερικοί με το σαρίκι, που νομίζουμε οι Ευρωπαίοι πως το φορούν όλοι οι Ινδοί και που στην πραγματικότητα ελάχιστοι το φορούν, μας έδωσε την εικόνα που είχαμε σχηματίσει από τον αμερικάνικο κινηματογράφο, με τους σείχηδες και τις γοητευτικές χορεύτριες ή πριγκίπισσες. Μόλις όμως βγήκαμε από την αίθουσα

¹ **σάρι:** ινδικό γυναικείο φόρεμα.

² **ξομπλιάζω:** μελετώ.

αναμονής, δεν μας περίμενε πια ο αμερικάνικος κινηματογράφος, αλλά εικόνες από «Επίκαιρα» που είχαμε δει στις μικρές οθόνες και μας δείχνανε ένα λαό φτωχό και ταλαιπωρημένο.

Ζέστη υγρή, σκόνη κίτρινη, και μια σκελετωμένη αγελάδα να τρώει ήρεμα τα ανδισμένα γεράνια που κοσμούσαν ένα μικρό περιβολάκι του αεροδρομίου. Φυσικά κανένας δεν έδωξε από κει το ιερό ζώο που ροκάνιζε τον κηπάκο και πρέπει να πω πως σε όλο το διάστημα της διαμονής μου στην Ινδία συνάντησα τον ίδιο σεβασμό προς τις ιερές αυτές αγελάδες με τη χαρακτηριστική καμπουρίτσα, που τις ξεχωρίζει από τις ευρωπαϊές αγελάδες, που κυκλοφορούν ελεύθερα παντού. Είδα μία να μπαίνει σ' ένα μουσείο και να μουγκανίζει απειλητικά μάλιστα, και μου εξηγήσανε πως όλες αυτές οι πραγματικά ισχνές αγελάδες ήταν πολύ γέρικες πια, δεν κατεβάζανε γάλα, ήτανε με δυο λόγια όχι μόνο άχρηστες αλλά και βάρος για τ' αφεντικά τους, που μην μπορώντας να τις θρέψουν και μην έχοντας το δικαίωμα να τις σφάζουν, τις αφήνουν να διαγουμίζου³ δρόμους και περιβόλια, να κοιμούνται πάνω στις γραμμές των τραινών, πολλές φορές και να καθυστερούνε τους συρμούς επί ώρες, να σταματάνε την κυκλοφορία σε κεντρικούς συγκοινωνιακούς κόμβους ή και να προξενούνε ανθρωποκτονίες, ατυχήματα, ίσαμε τη στιγμή που θα ψοφήσουνε.

Η γελάδα λοιπόν που τρώει τα λουλούδια, τα παραμορφωμένα χέρια από τη λέπρα που ζητάνε ελεημοσύνη, τα καταβρόμικα πρόσωπα των παιδιών με τα πιο ωραία, δραματικά μάτια που έχω δει ποτέ, οι γυναίκες που σκουπίζουνε με σκούπες από αφάνες⁴ και σου πετάνε πάνω στα μούτρα χόμα και σκουπίδια μαζί, τα τρίκυκλα ταξί, άλλα σαν ποδήλατα και άλλα σαν μοτοσυκλέτες –εδώ θα πω τη λέξη την πολύ αστεία που μου είπανε, τα λένε «χτυποκώλια» οι νέοι– που αντικαταστήσανε τα πους-πους, και μερικά σαραβαλιασμένα παλιά ταξί μου δίνουν την εντύπωση ενός παλιατζιδικού σιδικών ή νεκροταφείου τροχοφόρων. Στην Ινδία, που οι λιμοί έχουν εξοντώσει εκατομμύρια ανθρώπων, είναι φυσικό να προσπαθούν πρώτα να υπάρξει ψωμί και έπειτα πετρελαιοειδή για την κίνηση. Μια κι έχω την πληροφορία, σας τη λέω: όλο κι όλο το πετρέλαιο που καταναλίσκουνε στην Ινδία είναι είκοσι δύο εκατομμύρια τόνοι, ακριβώς όσο και στη Δανία με πέντε εκατομμύρια μονάχα πληθυσμό. Αυτή και μόνο η σύγκριση λέει πολλά.

Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, *Οδοιπορικό στην Ινδία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996

Δραστηριότητες

1. Να αποδώσετε περιληπτικά το περιεχόμενο του κειμένου (100 λέξεις).
2. Να γράψετε έναν πλαγιότιτλο σε καθεμιά από τις πέντε παραγράφους του κειμένου.
3. Να σχολιάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το κείμενο: «Στην Ινδία, που οι λιμοί έχουν εξοντώσει εκατομμύρια ανθρώπων, είναι φυσικό να προσπαθούν πρώτα να υπάρξει ψωμί και έπειτα πετρελαιοειδή για την κίνηση. Μια κι έχω την πληροφορία, σας τη λέω: όλο κι όλο το πετρέλαιο που καταναλίσκουνε στην Ινδία είναι είκοσι δύο εκατομμύρια τόνοι, ακριβώς όσο και στη Δανία με πέντε εκατομμύρια μονάχα πληθυσμό. Αυτή και μόνο η σύγκριση λέει πολλά».

³ διαγουμίζου³: λεηλατούν.

⁴ αφάνες: αγκάδια.

Slideshow για την Ινδία
και δραστηριότητα

Ο Έρνεστ Χεμινγκουέι (Ernest Hemingway, 1899-1961) γεννήθηκε στο Όουκ Παρκ του Ιλινόις της Αμερικής. Έργα του είναι: Φιέστα, Αποχαιρετισμός στα όπλα, Ο ήλιος που ανατέλλει πάντα, Για ποιον χτυπά η καμπάνα, Ο γέρος και η θάλασσα κ.ά. Σε αυτά σκιαγραφείται ένας κόσμος στον οποίο κυριαρχεί η αβεβαιότητα, η βία και ο θάνατος. Τα έργα του είναι εμπνευσμένα από προσωπικές του εμπειρίες και άσκησαν μεγάλη επίδραση στη νεότερη λογοτεχνία. Το 1954 τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Έρνεστ Χεμινγκουέι

Χριστούγεννα στο Παρίσι

Ο συγγραφέας περιγράφει τις χριστουγεννιάτικες γιορτές στο Παρίσι, με εστίαση σε διάφορα σημεία της πόλης. Επίσης, παρουσιάζει ένα ζευγάρι στο χριστουγεννιάτικο δείπνο του, που φαίνεται ότι περίμενε άλλα εδέσματα και αυθόρμητα ανακαλεί τα ήθη και έθιμα του τόπου του.

Χιονίζει στο Παρίσι. Στο Παρίσι, με τις μεγάλες σόμπες να κοκκινίζουν πυρακτωμένες έξω από τα cafe. Στα τραπέζια των cafe, άνθρωποι κουκουλωμένοι και με σηκωμένους τους γιακάδες κρατούν ποτήρια με «γκρογκ αμερικέν»¹ και οι μικροί εφημεριδοπώλες διαλαλούν τη βραδινή εφημερίδα.

Τα λεωφορεία μουγκρίζουν σαν πράσινα μεγαθήρια μέσα στο χιόνι που πέφτει μαζί στο σκοτάδι, ενώ οι λευκοί τοίχοι των σπιτιών υψώνονται στο χιονισμένο σούρουπο. Πουθενά το χιόνι δεν είναι ωραιότερο απ' όσο μέσα στην πόλη.

Στο Παρίσι είναι υπέροχο να στέκεσαι σε μια γέφυρα

του Σηκουάνα και να κοιτάξεις μέσα από την απαλή κουρτίνα του χιονιού, πέρα από τον γκριζό όγκο του Λούβρου, το ποτάμι που το διασχίζουν αμέτρητες γέφυρες και το πλαισιώνουν τα γκριζα σπίτια του παλιού Παρισιού, εκεί όπου η Νοτρ Νταμ στέκεται στο σύδαμπο. Στο Παρίσι είναι πολύ όμορφα και πολύ μοναχικά την περίοδο των Χριστουγέννων.

Ο νεαρός άντρας και το κορίτσι ανηφορίζουν την οδό Μποναπάρτ από την Προκουμαία στη σκιά των ψηλών σπιτιών, προς τη φωτισμένη πάροδο Ζακόμπ. Σε ένα μικρό εστιατόριο σε όροφο, «Το Βεριτάμπλ Ρεστοράν της Τρίτης Δημοκρατίας», το οποίο έχει δύο αίθουσες, τέσσερα μικροσκοπικά τραπέζια και μια γάτα, σερβίρεται ένα ειδικό χριστουγεννιάτικο δείπνο.

«Δεν μοιάζει και πολύ με Χριστούγεννα», είπε το κορίτσι.

«Μου λείπουν τα κούμαρα», είπε ο νεαρός.

Πέφτουν κι οι δυο στο ειδικό χριστουγεννιάτικο δείπνο. Η γαλοπούλα είναι κομμένη σε περιέργα γεωμετρικά κομμάτια που φαίνεται να έχουν λίγο ψαχνό, πολλούς χόνδρους και ένα μεγάλο κόκαλο.

«Θυμάσαι τη γαλοπούλα στην πατρίδα;» ρωτάει το κορίτσι.

«Μη μου το θυμίζεις», λέει το αγόρι.

¹ γκρογκ αμερικέν: είδος ναυτικού λικέρ.

Κάνουν έφοδο στις τηγανιτές πατάτες που κολυμπάνε στο λίπος.

«Τι να κάνουν άραγε στην πατρίδα;», λέει το κορίτσι.

«Δεν ξέρω», είπε το αγόρι. «Λες να γυρίσουμε ποτέ πίσω;».

«Δεν ξέρω», απάντησε το κορίτσι. «Νομίζεις πως θα γίνουμε ποτέ επιτυχημένοι καλλιτέχνες;».

Ο ιδιοκτήτης μπήκε με το επιδόρπιο και ένα μικρό μπουκάλι κόκκινο κρασί.

«Είχα ξεχάσει το κρασί», είπε στα Γαλλικά.

Το κορίτσι έβαλε τα κλάματα.

«Δεν ήξερα πως το Παρίσι ήταν έτσι», είπε. «Νόμιζα πως ήταν χαρούμενο και γεμάτο φως και όμορφο».

Το αγόρι την αγκάλιασε. Τουλάχιστον αυτό ήταν κάτι που μπορούσες να κάνεις σε ένα παριζιάνικο εστιατόριο.

«Δεν πειράζει, αγάπη μου», είπε. «Είμαστε εδώ μόνο τρεις ημέρες. Το Παρίσι δεν είναι έτσι. Κάνε λίγη υπομονή».

Έφαγαν το επιδόρπιο και κανένας τους δεν ανέφερε το γεγονός πως ήταν ελαφρά καμένο. Έστερα πλήρωσαν τον λογαριασμό, κατέβηκαν και βγήκαν στον δρόμο. Χιόνιζε ακόμα. Και περπάτησαν στους δρόμους του παλιού Παρισιού, τους ίδιους εκείνους δρόμους που είχαν δει λύκους να τριγυρίζουν αναζητώντας τη λεία τους, και είχαν γίνει μάρτυρες αδυσώπητου κυνηγητού ανθρώπων και περιπλανήθηκαν ανάμεσα στα παλιά ψηλά κτίρια, που τα παρατηρούσαν όλα αυτά απ' υψηλού, βλοσυρά και ασυγκίνητα από τη χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα.

Το αγόρι και το κορίτσι ένιωθαν νοσταλγία. Ήταν τα πρώτα τους Χριστούγεννα μακριά από τον τόπο τους. Δεν ξέρεις τι είναι τα Χριστούγεννα μέχρι να βρεθείς μακριά σε κάποια ξένη χώρα.

Μ. Τουέν, Γκ. Τσέστερτον, Έ. Χεμινγκουέι, Ν. Χόδορν, Τζ. Λόντον κ.ά.,
Χριστουγεννιάτικο δείπνο, επιλογή κειμ. Βιόρλια Άβερμπαχ,
μτφρ. Δέσπω Παπαρηγοράκη-Βάλια Σερέτη,
εκδ. Νάρκισσος, Αθήνα 2012

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να σχολιάσετε την τελευταία περίοδο του κειμένου: «Δεν ξέρεις τι είναι τα Χριστούγεννα μέχρι να βρεθείς μακριά σε κάποια ξένη χώρα».
2. Εσείς θα επιλέγατε να γιορτάσετε τα Χριστούγεννα με την οικογένειά σας ή να ταξιδέψετε σε άλλη χώρα και γιατί;
3. Να γράψετε ένα κείμενο στο οποίο θα παρουσιάσετε χριστουγεννιάτικα έθιμα του τόπου καταγωγής σας.

Συμπληρωματικό υλικό και δραστηριότητα

Ο Λευκάδιος Χερν (1850-1904) γεννήθηκε στη Λευκάδα από πατέρα Ιρλανδό και μητέρα Ελληνίδα. Ήταν Πανεπιστημιακός καθηγητής, δημοσιογράφος και συγγραφέας. Έγραψε διηγήματα και μυθιστορήματα κυρίως στα αγγλικά, που μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Οι ήρωές του κινούνται στον χώρο του ονειρικού και του παράδοξου. Έργα του είναι: Ματιές στην άγνωστη Ιαπωνία, Από την Ανατολή, Κοκορό, Καϊντάν.

Λευκάδιος Χερν

Καϊντάν, Ιαπωνέζικες ιστορίες για παράδοξα πράγματα

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από το βιβλίο Καϊντάν, Ιαπωνέζικες ιστορίες για παράδοξα πράγματα. Αναφέρεται στις περιπέτειες του πολεμιστή Ισογκάι Χεινταζαϊμόν Τακέτσουρα, που υπηρετούσε τον άρχοντα Κικουζί της Κιουσού. Όταν ο κύριός του καταστράφηκε, έγινε περιπλανώμενος ιερέας με το όνομα Κβαϊρίο και δίδασκε την αγάπη στον άνθρωπο και στη φύση.

Ροκούρο-Κούμπι

Δεν είχε καλά καλά ξαπλώσει, όταν ένας άνθρωπος φάνηκε στον δρόμο, κρατώντας ένα τσεκούρι και κουβαλώντας ένα μεγάλο δέμα πελεκημένα ξύλα. Μόλις είδε τον

Κβαϊρίο ξαπλωμένο, ο ξυλοκόπος σταμάτησε και, ύστερα από μια στιγμή σιωπής, του είπε με μεγάλη έκπληξη:

«Τι είδους άνθρωπος μπορεί να είσαι, καλέ κύριε, που τολμάς να ξαπλώνεις μόνος σου σ' ένα μέρος σαν κι αυτό; Υπάρχουν γύρω κυνηγοί, και μάλιστα πολλοί. Δεν φοβάσαι τα Μαλλιαρά Πράματα;»

«Φίλε μου», απάντησε πρόσχαρα ο Κβαϊρίο, «δεν είμαι παρά ένας περιπλανώμενος ιερέας, ένας “Σύννεφο και Νερό, Ξένος”, όπως λένε οι άνθρωποι. Ουνσούι-νο-ριοκάκου. Και δεν φοβάμαι καθόλου τα Μαλλιαρά Πράματα, αν με αυτό εννοείς τα στοιχειά-αλεπούδες ή άλλα στοιχειά και πλάσματα αυτού του είδους. Όσο για τα ερμηικά μέρη... Αυτά μ' αρέσουν, γιατί είναι ιδανικά για περισυλλογή. Είμαι συνηθισμένος να κοιμάμαι έξω στον καθαρό αέρα και έμαθα να μη σκοτίζομαι για τη ζωή μου ποτέ».

«Πραγματικά θα είσαι γενναίος άνθρωπος, σεβασμιότατε», είπε ο χωρικός, «για να μένεις εδώ. Αυτό το μέρος έχει κακό όνομα: πολύ κακό όνομα. Αλλά, όπως λέει κι η παροιμία, ο ανώτερος άνθρωπος δεν πρέπει να εκτίθεται σε κίνδυνο χωρίς λόγο. Γι' αυτό, κύριε, σας βεβαιώνω πως είναι επικίνδυνο να κοιμηθείτε εδώ. Αν και το σπίτι μου είναι μια άδλια χορταρένια καλύβα, σας παρακαλώ να έρθετε μαζί μου αμέσως. Όσο για τροφή, δεν έχω τίποτα να σας προσφέρω, αλλά τουλάχιστον θα έχετε μια στέγη και θα μπορείτε να κοιμηθείτε κάτω απ' αυτή χωρίς κίνδυνο».

Μιλούσε ζωνρά κι ο Κβαϊρίο, που του άρεσε ο αγαδός τρόπος του χωρικού, αποδέχτηκε την πρόσκληση. Ο ξυλοκόπος τον οδήγησε μέσα από ένα στενό μονοπάτι, που ξεκινούσε από τον δρόμο και διέσχισε ένα δασώδες βουνό. Ήταν ένας απόκρημνος και επικίνδυνος κατσικόδρομος, που σε

πολλές μεριές σχηματιζόταν μόνο από γλιστερές ρίζες δέντρων, που μόνο εκεί μπορούσε να πατήσει κανείς. Σερνόταν σαν φίδι, άλλοτε δίπλα σε τρομακτικά βράθρα και άλλοτε πάνω ή ανάμεσα σε όγκους σάπιων βράχων. Επιτέλους, κάποια στιγμή ο Κβαΐριο βρέθηκε σε ένα ξέφωτο, στην κορυφή ενός λόφου, με το γεμάτο φεγγάρι να χαμογελά από πάνω του. Μπροστά του είδε μια φωτισμένη αχυρένια καλύβα. Ο ξυλοκόπος τον οδήγησε σε μια σκιάδα στο πίσω μέρος του σπιτιού, όπου μέσα από καλάμια μπαμπού έτρεχε νερό από κάποιο κοντινό ρυάκι. Εκεί οι δυο άνθρωποι έπλυναν τα πόδια τους. Πέρα από τη σκιάδα υπήρχε ένας κήπος λαχανικών και ένα μικρό δάσος από κέδρους και μπαμπού. Πίσω από τα δέντρα φαινόταν η αντανάκλαση ενός καταρράκτη, που έπεφτε από κάποιο ψηλότερο μέρος και φάνταζε κάτω απ' το φως του φεγγαριού σαν μια μακριά άσπρη εσάρπα.

Kawai Gyokudo, *Parting Spring*
Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Τόκιο

Όταν ο Κβαΐριο μπήκε στην καλύβα μαζί με τον οδηγό του, παρατήρησε τέσσερα πρόσωπα, άνδρες και γυναίκες, που ζέσταιναν τα χέρια τους στη φωτιά που έκαιγε στο ρο¹, στο κεντρικό δωμάτιο του σπιτιού. Υποκλίθηκαν μπροστά στον ιερέα και τον χαιρέτισαν με πολύ σεβασμό. Ο Κβαΐριο απόρησε πώς πρόσωπα τόσο φτωχά, που ζούσαν μάλιστα σε τέτοια ερημιά, ήταν δυνατό να γνώριζαν τους εθιμοτυπικούς κανόνες του σωστού χαιρετισμού.

Θα είναι ευγενικά πρόσωπα, σκέφτηκε, και θα διδάχτηκαν τους τρόπους αυτούς από κάποιον που γνωρίζει τους τύπους.

Έπειτα, γυρίζοντας προς τον οδηγό του, τον αζούρι ή τον κύριο του σπιτιού, όπως τον έλεγαν οι άλλοι, είπε:

«Από την καλοσύνη της φωνής σου και από την πολύ ευγενική υποδοχή του σπιτιού σου, σκέπτομαι πως δεν πρέπει να ήσουν πάντα ξυλοκόπος. Ίσως παλιότερα να ανήκες σε μια από τις αριστοκρατικές οικογένειες».

¹ ρο: είδος θερμάστρας σκαμμένης στον τοίχο του σπιτιού.

Χαμογελώντας, ο ξυλοκόπος απάντησε:

«Ναι, κύριε, δεν απατάσαι. Αν και τώρα ζω όπως με βλέπεις, κάποτε ήμουν αρκετά σημαντικό πρόσωπο. Η ιστορία μου είναι ιστορία μιας κατεστραμμένης ζωής· κατεστραμμένης από λάθος δικό μου. Ήμουν άλλοτε στην υπηρεσία ενός άρχοντα, και ο βαθμός μου στην υπηρεσία αυτή δεν ήταν ευκαταφρόνητος. Αλλά αγαπούσα πολύ τις γυναίκες και το κρασί, και κάτω από την ορμή του πάθους μου φέρθηκα άσχημα. Ο εγωισμός μου κατέστρεψε το σπίτι μου και προκάλεσε τον θάνατο πολλών. Η τιμωρία ήρθε και για πολύ καιρό κρυβόμουνα δραπέτης. Τώρα συχνά παρακαλώ να μπορέσω να επανορθώσω το κακό που έκανα και να ξαναχτίσω το προγονικό μου σπίτι. Μα φοβάμαι πως δεν θα βρω ποτέ τρόπο να το κάνω. Ωστόσο, προσπαδώ να υπερνικήσω το κάρμα των σφαλμάτων μου με ειλικρινή μετάνοια και με το να βοηδώ τους δυστυχείς».

Ο Κβαΐριο ευχαριστήθηκε με αυτά τα λόγια και είπε στον αζούρι:

«Φίλε μου, σε πολλές περιπτώσεις παρατήρησα πως άνθρωποι παρασυρμένοι από την τρέλα της νιότης τους, μπορούν στα κατοπινά χρόνια να γίνουν οι πιο δίκαιοι. Στα ιερά σούτρας² είναι γραμμένο πως αυτοί, οι πιο επιρρεπείς στο κακό, μπορούν να γίνουν με τη δύναμη της θέλησης οι πιο δυνατοί στο καλό. Δεν αμφιβάλω πως έχεις καλή καρδιά και ελπίζω πως θα έχεις καλύτερη τύχη. Απόψε θα πω τα σούτρας για σένα και θα παρακαλέσω να αποκτήσεις τη δύναμη ώστε να υπερνικήσεις το κάρμα των παλιών σου σφαλμάτων».

Λευκάδιος Χερν, *Καιϊνάν, Ιαπωνέζικες ιστορίες για παράδοξα πράγματα*, εκδ. Εμπειρία Εκδοτική, Αθήνα 2017

² **σούτρα:** κάθε σύντομος κανόνας, κάτι σαν ένα δεώρημα κατασταλαγμένο σε λίγες λέξεις ή συλλαβές (ιαπωνική και κινεζική λέξη).

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Να εντοπίσετε τις εικόνες του κειμένου και να τις σχολιάσετε.
2. Με αφορμή τα λόγια του ξυλοκόπου: «Ο εγωισμός μου κατέστρεψε το σπίτι μου και προκάλεσε τον θάνατο πολλών», να γίνει συζήτηση στην τάξη για τον ρόλο του εγωισμού στη ζωή μας.
3. Να συζητήσετε στην τάξη τον τρόπο που ο Κβαΐριο επανορθώνει τα λάθη του. Εσείς πώς θα αντιδρούσατε αν βρισκόσασταν στη θέση του; (κείμενο σε 80-100 λέξεις)

Συνανάγνωση κειμένου
και δραστηριότητα

Ο Γιώργος Βέης γεννήθηκε το 1955 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά και Διεθνείς Σχέσεις. Υπηρέτησε στον διπλωματικό κλάδο του Υπουργείου Εξωτερικών. Έχει εκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές, κριτικές μελέτες και έχει μεταφράσει ξένους συγγραφείς. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες. Κυριότερα έργα του είναι: Φόρμες και άλλα ποιήματα, Μετάξι στον κήπο, Λεπτομέρειες κόσμων, Γεωγραφία κινδύνων, Χρυσαλλίδα στον πάγο, Υστερόγραφο Γης, Ασία, Ασία. Σινικές και άλλες μαρτυρίες κ.ά.

Σινικό Τείχος, Κίνα

Γιώργος Βέης

Ασία, Ασία, Σινικές και άλλες μαρτυρίες

Στο κείμενο «Θρύλοι της όρασης», που ανήκει στο κεφάλαιο «Συνυπάρξεις», του βιβλίου *Ασία, Ασία, Σινικές και άλλες μαρτυρίες*, δίνονται πληροφορίες από τον συγγραφέα κυρίως για το Σινικό Τείχος.

Θρύλοι της όρασης

Το Μπανταλίν, όπου έχει επισκευαστεί υποδειγματικά για καθαρά τουριστικούς λόγους ένα μεγάλο τμήμα του Σινικού Τείχους, απέχει περίπου εβδομήντα χιλιόμετρα από το κέντρο του Πεκίνου. Η πρόσβαση είναι ιδιαίτερα εύκολη – σαν να τρέχεις μ' εκατό μέσα στους μύδους της χώρας. Οι άνετοι, υποσχητικοί αυτοκινητόδρομοι ξέρουν να σέβονται τους ταξιδιώτες, ενώ το τοπίο που θα ξετυλιχτεί νωχελικά μπροστά σου λίγο μετά, στο τέλος της διαδρομής, σε αποζημιώνει απόλυτα. Εδώ η αντικειμενικότητα του χώρου διαστέλλεται οριακά: οι αισθήσεις συναιρούν φαινόμενα, δοξασίες και πεποιθήσεις. Ο τεράστιος πέτρινος δράκος, το σημαντικότερο οχυρωματικό έργο της παλαιάς Κίνας, το Μέγα Σινικόν Τείχος, ξεδιπλώνεται αποφασιστικά ως εκεί που το σαστισμένο μάτι συναντά τον ασημένιο ορίζοντα του μεσημεριού.

Το δροσερό αεράκι ή το ψιλόβροχο ή το λιοπύρι που σε υποδέχεται κατά καιρούς εδώ, σε ξεμαθαίνει τη ζωή των εγχειριδίων – η σινική φύση κωδικοποιεί τους θρύλους στη σκιά του Σινικού Τείχους με την ίδια άνεση που οι μαθητές των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου στα χωριά και στις πόλεις της Κίνας απαγγέλλουν τετράστιχα του Λι Τάι Πο¹.

Χιλιάδες τουρίστες ανεβαίνουν τα πέτρινα σκαλοπάτια, τα παρατηρητήρια, οι αγέρωχες σκοπιές, οι σταθμοί γεμίζουν ασφυκτικά από κόσμο. Το Τείχος αντέχει ακόμη την πραγματικότητα στο βαθμό που μπόρεσε ν' αντέξει την οργή της Ιστορίας.

Γιώργος Βέης, «Θρύλοι της όρασης», *Ασία, Ασία, Σινικές και άλλες μαρτυρίες*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1999

¹ Ο Λι Τάι Πο ή ορθότερα Λι Μπάι, όπως τον αποκαλούσαν στη μητρική του γλώσσα, συγκαταλέγεται στους πλέον αντιπροσωπευτικούς ποιητές της Κίνας (Γ. Βέης, *Χάρτης* 36, Δεκ. 2021, «Χάρτης», ηλεκτρονικό περιοδικό).

Τροφή κι αφοσίωση

Το παρακάτω σύντομο κείμενο ανήκει στο κεφάλαιο «Η Συντροφικότητα της Σιωπής» και αναδεικνύει συνήθειες του κινεζικού λαού σχετικά με το φαγητό.

Η γαβάδα με το ρύζι ακουμπάει συνεχώς, χωρίς να πιέζει, το υπομονετικό σαγόνι. Τα ξυλάκια δουλεύουν ασταμάτητα. Τα μάτια είναι κλειστά. Η τροφή υπερβαίνει επαγγελίες, οράματα και μανιφέστα – γι' αυτό και πρέπει να καταναλωθεί το συντομότερο δυνατόν, δηλαδή αμέσως. Κάθε ανάσχεση αυτής της μεσημεριανής ή βραδινής ηδονής είναι ιδιαίτερα οδυνηρή – εξ ου και ο διάχυτος, ο σφυρηλατημένος στους αιώνες σεβασμός όλων προς όλους την ώρα του φαγητού.

Το ρύζι περιέχει πολλές φορές λαχανικά, μικρές κόκκινες πιπεριές, μικροσκοπικά κομμάτια από μια μητρική ομελέτα, μπουκιές βοδινού, χοιρινό λίπος. Το μάρμα, αναπόφευκτα, είναι ένα πέρασμα στην εκτονωτική δόξα των χορτασμένων. Κι ακόμα, μια ισχυρή δόση αυτογνωσίας και δάρρους.

Γιώργος Βέης, *Ασία, Ασία. Σινικές και άλλες μαρτυρίες*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1999

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Ποιες πληροφορίες για την Κίνα αντλούνται από το κείμενο «Θρύλοι της όρασης»; Να γίνει συζήτηση με την αναγνωστική σας κοινότητα.
2. Να παρουσιάσετε τις διατροφικές συνήθειες των Κινέζων, όπως παρουσιάζονται στο κείμενο «Τροφή κι αφοσίωση», και να τις συγκρίνετε με εκείνες των Ελλήνων (προφορικά).

Συναπάνωση κειμένου
και δραστηριότητα

Η Ιωάννα Καρυστιάνη γεννήθηκε στα Χανιά Κρήτης το 1952. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι συγγραφέας και σεναριογράφος. Για το έργο της έχει βραβευτεί από την Ακαδημία Αθηνών. Μυθιστορήματά της είναι: Μικρά Αγγλία (έχει γίνει κινηματογραφική ταινία από τον Παντελή Βούλγαρη), Κουστουμι στο χώμα, Ο Άγιος της μοναξιάς, Τα σακιά κ.ά. Συλλογές διηγημάτων της: Η κυρία Κατάκη, Καιρός σκεπτικός και οι συλλογές σκίτσων της: Με γκρι και γκριζο, Ένα σκίτσο στο τσεπάκι.

Ιωάννα Καρυστιάνη

Το μάτι του Θεού

Ακολουθεί απόσπασμα από την πρώτη ενότητα «Το μάτι του Θεού» του μυθιστορήματος με τίτλο Μικρά Αγγλία¹. Η συγγραφέας εστιάζει στην οικογένεια Σαλταφέρων, μέλος της οποίας παντρεύτηκε η ηρωίδα του έργου, Όρσα, την οποία επισκέπτεται συχνά η συνταξιούχος πρώην φιλόλογός της, που επιμένει σε παιχνίδια ερωταποκρίσεων.

- ΑΛΠΕΙΣ;
- Θαυμαστικό.
- Παταγονία;
- Αποσιωπητικά.
- Σαχάρα;
- Ερωτηματικό.
- Άνδεις;
- Άνω τελεία.
- Νιαγάρας;
- Άνω και κάτω τελεία.

Η Νανά Μπουραντά-Καραπιτέρη είχε επισκεφθεί την Όρσα μ' ένα σατέν κοκκινοκίτρινο μπαλόνι για το μωρό και ιδέες για νέα παιχνίδια ερωταποκρίσεων, όπως τοποθεσίες και κατάλληλα σημεία στίξης.

Κάθισε λίγο μαζί τους και η Μίνα, που έραβε ξηλωμένα κουμπιά, είχε θγάλει το δημοτικό στη Σμύρνη, τότε που ο πατέρας της με το ποσταλάκι του μετέφερε σε αλίμενα και ευλίμενα νησιά και πόλεις της περιοχής σύκα από τους συκεώνες του Ναζλί, απίδια της Πάρσας, γλυκόριζα και βελανίδια της Φιλαδέλφειας και ήξερε καλά μόνο την εκεί γεωγραφία, νομός Αϊδινίου με τα όρη Σίτυλος, Τμώλος, Μεσωγίς, Λάτμος, Κάδμος και Μίμας.

Αργότερα έμαθε τα πολύβουα παραθαλάσσια εμπορικά κέντρα πέντε ηπείρων, δεν επέτρεπε στον εαυτό της να είναι σύζυγος ναυτικού και αγεωγράφητη. [...]

Βαρύς χειμώνας, Δεκέμβριο του '30 και Ιανουάριο του '31 σαπίσανε στη βροχή, πνιγήκανε και οι κατσίκες της γριάς στα Απατούρια.

¹ Μικρά Αγγλία: έτσι ονόμαζαν οι ναυτικοί την Άνδρο.

Ο κόσμος ήταν ζαρωμένος και δύσθυμος, οι δουλειές έμεναν πίσω και στις γιορτές των Χριστουγέννων η πολυήμερη θαλασσοταραχή είχε ματαιώσει τα ακτοπλοϊκά δρομολόγια και εόρτασαν περιορισμένα, με ελλείψεις αγαθών και καθυστέρηση αποστολής και παραλαβής ευχετήριων καρτών. [...]

Ο σκούρος Μαλταμπές² ήδελε ξύρισμα δυο φορές τη μέρα, θυμήθηκε η Όρσα, έξυσε το μάγουλό της, φίλησε το μωρό και αμέσως έδιωξε τη σκέψη της όσο πιο μακριά γινόταν, στην πίσω πλευρά του πλανήτη, στην Καμπέρα, τη νέα εδώ και δυο χρόνια πρωτεύουσα της Αυστραλίας.

— Λες να πάψει ποτέ να είναι πρωτεύουσα της Γαλλίας το Παρίσι; αναρωτήθηκε η Νανά με χαριτωμένη δυσπιστία.

— Και η Βιέννη της Αυστρίας;

— Και η Ρώμη της Ιταλίας; προχώρησε την αμφισβήτηση των ευρωπαϊκών πρωτευουσών η καθηγήτρια, η ίδια κάποιες αλλαγές θα τις επικροτούσε, παραδείγματος χάριν να γίνει η Βενετία πρωτεύουσα της Ιταλίας, η Βαρκελώνη της Ισπανίας και η Πετρούπολη του διηπειρωτικού σοβιετικού κράτους, οι καρτ ποστάλ της ενίσχυαν κάτι τέτοιες ανατρεπτικές απόψεις κι όσο η ναυτία της την κρατούσε αγκυροβολημένη και αιχμάλωτη στην Άνδρο τόσο τη συνάρπαζε η ιδέα μιας αέναης γεωγραφικής ρευστότητας.

— Όχι μόνο ανέφικτο, αλλά θα μπερδεύει και τους ταχυδρόμους, την κορόιδεψε λιγάκι η Όρσα που είχε κάπως βαρεθεί.

— Μη μου πείτε πια τι είναι σωστό και τι λάθος, τι γίνεται και τι όχι, θέλω να έχω και τις πλάνες μου, τις χρειάζομαι όλες και ελπίζω να μου προκύψουν περισσότερες, ευχήθηκε η Νανά.

— Η Όρσα νανούρισε απαλά το μωρό που είχε αποκοιμηθεί από ώρα, ήταν αλήθεια πως η τρίωρη επίσκεψη της φιλόλογου κόντευε να την εξουθενώσει.

— Όλα αυτά τα επινοείς μόνο και μόνο για να κυλάει το βράδυ; τη ρώτησε.

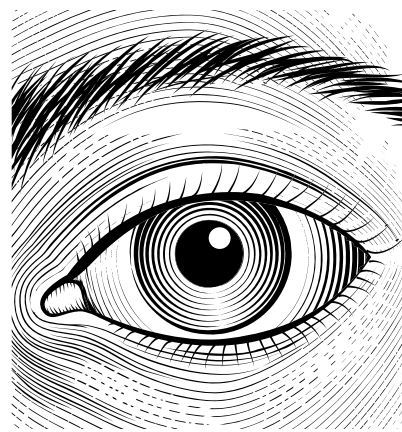
— Είκοσι ενός ετών; Και πού είσαι ακόμα, καλό μου, της απάντησε, έσβησε το δεύτερο τσιγάρο της βραδιάς, σηκώθηκε, έλεγξε σχολαστικά τις πιέτες της κι έφαξε ομπρέλα και παλτό. Στην πόρτα κοντοστάθηκε με το βλέμμα να εξετάζει την Όρσα, ήδελε να επιβεβαιώσει την αρχική εντύπωση, και πραγματικά η καλλονή πρώην μαθήτριά της ήταν κομμένη και κάπως αδύνατη.

— Η Μόσχα; ρώτησε.

— Καινούριος έρωτας.

— Ποιος;

— Ο μπέμπης.

Ιωάννα Καρυστιάνη, *Μικρά Αγγλία*,
13η έκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998

² Ο Μαλταμπές ήταν ο πρώτος έρωτας της Όρσας. Είχε κάνει δέκα φορές τον γύρο του κόσμου ως ναυτικός.

Ερωτήσεις

1. α) Σε ποιες αντικαταστάσεις πρωτευουσών αναφέρεται η καθηγήτρια και γιατί, κατά τη γνώμη σας, τις κάνει;
β) Γιατί η πρώην καθηγήτρια της Όρσας κατασκευάζει τέτοιες ερωταποκρίσεις κατά τις επισκέψεις της;
2. Να αποδώσετε θεατρικά το απόσπασμα.

Πληροφοριακό υλικό και δραστηριότητα

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα: Ο κόσμος και ο πολιτισμός του

1. α) Να δημιουργήσετε μία λίστα με τους τίτλους των κειμένων της συστάδας, που αναφέρονται σε ευρωπαϊκές χώρες. Δίπλα σε κάθε τίτλο να γράψετε τη χώρα και τα ιδιαίτερα στοιχεία της στα οποία γίνεται αναφορά.
β) Να βρείτε πληροφορίες για την προέλευση της ονομασίας «Ευρώπη».
2. Να δημιουργήσετε λίστα με τους τίτλους των κειμένων της συστάδας, που αναφέρονται σε χώρες εκτός Ευρώπης. Δίπλα σε κάθε τίτλο να γράψετε τη χώρα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.
3. Μετά τη μελέτη των κειμένων του Λευκάδιου Χερν και του Γιώργου Βέη:
α) Να εντοπίσετε στο κείμενο του Λευκάδιου Χερν ιδιότητες που κάνουν καλύτερο τον κόσμο και να τις συζητήσετε στην τάξη.
β) Να αναζητήσετε πληροφορίες για τον πολιτισμό των δύο χωρών της Άπω Ανατολής (Ιαπωνία, Κίνα) και να τις παρουσιάσετε στην τάξη (προφορικά).
4. Σε ποιες από τις αναφερόμενες χώρες στα κείμενα του Γ. Βέη και της Ι. Καρυστιάνη θα θέλατε να ταξιδέψετε και γιατί; (100 λέξεις).

Δραστηριότητα: άλμπουμ φωτογραφιών

Δραστηριότητα αντιστοίχισης

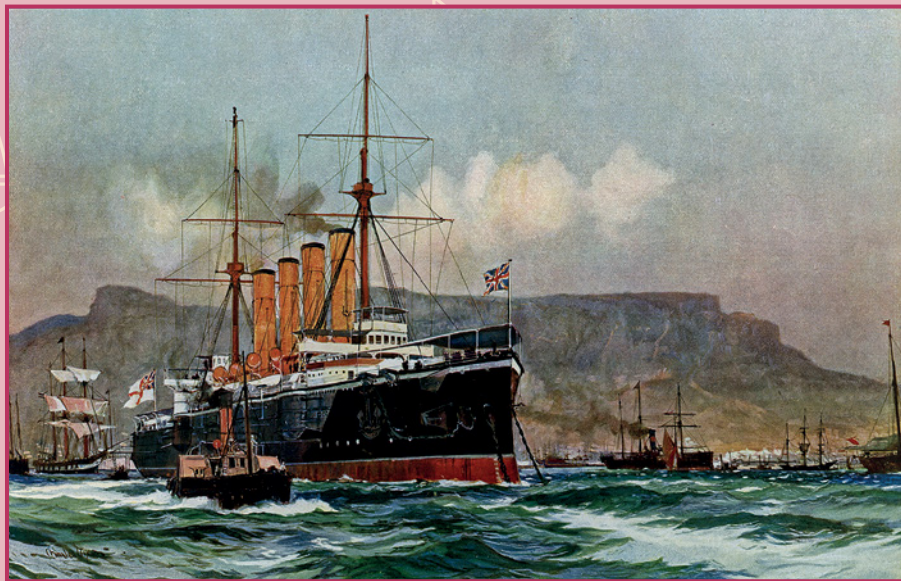

Slideshow/βίντεο: εικόνες από τον κόσμο

Γ' Θεματική Ενότητα: Το ταξίδι

Η Ενότητα αυτή περιέχει κείμενα, τα οποία έχουν ως θέμα τους τα ταξίδια. Κίνητρο των ταξιδιωτών-αφηγητών για την πραγματοποίησή τους είναι η γνωριμία με περιοχές της χώρας μας ή με τόπους και πολιτισμούς άλλων χωρών. Από τον τρόπο που παρουσιάζουν τις εντυπώσεις τους γίνεται αντιληπτό ότι το ταξίδι συμβάλλει στον εμπλουτισμό των γνώσεων και εμπειριών και, γενικότερα, στη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων του ανθρώπου. Στην Ενότητα περιέχονται και κείμενα που αναφέρονται σε ταξίδια φαντασίας, σε ταξίδια που οφείλονται στην αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής και σε ανακατατάξεις πληθυσμών λόγω πολεμικών συγκρούσεων.

Λέξεις-κλειδιά: ναυτικά ταξίδια, ναυτικοί, πλοία, Χαλκίδα, Σπάρτη, Μοριάς, Αμερική, Βόρειος Πόλος, Μικρά Ασία, παλίρροια, θάλασσα, βαλίτσα, Φογκ, Ωκεανός, Άνδρος.

Charles Edward Dixon, *HMS Good Hope*

Ερώτηση: Πώς συνδέεται ο πίνακας με τη Θεματική Ενότητα;

1. Ναυτικά Ταξίδια

Ο Νίκος Καββαδίας (1910-1975) γεννήθηκε στο Νικόλσκι Ουσουρίσκι, μικρή πόλη του Χαρμπίν της Μαντζουρίας. Το 1914 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Εργάστηκε ως ναυτικός. Το 1933 εκδόθηκε η ποιητική του συλλογή Μαραμπού και ακολούθησαν το Πούσι (1947), το μυθιστόρημα Βάρδια (1954) και, μετά τον θάνατό του, η ποιητική συλλογή Τραβέρσο (1990). Έχουν γίνει πολλές εκδόσεις των έργων του, τα οποία έχουν μελοποιηθεί από αρκετούς μουσικοσυνθέτες.

Ερώτηση και Δραστηριότητα

1. Σε ποιες δυσκολίες της ζωής των ναυτικών αναφέρεται το ποίημα και ποια είναι η στάση του νεαρού ναυτικού απέναντι σε αυτές; Να απαντήσετε με κειμενικά στοιχεία.
2. Να σχολιάσετε τους στίχους: «Μια μάνα [...] το γιο της περιμένει» (80-100 λέξεις).
3. Να μεταγράψετε σε πεζό το ποίημα του Νίκου Καββαδία.

Νίκος Καββαδίας

Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου

Το ποίημα «Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου» από τη συλλογή Μαραμπού, αποτελείται από οχτώ στροφές. Ανδολογούνται οι τέσσερις πρώτες, που εστιάζουν σε μια δύσκολη ώρα του ταξιδιού και στο πώς αυτή η δύσκολη ώρα αποτυπώνεται στην ψυχολογία ενός νεαρού ναυτικού.

Στο ημερολόγιο γράψαμε: «Κυκλών και καταιγίς». Εστείλαμε το S.O.S. μακριά σε άλλα καράβια, κι εγώ κοιτάζοντας χλωμός τον άγριον Ινδικό πολύ αμφιβάλλω αν φτάσουμε μια μέρα στη Μπατάβια¹.

Μα δε λυπάμαι μια σταλιάν — Εμείς οι ναυτικοί έχουμε, λένε, την ψυχή στο διάολο πουλημένη. Μια μάνα μόνο σκέφτομαι στυγνή και σκυθρωπή, που χρόνια τώρα και καιρούς το γιο της περιμένει.

Το ξέρω πως η δέση μας είναι άσχημη πολύ. Η θάλασσα τη γέφυρα με κύματα γεμίζει κι εγώ λυπάμαι μοναχά που δεν μπορώ να πω σε κάποιον, κάτι που πολύ φριχτά με βασανίζει.

Θεέ μου! είμαι μοναχά δεκαεννιά χρονών, κι έχω σε μέρη μακρινά πολλές φορές γυρίσει. Θεέ μου! έχω μian άκακη, μια παιδική καρδιά, αλλά πολύ έχω πλανηθεί, κι έχω πολύ αμαρτήσει.

Νίκος Καββαδίας, *Μαραμπού*, 16η έκδ. Κέδρος, Αθήνα 1988

¹ Μπατάβια: Τζακάρτα, η μεγαλύτερη πόλη της Ινδονησίας και πρώην πρωτεύουσά της.

Ηλίας Βενέζης¹

Ωκεανός

Το μυθιστόρημα Ωκεανός συγκροτείται από 22 κεφάλαια και αναφέρεται στο ταξίδι ενός φορτηγού πλοίου τύπου λίμπερτ², με το όνομα «Μαντώ», με τελικό προορισμό το λιμάνι της Βαλτιμόρης στην Αμερική. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν το καράβι βρίσκεται στο Λιθόρνο της Ιταλίας, όπου ξεφόρτωσε κάρβουνο. Στο Λιθόρνο αναλαμβάνει υπηρεσία ένας νέος δόκιμος μηχανικός.

Κεφάλαιο Πρώτο

Κόντευε μεσημέρι. Στην τραπεζαρία του «Μαντώ» ήταν τρεις: ο καπτα-Ιωακείμ απ' το Θιάκι, δεύτερος πλοίαρχος –ο «Γραμματικός» του καραβιού– με το μάτι του γερακιού. Ο δόκιμος μηχανικός, ο Λευτέρης. Κι ο μπαρμπα-Νικολός, απ' τον Πειραιά, ο γερο-καμαρότος της τραπεζαρίας των αξιωματικών.

Ο δόκιμος μηχανικός, σχεδόν παιδί, ό,τι είχε έρδει στο Λιθόρνο απ' την Ελλάδα να μπαρκάρει με το «Μαντώ». Κοίταξε το γερο-καμαρότο: είχε μια σβελτάδα αγριμιού απίθανη για τη μεγάλη ηλικία του. Η μούρη του ήταν σουβλερή πολύ, σερνόταν λοξά προς τα έξω, σα ρύγχος. Δυο λουρίδες μακρυνά μαλλιά λέγαν να σκεπάσουν με φιλαρέσκεια τη φαλάκρα. Και το μάτι της αλεπούς: γυαλιστερό, ξυπνό, διαολεμένο. [...]

Πέρασε κάμποση ώρα. Ο δόκιμος μηχανικός κοίταξε τον Γραμματικό. Ο Γραμματικός κοίταξε την πέτρα του Περού με τα ιερογλυφικά.

— Πόσο χρονώ είσαι;

— Δεκαεννιά.

— Και μπαρκαίρνεις, είπες, για πρώτη φορά σε φορτηγό;

— Για πρώτη φορά.

Μια στιγμή.

— Είσαι σίγουρος πως δέλεις να ζήσεις μες στη θάλασσα; Γιατί διάλεξες τη θάλασσα;

— Ο καθένας πρέπει να διαλέξει κάποτε.

— Γιατί δε διάλεξες τη στεριά; Η θάλασσα είναι δύσκολη.

— Η στεριά είναι δύσκολη στην Ελλάδα. Το καθετί για μας είναι δύσκολο. Θα τα καταφέρω στη θάλασσα.

— Θα τα πούμε στον Ατλαντικό. Κάνε παρέα το συνομήλικό σου: το δόκιμο πλοίαρχο. Δεν έχουμε άλλον στα χρόνια σου.

Φορτηγό καράβι

¹ Για εργοβιογραφικά στοιχεία, βλ. σελ 71.

² **λίμπερτ**: σημαίνει ελευθερία. Εδώ «λίμπερτ» είναι τύπος καραβιού, αμερικανικής ναυπήγησης, 10.500 τόννων.

Ο δόκιμος πλοίαρχος είχε πάει με τον πρώτο καπετάνιο, τον καπτα-Γιάννη, ίσαμε την Τζένοβα με το τραίνο. Πριν σπατσάρει³ με το κάρβουνο το «Μαντώ» θα έχει γυρίσει.

Κεφάλαιο Τρίτο

ΤΟ «ΜΑΝΤΩ» σε δύο-τρεις μέρες θα σπατσάριζε. Το πλήρωμα, όσο το κάρβουνο λιγότευε στ' αμπάρια, δεν άφηνε στιγμή χαμένη: όλοι όσοι δεν είχαν βάρδια ήταν στη στεριά, νύχτα-μέρα. Αξιωματικοί και ναύτες. Με τα καλά τους, με γραβάτες χτυπητές, με χρυσά δαχτυλίδια, παρέες-παρέες. [...]

— Είναι η Έλμπα;⁴

Ο ανθυποπλοίαρχος γύρισε, είδε το δόκιμο μηχανικό που ρωτούσε δέλοντας κουβέντα.

— Εσύ 'σαι; Γιατί δε βγήκες με τους άλλους όξω;

— Δεν έχω να κάνω τίποτα. Δεν έχω και λεφτά.

Ο καπτα-Βασίλης τον κοίταξε, σα να 'θελε να τον μυριστεί⁵.

— Χαμένα κορμιά, τομάρια, είτε για τους συντρόφους του.

— Είναι η Έλμπα, το νησί που φαίνεται κει κάτω; Ρώτησε ο δόκιμος μηχανικός.

— Όχι, η Έλμπα είναι πιο αριστερά. Αυτό είναι η Γοργόνα.

— Γοργόνα είπες; Είναι γραμμένο έτσι στο χάρτη; Γοργόνα;

— Και βέβαια έτσι είναι. «Η Γοργόνα».

Η Γοργόνα, ο Μεγαλέξαντρος, το παραμύδι του ελληνισμού, η Μέση Θάλασσα⁶, η Magna Graecia⁷... Στο δόκιμο μηχανικό, που ό,τι είχε βγει απ' τα θρανία, όλα αυτά μιλούσαν.

— Έμαθα πως είσαι απ' την Άντρο, είπε στον ανθυποπλοίαρχο.

— Απ' την Άντρο είμαι. Την ξέρεις;

— Ήμουνα πριν από λίγους μήνες στο νησί.

Το μάτι του καπτα-Βασίλη άστραψε. Αυτός είχε τέσσερα χρόνια να πάει. Πριν μπει στο «Μαντώ» ήταν σ' ένα παναμέζικο. Δουλεύαν στη Νότιο Αμερική.

— Αλήθεια ήσουνα πριν από λίγους μήνες στην Άντρο;

— Αλήθεια ήμουνα.

Σταματά λίγο, κοιτάζει τη Γοργόνα.

— Κι ανέθηκες στην Άρνη;

— Ανέθηκα στην Άρνη.

— Ανέθηκες και στην Πανάχραντο;

— Ανέθηκα και στην Πανάχραντο. [...]

Λίγο χάραξε το χεϊλι του, ευχαριστημένος.

— Έτσι είναι. Την Άντρο, δε γίνεται αλλιώς; τη βάξεις στην καρδιά σου.

Η Άντρος! Η Άντρος! Γινόταν εκεί, μες στα ερείπια του λιμανιού του Λιβόρνου, μες στην καρβου- νόσκονη, όραμα μαγικό. Ο ανθυποπλοίαρχος μιλούσε βαριά, μ' ένα ύφος πειραιώτικο, περπατούσε βαριά, έκανε αργές χειρονομίες, το μάτι του έπαιζε κι αυτό αργά. Ήταν ένα γεροδεμένο μελαπό

³ σπατσάρω: (ιταλ. λέξη ναυτική sprazzare) τελειώνω τη δουλειά, ξεμπερδεύω.

⁴ Έλμπα: η νήσος Έλβα της Ιταλίας.

⁵ μυριστεί: ψυχολογήσει.

⁶ Μέση Θάλασσα: Μεσόγειος.

⁷ Magna Graecia: Μεγάλη Ελλάδα.

παλικάρι κοντό, εικοσιοχτώ χρονώ, ψημένο από μικρό μες στη θάλασσα. Άρχισε να ταξιδεύει στον Ατλαντικό δώδεκα χρονώ. Ο πατέρας του είχε δυο βαπόρια δικά του. Στο ένα ήταν ο ίδιος καπετάνιος. Το καλοκαίρι, σαν τέλειωνε το σκολεϊό, έπαιρνε το γιο του μαζί του στο ταξίδι. Τον φώναζε στην τιμονιέρα, του 'βαζε ένα σκαμνί να πατήσει, του 'δινε το νούμερο στον μπούσουλα και τον άφηνε να δουλέψει το τιμόνι. Τα βράδια το παίρναν το παιδί οι ναύτες στην πλώρη, κ' εκεί άκουγε ιστορίες ναυτικές για θάλασσες και για φουρτούνες στον Ωκεανό, και για γοργόνες. Σαν ερχόταν ο καιρός, το φθινόπωρο, και γύριζε το παιδί στην Άντρο, είχε να λέει για το τι είδε στον Ωκεανό, για το τι άκουσε, για τα θάματα που έζησε. Η μάνα του, κι αυτή το ίδιο, άλλο δεν είχε να του λέει: για το γεμιτζή⁷ τον πατέρα της, το γεμιτζή τον πάππο της, τον γεμιτζή τον άντρα της. Για τις γυναίκες των γεμιτζήδων. Για το μόνο που έχουν: να τους περιμένουν. Για το τι θα πει να έχεις να περιμένεις όλο απ' τη θάλασσα, όλα απ' τη θάλασσα, Στη θάλασσα να 'ναι ακουμπισμένη η καρδιά. Και τη νύχτα και τη μέρα. Κι ο φόβος. Κ' η ελπίδα. [...]

Τα νερά⁸, λέει, κάνουν τον άνθρωπο. Το σπίτι, το νοικοκύρη. Τη γυναίκα με το παστρικό⁹ το πρόσωπο. Κάθε τόπος είναι αυτό που είναι τα νερά του.

— Λοιπόν;

Λέει ο ανθυποπλοίαρχος στο δόκιμο μηχανικό:

— Έρχεσαι, να πάμε στο Μοντενέρο; Θα σου δανείσω, αν δεν έχεις, για τα ναύλα.

— Τι είναι Μοντενέρο;

— Είναι ένα βουνό πάνω απ' το Λιβόρνο. Ανέβηκα σ' ένα άλλο ταξίδι μου κει πάνω. Θα πάμε μ' ένα τραίνο «φουνικολάρε». Ένα βαγόνι που το σέρνει η μάνικα από ψηλά σε σύρμα.

— Γιατί να πάμε στο Μοντενέρο;

— Είναι σαν τ' Αποίκια τα δικά μας, της Άντρος.

Δε θέλεις να δεις τ' Αποίκια στο Μοντενέρο;

Έτσι, για να βρουν την Άντρο, είπαν να παν στο Μοντενέρο.

Ηλίας Βενέζης, *Ωκεανός*, εκδ. Βιβλιοπωλείον την «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ, Αθήνα 1956

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

1. Στα αποσπάσματα να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία ο δόκιμος μηχανικός επικοινωνεί με τους ναυτικούς. Να γίνει συζήτηση στην τάξη για την κοινωνικότητά του.
2. Πώς νιώσατε διαβάζοντας το κείμενο; Να αιτιολογήσετε τα συναισθήματά σας και να γίνει συζήτηση στην αναγνωστική σας κοινότητα.
3. Πώς παρουσιάζεται στο κείμενο ο καπετάν Βασίλης; Να απαντήσετε με κειμενικά στοιχεία.
4. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «— Ο καθένας πρέπει [...] στη θάλασσα» (100-120 λέξεις).

Συνανάγωση κειμένου,
συμπλήρωση και δημιουργία
άλμπουμ

⁷ γεμιτζής: (τούρκικη λέξη) έμπειρος ναυτικός, θαλασσοπόρος.

⁸ τα νερά: μιλάει για τα καλά νερά της Άντρος, του τόπου του.

⁹ παστρικό: τίμιο.

Ο Νίκος Γριπονησιώτης (φιλολογικό ψευδώνυμο του Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου) γεννήθηκε το 1933 στο Διδυμότειχο. Εργάστηκε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ως φιλόλογος. Κυριότερα έργα του: οι ποιητικές συλλογές Το λαγούμι, Για το θαλασσινό αηδόνι και τα πεζά Τρία θαλασσινά ειδύλλια, Επισείουσα ανέμου, Λιμενάρχης Ευρίπου, Περίτριμμ' αγοράς Θεσσαλονίκιον. Το κύριο πεδίο μελέτης του είναι το έργο των Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Αλέξανδρου Μωραϊτίδη, Γιάννη Σκαρίμπα, Ζήσιμου Λορεντζάτου κ.ά.

Νίκος Γριπονησιώτης

Ένας αρχάγγελος στο λιμάνι

Στο κείμενο που ακολουθεί, ο αφηγητής αναφέρεται στον «Κύκνο», ένα μικρό πλοίο που πριν από πολλά χρόνια ταξίδευε τους επιβάτες του από τη Χαλκίδα στον Βόλο και στις Βόρειες Σποράδες.

Ο ΜΥΧΟΣ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ έχει ορφανέψει εδώ και σαράντα κοντά χρόνια. Οι νεώτεροι, καρφάκι δεν τους καίγεται. Αράζουν ξένοιαστοι στα παραλιακά κέντρα που πιάνουν από τη Γέφυρα ως το Κόκκινο Σπίτι, όμως εμένα και καμπόσους της ηλικίας μου η ορφάνια μάς καίει ακόμα. Βλέπω στο μώλο της απέναντι ακτής δυο-τρία μαύρα ρυμουλκά και δεν ξέρω αν πρέπει να καλοτυχίσω ή να ταλανίσω τα νέα παιδιά, που στα μάτια τους στοίχειωσαν ετούτα τα σκοτεινά καματερά και δεν αξιώθηκαν ποτέ τους να δουν τον «Κύκνο» να μπαίνει στο λιμάνι.

Ο «Κύκνος»! Έχω την απράνταχτη βεβαιότητα πως ο

Ελύτης μ' εκείνο το καράβι, το ασπρύτερο από τον αφρό της πλώρης του, διέπλευσε τους Ευβοϊκούς του ονείρου.

Με όποιο άλλο πλεύσιμο, μακάρι και με τη δαλαμηγό του Ωνάση, ο Ευβοϊκός λιγοστεύει. (Εξαιρώ, φυσικά, το «Τζούλια Δεπάνου», που μια φορά κι έναν καιρό το είδε κάποιος αλαφροΐσκιωτος και τον πιστέψαν λιγοστοί.)

Πάντοτε αναρωτιέμαι ποιος καλός άνεμος είχε φέρει τον «Κύκνο» στα νερά μας για να κάνει το δρομολόγιο Χαλκίδα - Λίμνη - Αιδηψός - Βόλος - Βόρειες Σποράδες και πάλι πίσω. Ήταν μια τρέλα να τον βλέπεις να 'ρχεται απ' το Καντήλι! Άγγιζε και δεν άγγιζε τη στρώση της θάλασσας, ένα γινόταν με τον αφρό και τον χρυσόν αέρα, αναγάλλιαζε η καρδιά σου με το έμμετρο μάκρος του, τη φίνα κόψη του και το γλαρό του φουγάρο. Α «Κύκνε»!

Το Στρογγυλό, η μικρή προβλήτα κάτω από την παλιά «Παλίρροια»¹, ζούσε μεγάλες δόξες το καλοκαίρι, κατά τις έντεκα με δώδεκα το μεσημέρι. Τότε περίπου έμπαινε ο «Κύκνος» στο λιμάνι και φουντάριζε απέναντι. Λίγο νωρίτερα το τραίνο κουβαλούσε κόσμο και κοσμάκη που θα ταξίδευε με το καράβι – οι περισσότεροι για τα ιαματικά λουτρά της Αιδηψού. Δεν είχαν ακόμα φτιάξει τον απέ-

¹ Πρόκειται για όνομα ξενοδοχείου.

ναντι μώλο, ο «Κύκνος» έμενε στο αντίεμα επ' αγκύρα, οι ταξιδιώτες έπρεπε να επιβιβαστούν από το Στρογγυλό σε μπενζίνες που τους πήγαιναν στο πλοίο. Άνθρωποι αρκετά μεγάλοι, ταλαιπωρημένοι από τις παθήσεις τους και κουρασμένοι από τις μετακινήσεις. Ακούγονταν, λοιπόν, παράπονα και διαμαρτυρίες, γίνονταν μικροκαβγάδες, αλλά οι λιμενικοί υπαξιωματικοί και ναύτες ταχτοποιούσαν τα πράγματα, καλμάρανε τα νεύρα.

Όταν πια οι επιβάτες ανέβαιναν στο κατάστρωμα και βολεύονταν, ηρεμούσαν εντελώς. Έπαιρνε την κούραση και τον εκνευρισμό τους το αεράτο καράβι με την πάστρα του. Αγνάντευαν ήσυχοι την απέναντί τους Χαλκίδα, τη Γέφυρα, τα ρέματα. Από την άλλη μεριά του караβιού, στη βοιωτική ακτή, κολυμπούσε η αριστοκρατία της πόλης. Μόλις τελείωνε η επιβίβαση, ο «Κύκνος» σήκωνε άγκυρα, άνοιγε φτερά και το λιμάνι έμοιαζε να θέλει να δεθεί στην πρύμη του.

Αν τύχαινε να βρεθείς την ώρα εκείνη στο βράχο της Μέσα Παναγίτσας, λιδόχτιστης εκκλησούλας που αντικρίζει το μπουγάζι του βόρειου Ευβοϊκού –γι' αυτό και τα πεζούλια της ασκούσαν ακατανίκητη έλξη στους σκασιάρχες των κοντινών Γυμνασίων Αρρένων–, δε χόρταινες ν' αγναντεύεις τον «Κύκνο» να δελφινίζει χορευτικός με πλήρη κατά τη Λίμνη, ώσπου, κοντά στο Καντήλι τον κατάπινε το γεράνιο της θάλασσας, του όρους και τ' ουρανού.

Λησμόνησα να πω ότι ψηλά στη μάσκα της πλήρης του είχε ζωγραφιστή σε κύκλο την ταυτότητά του: έναν κύκνο. Ποιος από τους παλιούς Χαλκιδαίους έχει ξεχάσει τη ζωγραφιά; Ήμασταν όλοι ερωτευμένοι με το καράβι. Ωστόσο έμπραχτα τον έρωτά του τον διακήρυσσε ολημερίς μόνο ο Γιώρκης ο Μουλάς, μονοπόδαρο στοιχείο της παραλίας, που φόραγε ένα ναυτικό πηλήκιο, με τον κύκνο του «Κύκνου» ζωγραφιστό στην κορφή. Άσπονδοι φίλοι τού το κατέβαζαν ως τα μάτια με κατακόρυφες φάπες, ώσπου είδε κι απόειδε ο Γιώρκης κι έβαλε στο εσωτερικό του πηληκίου πινέζες με την αιχμή προς τα πάνω κι έτσι υπερασπίστηκε δραστικά τον πλωτό έρωτά του.

Εντούτοις ο καημός του Γιώρκη δεν ήταν οι κατραπαکیές. Πιστεύω πως αυτουνού και των άλλων η βαδεία λαχτάρα ήταν να τους έπαιρνε κάποτε στα θαλασσινά του πτίλα ο «Κύκνος» για ένα ταξίδι μετέωρο. Α, ρε Γιώρκη και Βουρλιώτη και Πανουργιά και Ζήσο και Καλαγκάτση κι αμέτρητοι άλλοι, όλοι ορφανά του καραβιού εκείνου...

Κάποτε τα ρέματα δυσκόλευαν κι έκαναν δισταχτικό τον καπετάνιο. Έριχνε άγκυρα πέρα από τα φανάρια της εισόδου στο μυχό, και τότε οι μπενζίνες έπρεπε να κάνουν αρκετά μακρύτερη διαδρομή. Ωραία πρόγευση του ταξιδιού, καθώς ένιωδες στο σώμα της μεγάλης βάρκας τη δύναμη και το νεύρο του θαλασσινού ποταμιού. Και τι δάμα τη φορά εκείνη που ο «Κύκνος» φουντάρισε ανοιχτά από την αγκάλη της Σουβάλας! Πήγαμε κολυμπώντας ως εκεί. Οι επιβάτες που δ' αποβιβάζονταν μας κοίταξαν θαυμαστικά, όπως θαρρούσαμε, κι εμείς πια είχαμε παραλογίσει: τι κρούουλ, τι πρόσδια, τι ύπτια, και δώσ' του σουτ με τη μπάλα για να μας θαυμάσουν οι ταξιδιώτες του – οι τσομπανοφλοέρες, μαδές!

Δεν είναι της ώρας να πω τι αισθανόμουν, όταν μ' έπαιρνε από τη Χαλκίδα για τη Λίμνη ή τη Λάρισα κι όταν με ξανάφερνε. Άλλωστε τα περισσότερα από τα αισθήματα αυτά τα θρήκα αργότερα αποτυπωμένα με τρομερή ακρίβεια στο ποίημα του Σκαρίμπα «Χορός συρτός». Εκεί αιχμαλωτίστηκε και η δυσπερίγραπτη για μένα εικόνα της πόλης, καθώς όλο και πιο μακριά την άφηνε η πρύμη του «Κύκνου»:

*Και σαν χτισμένη εκεί από κιμωλία
βαδιά να χάνεται η Χαλκίδα πέρα...*

Το τελευταίο μου ταξίδι με τον «Κύκνο», Χαλκίδα - Λίμνη, ήταν το γαμήλιο, τον Αύγουστο του 1964. Ένας παραπάνω λόγος να νιώθω κάποτε την ανάγκη ν' ανάψω ένα κεριά για την καρβίσια ψυχή του.

Νίκος Γριπονησιώτης, «Ένας αρχάγγελος στο λιμάνι»,
στο *Ευρίπου οι ακατάληπτες παλίρροιες... Η Χαλκίδα στη Λογοτεχνία*,
επιμ. Άγγελος Μαντάς, εκδ. Διάμετρος, Χαλκίδα 2005

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του κειμένου;
2. Θα πραγματοποιούσατε ένα ταξίδι με τον «Κύκνο» ή με ένα σύγχρονο πλοίο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Να καταγράψετε λέξεις και φράσεις με τις οποίες ο αφηγητής περιγράφει το καράβι.

Πληροφοριακό υλικό

Δραστηριότητες για τη συστάδα κειμένων: 1. Ναυτικά ταξίδια

1. Με βάση το κείμενο του Η. Βενέζη, *Ωκεανός*, και το ποίημα του Ν. Καββαδία «Ένας δόκιμος στη γέφυρα εν ώρα κινδύνου» να περιγράψετε τον τρόπο ζωής των ναυτικών.
2. Να χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία να επιχειρηματολογήσει υποστηρίζοντας το επάγγελμα του ναυτικού. Η άλλη ομάδα με επιχειρήματα να απορρίψει την επιλογή αυτού του επαγγέλματος (διττοί λόγοι).

2. Ταξίδια αναφυχής, εξερεύνησης και μετανάστευσης

Νίκος Καζαντζάκης¹

ΙΧ. Ο Γέρος του Μοριά

Το κεφάλαιο «ΙΧ. Ο Γέρος του Μοριά» από το έργο Ταξιδεύοντας. Ιταλία-Αίγυπτος, Σινά-Ιερουσαλήμ, Κύπρος-Ο Μοριάς, αναφέρεται στις εντυπώσεις του συγγραφέα από την επίσκεψή του στην Πελοπόννησο (Μοριάς). Το απόσπασμα που ακολουθεί από αυτό το κεφάλαιο εστιάζει στη Σπάρτη.

Μυστράς, Πελοπόννησος

Ανεβαίνω στο αυτοκίνητο, βιάζομαι ν' αντικρίσω τη Σπάρτη. Θυμούμαι καλά, από περασμένα ταξίδια, τον ανθισμένο κάμπο, τα χορταριασμένα παλιά μάρμαρα, και πέρα το Μυστρά με τις χαριτωμένες εκκλησιές του, με τα ρημαγμένα παλάτια, με τη βαριά κορόνα του κάστρου. Πολλές φορές το έχω δει το θέαμα τούτο, μα ξέρω πως ο άνθρωπος ποτέ δεν περνάει δυο φορές τον ίδιο ποταμό, ο κόσμος ανανεώνεται, και θα δω καινούρια Σπάρτη. Δεν ανανεώνεται ο κόσμος, ανανεώνεται ο άνθρωπος, κι ο ποταμός που δεν περνούμε δυο φορές είναι μέσα μας ποταμός. Και γι' αυτό διάζομαι να δω, αντικρίζοντας τη Σπάρτη, αν ανανεώθηκε η ψυχή μου.

Κάποτε είχα πάει στο Μυστρά την άνοιξη με μια γυναίκα. Οι λεμονιές ήταν ανθισμένες, η μυρωδιά ήταν τόσο μεθυστική που η γυναίκα ακούμπησε σε μια πέτρα και λίγο έλειψε να λιποθυμήσει.

Μιαν άλλη φορά είχαμε σταματήσει με το Σικελιανό απέξω από τη Σπάρτη. Είχε πάρει το μάτι μας ένα παράξενο λουλούδι απάνω σ' ένα φράχτη και καδίσσαμε να το κόψουμε. Τα παιδιά μαζώχτηκαν γύρα μας.

- Πώς το λεν αυτό το λουλούδι; ρωτούμε.
- Κανένας δεν ήξερε. Τότε πετιέται ένα μελαχρινό αγοράκι:
- Η θεια το Λενιό θα ξέρει! είπε.
- Πήγαινε να τη φωνάξεις! του λέμε.

Το αγοράκι έτρεξε προς την πολιτεία, κι εμείς περιμέναμε κρατώντας το λουλούδι. Το καμαρώναμε, το μυρίζαμε, μα ήμαστε ανυπόμονοι, λαχταρίζαμε τη λέξη. Και να, σε λίγο το παιδί έφτασε.

- Η θεια το Λενιό, είπε, πέθανε προχτές.

Η καρδιά μας σφίχτηκε. Νιώσαμε πως είχε πεθάνει μια λέξη: πέθανε, και δεν μπορεί κανένας πια να την τοποθετήσει σ' ένα στίχο και να την κάμει αδάνατη. Τρομάξαμε. Ποτέ θάνατος δε μας φάνηκε τόσο ανεπανόρθωτος. Κι αφήσαμε το λουλούδι απάνω στο φράχτη, απλωτά, σαν πτώμα.

¹ Για εργοβιογραφικά στοιχεία, βλ. σελ 28.

Γυναίκα, φίλια, τέχνη γέμιζαν τότε την καρδιά μου. Έπλαδα μια Σπάρτη γεμάτη από το άρωμα της Ελένης ή από τους σκληρούς εφήβους που γύρα από το ναό της Ορθίας Άρτεμης μαστίγωναν τα κορμιά τους για να τα κάμουν τείχος άπαρτο της ράτσας τους. Τώρα ποια Σπάρτη άραγε να με περιμένει; Στο πρόσωπό της θα δω καθαρά το τωρινό μου το πρόσωπο.

Περνούμε αμπέλια, μουριές, κυπαρίσσια... Στο αυτοκίνητο, ο σοφέρ, με τετράγωνους ώμους, που τώρα να γύρισε από την Αμερική, κουβεντιάζει με το χωριάτη που κάθεται δίπλα του:

— Εκεί πέρα ξέρουν να ζουν! λέει ο σοφέρ με υπερηφάνια. Όχι εδώ! Εκεί, πρέπει να ξέρεις, κάθε άνθρωπος είναι αλτρομιστής.

Μα ο χωριάτης δεν καταλαβαίνει.

— Τι θα πει αλτρομιστής; ρωτάει.

— Αυτός που και τη δεκάρα του τη θυσιάζει προς ευχαρίστησή του. Να, ο Αμερικάνος εργάτης έχει καθένας και τ' αυτοκίνητό του – κατάλαβες; Αλτρομιστής!

Μπαίνουμε στην αφηγή κλεισούρα, φτάνουμε στην Κόκκινη Λούτσα, περνούμε το χάνι Βουρλιά. Η Λακωνία μπροστά μας, τα πλούσια χρώματα, τα λιγνά κυπαρίσσια, και στο βάθος, πάνοπλος, ακατάδεχτος, ολόρθος, σκληρός νομοθέτης της Σπάρτης, γεμάτος γκρεμούς, ο Ταύγετος. Η γοητευτική, γόνιμη πεδιάδα είναι ξαπλωμένη στα πόδια του σα γυναίκα. Όλο αντρεία και γλύκα είναι το τοπίο, ταραζεται η ψυχή για μεγάλα έργα, και την ίδια στιγμή η αναπνοή της Ελένης ζαλίζει σαν την ανθισμένη λεμονιά το νου μας. Κι άδεια, κοιτάζοντας ψηλά τον Ταύγετο, μουρμουρίζεις τους δείους στίχους του μεγάλου ποιητή¹:

*Σ' άσπρα άλογα των Διόσκουρων το ασύγκριτο ζευγάρι κατεβαίνει,
κι ανάμεσα στ' αδέρφια της που ακροποδίζουν στον γκρεμό, σκυμμένη,
μέσα σε πέπλο αδάνατο, κατηφοράει, σαν το νερό, η Ελένη.*

Νίκος Καζαντζάκης, *Ταξιδεύοντας. Ιταλία-Αίγυπτος, Σινά-Ιερουσαλήμ, Κύπρος-Ο Μοριάς*,
6η έκδ. Ελ. Καζαντζάκη, Αθήνα 1969

¹ του μεγάλου ποιητή: του Άγγελου Σικελιανού.

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. α) Να γίνει εκφραστική ανάγνωση.
β) Τι απασχολεί τον Καζαντζάκη και τον Σικελιανό κατά το ταξίδι τους στη Σπάρτη;
2. Πώς συνομιλούν οι στίχοι του Άγγελου Σικελιανού με το κείμενο του Καζαντζάκη;
3. Στο κείμενο η έννοια του αλτροισμού παρερμηνεύεται. Να βρείτε τη σωστή σημασία της λέξης και να γράψετε μια πρόταση.

Συνανάγνωση ποιήματος
και σχετικό slideshow

Ο Βασίλης Βασιλικός (1934-2023) γεννήθηκε στην Καβάλα. Σπούδασε στη Νομική του ΑΠΘ και σκηνοθεσία στη Δραματική Σχολή του Γέιλ και στο Νιού Χέιβεν του Κονέκτικατ. Εργάστηκε σε διάφορες χώρες και στην Ελλάδα ως σκηνοθέτης και σεναριογράφος, ως δημοσιογράφος, συγγραφέας και μεταφραστής. Διετέλεσε πρέσβης της Ελλάδας στην UNESCO (1996-2004). Μιλούσε αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά και αρμενικά. Τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις για το έργο του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έργα του: Η Μυθολογία της Αμερικής (ταξιδιωτικό), Θύματα Ειρήνης (ιστορικό χρονικό), Ζ (μυθιστόρημα) που μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο από τον Κώστα Γαβρά, Το Σιλό (μυθιστόρημα) κ.ά. Έχει γράψει επίσης διηγήματα, νουβέλες, θεατρικά έργα, ποίηση και χρονογραφήματα.

Βασίλης Βασιλικός

Η Μυθολογία της Αμερικής

Ακολουθεί απόσπασμα από το βιβλίο Η Μυθολογία της Αμερικής και από το κεφάλαιο «Τέξας, πολιτεία του μοναχικού άστρου». Ο ταξιδιώτης-συγγραφέας φτάνει στο Χιούστον του Τέξας, που βρίσκεται κοντά στο Μεξικό, και επισκέπτεται την Αγορά και το Άλαμο στο κοντινό νησάκι Γκάλβεστον.

Τέξας, η πολιτεία του μοναχικού άστρου

Είναι πρωί κι ο κόσμος λίγος. Στην Αγορά οι πιο πολλοί Μεξικανοί. Πουλούν πηλίνα βάζα, τσανάκες, γαβάδες, πιάτα που φαίνεται ότι μόλις φτάσαν απ' το Μεξικό, γιατί είναι ακόμα μες στις κάσες τους, τυλιγμένα στο άχυρο. Μ' αρέσει η ατμόσφαιρα αυτής της Αγοράς, κάτι ανάμεσα στο Καπάνι¹ και στη Στοά του Μοδιάνο². Μπανάνες μπόλικες. Σομπρέρος. Αγοράζω πράγματα φτιαγμένα από πηλό, που η ψυχή μου τα 'χει λαχταρίσει μες στην ανωνυμία του πλαστικού, του σελοφάν και της φορμάικας.

Εκεί που τελειώνει η αγορά κι αρχίζει η Νέα Πόλη, τα πράγματα αλλάζουν απότομα. Απ' τους μαυριδερούς, σκληρόγραμμαους, ξεπατριμένους, λαδομάτηδες Μεξικανούς, βρίσκομαι πάλι μέσα στους άψυχους κι απρόσωπους και άοσμους λευκούς. Γιατί το μειονέκτημα του πλαστικού είναι ένα: δεν γερνάει φυσιολογικά όπως τ' άλλα αντικείμενα, αλλά αχρηστεύεται μια μέρα ξαφνικά, χωρίς καμιά ιστορία

να 'χει χαραχτεί πάνω στη χημική ουσία της κατασκευής του. Ένα μικρό ποτάμι, ωστόσο, στη Νέα Πόλη, που δείχνει σαν σε κάτοπτρο τα σπίτια της κι έχει στις όχθες του κάτι πλατύφυλλα στεγαστικά φυτά με ανοιχτές παλάμες, έτοιμα να δώσουν ή να δεχτούν ένα χάδι, με ανακουφίζει. [...] Το βράδυ φεύγουμε από το Σαν Αντόνιο³ και πρέπει να προφτάσουμε να δούμε το Άλαμο⁴.

¹ **Καπάνι ή Αγορά Βλάλη:** η παλαιότερη Αγορά της Θεσσαλονίκης, δυτικά της πλατείας Αριστοτέλους.

² **Μοδιάνο:** κεντρική αγορά τροφίμων στη Θεσσαλονίκη, σκεπαστή αγορά.

³ **Σαν Αντόνιο:** το όνομα του ξενοδοχείου όπου έμειναν.

⁴ **Στο Άλαμο** έγινε φονική μάχη το 1836 (τέλη Φεβρουαρίου με Μάρτιο) ανάμεσα στις δημοκρατίες του Τέξας και του Μεξικού. Οι Μεξικανοί επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά με πολύ μεγάλες δυνάμεις (περίπου 1800 ίσως και 6000) στο φρούριο του Άλαμο και σκότωσαν όλους τους υπερασπιστές του. Επέζησαν μόνον δύο (σύνολο περίπου 257 ή κατ' άλλους 282), ενώ σκοτώθηκαν και πολλοί Μεξικανοί (περίπου 1600). Τον Απρίλιο οι Αμερικανοί και οι Τεξανοί μαζί και καλά οργανωμένοι νίκησαν του Μεξικανούς στη μάχη του Σαν Χασίντο. Εκτοτε, το Άλαμο αποτελεί σύμβολο αντίστασης.

Κτήριο παλιό, μισοκατεστραμμένο, σε άσπρο ματ, σαν μυκονιάτικη εκκλησία, με γραμμές στρογγυλεμένες που χαμηλώνουν σαν αδιαίρετα σκαλοπάτια, το Άλαμο είναι το Χάνι της Γραβιάς του Τέξας. Εδώ πέσαν μέχρι ενός οι υπερασπιστές της ελευθερίας του, πολεμώντας τους Μεξικανούς. «Οι Θερμοπύλες είχαν τον προάγγελο της καταστροφής. Το Άλαμο ούτε αυτόν είχε...» λέει η επιτύμβια πλάκα. Κόσμος πολύς μπαινοβγαίνει, κοιτάζει τα πορτραίτα των ηρώων στους τοίχους, τ' αναρτημένα όπλα τους, που μοιάζουν με τα καριοφίλια, αγοράζει κάρτες αναμνηστικές απ' το παράπλευρο Μουσείο, διαβάζει τα χειρόγραφα του περασμένου αιώνα που μιλούν για την ανεξαρτησία του Τέξας και για την πρώτη νομοθεσία του. Κοπέλες κι αγόρια, ντυμένοι με στολές εποχής, κυκλοφορούν μες στο ερειπωμένο κάστρο. Μαθαίνω πως είναι οι ηθοποιοί που παίζουν κάθε βράδυ, σ' ένα υπαίθριο θέατρο, την «Τραγωδία του Άλαμο» και πουλούν στους επισκέπτες εισιτήρια.

Έχοντας κάνει το χρέος μας σαν τουρίστες, με αναπαυμένη τη συνείδηση, φεύγουμε και σεργιανούμε στη γειτονιά όπου εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι Ισπανοί άποικοι, τη Βιλλίτα. Εδώ κάθε σπίτι έχει τη χρονολογία του. Κάθε πόρτα τ' όνομά του πρώτου ιδιοκτήτη: Δον Χουάν Χιμένεθ. Τα σπίτια είναι όλα χαμηλά, φασκιωμένα στο πράσινο, σαν ιδιωτικά μουσεία. Κι εδώ πολλοί τουρίστες αγοράζουν αναμνηστικά, γιατί η ψυχολογία του τουρίστα λειτουργεί παράξενα: δεν του φτάνει να δει, να αισθανθεί κάτι. Πρώτα θα βγάλει και μια έγχρωμη φωτογραφία, που τον χειμώνα θα την προβάλει στους φίλους του, πάνω στο κάτασπρο ντουβάρι του σπιτιού του. Αγοράζει πράγματα, για να θυμάται ότι κάποτε πήγε εκεί. Ο ξενιτεμένος μισεί τα πράγματα που τον δένουν με το παρελθόν γιατί είναι ανήμπορος πια να τ' αλλάξει. Κι αγαπά τη μνήμη του σαν ένα τραγούδι. Γράφει γράμματα. Ο τουρίστας υποπτεύεται τη μνήμη του, θέλει αποδεικτικά στοιχεία, στέλνει κάρτες.

Το μνημείο για τους πεσόντες στο Άλαμο του Τέξας των ΗΠΑ

Βασίλης Βασιλικός, *Η Μυθολογία της Αμερικής*, Επίμετρο-Επιμέλεια Θ. Αγάδος, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 2012

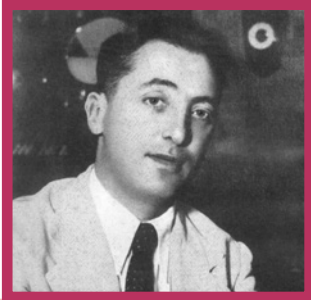
Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Πώς παρουσιάζεται η αγορά του Χιούστον και οι άνθρωποί του;
2. Ο συγγραφέας παρομοιάζει το Άλαμο με το Χάνι της Γραβιάς και με τις Θερμοπύλες. Να εντοπίσετε το σχετικό χωρίο και να το σχολιάσετε (80-100 λέξεις).
3. Να σχολιάσετε το απόσπασμα από την τελευταία παράγραφο (80-100 λέξεις): «Ο ξενιτεμένος μισεί τα πράγματα που τον δένουν με το παρελθόν γιατί είναι ανήμπορος πια να τ' αλλάξει. Κι αγαπά τη μνήμη του σαν ένα τραγούδι. Γράφει γράμματα. Ο τουρίστας υποπτεύεται τη μνήμη του, θέλει αποδεικτικά στοιχεία, στέλνει κάρτες.»

Πληροφοριακό υλικό:
χάρτης και βίντεο

Ο Θεμιστοκλής Αθανασιάδης - Νόβας (1895-1961) γεννήθηκε στη Ναύπακτο. Σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες στην Αθήνα και την Ιένα της Γερμανίας. Έγραψε ποίηση, χρονογραφήματα, ταξιδιωτικά κείμενα, δεατρικές εργασίες, δοκίμια και έκανε μεταφράσεις ξένων έργων. Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες. Έργα του: Αθηναϊκή δραματουργία, Διοικήσεις και λογοτεχνία, Ηρωες, Ανάλεκτα κ.ά.

Θεμιστοκλής Αθανασιάδης - Νόβας

Ένα μήνα στον Βόρειο Πόλο

Το βιβλίο Ένα μήνα στον Βόρειο Πόλο εξάπτει τη φαντασία και κινεί το ενδιαφέρον στην προοπτική της περιπέτειας. Στο απόσπασμα από αυτό το βιβλίο με τίτλο «Τέσσερες ώρες στον Βόρειο Πόλο», ο συγγραφέας αναφέρεται στο ταξίδι του από την Ισλανδία στο στενό και επικίνδυνο κανάλι της Γροιλανδίας¹ στον Βόρειο Πόλο. Οι άνεμοι χτυπούν το καράβι, το οποίο με το πλήρωμά του και τους ταξιδιώτες προσεγγίζει το επικίνδυνο στενό με τους πάγους.

Ώρα 11/2μμ. Αντικρίζουμε τους πρώτους πάγους. Άλλοι άκακοι και διακριτικοί περνούν στο πλάι μας χωρίς να μας αγγίζουν. Άλλοι χτυπούν με λύσσα απάνω στην πλώρη μας και το βαπόρι τραντάζεται και βογγά σα λαβωμένο κήτος. Τους προσέχω κατάπληχτος. Είναι καλλιτεχνήματα της δημιουργίας. Ο ανησυχότερος γλύπτης δε θα τολμούσε τα σχήματά τους. Ο ευγενέστερος ζωγράφος δε θα κατόρθωνε

το χρώμα τους. Τι χρώμα; Ένα ονειρώδες πρασινογάλανο φως εκ των ένδον που εξαυλώνει κάθε τους μόριο. Το διατηρούν κ' εκεί που η θάλασσα είναι σκούρα και κάτω απ' τον πιο θολό, άψυχο ουρανό.

Αλλά καθώς προχωρούμε τα χτυπήματα πυκνώνονται. Νομίζεις πως κάποιος γίγαντας κρυμμένος, ένας Κύκλωπας του Πόλου, σφενδονίζει εναντίον μας τεράστια μάρμαρα ζητώντας το ταξίδι να μας ανακόψη. Έπειτα μας έρχεται ένα φύσημα, μια ροπή ανέμου σαν απ' την πρώτη μέρα της ανδρωπότητας. Τόσο φιλτραρισμένη, τόσο αγνή. Άμμος αιθέρας. Κι αμέσως κατόπιν πίσω απ' την καμπή του ορίζοντα αναπηδά η μεγάλη παράταξη των λευκών φαλάγγων. Έρχονται. Πλησιάζουν. Όλος ο ορατός κόσμος της στιγμής αυτής φαίνεται να κινείται μαζί τους. Είναι η φανταστική έφοδος του Πόλου εναντίον των ιερόσυλων επιδρομικών του. Ν' αμυνθούμε; Ένας τρόπος υπάρχει: να ελαττώσουμε την ταχύτητά μας για να γίνη η σύγκρουση λιγότερο αισθητή. Και η σύγκρουση έρχεται παταγώδης, μοιραία. Το σκάφος κλονίζεται σαν να το έπληξαν στα πλευρά, ταλαντεύεται, γέρνει και με αγώνα σχεδόν ανθρωπινό ξαναβρίσκει τη χαμένη ισορροπία του. Οι πάγοι μας κυκλώνουν από παντού, μας πολιορκούν, μας περισφίγγουν. Οι τολμηρότεροι πέφτουν απάνω στην κόψη της πλώρης, σπάζουν στα δυο και μ' ένα βόγγο ζωντανού πλάσματος καταποντίζονται.

¹ **Γροιλανδία:** Είναι το μεγαλύτερο νησί της γης. Πρώτος ο Πηρς απέδειξε ότι είναι νησί και στη συνέχεια ο Νάνσεν το πέρασε από τη μια άκρη στην άλλη. Δυόμισι εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα, απ' τα οποία μόνον οι ογδόντα οχτώ χιλιάδες είναι ελεύθερη γη. Όλη η άλλη έκταση καλύπτεται απ' το αιώνιο χιόνι. Η Γροιλανδία είναι κτήση Δανική, αυτόνομη, την κατοικούν Ευρωπαίοι (12%) και αυτόχθονες Εσκιμώοι (88%). Οι άνθρωποι αυτοί, οι σπιθαμαίοι (μικρόσωμοι, με ελαφρά κίτρινο δέρμα και χαρακτηριστικά σχιστά μάτια), και οι σκύλοι τους είναι οι πρώτοι και σπουδαιότεροι βοηθοί των μεγάλων εξερευνητών του Βορρά.

Αλλά τι είναι η παραγμένη αυτή λεπτομέρεια μπροστά στο υπερφυσικό θέαμα της λευκής ειρήνης; Μυριάδες, νομίζεις, λευκά φτερά ανοιγοκλείνουν αδύρμβα μέσα στο άπειρο. Ένα Ωσανά αρχαγγέλων. Η ψυχή του βασανισμένου ανθρώπου λύνεται απ' τα κοσμικά της δεσμά, νιώθει να φυτρώνουν φτερούγες στα πλευρά της κ' έξαλλη απ' τη χαρά του ρυθμού πετά κι αυτή μέσα στον άυλο Ευαγγελισμό του Υπερπέραν.

Είναι η πρώτη μέθη του οράματος. Έπειτα προσέχεις τη νέκρα των κόσμων. Καταλαβαίνεις πως σ' αυτή τη γωνιά της γης η δημιουργία έχει σταματήσει στην πρώτη της μέρα. Στο πρώτο δείκτο γεννηθήτω! Υπάρχει φως, μόνο φως και τίποτε άλλο. Ο Πόλος είναι ένας απέραντος λευκός κόσμος όπου δε συμβαίνει τίποτε. Ένα βουβό άσπilo πανόραμα της προϊστορίας. Και τότε στην πρωτεϊκή του φρεσκάδα αισθάνεσαι πως χάνεις την ανθρωπινή σου οντότητα. Ότι εκμηδενίζεσαι, ότι ξαναγίνεσαι ένα άμορφο σπέρμα που περιμένει το λόγο του Δημιουργού. Αν μπορούσε κανείς απ' το ύψος αυτό του κόσμου ν' αγναντέψη ολόκληρη τη γη! Κοιτάζω σ' ένα σφαιρικό χάρτη του Πόλου και μου έρχεται σκοτοδίνη. Συνηθίσαμε στις τετράγωνες εκείνες χαλκομανίες, όπου τα κράτη της Ευρώπης στέκονται όρθια σαν να τα 'χουν καρφώσει.

Εδώ φαίνονται αλλιώς οι απόψεις της γης. Θαρρείς κι ανατίναξαν με δυναμίτιδα την ισορροπία του κόσμου. Γύρω μας πλέκουν ένα τρελό χορό αναποδογυρισμένες η Γροιλανδία, η Νορβηγία, η Σιβηρία, η Αλάσκα, ο Καναδάς, ο Λαβραδόρ.

Κάποια στιγμή προσπερνάμε τους πάγους και ξαναβγαίνουμε σ' ελεύθερη θάλασσα. Το βαπόρι μας στέκεται σα συλλογισμένο. Διστάζει να προχωρήσει, λυπάται να γυρίσει πίσω. Επιτέλους ανακρούει πρύμναν. Φτάνουμε ως τις 80° 12'². Κερδίσαμε το ρεκόρ της χρονιάς. Αλλά ο Πόλος; Το αδιαπέραστο εκείνο τείχος που ζωγραφίζεται μπροστά μας σαν ένας μαγνητικός πειρασμός; Ω! εκεί είναι τα άδυτα των αδύτων. Εκεί επιτρέπεται να μούνε μόνον οι μεγάλοι θνητοί. Όσοι λέγονται Πηρς³, Νάνσεν⁴, Αμούνδσεν⁵. Όσοι ξέρουν να πραγματοποιούν τις αγωνίες της ανθρωπότητας και να γράφουν απάνω στην ανέπαφη σελίδα των πάγων το έπος του

Το Βόρειο Σέλας από τη Νότια ακτή του Βικ, Ισλανδία

² 80ο 12': Πρόκειται για θόρειο γεωγραφικό πλάτος σε μοίρες.

³ Ρόμπερτ Πηρς ή Πίρι: Αμερικανός, αρχηγός εξερευνητικής ομάδας στον Β. Πόλο.

⁴ Φρίντιγιφ Νάνσεν: Νορβηγός εξερευνητής Β. Πόλου, επιστήμονας, διπλωμάτης, ανθρωπιστής.

⁵ Ρόαλντ Άμουνδσεν: Νορβηγός εξερευνητής που έφτασε πρώτος στον Ν. Πόλο (1910-1912).

ανθρώπινου ηρωισμού. Οι άλλοι αρκούνται να ξεπερνούν τα πλωτά σύνορα του Πόλου και να φτάνουν ως εκεί που τους επιτρέπει ο καιρός.

Να φτάσουμε ίσαμε το τείχος του Πόλου ήταν ένα εύκολο ταξίδι. Ο κίνδυνος όμως μας απειλούσε από τα νώτα. Κάτι ξέρουν οι Νορβηγοί μας πιλότοι από τις πανουργίες της φύσης του Βορρά. Οι ογκόπαγοι, που τους περάσαμε χωρίς μεγάλες ανησυχίες, μπορούσαν να σμίξουν ξαφνικά και να μας φράξουν την υποχώρηση για πάντα. Έπειτα; Έπειτα καλό καλοκαίρι. Ενωώ το καλοκαίρι της άλλης χρονιάς. Αλλ' αν θέλετε να σας πω την αλήθεια... Μέσα μου παρακαλούσα να μη βρούμε την έξοδο ανοιχτή. Ένας χειμώνας στον Πόλο δεν είναι κοινή περιπέτεια. Ο Νάνσεν πέρασε τρία ολόκληρα χρόνια απάνω στους πάγους. Τρία χρόνια καταλαβαίνετε τι θα πη; Ένα μυθιστόρημα του Ιουλίου Βερν. Αλλά μυθιστόρημα όπου υπάρχει ζωή, όχι φαντασία. Εμείς μείναμε μόνο τέσσερες ώρες. Ω αν μπορούσαν να γίνουν τέσσερες αιωνιότητες!

Θεμιστοκλής Αθανασιάδης - Νόβας, «Ένα μήνα στον Βόρειο Πόλο (1932)», στο Αννίτα Π. Παναρέτου, *Ελληνική Ταξιδιωτική Λογοτεχνία*. Άλλες εκφάνσεις της ταξιδιωτικής γραφής, τόμ. 5, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1995

Δραστηριότητες

1. «Είναι η φανταστική έφοδος του Πόλου εναντίον των ιερόσυλων επιδρομέων του». Να σχολιάσετε την πρόταση ως προς το περιεχόμενο.
2. Να εντοπίσετε στο κείμενο τις εικόνες που σας κάνουν ιδιαίτερη εντύπωση και να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο τις παρουσιάζει ο συγγραφέας.

Slideshow:
Λιώσιμο των πάγων

Slideshow: Εσκιμώοι και
Λάπωνες

Ο Θανάσης Βαλτινός γεννήθηκε το 1932 στην Κυνουρία της Αρκαδίας και πέθανε στην Αθήνα το 2024. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1958, με το διήγημα «Κατακαλόκαιρο». Έχει γράψει διηγήματα, μυθιστορήματα και έχει μεταφράσει αρχαίες τραγωδίες. Το 2008 εξελέγη τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Έργα του είναι: Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Η κάθοδος των εννιά, Μπλε βαθύ σχεδόν μαύρο, Στοιχεία για τη δεκαετία του '60, Άνθη της αβύσσου, Ο τελευταίος Βαρλάμης, Ανάπλους κ.ά.

Θανάσης Βαλτινός

Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το έργο Συναξάρι¹ Αντρέα Κορδοπάτη, ένας απλοϊκός και αγράμματος χωρικός από την Πελοπόννησο, εξιστορεί τις προσπάθειές του, για να μεταναστεύσει στην Αμερική.

Ταξιδεύαμε προς το Παλέρμο Ιταλίας. Κόψαμε ένα μερόνυχτο και πέσαμε σε βαθιά νερά.

Σαν μαυρογαλανή η θάλασσα και οι περισσότεροι επιβάτες ζαλιστήκανε.

Ήμαστων κοντά τρεις χιλιάδες από διάφορες φυλές: Έλληνες, Βούλγαροι, Αλβανοί, Τούρκοι, Ρώσοι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Αυστριακοί. Σε δυο μέρες φτάσαμε κοντά στο Παλέρμο. Ήταν ένα λιμάνι μισοφτιαγμένο, γύρω στα είκοσι λεπτά μακριά απ' την πόλη. Εκεί σ' ένα άκρο έριξε άγκυρα το πλοίο. [...]

Για φαγητό έσφαζαν και μας έδιναν κάτι παλιάλογα.

Τα βλέπαμε, τα είχαν στα αμπάρια, και τα σιχαινόμασταν. Τρεις τέσσεροι από μας τα έτρωγαν, έκλειναν τα μάτια, η καρδιά τους το δεχότανε. Οι άλλοι κιντυεύαμε από αστία.

Καμιά βδομάδα τη βγάλαμε μ' αυτά που είχαμε ψωνίσει στην Πάτρα. Αλλά σωθήκανε.

Μαζευτήκαμε τότε και πήγαμε στον καπετάνιο και τον παρακαλέσαμε να μαγειρεύουμε φασόλια μπακαλάο φακές.

Καταφέραμε να βάλουμε μάγερα δικό μας, ταξιδιώτη.

Μας έδιναν κάτι ρέγκες με σκουλήκια, χαλασμένες, τις πετάγαμε. Μόλις τις πετάγαμε εμείς, βούταγαν Αλβανοί και άλλες φυλές, τις άρπαζαν.

Ζούσαμε μέσα σ' αυτή τη φρίκη, από κάτω θάλασσα από πάνω ουρανός. Έπειτα άρχισε να κοχλάζει η ψείρα. Κάδονταν όρδιες στα πανωφόρια των επιβατών, άσπρες με ουρά. Και όλοι μαρτύραγαν από φαγούρα ατέλειωτη.

Εμείς είχαμε αλειφτεί με τον υδράργυρο, δεν είδαμε τέτοιο πράμα στα κορμιά μας. Σε λίγες μέρες, με την αργοπορία του πλοίου το νερό λιγόστεψε. Τρεις χιλιάδες κόσμος που ήμαστων μέσα διψάσαμε.

¹ **Συναξάρι:** αφήγηση σύντομη με βίους Αγίων ή Μαρτύρων του Χριστιανισμού. Προέρχεται από τη λέξη «σύναξη», δηλαδή συγκέντρωση ανθρώπων σε καθορισμένο χώρο και για συγκεκριμένο λόγο. Στον πληθυντικό, «Συναξάρια», λέγονται τα λειτουργικά βιβλία που περιλαμβάνουν σύντομες ή εκτενείς αφηγήσεις με βίους και μαρτύρια Αγίων και Οσιομαρτύρων. Οι συλλογές και οι συγγραφείς αυτών των διηγήσεων ονομάζονται «Συναξαριστές». Στη σύγχρονη εποχή, τα Συναξάρια αναφέρονται και σε άλλα θέματα (σεισμούς, καταστροφές κ.ά.). Χωρίζονται σε ιστορικά, εγκωμιαστικά και δημώδη.

Μαζευόμασταν μυρμηγκιά με τις βίκες² μπροστά στα τεπόζιτα και εκεί γινόταν χαλασμός.

Πάω μια φορά μ' ένα μανώλο³, ήρθε η σειρά μου, μου μπαίνει ένας Αυστριακός μπροστά. Δεν κρατήθηκα, σηκώνω το μανώλο τού το κοπανάω στο κεφάλι, του το κάνω λιώμα.

Το 'σκασα και ανακατεύτηκα με τους άλλους, δεν μπόρεσαν να με γνωρίσουν. Τον Αυστριακό τον πήραν σηκωτό, τον πήγαν στους γιατρούς, τον έδεσαν.

Έτσι ταξιδεύαμε αργά, το καράβι οκνό και η δίψα μας μεγάλωνε περσότερο.

Ένα βράδυ έπιασε φουρτούνα δυνατή. Αρχίσαμε να πηγαίνουμε μια του ύψους μια του βάδους.

Άνοιγε η θάλασσα, το πλοίο χωνόταν μέσα, πετάγονταν τα νερά, έκαναν δυο βουνά κι αυτό στη μέση.

Ερχόταν το 'να βουνό το βάραγε, τώρα θα σπάσει, λέγαμε, έφευγε, άνοιγε ρέμα, ερχόταν το άλλο, καινούργιο κοπάνημα.

Όσο κράτησε η ταραχή υποφέραμε. Ύστερα απότομα σταμάτησε. Ήταν μια ωραία αυγή, ήταν τόσο γαλανή η θάλασσα, τόσο ήσυχη.

Βγήκαμε απάνω όλοι και αραδιαστήκαμε στα ρέλια⁴. Τότε είδαμε μακριά ένα κοπάδι δελφίνια, τρεις οργιές μάκρος το καθένα, να παίζουν στο νερό. Την άλλη μέρα φτάσαμε στα νησιά της Φλώριδας. [...]

Είχαμε ακόμα δρόμο να φτάσουμε στη Νέα Ορλεάνη κι ένα δειλινό του Νοεμβρίου, κατά τις είκοσι πέντε, της Αγίας Αικατερίνης, ακούμε έναν μεγάλο κρότο και το πλοίο ταράχτη ολόκληρο.

Έπεσαν τα πράματα του κόσμου από κει που ήσαν βαλμένα, άρχισαν να σφυρίζουν τα φουγάρα, μας έπιασε πανικός.

Φωνές και οι μηχανικοί στο πόδι, είχαν σπάσει τα καζάνια.

Βράδιασε και το πλοίο σήκωσε φώτα κινδύνου. Αναδευόμασταν σαν τα σκουλήκια και μην μπρώντας να κάνουμε τίποτα, μας πήρε το παράπονο.

Τρεις χιλιάδες άνθρωποι να πάμε όλοι στον πάτο.

Πολέμαγα να το δεχτώ, το 'ριχνα έξω.

Κι αν κλάψουμε θα ωφεληθούμε; Κάντε τον σταυρό σας.

Όσοι ήσαν ορθόδοξοι έκαναν τον σταυρό τους. Σέρβοι, Ρουμάνοι, Βουλγαρορώσοι, Έλληνες.

Πρόλαβαν οι μηχανικοί, έφτιαξαν τη ζημιά, γλιτώσαμε.

Θανάσης Βαλτινός, *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Πρώτο: Αμερική*,
14η έκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2022

² **βίκα:** πήλινη στάμνα για νερό.

³ **μανώλο:** γυάλινη φιάλη μακρόστενη, με επένδυση από πλέγμα καλαμιού για αποθήκευση νερού ή λαδιού.

⁴ **ρέλια:** πλευρικά κιγκλιδώματα και η κουपाστή του πλοίου.

Ερωτήσεις και δραστηριότητες

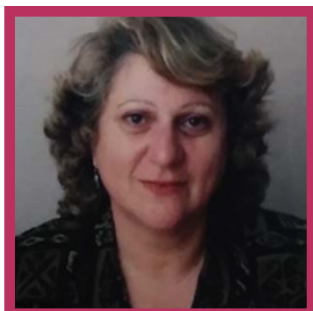
1. α) Να σχολιάσετε τη γλώσσα του κειμένου, εντοπίζοντας λέξεις διαφορετικές από της ομιλουμένης Νέας Ελληνικής (ιδίωμα).
β) Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του κειμένου;
2. Ο αφηγητής καταθέτει σε πρώτο πρόσωπο την εμπειρία του. Τι προσδίδει αυτό στο κείμενο;
3. Η σταφιδική κρίση στην Πελοπόννησο άρχισε το 1870 και καρυφώθηκε το 1900-1903. Έφερε φτώχεια και πείνα σε πολλούς, οι οποίοι αναζητούσαν την τύχη τους μεταναστεύοντας, νόμιμα ή και λαθραία, στην Αμερική. Να αναζητήσετε πληροφορίες και να τις παρουσιάσετε στην αναγνωστική σας κοινότητα.

Ερώτηση και δραστηριότητες για τη συστάδα κειμένων: 2. Ταξίδια αναψυχής, εξερεύνησης και μετανάστευσης

1. α) Να εντάξετε τα κείμενα της συστάδας σε μία από τις κατηγορίες των ταξιδιών της.
β) Ποιο από τα ταξίδια της συστάδας σας εντυπωσίασε και γιατί; (80-100 λέξεις).
2. Αφού επισκεφθείτε την ιστοσελίδα [NEWSBEAST > Τι διαφορές έχει ο Νότιος από το Βόρειο Πόλο;](#), να γράψετε σε έναν πίνακα με δύο στήλες τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον Βόρειο και τον Νότιο Πόλο.
3. Να εντοπίσετε κοινά σημεία στα κείμενα του Βασίλη Βασιλικού και του Θεμιστοκλή Αδανασιάδη-Νόβα (λόγοι που οι άνθρωποι ταξιδεύουν, μέσα που χρησιμοποιούν κλπ.).
4. Μπορείτε όσοι και όσες ενδιαφέρεστε για ταξίδια αναψυχής και εξερεύνησης να αναζητήσετε και άλλα βιβλία με ταξιδιωτικές ιστορίες. Αφού τα μελετήσετε να τα παρουσιάσετε στην τάξη, σε συνεννόηση με τον/την καθηγητή/τρια σας.

3. Ταξίδια μνήμης και περιπέτειας

Η Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου γεννήθηκε το 1949 στη Λεμεσό από γονείς πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Κυριότερες ποιητικές της συλλογές είναι: Τοις Εντευξομένοις, Ενεστίαση, Εννιά Ποιήματα, Ένας Αργοναύτης ανάμεσα στις Συμπληγάδες, Ποιητική αδεία Λεοντίου Μαχαιρά, Το Περίσσευμα της Σιωπής κ.ά. Εξέδωσε επίσης μία συλλογή διηγημάτων με τίτλο Αλέξανδρος Εμμανουήλ Κεχαγιόγλου, το θεατρικό έργο Αξιοδέα και το μυθιστόρημα Όρκος σιωπής.

Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου

Η επιστροφή

Στο απόσπασμα που ακολουθεί από το μυθιστόρημα Όρκος σιωπής, η αφηγήτρια περιγράφει το ταξίδι της προς την Αλλάγια της Μικράς Ασίας, γενέθλια γη των προσφύγων γονέων της.

Ετοίμαζα τη βαλίτσα μου για «Το ταξίδι της ζωής μου». Το ταξίδι που δεν έκαναν ποτέ η μάνα, η γιαγιά, ο θείος μου. Το ταξίδι, που έκανε καθημερινά η ψυχή τους αντιστρέφοντας εκείνο της φυγής και του ξεριζωμού. Το ταξίδι της επιστροφής στη γενέθλια γη τους. Και τώρα εγώ αποφασισμένη, χρόνια μετά τον θάνατο όλων, δήλωσα επιτέλους, ανέλπιστα, συμμετοχή. Να πάω εγώ στον τόπο καταγωγής του πατέρα και της μητέρας μου. Στην Αλλάγια της Μικρασίας, που πρώτος οικιστής της ήταν ο Μάντης Κάλχας μετά το τέλος του Τρωϊκού Πολέμου.

Πριν κλείσω τη βαλίτσα ενστικτωδώς έρριξα μέσα το βιβλίο που είχα γράψει και είχε κυκλοφορήσει πριν λίγους

μήνες. Οι αναμνήσεις μου από τους γονείς μου και το σόι από την Αλεξάνδρεια και την Αλλάγια. Και τη μετέπειτα ζωή τους στην Κύπρο. Ας έπαιρνα μαζί μου τους ήρωες των διηγημάτων μου, που ήταν και οι ήρωες της ζωής μου. Να βρεθούν στον τόπο τους με το πνευματικό τους σώμα, στη γη τους. Να επιστρέψουν μέσα από ένα βιβλίο ειρηνικά στον χώρο, που βίαια και με τρόμο εγκατέλειψαν για να σωθούν. Που δεν επέστρεψαν ποτέ σ' αυτόν, λες και οι άνθρωποι, που αποφάσισαν τον ξεριζωμό τους, δεν πέθαναν ποτέ και μαρμάρωσαν οι στιγμές. Μάτια δακρυσμένα σφαλιζόνταν λες και βυθίζονταν ανεπιστρεπτί στο παρελθόν, όταν ρωτούσα: «Θέλεις, γιαγιά, να ξαναδείς το σπίτι σου;». Μα δεν ήταν μόνο το σπίτι. Ήταν και ο αγνοούμενος άντρας της, που χάθηκε στα Εργατικά Τάγματα, ήταν και τα αδέρφια της, που σκόρπισαν στους τέσσερις ανέμους μακριά της.

Κάθε βράδυ άνοιγα τη βαλίτσα και φιλούσα το βιβλίο. Το κρατούσα στο στήθος μου, στην αγκαλιά μου για λίγο, να μεταγγίζονται οι παλμοί μου από τις εντυπώσεις. Τους είχα φέρει όλους στην Αλλάγια, πίσω απ' το χρόνο, πίσω απ' τον καιρό, γιατί το βιβλίο είχε και τις φωτογραφίες τους. Εικοσιεννιά φωτογραφίες «από το προσωπικό αρχείο της συγγραφέως» έγραφε πριν από την επαλήθευση του ευρητηρίου, γιατί οι λεξάντες ήταν φράσεις από τα διηγήματα, ενώ στο τέλος του βιβλίου καταχωρήθηκαν όλες οι φωτογραφίες με τα ονόματα όσων απεικόνιζαν. Όλων όσων γεννήθηκαν εκεί.

Τους είχα πάρει, λοιπόν, μαζί μου. Και βρέθηκαν εκεί, όπου τους χαρίστηκε η ζωή για όσο τους χαρίστηκε. Το μυστικό μου μέσα στη βαλίτσα πολλαπλασίαζε την ένταση των αισθητηρίων μου.

Κι οι άνθρωποι γύρω μου, ανυποψίαστοι συνέχιζαν την καθημερινότητά τους, μακριά από τα αισθήματά μου, για τα οποία δεν ευδύνονταν πια.

Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου, *Όρκος σιωπής*, εκδ. Αρμίδα, Λευκωσία 2021

Δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε με κειμενικά στοιχεία ποια είναι τα συναισθήματα της αφηγήτριας, καθώς επιστρέφει στη γενέθλια γη των γονέων της.
2. Να γράψετε μία ιστορία για ένα ταξίδι (φανταστικό ή πραγματικό) που κάνατε στον τόπο καταγωγής των γονιών ή των παππούδων σας (100-150 λέξεις).
3. Να σχολιάσετε το παρακάτω απόσπασμα και να βρείτε στοιχεία συνομιλίας με το κείμενο της Μ. Σαββίδου-Θεοδούλου (προφορικά):

«Όταν επιστρέψαμε στην Αθήνα, όλα εκείνα τα τραγούδια και οι ζωγραφιές πήραν το σχήμα μιας σταδερής επιθυμίας: να ξαναταξιδέψωμε στο παρελθόν της Ζακύνθου.

Ξαναπήγα μόνος μου στα νησιά του Ιονίου. Φωτογράφησα τις εκκλησιές τους, ανασκάλισα τα ιστορικά τους αρχεία, έζησα σ' όλες τις λεπτομέρειες την ιστορία τους και ο καρπός αυτής της ερωτικής επικοινωνίας ήταν δύο βιβλία για την ζωγραφική της Εφτανήσου στον 18ο αιώνα. Πέρασαν από τότε είκοσι χρόνια. Ο πόλεμος, η κατοχή, ο αγώνας της ζωής μου εσκότωσαν πολλά αγαπημένα όνειρα. Τώρα ο σεισμός εσκότωσε και την Ζάκυνθο. Ξεφυλλίζω τις παλιές σημειώσεις, τα πρώτα βιβλία της νεότητος, ξανακυττάζω τις φωτογραφίες και θυμούμαι το άσπρο πανί, τους γλάρους, τις σερενάτες και τα άνθη.

Ζάκυνθος, μαζί σου πεθαίνει η ζωή μας. Θα ξανάβρω τα λόγια που σούγραφα τότε για να στηλώσω τη μνήμη της χαμένης σου τέχνης;»

(Άγγελος Προκοπίου, «Η χαμένη Ζάκυνθος» (1954), στο Αννίτα Π. Παναρέτου, *Ελληνική Ταξιδιωτική Λογοτεχνία*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1995)

Συνανάγνωση κειμένου
και δραστηριότητα

Δραστηριότητα: ζωγραφική

Δραστηριότητα: ζωγραφική

Ο Ιούλιος Βερν (Jules Verne, 1828-1905) γεννήθηκε στη Ναντ της Γαλλίας. Έγραψε μυθιστορήματα, ποίηση και θεατρικά έργα. Είναι περισσότερο γνωστός για τα περιπετειώδη μυθιστορήματά του. Έργα του είναι: Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες, Ταξίδι στο κέντρο της γης, 20.000 λεύγες κάτω από τη θάλασσα, Από τη Γη στη Σελήνη, Ο δεκαπενταετής πλοίαρχος, Οικογένεια δίχως όνομα κ.ά.

Ιούλιος Βερν

Ο γύρος του κόσμου σε ογδόντα ημέρες

Κεφάλαιο 4. Ο Φιλέας Φογκ Ξαφνιάζει τον Πασπαρτού

Ο Φιλέας Φογκ, όπως αφηγείται ο Ιούλιος Βερν στο έργο του Ο γύρος του κόσμου σε ογδόντα ημέρες, έβαλε στοίχημα ότι θα γυρίσει τον κόσμο σε 80 ημέρες. Στο κεφάλαιο 4 ανακοινώνεται στον υπηρέτη Πασπαρτού το ξεκίνημα του μεγάλου ταξιδιού.

Ο Φιλέας Φογκ ανέβηκε στο δωμάτιό του κι έπειτα φώναξε.

– Πασπαρτού!

Ο Πασπαρτού δεν απάντησε. Δεν μπορούσε να τον φωνάξει ο κύριός του. Δεν ήταν η σωστή ώρα.

– Πασπαρτού! Ξαναφώναξε ο κύριος Φογκ, χωρίς ωστόσο να υψώσει τη φωνή του.

Ο Πασπαρτού παρουσιάστηκε.

– Είναι η δεύτερη φορά που σε φωνάζω, είπε ο κύριος Φογκ.

– Δεν είναι μεσάνυχτα, κύριε, απάντησε ο Πασπαρτού κρατώντας το ρολόι του στο χέρι.

– Το ξέρω και δε σε μαλώνω. Φεύγουμε σε δέκα λεπτά για το Ντόβερ και το Καλαί.

Ένας μορφασμός σχηματίστηκε στο στρογγυλό πρόσωπο του Γάλλου. Μάλλον δε θα είχε ακούσει καλά.

– Ο κύριος Φογκ θα πάει ταξίδι; ρώτησε.

– Μάλιστα. Θα κάνουμε το γύρο του κόσμου.

Τα μάτια του Πασπαρτού άνοιξαν διάπλατα, τα χέρια του παράλυσαν, το κορμί του ήταν έτοιμο να σωριαστεί. Είχε μείνει από τη σαστιμάρα.

– Το γύρο του κόσμου! Μουρμούρισε.

– Σε ογδόντα ημέρες. Δεν πρέπει να χάνουμε καιρό, είπε ο κύριος Φογκ. [...]

Μπήκαν αμέσως στη μεγάλη αίθουσα του σταθμού. Ο Φιλέας Φογκ του έδωσε χρήματα για να βγάλει δύο εισιτήρια πρώτης θέσης για το Παρίσι. Έπειτα, γυρνώντας το κεφάλι του, είδε τους πέντε φίλους του από τη Λέσχη.

– Κύριοι, φεύγω, είπε. Οι σφραγίδες πάνω στο διαβατήριό μου θα σας επιτρέψουν να ελέγξετε, όταν επιστρέψω, το δρομολόγιό μου.

– Όχι, κύριε Φογκ. Δεν είναι ανάγκη. Βασιζόμαστε όλοι στο λόγο της τιμής ενός τζέντλεμαν, είπε ευγενικά ο Γκοτιέ Ραλ.

– Έτσι είναι καλύτερα, απάντησε ο κύριος Φογκ.

- Θυμάστε πότε πρέπει να γυρίσετε; παρατήρησε ο Άντριου Στιούαρτ.
- Σε ογδόντα ημέρες, το Σάββατο 21 Δεκεμβρίου 1872, στις οχτώ και σαράντα πέντε το βράδυ. Χαίρετε, κύριοι.

Στις οχτώ και σαράντα ο Φιλέας Φογκ και ο υπηρέτης του κάθισαν στις θέσεις τους στο βαγόνι. Στις οχτώ και σαράντα πέντε ακούστηκε ένα σφύριγμα και το τρένο ξεκίνησε.

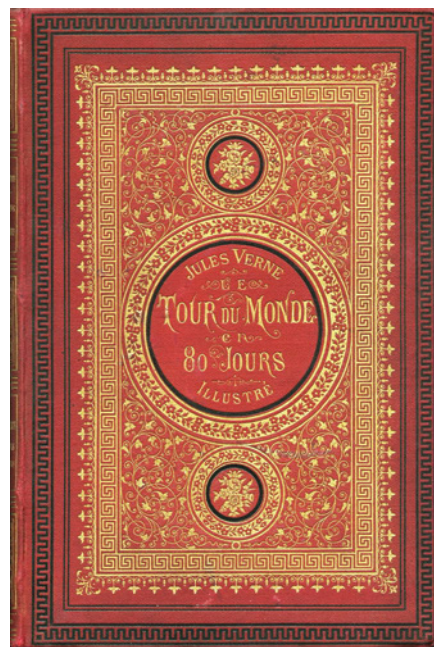
Κεφάλαιο 8.

Ο Πασπαρτού φλυαρεί κάπως περισσότερο απ' ό,τι πρέπει

Ο Πασπαρτού με τον Φιλέα Φογκ από το Λονδίνο φτάνουν στο Παρίσι και από εκεί στο Μπρίντεζι, όπου επιβιβάζονται στο πλοίο. Φτάνουν στο Σουέζ και μετά στην Αίγυπτο. Με διάφορα μέσα, θα διασχίσουν πολλές χώρες (Ινδία, Κίνα, Ιαπωνία, ΗΠΑ), θα δουν πολλά παράδοξα και θα αντιμετωπίσουν αρκετούς κινδύνους. Εντωμεταξύ, όταν ο Πασπαρτού βρισκόταν στην προκουμαία του Σουέζ ο κ. Φιξ προσπαδούσε να πάρει πληροφορίες από τον υπηρέτη για τον κύριό του, καθώς του φαινόταν ύποπτο το ταξίδι του.

Σε λίγα λεπτά ο Φιξ συνάντησε τον πασπαρτού που χάζευε εδώ κι εκεί στην προκουμαία, επειδή πίστευε πως κάτι έπρεπε να δει από το μέρος όπου βρισκόταν.

- Λοιπόν, φίλε μου, το θεώρησες το διαβατήριο; Ρώτησε ο επιθεωρητής.
- Α, εσείς είστε, κύριε, απάντησε ο Γάλλος. Είμαστε απολύτως εντάξει.
- Και τώρα βλέπεις την πόλη;
- Ναι. Μα ταξιδεύουμε τόσο γρήγορα, που νομίζω πως ονειρεύομαι. Αλήθεια είμαστε στο Σουέζ;
- Στο Σουέζ.
- Στην Αίγυπτο;
- Βέβαια στην Αίγυπτο.
- Στην Αφρική;
- Στην Αφρική.
- Α, στην Αφρική! Δεν μπορώ να το πιστέψω, είτε ο Πασπαρτού. Φανταστείτε, κύριε, ότι δεν πίστευα να πάμε πιο μακριά από το Παρίσι. [...]
- Μα πού πηγαίνει, λοιπόν, το αφεντικό σου;
- Πάντα μπροστά. Κάνει το γύρο του κόσμου!
- Το γύρο του κόσμου; Φώναξε ο Φιξ.
- Μάλιστα. Το γύρο του κόσμου σε ογδόντα ημέρες! Μου είπε ότι έβαλε ένα στοίχημα. Αλλά, μεταξύ μας, δεν το πιστεύω. Είναι εντελώς παράλογο. Κάτι άλλο θα είναι.
- Α, είναι παράξενος ο κύριος Φογκ;
- Έτσι μου φαίνεται.
- Είναι πλούσιος;
- Μα φυσικά! Πήρε μαζί του ένα μάτσο ολοκαίνουργα

Εξώφυλλο της γαλλικής πρώτης έκδοσης
Ο Γύρος του Κόσμου σε Ογδόντα Μέρες
του Ιουλίου Βερν

χαρτονομίσματα. Και δεν τα λογαριάζει καθόλου τα χρήματα στο ταξίδι. Για να καταλάβετε, υποσχέθηκε ένα καλό φιλοδώρημα στο μηχανικό του «Μογγολία», αν φτάσουμε στη Βομβάη νωρίτερα. [...]

- Είναι μακριά η Βομβάη; ρώτησε ο Πασπαρτού.
- Αρκετά μακριά. Σας χρειάζονται δέκα περίπου μέρες με το καράβι, αποκρίθηκε ο επιδεωρητής.
- Και πού βρίσκεται η Βομβάη;
- Στις Ινδίες.
- Στην Ασία;
- Φυσικά.

Κεφάλαιο 12.

Ο Φιλέας Φογκ και οι σύντροφοί του περιπλανούνται στα δάση των Ινδιών, όπου έχουν περιπέτειες

Ο Φιξ επιβιβάζεται στο ίδιο πλοίο «Μογγολία» με τον Πασπαρτού. Συνταξιδιώτης και συμπαίκτης του Φιλέα Φόγκ είναι ο υποστράτηγος σερ Φράνσις. Μετά τη Βομβάη το τρένο δε συνεχίζει λόγω έργων, οπότε αναγκάζεται να αγοράσει ο Φογκ έναν ελέφαντα, πήρε και οδηγό και κατευθύνονται στον σταθμό του τρένου. Διασχίζουν τα άγρια δάση της Ινδίας και καθ' οδόν συνάντησαν μία πομπή κηδείας, με μουσικούς, με φωνές και με μια νεαρή γυναίκα που την κρατούσαν φρουροί. Ήταν Σάτι, όπως είπε ο οδηγός στον σερ Φράνσις.

Ο Φιλέας Φογκ είχε ακούσει τα λόγια του σερ Φράνσις και ρώτησε:

- Τι είναι τα σάτι;
- Το σάτι είναι μια ανθρωποθυσία, κύριε Φογκ. Μια θυσία δελματική. Η γυναίκα που είδατε θα καεί αύριο τα χαράματα.
- Α, τους παλιανθρώπους! Φώναξε ο Πασπαρτού μην μπορώντας να συγκρατήσει την αγανάκτησή σου.
- Κι εκείνο το πτώμα; Ρώτησε ο κύριος Φογκ.
- Είναι του πρίγκιπα, του ανεξάρτητου μαχαραγιά¹ του Μπουντελκούντ, του άντρα της, είπε ο οδηγός.
- Πώς! Έκανε ο Φιλέας Φογκ, χωρίς η φωνή του να μαρτυρά καμιά ιδιαίτερη συγκίνηση. Μα υπάρχουν ακόμα στις Ινδίες αυτά τα βάρβαρα έθιμα; Και οι Άγγλοι δεν μπόρεσαν να τα καταργήσουν;
- Στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας αυτά τα έθιμα δεν υπάρχουν πλέον. Η κυβέρνηση όμως δεν έχει καμιά επιρροή σ' αυτές τις άγριες περιοχές και ιδιαίτερα στο Μπουντελκούντ. Όλη η βορινή πλευρά της οροσειράς είναι ένα θέατρο, όπου διαδραματίζονται συνεχώς φόνοι και ληστείες.
- Τη δύστυχη... ψιθύρισε ο Πασπαρτού. Να καεί ζωντανή!
- Ναι, συνέχισε ο υποστράτηγος. Θα την κάψουν. Κι αν δεν το κάνουν, δεν μπορείτε να φανταστείτε σε τι άθλια κατάσταση θα ζει.

Ιούλιος Βερν, *Ο γύρος του κόσμου σε ογδόντα ημέρες*, μτφρ. Μαρίζα Ντεκάστρο, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998

¹ **μαχαραγιάς**: Μέγας Ηγεμόνας, Μεγας Βασιλιάς.

Kiralfy Bro's, (1882) *Ο γύρος του κόσμου σε 80 μέρες*

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποια θέματα δίνονται στα αποσπάσματα από τα κεφάλαια 4, 8 και 12;
2. Τι προσφέρει η επιλογή του διαλόγου στα αποσπάσματα;
3. Μπροστά στο άγριο έδιμο της ανθρωποδυσίας, ο Φιλέας Φογκ αντέδρασε, έσωσε τη γυναίκα και μπήκε σε περιπέτειες. Να γίνει συζήτηση στη τάξη για το έδιμο της ανθρωποδυσίας.

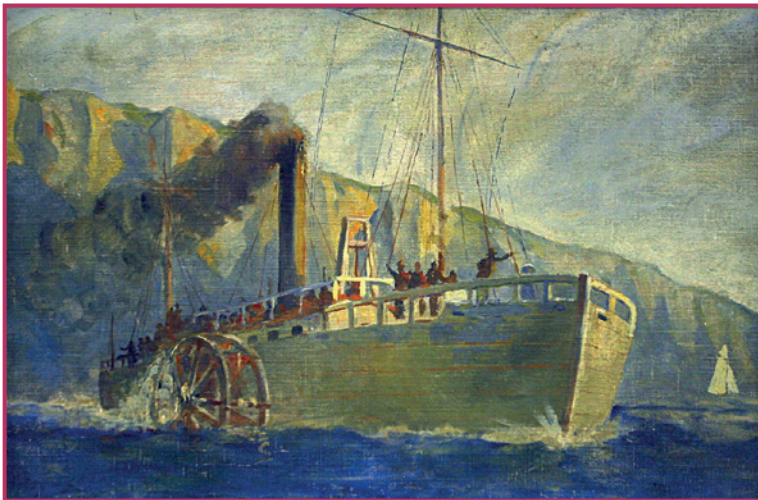
Δραστηριότητα:
φανταστικό ταξίδι

Δραστηριότητες και ΨΜΑ
για τη συστάδα κειμένων:
3. Ταξίδια μνήμης και περιπέτειας

1. Αφού μελετήσετε τα κείμενα της συστάδας, να εντοπίσετε το είδος του ταξιδιού στο οποίο αναφέρεται κάθε δημιουργός.
2. Να χωριστείτε σε ομάδες και κάθε ομάδα να επιλέξει μια χώρα από διαφορετική ήπειρο και να οργανώσει σε αυτήν ένα φανταστικό ταξίδι, το οποίο θα παρουσιάσει με λεπτομέρειες στην τάξη. Στη συνέχεια, η κάθε ομάδα θα αξιολογήσει τις εργασίες των άλλων ομάδων ως προς την έμπνευση, το περιεχόμενο και τη διατύπωση (καλή, αρκετά καλή, πολύ καλή). Όποιες εργασίες αξιολογηθούν πολύ καλές από όλες τις ομάδες μπορούν να δημοσιευθούν στη σχολική ή σε κάποια τοπική εφημερίδα.

Δραστηριότητα:
δημιουργική γραφή

Robert Fulton's Clermont,
Πλοία μέσα στους αιώνες

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Ο Άξονας Αυτογνωσία, ο οποίος παραπέμπει στο αρχαίο γνωμικό «γνώθι σαυτόν», εστιάζει στη γνώση του εαυτού μας ως πνεύμα, ως σώμα και ως κοινωνικό ον. Δηλαδή, αναφέρεται στο ποιοι είμαστε, ποια στοιχεία και ποιες αξίες συγκροτούν την ύπαρξή μας και την ταυτότητά μας.

Γνωρίζοντας τον εαυτό μας, συνειδητοποιούμε και εκτιμούμε τις δυνατότητες και τις αδυναμίες μας, είμαστε σε θέση να αντιμετωπίζουμε κάθε είδους προκλήσεις που υπάρχουν γύρω μας και να τοποθετούμαστε απέναντι στα διλήμματα, που ανακύπτουν κατά τις διάφορες φάσεις της ζωής μας.

Στον Άξονα αυτόν εντάσσονται δύο Θεματικές Ενότητες: Α΄ Ταυτότητες και Β΄ Διλήμματα και Προκλήσεις. Ανθολογούνται συστάδες λογοτεχνικών κειμένων, τα οποία αναδεικνύουν διάφορες οπτικές των θεμάτων που περιέχονται σε αυτές.

Α΄ Θεματική Ενότητα: Ταυτότητες

Η ταυτότητα ως έννοια είναι πολυσήμαντη. Διαμορφώνεται από συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές και οικογενειακές καταστάσεις, στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης του ατόμου με άλλα άτομα ή ομάδες. Είναι προφανές ότι πολλά στοιχεία συγκροτούν την ταυτότητά μας, καθώς έχουμε την ατομική, οικογενειακή, εθνική, κοινωνική και ευρύτερα την ευρωπαϊκή.

Από αυτές, η εθνική μας ταυτότητα συγκροτείται από τη μητρική μας γλώσσα, τον πολιτισμό, την ιστορία, τα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις και τη θρησκεία, που μας εντάσσουν σε μια εθνική ομάδα. Η ατομική μας ταυτότητα συγκροτείται από στοιχεία εξωτερικά, πνευματικά και κοινωνικά που χαρακτηρίζουν κάθε άτομο. Η έννοια της ταυτότητας αναφέρεται και στην εικόνα, που διαμορφώνουν οι άλλοι για εμάς και εμείς για τους άλλους. Η εφηβεία, ως πρώτο στάδιο ένταξης του ατόμου στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, παίζει σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση της ταυτότητας.

Ακολουθούν συστάδες κειμένων, οι οποίες εστιάζουν σε διάφορες παραμέτρους της ταυτότητας.

Λέξεις-κλειδιά: ταυτότητα, γλώσσα, βάφτισμα, νιότη, Έλληνες, παράδοση, γλυπτική, φιλότιμο, το πουλάρι, το γράφιμο, επάγγελμα, ταλέντο, λέξεις, εγώ, ο άλλος.

Ερωτήσεις: Τι παρατηρείτε στην εικόνα;
Πώς συνδέεται με τη Θεματική Ενότητα;

1. Συλλογική ταυτότητα

Οδυσσέας Ελύτης¹

Το Άξιον Εστί Τα Πάδη

Το ποίημα που ακολουθεί εστιάζει στη γλώσσα ως βασικό στοιχείο ταυτότητας. Προέρχεται από το έργο Το Άξιον Εστί, Β' μέρος, «Τα Πάδη». Το Άξιον Εστί έχει τριμερή δομή: «Η Γένεσις», «Τα Πάδη», «Το Δοξαστικόν» (πηγή: Παλαιά και Καινή Διαθήκη).

Το δεύτερο μέρος του έργου, «Τα Πάδη», συγκροτείται από τριάντα ποιητικά και έξι πεζολογικά μέρη, τα Αναγνώσματα. Τα ποιητικά χωρίζονται σε 18 (ΙΗ') Ψαλμούς και σε 12 (ιβ') Άσματα.

Β'

ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ μου έδωσαν ελληνική·
το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.
Εκεί σπάροι και πέρκες
ανεμόδαρτα ρήματα
ρεύματα πράσινα μες στα γαλάζια
όσα είδα στα σπλάχνα μου ν' ανάβουνε
σφουγγάρια, μέδουσες
με τα πρώτα λόγια των Σειρήνων
όστρακα ρόδινα με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
Εκεί ρόδια, κυδώνια
θεοί μελαχρινοί, θείοι κι εξάδελφοι
το λάδι αδειάζοντας μες στα πελώρια κιούπια²
και πνοές από τη ρεματιά ευωδιάζοντας
λυγαριά και σχίνο³
σπάρτο⁴ και πιπερόριζα
με τα πρώτα πιπίσματα⁵ των σπίνων,
ψαλμωδιές γλυκές με τα πρώτα-πρώτα Δόξα Σοι.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα-πρώτα Δόξα Σοι!
Εκεί δάφνες και βάγια
θυματό και λιβάνισμα
τις πάλες ευλογώντας και τα καριοφίλια.

¹ Για εργοβιογραφικά στοιχεία, βλ. στην Ενότητα «Εξερεύνηση», σελ. 106.

² **κιούπι**: πήλινος αμφορέας, λαγήνι.

³ **σχίνος**: ίδια ονομασία στα αρχαία και νέα ελληνικά. Στα νέα ελληνικά λέγεται και σκίντο. Είναι αυτοφυές φυτό, αιθιαλές με άρωμα.

⁴ **σπάρτο** το: δάμνος με κίτρινα άνθη.

⁵ **πιπίσματα**: ηχοποιητική γλώσσα των σπίνων (από το πι πι).

Στο χόμα το στρωμένο με τ' αμπελομάντιλα
 κνίσεσ³, τσουγκρίσματα
 και Χριστός Ανέστη
 με τα πρώτα συμπάρα⁴ των Ελλήνων.
 Αγάπες μυστικές με τα πρώτα λόγια του Ύμνου.
 Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα λόγια του Ύμνου!

Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, 23η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2022

³ **κνίσα:** καπνός και μυρωδιά από κρέας που ψήνεται.

⁴ **σμπάρα:** λαϊκή λέξη αντί πυροβολισμός.

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Να καταγράψετε τα στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας που παρουσιάζονται στο κείμενο.
2. Ποια μέσα αξιοποιεί ο ποιητής για να υμνήσει την ελληνική γλώσσα; Να τα εντοπίσετε και να τα συζητήσετε.
3. Τι παρατηρείτε στη στίξη και την οπτική εικόνα του ποιήματος; Να γίνει σχετική συζήτηση στην τάξη, σε συνδυασμό με το λογοτεχνικό ρεύμα του Υπερρεαλισμού (βλ. σελίδα 107).

Συνανάγνωση
κειμένου

Euboea	Ionia	Athens	Corinth	modern
A	AA	AA	AA	A
B	B	B	Π	B
ϘϘ	Γ	Λ	ϘϘ	Γ
ΔΔ	Δ	Δ	Δ	Δ
ΞΕ	ΞΕ	ΞΕ	Β	E
Ɔ	-	Ɔ	Ɔ	(F)
I	I	I	I	Z
ΒΗ	ΒΗ	ΒΗ	ΒΗ	H
⊕⊕	⊕⊕	⊕⊕	⊕⊕	Θ
I	I	I	I	I
K	K	K	K	K
Λ	ΓΛ	Λ	ΓΛ	Λ
ΜΜ	ΜΜ	ΜΜ	ΜΜ	M
ΝΝ	ΝΝ	ΝΝ	ΝΝ	N
X	Ξ	(Xς)	Ξ	Ξ
O	O	O	O	O
ΠΠ	Γ	Γ	Γ	Π
M	-	-	M	(M)
Ϙ	Ϙ	Ϙ	Ϙ	(Ϙ)
P	PΔ	PR	PR	P
ς	ξ	ς	-	Σ
T	T	T	T	T
ΥV	ΥV	ΥV	ΥV	Υ
ΦΦ	Φ	ΦΦ	ΦΦ	Φ
ΥV	X	X	X	X
(Φς)	ΥV	(Φς)	ΥV	Ψ
-	Ω	-	-	Ω

Αρχαίες επιχωρικές παραλλαγές του ελληνικού αλφαβήτου από την Εύβοια, την Ιωνία, την Αθήνα και την Κόρινθο. Στην τελευταία στήλη έχουμε το σύγχρονο αλφαβητάριο.

Γιώργος Σεφέρης¹

Σημειώσεις για μια ομιλία σε παιδιά²

Στο απόσπασμα από το κεφάλαιο «Σημειώσεις για μία ομιλία σε παιδιά», ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης παρουσιάζει στους μαθητές δύο ποιητές (Δημήτριο Αντωνίου και Οδυσσέα Ελύτη), εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο ο καθένας χρησιμοποιεί τη γλώσσα. Στη συνέχεια τους μιλάει για την ελληνική γλώσσα ως βασικό στοιχείο της ταυτότητας των Ελλήνων.

Μιλήσαμε για δύο ποιητές που συνέχισαν, με τις δυνάμεις που είχαν, τη μεγάλη εξερεύνηση της τέχνης, προσπαθώντας να πλάσουν, ο καθένας με τον τρόπο του, την ελληνική γλώσσα, τέτοια που ν' ανταποκρίνεται στα συναισθήματα που είχαν να εκφράσουν· αντικρίζοντας, ο καθένας με τον τρόπο του, τον άνθρωπο και τη θάλασσα.

Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα... Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε, και τραγουδούμε με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι. Και όλοι αυτοί, οι μεγάλοι και οι μικροί, που σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ελληνικά, δεν πρέπει να νομίζετε πως είναι σαν ένας δρόμος, μια σειρά ιστορική, που χάνεται στη νύχτα των πεπερασμένων και βρίσκεται έξω από σας. Πρέπει να σκεφτείτε πως όλα αυτά βρίσκονται μέσα σας, τώρα, βρίσκονται μέσα σας όλα μαζί, πως είναι το μεδούλι των κοκάλων σας, και πως θα τα βρείτε αν σκάψετε αρκετά βαθιά τον εαυτό σας. Αλλά για να κάνετε αυτή τη δουλειά, για να επιδοθείτε σ' αυτή την εσωτερική προσήλωση, θα σας βοηθήσουν οι άνθρωποι του καιρού σας, που με τον καλύτερο τρόπο μπόρεσαν να εκφραστούν στην ελληνική γλώσσα. Γι' αυτό, καθώς πιστεύω, η σύγχρονή μας λογοτεχνία είναι απαραίτητη για να καταλάβουμε, όχι μόνον την αρχαία λογοτεχνία, αλλά και όλη την ελληνική παράδοση. Πόσες ερμηνείες για τη λιτότητα της αρχαίας τέχνης δεν θα ήταν περιττές λ.χ. αν μπορούσαμε να νιώσουμε καλά την τέχνη ενός δημοτικού τραγουδιού;

Γιώργος Σεφέρης, *Δοκίμες, Πρώτος τόμος (1936-1947)*, 5η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1984

¹ Για εργοβιογραφικά στοιχεία, βλ. στην Ενότητα «Εξερεύνηση/Ο τόπος μου», σελ. 110.

² Αλεξάνδρεια 1941, ομιλία του Γ. Σεφέρη σε παιδιά του Ελληνικού Γυμνασίου, μετά από αίτημα του Γυμνασιάρχη.

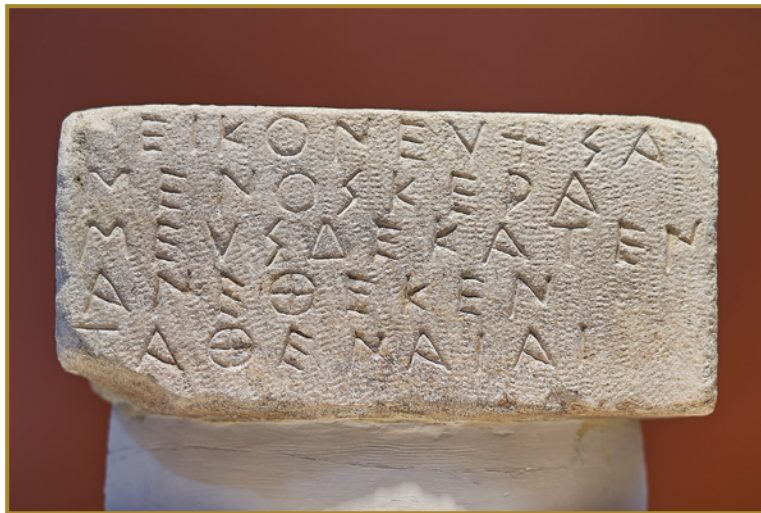

Ερώτηση και δραστηριότητες

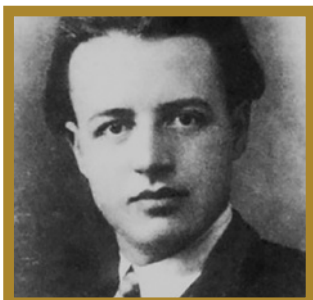
1. Με ποια συγκεκριμένα παραδείγματα καταδεικνύει ο Γιώργος Σεφέρης ότι η γλώσσα αποτελεί βασικό στοιχείο της ταυτότητας των Ελλήνων;
2. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «Γι' αυτό, καθώς πιστεύω, η σύγχρονή μας λογοτεχνία είναι απαραίτητη για να καταλάβουμε, όχι μόνον την αρχαία λογοτεχνία, αλλά και όλη την ελληνική παράδοση» (100-120 λέξεις).
3. Να γράψετε ένα κείμενο για την ελληνική γλώσσα, αξιοποιώντας και τις λέξεις αλλά και τις συνεκφορές/σύνολα λέξεων του κειμένου: *ελληνική γλώσσα, Όμηρος, Καινή Διαθήκη, δημοτικό τραγούδι, Ερωτόκριτος*.

Συνανάγνωση κειμένου και δραστηριότητα

Επίκρανο κίονα, το οποίο στήριζε ανάθημα του κεραμέα Πείκονος στη δειά Αθηνά. 510-500 π.Χ. Επιγραφικό Μουσείο, Αθήνα

Γιώργος Σαραντάρης

[I] Εμείς οι Έλληνες

Στο ποίημα «[I] Εμείς οι Έλληνες» ο Γιώργος Σαραντάρης παρουσιάζει στοιχεία της ταυτότητας των Ελλήνων.

Ο Γιώργος Σαραντάρης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1908 και έζησε στην Ιταλία από το 1912 έως το 1931, λόγω της εργασίας του πατέρα του. Σπούδασε Νομικά στη Μπολόνια. Υπηρέτησε ως εθελοντής στον πόλεμο το 1940-41, στην πρώτη γραμμή ως απλός στρατιώτης. Αρρώστησε από τύφο στο Αλβανικό Μέτωπο και πέθανε στην Αθήνα το 1941. Ήταν ποιητής, φιλόσοφος και δοκιμογράφος και ανήκει στη Γενιά του 1930. Στην ποίησή του συνδυάζει τον ιδεαλισμό με τον ανθρωπισμό. Έγραψε τις ποιητικές συλλογές: *Οι αγάπες του χρόνου*, *Τα ουράνια*, *Αστέρια κ.ά.*, *δοκίμια*: Συμβολή σε μια φιλοσοφία της ύπαρξης, Η παρουσία του ανθρώπου κ.ά. και ένα πεζογράφημα: *Γράμματα σε μια γυναίκα*.

Εμείς οι Έλληνες

Με τις ελιές με τα πεύκα

Με τα μάρμαρα με τη θάλασσα

Φυλάξαμε και άλλες αρετές

Δεν εξοφλήσαμε την ευφυΐα μας

Σ' έναν καιρό πιο ήμερο

Και πιο γενναίο

Δεν θα διστάσουμε

Δεν θα δειλιάσουμε

Από τις κρύπτες θα βγάλουμε τα όργανα

Στην ορχήστρα και στο χορό

Οι φωνές μας θα προσφέρουν

Κάτι σαν το επιούσιον

Το δικό μας πάθος

29-3-1939

Συνανάγνωση δημοτικού τραγουδιού και σχετικό slideshow

Γιώργος Σαραντάρης, *Γιατί τον είχαμε λησμονήσει...*, εισαγωγή-επιμέλεια Μ. Γ. Μερακλής, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2002

Δραστηριότητες

1. Μετά τη μελέτη του ποιήματος και τη συζήτηση με την αναγνωστική σας κοινότητα, να γράψετε στο τετράδιό σας τα στοιχεία που διαμορφώνουν την ταυτότητα των Ελλήνων, σύμφωνα με τον ποιητή (80-100 λέξεις).
2. Να εντοπίσετε στο ποίημα τα στοιχεία με βάση τα οποία αυτό κατατάσσεται στη μοντέρνα ποίηση (βλ. σελ. 110).
3. Να συζητήσετε πώς συνδέεται το ποίημα του Γιώργου Σαραντάρη με το ακόλουθο απόσπασμα: «"Ορκίζομαι ότι θα δώσω το αίμα μου: Για να εκδικηθώ και να ελευθερώσω την πατρίδα" [...]. Ποιος λοιπόν είχε σταλάξει στις καρδιές τους το μοναδικό δίδαγμα της αυτοθυσίας; Η Ράτσα. Αυτή ένωσε μπροστά στον κίνδυνο τους Έλληνες, όλους τους Έλληνες χωρίς εξαίρεση.» (Χρήστος Ζαλοκώστας, *Ρούπελ*, (κεφ. ΙΧ, Χ), εκδ. Γαλαξία, Αθήνα 1965).

Κώστας Βάρναλης¹

Ύμνος της νιότης

Το ποίημα αποτελεί ύμνο στη νιότη, η οποία προχωρεί προς το μέλλον για να κάνει πράξη τα όνειρά της. Η νιότη επιδιώκει να εδραιώσει τα ιδανικά εκείνα που δίνουν νόημα στη ζωή του ανθρώπου και την κάνουν ομορφότερη.

Με της άνοιξης τον ήλιο
μόλις σκάει απ' το βουνό,
ήλιος κι άνοιξη κινάμε
για έναν κόσμο αυριανό.

Σε στεριά και σε πελάγη
με χαρά και μ' εμπνοή
με τα μπράτσα, με το πνέμα
πλάθουμε τη νέα ζωή!

Κι όμοια λύτερη όλ' η πλάση
στον αγώνα του καλού,
χίλιοι τόποι, χίλιοι τρόποι,
χίλια δάματα παντού.

Η μελλούμενη ανθρωπότη
είμαστε τα νιάτα. Ορτοί
για το θρίαμβο της Αλήθειας
μ' οδηγό την Αρετή.

Σε μια λύτερη πατρίδα
δίχως άλυσες, ντροπή,
σκέψη λύτερη και λόγος
δέλση και προκοπή.

Κι ανεβάζουμε όσο πάει
μ' ολοφώτεινα φτερά
την ανδρώπινη αξία
πιο ψηλά κάθε φορά.

Κώστας Βάρναλης, *Άπαντα τα ποιητικά 1904-1975*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2014

¹ Για εργοβιογραφικά στοιχεία, βλ. στην Ενότητα ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ, σελ. 108.

Ερωτήσεις

1. Ποια στοιχεία της ταυτότητας των νέων προβάλλονται στο ποίημα;
2. Συμφωνείτε με όλα όσα αναφέρονται στο ποίημα για τους νέους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας (κείμενο 100 λέξεων).
3. Τι παρατηρείτε στο μέτρο και στην ομοιοκαταληξία;

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων:

1. Συλλογική ταυτότητα

1. Από ποια οπτική βλέπουν οι ποιητές Οδυσσέας Ελύτης και Γιώργος Σεφέρης την ελληνική γλώσσα; Να συζητήσετε το θέμα στην τάξη.
2. Να σχολιαστεί, σε συνδυασμό με τα κείμενα της συστάδας που αναφέρονται στη γλώσσα, το απόσπασμα από τον *Διάλογο* του Σολωμού: «Εκατάλαβα θέλεις να ομιλήσουμε για τη γλώσσα μήγαρις έχω άλλο στο νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;».
3. Μετά τη μελέτη των ποιημάτων των Κώστα Βάρναλη και Γιώργου Σαραντάρη, να χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μια ομάδα να εργαστεί στο θέμα «Στοιχεία ταυτότητας των νέων» και η άλλη στο θέμα «Στοιχεία ταυτότητας των Ελλήνων» (120-150 λέξεις).

Δραστηριότητα:
καταϊγισμός ιδεών

Συνανάγνωση
ποιήματος και
δραστηριότητα

2. Ατομική ταυτότητα

Ο Γιάννης Καιροφύλας γεννήθηκε το 1927 και πέθανε το 2025 στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία και έγραψε κείμενα για θεατρικές εκπομπές στο ραδιόφωνο, ιστορικές μελέτες και βιογραφίες. Έχει βραβευτεί για το έργο του. Έργα του: Νικόλαος Γύζης, Η Αθήνα τη δεκαετία του '50, Η Αθήνα στη δεκαετία του '60, Αυτοί οι ωραίοι τρελοί, Η Αθήνα στη δεκαετία του '70, Η Αθήνα στου Όθωνα τα χρόνια, Αναμνήσεις ενός Αθηναίου κ.ά.

Γιάννης Καιροφύλας

Γιαννούλης Χαλεπάς, ο ευαίσθητος κι αγαδός Τήνιος καλλιτέχνης (1854-1938)

Ο Γ. Καιροφύλας στο βιβλίο του Αυτοί οι Ωραίοι Τρελοί, παρουσιάζει μερικές πολύ ενδιαφέρουσες προσωπικότητες καλλιτεχνών και ποιητών, ανάμεσά τους και τον Γ. Χαλεπά. Ακολουθεί απόσπασμα από το κεφάλαιο «Γιαννούλης Χαλεπάς», όπου αναδεικνύεται το έμφυτο ταλέντο του γλύπτη.

Όταν ο Γιαννούλης Χαλεπάς τελειώνει το Σχολαρχείο και την πρώτη Γυμνασίου, γυρίζει στον Πύργο και είναι αποφασισμένος να πιάσει στα χέρια του τα εργαλεία του τεχνίτη των μαρμάρων. Γίνονται ομηρικοί καυγάδες στο σπίτι κάθε βράδυ. Ο πατέρας είναι ανένδοτος. Η μάνα μεσολαβεί και προσπαθεί να τους συμβιβάσει. Ο Γιαννούλης αναγκάζεται να υποκύψει και ξαναφεύγει για

τη Σύρο, όπου πιάνει δουλειά σ' ένα εμπορικό, ως υπάλληλος. Περνάει τις πιο δύσκολες ώρες της ζωής του. Η δουλειά του είναι κουραστική, μονότονη, δεν τον εμπνέει, δεν τον συγκινεί. Την κάνει αγγαρεία. Δε βλέπει την ώρα να γυρίσει στην Τήνο για να μπορέσει να κάνει αυτό που επιθυμεί η καρδιά του.

Ο έμπορος που τον έχει πάρει στη δουλειά καταλαβαίνει, ότι κάτι δεν πάει καλά με το Γιαννούλη. Τον ρωτάει τι του συμβαίνει κι αυτός δε διστάζει να του το πει ξεκάθαρα:

— Δε μ' αρέσει αυτή η δουλειά. Ήθελε ο πατέρας μου να γίνω εμποροϋπάλληλος, αλλά εμένα με συγκινεί η γλυπτική τέχνη.

— Κανείς δεν έχει αντίρρηση, αλλά εγώ, παιδί μου, θέλω υπάλληλο. Αν δε σ' αρέσει η δουλειά μπορείς να φύγεις. [...]

Κάποιοι συγγενείς πέφτουν ανάμεσα στον πατέρα και στο γιο και προσπαθούν να τους τα συμβιβάσουν. Ένας ξάδελφος μάλιστα τον παίρνει μια μέρα παράμερα στο καφενείο και του λέει:

— Γιατί δεν αφήνεις το Γιαννούλη ν' ασχοληθεί κι αυτός με την τέχνη. Ξεχνάς τι έκανε το παιδί,

όταν ήταν ακόμη μικρό; Εγώ θυμάμαι που δεν είχε γίνει ακόμη δεκατεσσάρων ετών και όλοι μείναμε μ' ανοιχτό το στόμα, όταν είδαμε εκείνο το κωδωνοστάσι που έφτιαξε στον κήπο του σπιτιού σας. Το ξεχνάς;

— Τι προκοπή θα 'χει αν μπλέξει με τα μάρμαρα; είπε ο πατέρας του Γιαννούλη.

— Προκοπή, όπως όλοι μας. Το μεράκι μετράει, ξάδελφε. Κι ο γιος σου έχει μεράκι γι' αυτή τη δουλειά...

— Τουλάχιστο να πάει να σπουδάσει στο Σχολείο των Τεχνών (Σ.Σ.: Έτσι λεγόταν τότε το Πολυτεχνείο).

— Αυτό είναι άλλο θέμα. Μακάρι να μπορέσεις να τον στείλεις.

— Ίσως πάμε οικογενειακώς στην Αθήνα. Δεν αποκλείεται. Κάνω κάτι σχέδια.

Το 1869 η οικογένεια Χαλεπά αποφασίζει να εγκατασταθεί στην Αθήνα. Υπάρχουν πολλές δουλειές στην πρωτεύουσα. Γίνονται πολλά κτίρια. Γίνονται έργα στα οποία οι Τήνιοι τεχνίτες είναι περιζήτητοι. Έχουν ξαναρχίσει τα μεγάλα έργα για την ανέγερση της Ακαδημίας Αθηνών κι εκεί δουλεύουν πολλοί Τήνιοι. Τα σχέδια είχε κάνει ο Δανός αρχιτέκτονας Θεόφιλος Χάνσεν από το 1856, αλλά μόλις τον Αύγουστο του 1859 μπήκαν τα θεμέλια σε μια επίσημη τελετή που παρέστησαν μάλιστα και ο Όθων και η Αμαλία. Τα γεγονότα όμως που μεσολάβησαν με την εξορία των βασιλέων ανέστειλαν τις εργασίες ανέγερσης για το 1864. Ο αρχιτέκτονας Ερνέστος Τσίλερ, που επέβλεπε το έργο, έφυγε μάλιστα τότε για τη Ρώμη για να δει τα έργα της γλυπτικής που ετοίμαζε ο περίφημος γλύπτης Λεωνίδας Δρόσης, ύστερα από παραγγελία του ευεργέτη Σίμωνος Σίνα, που είχε διαθέσει και όλα τα χρήματα για την ανέγερση της Ακαδημίας. [...]

Ο Γιαννούλης Χαλεπάς ενθουσιάστηκε από την πρώτη αυτή επαφή του με την πρωτεύουσα. Πήγε και είδε και το άλλο εργαστήριο των αδελφών Μαλακατέ στη γωνία Σταδίου και Κοραή (εκεί που ήταν μετά η Τράπεζα Πειραιώς). Πέρασαν από το εργαστήριο αυτό όλοι οι νεοέλληνες γλύπτες. Το όνειρό του άρχισε να γίνεται πραγματικότητα. Βρισκόταν κοντά στους μεγάλους δασκάλους της γλυπτικής τέχνης και προπάντων ο πατέρας του είχε πια πεισθεί, ότι πρέπει να τον αφήσει ελεύθερο ν' ακολουθήσει το επάγγελμα που του αρέσει.

Ο Γιαννούλης Χαλεπάς δεν άργησε να γίνει σπουδαστής του Πολυτεχνείου. Οι γνώσεις του προκαλούν το θαυμασμό των καθηγητών του, ανάμεσα στους οποίους είναι και ο Ελληνοβουναρός Λεωνίδας Δρόσης. Η πρόοδός του είναι εκπληκτική. Μέσα σ' ένα χρόνο περνάει δυο τάξεις. Δουλεύει πολλές ώρες και η επιδεξιότητά του είναι μοναδική. Οι δάσκαλοί του δε βρίσκουν να κάνουν καμιά παρατήρηση στα έργα του. Είναι όλα τέλεια. Βλέπουν μπροστά τους ένα ταλέντο μοναδικό. Βλέπουν ένα μεγάλο καλλιτέχνη. Παίρνει πολλά βραβεία και ο πατέρας του συγκινημένος δέχεται κάθε τόσο τα συγχαρητήρια για το θαυμασίο γιο του.

Η Κοιμωμένη του Χαλεπά (Σοφία Αφεντάκη, περίπου 1880), Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών

[Φεύγει με υποτροφία του Ιερού Ιδρύματος Ευαγγελιστρίας της Τήνου για το Μόναχο, όπου διαπρέπει. Παίρνει μέρος σε διαγωνισμούς στο Μόναχο, χωρίς αμοιβή και αριστεύει.]

Ο Γιαννούλης Χαλεπάς που πήρε μέρος στο διαγωνισμό της Ακαδημίας Καλών Τεχνών του Μονάχου, λίγους μόλις μήνες από την εγγραφή του, θριαμβεύει. Ο Γερμανός καθηγητής μπροστά στους άλλους σπουδαστές τον συγχαίρει. Η δουλειά του ήταν μια πραγματική αποκάλυψη. Είχε δώσει στο θέμα που ήταν «Οιδίπους και Αντιγόνη εν Κολωνώ», ό,τι καλύτερο μπορούσε ένας καλλιτέχνης. Οι ξένοι σπουδαστές, που είναι Γερμανοί, Βέλγοι και Γάλλοι, αρχίζουν να κάνουν συντροφιά με το Χαλεπά, ενώ στην αρχή τον έβλεπαν με κάποια επιφύλαξη. Τώρα τον θέλουν στη συντροφιά τους, του ζητάνε να τους ακολουθεί και στις διασκεδάσεις τους. Είδανε ότι ο Έλληνας, που ήταν και ο μοναδικός τότε στην Ακαδημία του Μονάχου, είχε ταλέντο μεγάλο και ήταν ένα δαυμάσιο παιδί με καλή καρδιά και αισθήματα.

Δεν πέρασαν έξι μήνες που έγινε ένας ακόμη μεγάλος διαγωνισμός. Αυτή τη φορά είχε ένα θέμα από τη γερμανική μυθολογία. Πήρε και σ' αυτόν μέρος ο Χαλεπάς, δικαιωματικά πια, γιατί είχε το χρόνο που χρειαζόταν. Και κατάφερε να δώσει στο έργο του τέτοια πνοή, που οι καθηγητές το βαθμολόγησαν με άριστα και του έδωσαν το πρώτο βραβείο, ένα μετάλλιο και αμοιβή 600 μάρκα.

Δυο χρόνια από την ημέρα που έφυγε για το Μόναχο, ο Χαλεπάς στέλνει το 1875 στην Αθήνα δύο έργα του, το «Σάτυρο που παίζει με τον Έρωτα» και τη «Φιλοστοργία» του. Ο πατέρας του τα εκδέτει σε μια έκθεση καλλιτεχνική. Είναι έργα που προκαλούν το ενδιαφέρον των φιλοτέχνων, αλλά και τη ζήλια μερικών κακόβουλων. Δυστυχώς υπήρχαν τότε κάποιοι που δεν έβλεπαν με καλό μάτι αυτή την πρόοδο του μεγάλου γλύπτη. Θέλησαν λοιπόν να την ανακόψουν. Και το κατόρθωσαν. Πέτυχαν να διακοπεί η υποτροφία του σε περίοδο κρίσιμη για τις σπουδές του.

Γιάννης Καιροφύλας, «Γιαννούλης Χαλεπάς», *Αυτοί οι Ωραίοι Τρελοί*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1986

Εργοβιογραφία
Γιαννούλη Χαλεπά

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το κύριο θέμα του αποσπάσματος και ποια τα δευτερεύοντα; Να τα συζητήσετε στην τάξη.
2. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα του Γιαννούλη Χαλεπά με βάση το κείμενο.
3. Να βρείτε πληροφορίες για τους καλλιτέχνες και τους αρχιτέκτονες που αναφέρονται στο απόσπασμα.

Η Μπέσση Λιβανού γεννήθηκε στην Τρίπολη. Σπούδασε Φιλολογία και Διοίκηση Επιχειρήσεων στο Λονδίνο. Εργάστηκε ως καθηγήτρια ξένων γλωσσών και έγραψε μυθιστορήματα και διηγήματα. Μυθιστορήματά της: Μια ζωή δε φτάνει, Τα μεγάλα κορίτσια δεν κλαίνε, Αριζόνα, Μόνο στα όνειρα, Το μυστικό της σπηλιάς κ.ά. Διηγήματά της έχουν δημοσιευτεί σε λογοτεχνικά περιοδικά.

Μπέσση Λιβανού

Μια ζωή δε φτάνει

Στο απόσπασμα, από το έργο Μια ζωή δε φτάνει, που ακολουθεί δίνονται θέματα επιλογής σπουδών, επαγγέλματος και παραγόντων που επηρεάζουν σχετικές αποφάσεις.

Τελειώνοντας το σχολείο, ο δρόμος του ήταν σαφώς χαραγμένος. Το Πανεπιστήμιο ήταν μια φυσική σειρά και η Νομική σχολή ήταν η λογική επιλογή για κάποιον της τάξης του. Ο πατέρας του, που ήταν προσγειωμένος άνθρωπος, ανώτερος υπάλληλος στην τράπεζα, είχε βέβαια σοβαρές αντιρρήσεις, πιστεύοντας πως το μέλλον ανήκε στους τεχνοκράτες. Η μητέρα του όμως δεν ήθελε ούτε να ακούσει για Πολυτεχνείο.

«Στη χώρα που ζούμε, μόνο εκείνοι που ξέρουν αρκετά καλά το νόμο ώστε να βρίσκουν τα παραθυράκια του μπορούν να ελπίζουν σε μια καλή ζωή, σε μια κοινωνική καταξίωση», έλεγε πάντοτε με σφιγμένα χείλη, ρίχνοντας εύγλωττες επιτιμητικές ματιές στον άντρα της, που προφανώς είχε χάσει την ευκαιρία να ανακαλύψει αυτά τα σημαντικά παραθυράκια του νόμου.

Στην αρχή ο πατέρας του είχε προσπαθήσει να κουβεντιάσει το θέμα μαζί της, αλλά εκείνη δε δέχονταν ν' ακούσει κουβέντα πάνω στο καυτό θέμα της επαγγελματικής αποκατάστασης του κανακάρη της, που την έβλεπε και ως κοινωνική καταξίωση.

Οι συζητήσεις που αφορούσαν σε τέτοια σοβαρά θέματα, όπως το μέλλον του, γίνονταν συνήθως τα κυριακάτικα απογεύματα, που οι γονείς του τα περνούσαν καθισμένοι στις δυο πολυθρόνες δίπλα στη μεγάλη πορσελάνινη ξυλόσομπα της πρόχειρης τραπεζαρίας. [...]

«Τι τρέχει κι αναστενάζεις, βρε Αλεξάνδρα;»

«Τίποτα δεν τρέχει. Απλώς σκέφτομαι.»

«Τι σκέφτεσαι;»

«Να. Αν δεν ήμασταν θαμμένοι σ' αυτή την απαίσια πόλη και ζούσαμε στην πρωτεύουσα, τα παιδιά θα πήγαιναν σε καλύτερα σχολεία. Ίσως σε κάποιο καλό ιδιωτικό, όπως τα παιδιά της ξαδέλφης μου, που στο κάτω κάτω ούτε περισσότερα χρήματα έχει από εμάς ούτε και η τάξη της είναι τέτοια που να δικαιολογεί παρόμοιες επιλογές. Με λίγα λόγια, δεν είναι καλύτερη από μας κι όμως τα παιδιά της πάνε στα καλύτερα σχολεία.»

Ήταν η σειρά του πατέρα του να αναστενάξει.

«Δεν κάνουν τα σχολεία τους ανθρώπους, Αλεξάνδρα. Όποιος θέλει να μάθει μαθαίνει και στο δημόσιο εξίσου καλά», έλεγε.

Από εκεί και ύστερα η συζήτηση άναβε, το πλεκτό διπλωνόταν, όπως και η εφημερίδα, και άρχιζε η αντιπαράθεση που τελείωνε πάντα με την επωδό της μητέρας:

«Δεν ξέρω τι λες εσύ, εγώ όμως ξέρω πως τουλάχιστον ο γιος μου είναι φτιαγμένος για ανώτερη ζωή. Δεν είναι φτιαγμένος για να φοράει ντριλίνη¹ φόρμα και να ασχολείται με σίδερα, σωλήνες και μπετά».

Σ' αυτή την επωδό συνήδως η μητέρα του βοηδιόταν από τις δύο αδελφές της, που φυσικά ήταν έτοιμες να προτάξουν τα στήθη τους ενάντια στον κοινό εχθρό, τον πατέρα του, προκειμένου να κρατηθεί ψηλά, άσπιλο και αμόλυντο, το όνομα της ευγενούς καταγωγής της οικογενείας τους.

Τελικά ο πατέρας του περιοριζόταν να κουνάει το κεφάλι του πάνω κάτω χωρίς να λέει τίποτα. Τι θα μπορούσε άλλωστε να πει; Ότι χρειάζεται καπατσούνη για να χρησιμοποιηθούν τα παραθυράκια του νόμου, πράγμα που ο μοναχογιός τους δε φαινόταν να έχει και ούτε έδειχνε διατεθειμένος να χρησιμοποιήσει; Όχι βέβαια. Θα δημιουργούσε στο σπίτι κατάσταση που θα οδηγούσε σε μια ακόμα καρδιακή κρίση της γυναίκας του. Φανταστική βέβαια σαν όλες τις προηγούμενες, όπως τον διαβεβαίωνε ο οικογενειακός τους γιατρός, αλλά πάντως αρκετά τρομακτική ώστε να τον κάνει να την αποφεύγει με κάθε τρόπο.

Κανένας δεν τον ρώτησε ποτέ τι θα ήθελε εκείνος να κάνει. Οι αντιπαραθέσεις των γονιών του γύρω από το μέλλον του τον διασκέδαζαν. Αν είχαν σταθεί να σκεφτούν για λίγο και να τον ρωτήσουν τι ήθελε πραγματικά να σπουδάσει, θα είχαν γλυτώσει όλη τη σύγχυση, αφού ο ίδιος είχε από πολλά χρόνια αποφασίσει πως ήθελε να γίνει δικηγόρος.

Έτσι ο μοναχογιός πήγε στη Νομική κι εκεί άρχισαν όλα. Χωρίς τη θέλησή του και χωρίς τη συνειδητή του συμμετοχή σε κόμματα, συνδέσμους ή ομάδες. Χωρίς να κουνήσει καν το δαχτυλάκι του. Κατά έναν περιεργό τρόπο, εκείνη ήταν η μόνη περίοδος της ζωής του που δεν είχε προσπαθήσει να ενταχθεί σε ομάδα. Κι όμως ξαφνικά βρέθηκε να ηγείται μιας ολόκληρης ιδεολογικής επανάστασης, περιτριγυρισμένος από πολεμοχαρείς αγωνιστές, ιδεολόγους συμφοιτητές του, που τον σήκωναν στους ώμους αλαλάζοντας² ακατάληπτα –τουλάχιστον για εκείνον– συνθήματα, έτοιμοι να τα βάλουν με όλους και με όλα, για να προστατέψουν από τον αφανισμό τα ιδανικά τους, τα δικαιώματά τους, το μέλλον τους.

Μπέσση Λιβανού, *Μια ζωή δε φτάνει*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001

¹ ντριλί, το, η ντριλίνη (φόρμα): είδος φτηνού βαμβακερού υφάσματος.

² αλαλάζοντας, αλαλάζω: (αρχ.ελληνικά αλαλάζω, αλαλαί), κραυγάζω, βγάζω δυνατές ακατάληπτες λέξεις.

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποιον ρόλο παίζουν στο κείμενο η οικογενειακή και οικονομική κατάσταση και, γενικότερα, το περιβάλλον στη διαμόρφωση των στόχων και των επιλογών του μοναχογιού;
2. Να γράψετε ένα κείμενο (100 λέξεις), στο οποίο θα παρουσιάσετε τους χαρακτήρες του πατέρα, της μητέρας και του γιου.
3. α) Να σχολιάσετε τα λόγια του πατέρα: «Δεν κάνουν τα σχολεία ανθρώπους, Αλεξάνδρα. Όποιος θέλει να μάθει μαθαίνει και στο δημόσιο εξίσου καλά».
β) Να υποστηρίξετε με επιχειρήματα την άποψή σας για την ποιότητα και τη διαφορετικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης στα δημόσια και τα ιδιωτικά σχολεία (120-150 λέξεις).

Δραστηριότητα
αντιστοίχισης

Ο Δημήτρης Χατζής (1913-1981) γεννήθηκε στα Γιάννενα. Έζησε στη Ρουμανία και στην Ουγγαρία ως πολιτικός πρόσφυγας και επέστρεψε στην Ελλάδα το 1975. Από το 1930 άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα σε εφημερίδες της Ηπείρου. Έχει εκδώσει δύο μυθιστορήματα: Η Φωτιά και Το διπλό βιβλίο. Ακολουθήσαν τέσσερις συλλογές διηγημάτων και πολλά δημοσιεύματά του σε εφημερίδες και περιοδικά. Συλλογές διηγημάτων του είναι: Το τέλος της μικρής μας πόλης, Ανυπεράσπιστοι κ.ά. Μελετήματά του: Γλώσσα και πολιτική κ.ά.

Δημήτρης Χατζής

Το βάφτισμα

Στο παρακάτω διήγημα παρακολουθούμε ένα αγροτόπαιδο, δεμένο με τη γη και τα ζώα του, να συνειδητοποιεί σταδιακά την ταυτότητά του. Πρόκειται για «Το βάφτισμα» παιδιού και πουλαριού στις γεωργικές εργασίες.

Δυο μέρες τώρα μάνα και γιος αλωνίζανε μοναχοί τους — γερασμένη κιόλας εκείνη, το παιδί δεν είχε πατήσει τα δεκατρία. Το παιδί γύριζε με τη φοράδα στ' αλώνι, η μάνα ερχόταν μάζευε τον καρπό, μάζευε το σανό. Η χρονιά ήταν κακή, το γέννημα λιγιστό και πλαγιασμένο. Και χρεωμένο. Ο πατέρας τη δεύτερη μέρα απ' τ' αλώνισμα τους άφησε κι έφυγε. Παρακάτω απ' το χωριό είχαν αρχίσει και φτιάχνανε πάλι τους δρόμους κι οι χωριάτες, όσοι μπορούσαν, τελειώνοντας με το δέρισμα, αφήναν τις άλλες δουλειές στις γυναίκες και τα παιδιά τους και κατεβαίναν εκεί — για τα μεροκάματα. Έτσι κάναν κάθε καλοκαίρι. Και πήγε κι αυτός — ο πατέρας.

Το πρώτο βράδυ που γύρισε πίσω, το παιδί κοιμότανε κιόλας αποσταμένο δίπλα στο σθημένο τζάκι. Πήγε κοντά, στάθηκε ορθός και το κοίταξε μια φορά. Γύρισε τα μάτια του, κοίταξε και τη γυναίκα. Αυτή τούγγεψε με το κεφάλι κουνώντας το καναδυό

φορές πάνω και κάτω — ήθελε να του πει, ναι. Έκατσε να φάει, σήκωσε τα μάτια του και πάλι κοίταξε τη γυναίκα.

— Και πώς τα πήγε;

— Αψύ παιδί... Και φιλότιμο.

Αυτός σκούπισε τα μουστάκια του για να κρύψει το χαμόγελο.

— Απόστασε κι αυτό και την παίδεψε και τη φοράδα πολύ.

— Τη φοράδα — όχι... Μην τον αφήνεις.

Η γυναίκα κούνησε το κεφάλι:

— Και τι να του κάνω;... Όλη μέρα ασταμάτητα... Με το ζόρι να τον σταματήσω για το ψωμί.

Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και πάλι σκούπισε τα μουστάκια του.

— Μα τη φοράδα — όχι. Μην τον αφήνεις... Και τα κατάφερε ο κερατάς;

— Όλα για σένα... Να σ' ευχαριστήσαι.

— Και το πουλάρι;

— Ε, τι θέλεις εσύ; Από πίσω κι αυτό.

— Κι αλωνίζει κι αυτό;

— Παίζει, μωρέ.

Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και δε σκούπισε αυτή τη φορά τα μουστάκια του. Καλά ήταν έτσι.

Και τ' αλώνισμα με τη φοράδα και το παιδί — και το μεροκάματο το δικό του στο δρόμο. Έπεσε δίπλα στο παιδί και κοιμήθηκε ευχαριστημένος.

Το δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρήκε το παιδί κοιμισμένο. Ξαναστάθηκε και το κοίταξε λίγο. Κοίταξε και τη γυναίκα μα δεν είπε τίποτα. Έκατσε να φάει και πάλι δε ρώτησε τίποτα. Ύστερα σηκώθηκε, πήγε κοντά της. Κάτι είχε στο νου του — συλλοή, στενοχώρια. Η γυναίκα δε μίλησε — περίμενε.

— Και πώς τα πήγατε;

Η γυναίκα σήκωσε τις πλάτες.

— Και πότε λες να τελειώσετε;

— Ξέρω; Πέντε μέρες ακόμα;

Σώπασαν.

— Θα σας πάρω, λέω, τη φοράδα, είπε τέλος αυτός.

— Για το δρόμο;

— Είπαν, θέλουν και κάρρα... Πέντε μέρες όσο να τελειώσετε εσείς — πέντε μεροκάματα για τη φοράδα, άλλα πέντε το κάρρο...

— Και στ' αλώνι;

Την κοίταξε στα μάτια. Γύρισε κοίταξε και το παιδί που κοιμόνταν.

— Το πουλάρι.

— Μικρό δεν είναι ακόμα, Βαγγέλη;

— Θα βαστάξει, βαστάει αυτό...

— Κι αδοκίμαστο ακόμα κι ακαπίστρωτο... κι ακαλλίγωτο, μουρμούρισε η γυναίκα... Αυτό είναι να παίζει μονάχα...

— Δε θα παίζει όλο τον καιρό...

— Και ζάπι¹ — ποιος θα το κάνει;

— Από μένα καλύτερα αυτός.

Δε μίλησαν άλλο. Ο πατέρας έπεσε δίπλα στο παιδί κι αποκοιμήθηκε γρήγορα. Η γυναίκα είχε ακόμα δουλειές. Τέλειωσε — κατέθηκε τότε και στο κατώ, έβαλε φρέσκο σανό στη φοράδα, έβαλε και στο πουλάρι. Καθώς γύρισε και την κοίταξε τ' άρπαξε το κεφάλι και τόσφιξε μια φορά πάνω στα μαραμένα της στήδια. Όταν ανέβηκε πάνω πήγε και στο παιδί που κοιμόταν, το χάιδεψε κι αυτό μια φορά.

Το πρωί ο πατέρας έξεψε τη φοράδα στο κάρρο. Το παιδί στεκόταν δίπλα του με το μακρύ καμουτσίκι στα χέρια. Πίσω του πάλι το πουλάρι. Όλο το καλοκαίρι έτσι πήγαινε πίσω του σαν το μανάρι, σαν το ζαγάρι. Το παιδί σηκωνόταν από το χάραμα, κατέβαινε στο κατώ και τόβγαζε έξω. Τόπαιρνε και το τραβούσε για το λιβάδι, για το βουναλάκι να το βοσκήσει, μα περνούσε πάντα μέσ' απ' τα χωράφια. Κάθε τόσο σταματούσε, κοίταζε γύρω, πηδούσε μέσα στ' αραποσίτια, τούκοβε ένα αγίγνωτο καλαμπόκι και του τόδινε στο στόμα. Το πουλάρι κατάπινε το χλωρό καρπό και γυρνούσε τα στρογγυλά του μάτια και το

¹ (κάνω κάποιον) ζάπι ή ζάφτι: καταφέρνω να του επιβληθώ.

κοιτούσε. Τότε το παιδί δε μπορούσε να μην του κλέψει κι άλλο. Τ' απόγεμα τόπαιρνε πάλι να το κατεβάσει στο ρέμμα να το ποτίσει:

- Να το καβαλλήσω, πατέρα;
- Όχι, ακόμα είναι μικρό...
- Αυτό, πατέρα;
- Σε σκότωσα, κερατά.

Δεν το καβαλλίκευε εκεί. Το πότιζε στο ρέμμα, ύστερα ξαπλωνόταν ανάσκελα. Το πουλάρι δίπλα του σκάλιζε με το μπροστινό του ποδάρι τις πέτρες — γιατί να στέκονται εκεί; Τότε το καβαλλούσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα, και τραβούσε πέρα, πίσω απ' το βουναλάκι να μην τους ιδούνε. Κάποτε αργούσαν, χανόντανε μαζί — βράδιαζε και δεν είχαν γυρίσει. Η μάνα έβγαινε τότε στην πόρτα, κοίταζε γύρω — πού χαθήκανε πάλι;

— Στέργιο, φώναζε. Γύριζε το παιδί το κεφάλι, στήλωνε και το πουλάρι τ' αυτιά του — τ' ακούγανε τόνομα και τα δυο.

Όταν θερίζανε το χωράφι, το παιδί τους έφερνε το ψωμί, τους κουβαλούσε νερό, βοηθούσε τη μάνα του στο δεμάτιασμα. Και το πουλάρι από πίσω. Σταματούσανε καμιά φορά τη δουλειά, πηδούσε ξαφνικά, τ' άρπαζε το λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και τόσφιγγε, τόσφιγγε όσο που ν' αρχίσει κι αυτό να τινάζεται και να σηκώνεται ολόρθο στα πισινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

- Κοίτα, πατέρα...
- Κοίτα τώρα στ' αλώνι, μην το παιδέψεις πολύ, είπε ο πατέρας.
- Εγώ πατέρα;
- Σιγά να το πας... Είναι αμάθετο ακόμα...

Ο πατέρας τράβηξε τον καρρόδρομο ανάμεσα στα χωράφια, το παιδί πήρε τον ανήφορο για τ' αλώνι. Το πουλάρι γύρισε, κοίταξε μια φορά τη φοράδα κι ύστερα έτρεξε πίσω του και στάθηκε δίπλα στ' αλώνι. Το παιδί το χάιδεψε στο λαιμό. Του πέρασε το καπίστρι. Αυτό τέντωσε τα ρουδούνια, τινάχτηκε λίγο — το δέχτηκε. Τόδεσε στο στυλιάρι τ' αλωνιού και χάρηκε που μήτε εκεί δε στεναχωρήθηκε και πολύ. Μπήκε μπροστά του — χωρίς να πάρει την τριχιά απ' το καπίστρι.

— Άιντε, Στέργιο...

Άρχισε να τρέχει γύρω τ' αλώνι, όλο κοιτάζοντας πίσω του. Το πουλάρι κίνησε, έτρεξε και κείνο πίσω του, μια φορά, δυο φορές, ύστερα στάθηκε — δεν τ' άρεσε το παιχνίδι. Σταμάτησε και το παιδί. Πήγε κοντά, του χάιδεψε το λαιμό και ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Το πουλάρι δε σάλεψε, πολεμούσε να δαγκώσει το καπίστρι. Το παιδί γέλασε, πήγε πάλι κοντά του.

— Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια... Και ποιος θ' αλωνίσει;

Πήρε την τριχιά στα χέρια του και ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω και το πουλάρι. Ο ήλιος ανέβηκε ψηλότερα, άναψε ολόγυρα η πέτρα, έκαιγε ο τόπος. Παιδί και πουλάρι μουσκευτήκανε στον ιδρώτα. Κάθε φορά που το πουλάρι σταματούσε, ζοριζόταν και τσίναγε με τα λουριά και τα σκοινιά τ' ασυνήθιστα, το παιδί τραβούσε δυνατώτερα την τριχιά — ερχόταν τότες και κείνο. Η δουλειά πήγαινε σιγά. Οι ώρες περνούσαν κι ούτε τα πρώτα δεμάτια δεν είχαν τελειώσει.

Το παιδί σταμάτησε, σταμάτησε και το πουλάρι και παιδευότανε πάλι να λευτερώσει το κεφάλι του. Το παιδί σκούπισε τον ιδρώτα απ' τα μάτια του, σκούπισε και το πουλάρι με τα μπράτσα του. Έκατσε λίγο στην άκρη απ' τ' αλώνι. Δυο μέρες με την φοράδα δεν τόχε νιώσει καθόλου πως δούλευε. Τρεις ώρες μονάχα και το κορμί του σουβλιζότανε τώρα, η πλάτη του πονούσε απ' το τράβηγμα, το δεξί του χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τον καρπό, έρριξε καινούργια δεμάτια, πήρε την τριχιά και μπήκε πάλι μπροστά.
— Έλα Στέργιο μου... έλα.

Το πουλάρι πήγε και κείνο γοργά. Ένα αγεράκι φύσηξε απ' το βουνό, δρόσισε λίγο, το πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του. Το παιδί ένιωσε την πλάτη του ν' αλαφρώνει. Τ' άφησε να τρέχει και στάθηκε δίπλα.

— Άιντε Στέργιο... Στέργιο μου...

Το πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του, το παιδί έτρεχε δίπλα του.

— Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα πατέρα.

Και πήγαινε και το πουλάρι γοργά και χαϊρότανε, όλο χαϊρότανε πλιότερο το παιδί. Ύστερα πήγε από πίσω, όπως πήγαινε δυο μέρες με τη φοράδα. Κροτάλιζε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα, από χαρά κι από περηφάνεια. Η δουλειά πήγαινε γοργά, σε λίγο θα χρειαζόνταν καινούργια δεμάτια. Και ξαφνικά το πουλάρι σταμάτησε.

— Άιντε Στέργιο...

Τίποτα. Κροτάλιζε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα. Το πουλάρι δε σάλεψε. Το σήκωσε ψηλά μ' όλη τη δύναμή του και το κατέβασε στ' αναμένα καπούλια. Μια φορά, δυο φορές. Το πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, έκανε μια να σηκωθεί στα πισινά του ποδάρια, φρούμαξε — σκοινιά, λουριά το πνίξαν — απόμεινε στο ζυγό κι έτρεμε ολόβολο. Το παιδί είδε το γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αυλακώνεται πάνω στο ιδρωμένο κορμί — δυο βαθιές χαρακίλες — κι απόμεινε με το χέρι υψωμένο. Πέταξε το καμουτσίκι στα στάχια, έτρεξε και τ' αγκάλιασε το στήθος. Το πουλάρι χαμήλωσε το κεφάλι του και τόντριψε πάνω στο δικό του. Και τότε το παιδί δε μπόρεσε να κρατήσει τα δάκρυα. Τόσφιγγε, σφιγγότανε πάνω στο στήθος του κι έκλαιγε με λυγμούς.

Ο ήλιος όλο κι ανέβαινε. Το κάμμα δυνάμωνε. Το παιδί ξαναπήρε το καμουτσίκι στα χέρια και μπήκε πάλι από πίσω. Δεν έκλαιγε πια.

— Άιντε Στέργιο.

Τ' άλογο έσκυψε μια φορά τ' ωραίο κεφάλι, ύστερα το τίναξε πίσω και κάλπασε πάνω στα στάχια.

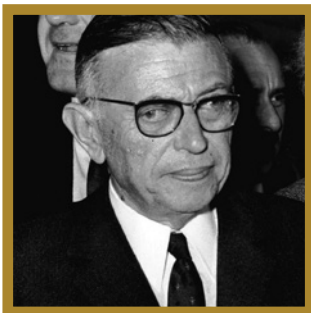
— Έι-χω, φώναξε το παιδί κ' η φωνή του ήταν χαρούμενη κι άγρια.

Είχανε βαφτιστεί και τα δυο.

Δημήτρης Χατζής, «Το βάπτισμα», *Οι Ανυπεράσπιστοι*, εκδ. Πλειάς, Αθήνα 1974

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. α) Ποια θέματα δίγονται στο κείμενο;
β) Πώς συνδέεται ο τίτλος με το περιεχόμενο του διηγήματος;
2. Να χαρακτηρίσετε το παιδί, τον πατέρα και τη μητέρα (120-150 λέξεις).
3. Αφού γίνει εκφραστική ανάγνωση του κειμένου, με τη συμμετοχή των μαθητών/τριών, να συζητηθεί ο ρόλος του διαλόγου στη ζωή του ανθρώπου.
4. Να γράψετε για ένα δικό σας «βάπτισμα», με αφορμή το ομώνυμο διήγημα του Δημήτρη Χατζή (100-150 λέξεις).

Ο Ζαν-Πωλ Σαρτρ (Jean-Paul Sartre, 1905- 1980) ήταν Γάλλος φιλόσοφος, λογοτέχνης, κριτικός, πολιτικός αρθρογράφος και κοινωνικός μαχητής. Από παιδί διάβαζε λογοτεχνία και έγραφε. Έμεινε ορφανός και μεγάλωσε στο σπίτι του παππού του, που τον συμβούλευε να σπουδάσει Φιλολογία, να μελετήσει Οράτιο και ελληνική γλώσσα. Δέχτηκε επιρροές στον στοχασμό του από τη σύντροφό του Σιμόν ντε Μπובουάρ, τον λογοτέχνη Αλμπέρ Καμύ και τον φιλόσοφο Φρίντριχ Νίτσε. Έγραψε μυθιστορήματα: Η ναυτία, Οι δρόμοι της ελευθερίας κ.ά., θεατρικά έργα: Κεκλεισμένων των θυρών, Τα θρόμικα χέρια, Οι μύγες κ.ά., διηγήματα: Ο τοίχος κ.ά. και το αυτοβιογραφικό πεζογράφημα: Οι Λέξεις. Για αυτό το έργο το 1964 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ, το οποίο αρνήθηκε να παραλάβει.

Ζαν-Πωλ Σαρτρ

Το Γράψιμο

Στο απόσπασμα από το κεφάλαιο «Το Γράψιμο», του έργου Οι Λέξεις, ο συγγραφέας αναφέρεται στην παιδική του ηλικία και την ενασχόλησή του με το γράψιμο, στο οποίο βρήκε το νόημα της ζωής του.

Μόλις, όμως, άρχισα να γράφω, παράτησα την πέννα για να γιορτάσω. Η απάτη ήταν η ίδια, αλλά είπα πως θεωρούσα τις λέξεις σαν την πεμπτουσία των πραγμάτων. Τίποτε δεν με συγκλόνιζε περισσότερο απ' το να βλέπω τις μουτζουρίτσες μου ν' αλλάζουν σιγά-σιγά κι' από πυγολαμπίδες να γίνονται στέρεα ύλη: ήταν η πραγμάτωση των φαντασιώσεών μου. Πιασμένα στην παγίδα μου, που τα ονομάτιζα, ένα λιοντάρι, ένας λαγός της Δεύτερης Αυτοκρατορίας, ένας Βεδουίνος, μπαίνανε στην τραπεζαρία· κι' έμεναν εκεί για πάντα αιχμαλωτισμένα, ενσωματωμένα στα σύμβολα· πίστεψα πως αγκυροβόλησα τα όνειρά μου μέσα στον κόσμο με τα σκαλίσματα μιας ατσαλένιας μυτίτσας.

Ζήτησα να μου δώσουν ένα τετράδιο, μια μπουκάλια βιολετί μελάνι κι' έγραψα στο εξώφυλλο: «Τετράδιον Μυθιστορημάτων». Το πρώτο που τελείωσα το τιτλοφόρησα «Για μια πεταλούδα». [...]

Αυτό που τότε ερχόταν στη μύτη της πέννας μου — χταπόδι με πύρινα μάτια, αστακοειδές είκοσι τόννων, ομιλούσα γιγαντιαία αράχνη — ήταν ο εαυτός μου, ένα παιδιάστικο τέρας, ήταν η βαρεμάρα μου να ζω κι' ο φόβος μήπως τύχει και πεθάνω, η σημαντικότητα κι' η διαστροφή μου. Δεν με αναγνώριζα, ωστόσο: μόλις γεννιόταν, το απόκοσμο πλάσμα ορθωνόταν εναντίον μου, εναντίον των θαρραλέων σπηλαιολόγων μου, φοβόμουν για τη ζωή τους, η καρδιά μου φούσκωνε, συνεπαιρνόταν, ξεχνούσε το χέρι μου που χάραζε τις λέξεις, πίστευα πως μόνο τις διαβάζω.

Πολύ συχνά, τα πράγματα σταματούσαν σ' αυτό το σημείο: δεν παράδιναν τους ανθρώπους στο Τέρας, αλλά και δεν τους γλύτωνα οριστικά· κοντολογής, μούφτανε που τους έφερνα σ' επαφή· σηκωνόμουν, πήγαινα στην κουζίνα, στη

βιβλιοθήκη· την άλλη μέρα, άφηνα μια – δυο σελίδες λευκές κι' έρριχνα τους ήρωές μου σε νέες περιπέτειες. Παράξενα «μυθιστορήματα», πάντα ατελείωτα, πάντα αφηγήματα και λευκές περιπέτειες, φανταστικά γεγονότα και άρθρα απ' το λεξικό· τα έχασα και λέω καμμιά φορά πως είναι κρίμα: αν είχα σκεφτεί να τα κλειδώσω κάπου, θα μούδειχναν ανάγλυφη σήμερα όλη την παιδική μου ηλικία.

Άρχιζα ν' ανακαλύπτω τον εαυτό μου. Δεν ήμουν σχεδόν τίποτα, ή το πολύ – πολύ μια δραστηριότητα χωρίς περιεχόμενο, αλλά δεν χρειαζόταν και τίποτα περισσότερο. Ξέφευγα απ' την κωμωδία: δεν δούλευα, βέβαια, ακόμα, αλλά και δεν έπαιζα πια, ο ψεύτης έβρισκε την αλήθεια του στην επεξεργασία των ψεμάτων του. Γεννήθηκα απ' το γράψιμο: πριν απ' αυτό, δεν ήμουν παρά ένα παιχνίδι κατόπτρων· αμέσως μετά το πρώτο μου μυθιστόρημα, έμαθα πως μέσα στο ανάκτορο των κατόπτρων είχε εισχωρήσει ένα παιδί. Γράφοντας, υπήρχα, διέφευγα απ' τους μεγάλους· αλλά δεν υπήρχα παρά για να γράφω κι' αν έλεγα: εγώ, αυτό εσήμαινε: εγώ που γράφω. Δεν έχει σημασία: γνώρισα τη χαρά· το δημόσιο παιδί έδωσε στον εαυτό του ιδιωτικά ραντεβού.

Ζαν-Πωλ Σαρτρ, *Οι Λέξεις*, μτφρ. Κ. Σταματίου, εκδ. Αρσενίδης, χ.χ.

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Να εντοπίσετε και να συζητήσετε τα κύρια θέματα του αποσπάσματος.
2. Να σχολιάσετε τις φράσεις: «Γεννήθηκα από το γράψιμο», «Γράφοντας υπήρχα» (100-120 λέξεις).
3. Ο Ζαν-Πωλ Σαρτρ επέλεξε από μικρός το επάγγελμα του συγγραφέα. Ποιο ή ποια επάγγελμα/επαγγέλματα θεωρείτε ότι ανταποκρίνεται/ονται στα ενδιαφέροντά σας; Να γράψετε μία παράγραφο (100-150 λέξεις).

Δραστηριότητα:
συμπλήρωση κενών

Ο Μάρκος Μέσκος (1935-2019) γεννήθηκε στη Βέροια. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία, το δοκίμιο και κυρίως με την ποίηση. Επιδόθηκε στη ζωγραφική έργων με θέματα από τη φύση. Τιμήθηκε για το έργο του με πολλά βραβεία. Ποιητικά έργα: Άλογα στον ιππόδρομο, Τα ισόβια ποιήματα, Στον ίσκιο της γης, Στον Ενικό και Πληθυντικό ψίδυρο, Συνηγορία ποιήσεως κ.ά. Πεζογραφήματα: Κομμένη γλώσσα, Μουχαρέμ, Νερό Καρκάγια κ.ά. Διηγήματα: Όμηρος Πέλλας. Δοκίμια: Γνωστοί και φίλοι και κείμενα κριτικής. Τα ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Μάρκος Μέσκος

XLIV¹

Στο ποίημα το ποιητικό υποκείμενο εστιάζει στην ανάγκη συνύπαρξης των ανθρώπων.

Το εγώ τίποτε δεν είναι·
υπάρχουμε μόνον όταν υπάρχουν μαζί μας
ο ένας, ο άλλος, ο παρέκει, ο μακρινός.

Τότε μόνον υπάρχουμε.

(Σαν κάτι κινδυνεύει όταν μονοδιάστατες χορδές
κρούουν το Σύμπαν.)

Μάρκος Μέσκος, *Στον Ενικό και Πληθυντικό ψίδυρο*,
εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2009

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Πώς το ποιητικό υποκείμενο ορίζει το εγώ;
2. Να σχολιαστούν οι δύο τελευταίοι στίχοι:
(Σαν κάτι κινδυνεύει όταν μονοδιάστατες
χορδές/κρούουν το Σύμπαν.)

¹ Ο τίτλος του ποιήματος είναι λατινικός αριθμός που αντιστοιχεί στο 44.

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ

για τη συστάδα κειμένων:

2. Ατομική ταυτότητα

1. Να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές στα κείμενα των Γιάννη Καιροφύλα και Μπέσσης Λιβανού.
2. Μετά τη μελέτη των κειμένων της συστάδας, να αναφέρετε πώς οι κειμενικοί ήρωες διαμόρφωσαν την ταυτότητά τους.
3. Να σχολιάσετε τους ακόλουθους στίχους από το ποίημα του Τίτου Πατρίκιου «Ενας επαρχιώτης Προμηθέας»: «Αν ψάξεις πιο προσεκτικά τον βρίσκεις/τον άλλον που κρύβεται μέσα σου/τον ονομάζεις εαυτό, τον αλυσοδένεις/λες πως ξεμπερδεφες μαζί του./Όμως καμιά φορά μπορεί και να λυθεί/ν' αλλάξει σε αρπακτικό πουλί, σε γύπα./»

Τίτος Πατρίκιος, *Ποήματα Β' 1959-2017*, Κίχλη, Αθήνα 2018

Συναγνώση
κειμένου και δη-
μιουργική γραφή

Δραστηριότητα:
καταιγισμός ιδεών

Β' Θεματική Ενότητα: Διλήμματα και Προκλήσεις

Το δίλημμα είναι μια κατάσταση κατά την οποία το άτομο ή ένα σύνολο ανθρώπων καλούνται να αποφασίσουν ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες δύσκολες επιλογές, όπως ο νέος της παρακάτω εικόνας, ο οποίος βρίσκεται μπροστά σε πολλά ερωτηματικά για επιλογές στη ζωή του. Τα διλήμματα συχνά λειτουργούν και ως προκλήσεις.

Οι προκλήσεις μπορούν να δημιουργήσουν θετικές στάσεις σε άτομα και σύνολα. Υπάρχουν, όμως, και προκλήσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε αρνητικές καταστάσεις, οπότε απαιτείται επαγρύπνηση. Άλλες πάλι συχνά οδηγούν με πολλαπλά διλήμματα στο «σταυροδρόμι» της Αρετής και της Κακίας.

Τα διλήμματα και οι προκλήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο σε όλες τις φάσεις της ζωής μας. Η αυτογνωσία, οι αξίες και γενικότερα η πνευματική μας συγκρότηση συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στη θετική ή αρνητική έκβαση των αποφάσεών μας.

Ακολουθούν κείμενα που φωτίζουν διάφορες πτυχές διλημάτων και προκλήσεων.

Λέξεις-κλειδιά: δίλημμα, πρόκληση, γιοφύρι, άρπα, αρπίστρα, Ορέστης, Αν, Οχι, Ναι, Κατακουζηνού, φίλος, ποδηλασία, παράθυρα, πριγκηπέσσα, Αλκιβιάδης, αυτοκατάδικος.

1. Διλήμματα

Ο Στάθης Ι. Ευσταθιάδης (1928-2012) γεννήθηκε στην Κοκκινιά του Κιλκίς. Ενώ ετοιμαζόταν για την εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο, έχασε την όρασή του. Ωστόσο, σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, παρακολούθησε μαθήματα Λαογραφίας στη Φιλοσοφική Σχολή του ίδιου Πανεπιστημίου και αναγορεύτηκε διδάκτωρ της Νομικής. Έγραψε 16 ποντιακά δραματικά έργα, πολλά ποιήματα στην ποντιακή διάλεκτο, καθώς και τη μελέτη Τα τραγούδια του ποντιακού λαού. Βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών και από την Ακαδημία Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού της Γερμανίας.

Στάθης Ι. Ευσταθιάδης Της Τρίχας το γιοφύρι

Το δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί είναι απόδοση στα νέα ελληνικά του αντίστοιχου ποντιακού τραγουδιού από τον συγγραφέα. Το δημοτικό τραγούδι αναφέρεται στο δίλημμα που τίθεται για να στεριώσει το συγκεκριμένο γεφύρι.

Στη Δρακολίμνη πέρα εκεί, στις Τρίχας το γεφύρι,
χίλιοι μαστόροι δούλευαν και μύριοι μαθητάδες.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν.
Και τα μαστόρια χείρονταν, δε ν' αυξηθεί ο μισθός τους
κι οι μαθητάδες κλαίγανε! Ποιος κουβαλάει πέτρες;
Μονάχα ο πρωτομάστορας όλο και συλλογιέται.
— Τι δίνεις, πρωτομάστορα, να στήσω το γιοφύρι;
— Αν σου δώσω τον κύρη μου, δεν δάχω άλλο κύρη.
— Τι δίνεις, πρωτομάστορα, να στήσω το γιοφύρι;
— Αν σου δώσω τη μάνα μου, δεν δάχω πια μανούλα.
— Τι τάξεις, πρωτομάστορα, για να σταθεί το έρμο;
— Τάζοντάς σου τ' αδέλφια μου, χωρίς αδέλφια θάμαι.
— Και τι μου δίνεις, μάστορα, να σου το στερεώσω;
— Αν δώσω τα παιδάκια μου, δεν δάχω πια παιδάκια.
— Τι δίνεις, πρωτομάστορα, να σου το δεμελιώσω;
— Αν την καλή μου δώσω εγώ, καλύτερη δε νάβρω.
Της στέλνει μήνυμα και λέει, γοργά-γοργά για νάρθει.
Τον Γιάννη της δεν έλουσε, στην κούνια δεν τον πήγε,
τ' αγελάδια δεν άρμεξε, δεν βύζαξαν οι μόσχοι,
στέλνει μήνυμα δεύτερο με τ' αγριοπουλάκι.
Σάββατο ας πάει στο λουτρό, την Κυριακή στο γάμο
και τη Δευτέρα το πρωί στις Τρίχας το γεφύρι.
Σάββατο πήγε στο λουτρό, την Κυριακή στο γάμο
και τη Δευτέρα το πρωί πήγε στη Δρακολίμνη.
— Στη Δρακολίμνη μούπεσε, καλή μου, το σκεπάρνι,
αντάξια γυναίκα μου θάσαι, αν μου το φέρεις.
Πέντε οργιές στο βάραδρο βουτάει τραγουδώντας
κι άλλες τόσες κατέβηκε πικρομοιρολογώντας.

- Τα κάλλη και τη νιότη μου διόλου δεν τα λυπάμαι,
πονώ, κλαίω το θρέφος μου, που τ' άφησα στην κούνια.
Όπως τρέμουν τα πόδια μου, να τρέμει το γιοφύρι
κι όπως μου σειούνται τα μαλλιά, να σειούνται κι οι διαβάτες
και πώς τρέχουν τα δάκρυα μου, να τρέχει το ποτάμι.
- Ευχήσου βρε γυναίκα μου, μην καταριέσαι, σκέψου,
αδελφια έχεις στην ξενιτιά, θαρδούν και θα διαβούνε.
- Το πώς στέκουν τα πόδια μου, έτσι και τούτο ας στέκει
κι όπως μου στέκουν τα μαλλιά, να σταδούν κι οι διαβάτες
κι όπως μου στέκουν τα δάκρυα μου, να σταδεί το ποτάμι.
Τρεις αδελφάδες είμαστε, κι οι τρεις καταραμένες,
η μια έχτισε την Άδεσα κι η άλλη το Διαβασίρι
κι εγώ η τρισκατάρατη της Τρίχας το γιοφύρι.

Στάθης Ι. Ευσταδιάδης, *Τα τραγούδια του Ποντιακού Λαού*,
εκδ. Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1981

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

- α) Ποια πρόσωπα βρίσκονται μπροστά σε δίλημμα και ποιο είναι το δίλημμα του καθενός;
β) Ποιες είναι οι επιλογές μπροστά στα διλήμματα και πώς αιτιολογούνται;
- Μπορείτε να ακούσετε το δημοτικό τραγούδι στην ποντιακή διάλεκτο στην ιστοσελίδα <https://ellhnwnmikrasia.wordpress.com> > *Ελληνικά Παραδοσιακά Τραγούδια του Πόντου*.

Συνανάγνωση:
δημοτικό τραγούδι

Τοξωτή γέφυρα στο Αρτβίν της
Τουρκίας

Νικηφόρος Βρεττάκος¹

Το δίλημμα του Ορέστη

Ο Νικηφόρος Βρεττάκος καταθέτει την άποψή του για τη λύση που έδωσε ο Ορέστης στο δίλημά του.

Ο Ορέστης αμφιβάλλοντας πάντοτε για το χρέος που έπραξε ή δεν έπραξε, καθισμένος απάνω σε φόνους, διεκπεραιώνεται στην ιστορία. Θα δύνονταν να πράξει ίσως κι αλλιώς. Μα ανάμεσα στους δύο, τον Αγαμέμνονα φονιά στην Τροία και φονιά τον Αίγισθο, τι νάκανε; Ο φόνος, ήτανε νόμος· και δε μπόρεσε, ψηλώνοντας, να πράξει το χρέος το σωστό: Να παραβεί το νόμο.

Νικηφόρος Βρεττάκος, *Τα ποιήματα*, τόμ. Γ', εκδ. Τρία φύλλα, Αθήνα 1991

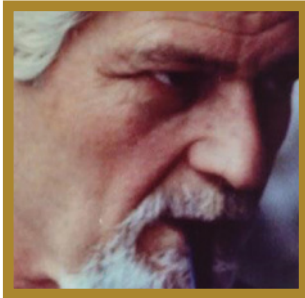
Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το δίλημμα του Ορέστη; Τι έπραξε τελικά και γιατί;
2. Να αναζητήσετε τον μύθο στον οποίο αναφέρεται το ποίημα (βιβλιοθήκες, διαδίκτυο) και να τον συζητήσετε στην τάξη.
3. Με αφορμή τη στάση του Ορέστη απέναντι στον νόμο, να γράψετε την άποψή σας για τη λειτουργία των νόμων σε μία κοινωνία (100-120 λέξεις).

Ο Ορέστης σκοτώνει τον Αίγισθο, Αρχαϊκό ερυθρόμορφο αγγείο, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης, Βιέννη

¹ Για βιογραφικά στοιχεία, βλ. στη Θεματική Ενότητα «Κοινωνικές αξίες», σελ. 20.

Ο Νίκος Γρηγοριάδης (1931-2012) εργάστηκε στην ιδιωτική και στη δημόσια Μέση Εκπαίδευση ως εκπαιδευτικός και ως Σχολικός Σύμβουλος. Ασχολήθηκε με τη συγγραφή σχολικών βιβλίων και εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές, όπως: Το βάθος της ληκύδου, Ο κήπος και η πύλη, Τα μέτρα και τα σταδιά, Flora Mirabilis, Μαύρες Ακτές, Δειγματοληψία Β' κ.ά.

Νίκος Γρηγοριάδης

Τι δεξ να κάνω

Το ποίημα αναφέρεται στην καθημερινή διανθρώπινη επικοινωνία και στις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτή.

Τι δεξ να κάνω
που όλα έχουν τη φροντίδα τους·
να φέρω βόλτα όλο το σπίτι,
να δώσω χέρι και του γείτονα.

Τι δεξ να κάνω
που έχω να διαλέξω ποιος ο φίλος μου
και ποιος ανάμεσά τους ο εχθρός μου.

Κι έπειτα δεν είναι που διαλέγω εγώ,
θα πρέπει και να με διαλέξουν.

Τι δεξ να κάνω
που όλα δέλουν αφοσίωση
– να είσαι απόλυτα δικός τους.

Κι ακόμα,
να μπορείς να τ' αποδείξεις.

Νίκος Γρηγοριάδης, *Δειγματοληψία Β', Ποιήματα*,
εκδ. Κώδικας, Αθήνα 1996

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποια θέματα/διλήμματα αναδεικνύονται στο ποίημα;
2. Με ποια κριτήρια επιλέγετε τους φίλους σας; Να γίνει σχετική συζήτηση στην αναγνωστική σας κοινότητα.
3. Να σχολιάσετε τους στίχους: «Κι έπειτα δεν είναι που διαλέγω εγώ, / θα πρέπει και να με διαλέξουν» (80-100 λέξεις).

Η Λητώ Κατακουζηνού (1914-1997) γεννήθηκε στον Πειραιά. Μιλούσε τέσσερις γλώσσες. Έγραψε νουβέλες: Του έρωτα και της θάλασσας κ.ά., θεατρικά έργα: Φωτεινό μονοπάτι, διηγήματα: συλλογή Κύματα, Συντροφιά με τον Albert Camus κ.ά. και μυθιστορήματα: Απ' το Δείλι ως την Αυγή. Σημαντικό είναι το βιβλίο της Άγγελος Κατακουζηνός, ο Βαλής μου. Το σπίτι της ήταν κέντρο συνάντησης σημαντικών δημιουργών της Γενιάς του 1930.

Λητώ Κατακουζηνού

Το δεύτερο μεγάλο «όχι» – Πρόταση από την Αμερική

Ακολουθεί το κεφάλαιο «Το δεύτερο μεγάλο “όχι”¹ – Πρόταση από την Αμερική», από το έργο Άγγελος Κατακουζηνός, ο Βαλής μου. Σε αυτό αναδεικνύονται σημαντικά στοιχεία του ήρωα του βιβλίου, τα οποία συνδέονται με την αυτογνωσία, με τα μεγάλα διλήμματα της ζωής και την προσφορά του στην επιστήμη και στον άνθρωπο.

«Άγγελε, πάμε στο γραφείο, έχω κάτι πολύ σπουδαίο να σου αναγγείλω». Το πρωινό ήταν εξαντλητικό και ο καθηγητής Sicard, κατάκοπος, χώθηκε, εξαφανίστηκε κυριολεκτικά, στη βαθιά πολυθρόνα του. «Άγγελε, κλείσε, σε παρακαλώ, την πόρτα και άκουσέ με. Ξέρεις τη μεγάλη εκτίμηση που τρέφουν για μένα οι Αμερικανοί και τις στενές επαφές που έχω μαζί τους. Η νευρολογία στη χώρα αυτή είναι ακόμα στα σπάργανα, ενώ εδώ στη Γαλλία γεν-

νήθηκε τούτη η επιστήμη. Βρίσκονται, λοιπόν, εδώ δύο πολύ σοβαροί Αμερικανοί – trustees τούς ονομάζουν εκεί. Μου ζητούν να τους συστήσω υπεύθυνα έναν νέο ταλαντούχο νευρολόγο-ψυχίατρο που να υπόσχεται πολλά, κι εγώ αμέσως υπέδειξα εσένα. Στάσου, στάσου και μην αναπηδάς από τη θέση σου. Αν δεχτείς, θα διοριστείς διευθυντής αμέσως σε ένα νέο μεγάλο νοσοκομείο για να οργανώσεις τη νευροψυχιατρική κλινική. Κι ύστερα από τρία χρόνια, αν το δελήσεις, θα ονομαστείς σίγουρα καθηγητής. Αντιλαμβάνεσαι τι σημαίνει αυτό για σένα, φίλε μου; Κι ας μη γελιόμαστε. Η Αμερική προχωράει στις επιστήμες με γοργό ρυθμό και οι προοπτικές εκεί είναι απεριόριστες. Ύστερα είναι και η έρευνα, που τόσο πολύ σε ενδιαφέρει. Για τους όγκους στον εγκέφαλο και για τον καρκίνο γενικά. Εκεί θα 'χεις τα τελειότερα μέσα στη διάθεσή σου, γιατί η Αμερική είναι πολύ πλούσια χώρα. Σκέψου το λοιπόν, καλά, παιδί μου. Σκέψου το. Από την απόφασή σου αυτή θα κριθεί το μέλλον σου. Έχεις μπροστά σου μια βδομάδα για να αποφασίσεις». «Κύριε καθηγητά, σας είμαι ευγνώμων για τη χειρονομία σας και με συγκινείτε πολύ, αλλά πώς μπορώ να αναλάβω μια τέτοια θέση; Δεν είμαι αρκετά ώριμος, έχω ακόμα να μάθω τόσα πολλά». «Αυτήν την κρίση ασ' τη σε μένα, Άγγελε, έχω πεισθεί ότι παίζεις τη νευρολογία στα δάχτυλα. Η εξάσκησή σου κοντά μου είναι ολοκληρωμένη, το

¹ Το πρώτο «όχι» το είπε ο Άγγελος Κατακουζηνός στην εφηβική ηλικία. Όταν αποφοίτησε το 1920 από την Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, επισκέφθηκε το νησί του, τη Λέσβο, και ένα μοναστήρι κοντά στην Άντισσα. Εκεί είδε ένα κορίτσι αλυσοδεμένο να εκλιπαρεί για βοήθεια, υποφέροντας από ψυχική διαταραχή, την οποία ο κόσμος την απέδιδε σε δαίμονες, καθώς από Νευροψυχολογία ελάχιστοι γνώριζαν εκείνη την εποχή στη χώρα μας. Είπε το μεγάλο «όχι» σε τέτοιες αντιλήψεις για τους ψυχικά ασθενείς και αποφάσισε να σπουδάσει στη Γαλλία Νευροψυχολογία, την οποία εισήγαγε και στη χώρα μας και διέπρεψε.

ίδιο, όπως μαθαίνω, και στα άλλα νοσοκομεία και κέντρα που εξασκείσαι τις υπόλοιπες ώρες. Είσαι, λοιπόν, απολύτως ώριμος να διευθύνεις ένα νευροψυχιατρικό τμήμα. Οι ενδοιασμοί σου δεν στέκουν. Σε μια βδομάδα, λοιπόν, περιμένω την απάντησή σου».

Τις μέρες που ακολούθησαν ο Άγγελος παιδεύτηκε πάρα πολύ. Το γύριζε και το ξαναγύριζε στο μυαλό του. Αυτός, που έπαιρνε πάντα μόνος τις αποφάσεις του, αναγκάστηκε να εμπιστευτεί το δίλημά του σε δύο πολύ αγαπητούς Γάλλους συναδέλφους του. «Είσαι τρελός», του είπαν, «αρνείσαι την τύχη που σου προσφέρεται έτσι απλόχερα; Δέξου αμέσως και μη διστάσεις ούτε στιγμή». Μονάχα η λογοτεχνική συντροφιά του Montrarnasse δίσταζε να εκφέρει γνώμη... Ωστόσο, ο Άγγελος, ύστερα από το πρώτο ξάφνιασμα, έβλεπε τώρα το θέμα τελείως καθαρά. Για την επαγγελματική καριέρα του, ιδιαίτερα για την έρευνα, αναμφισβήτητα η Αμερική ήταν η χώρα που του χρειαζόταν. Αλλά για την τελειοποίηση στη νευρολογία και στην ψυχιατρική σίγουρα μόνο το Παρίσι προσφερόταν. Ήταν, όμως, κι εκείνη η σπίδα που τρεμόπαιζε βαθιά μέσα του: η λαχτάρα της πατρίδας. Η επιστροφή του, ίσως, κάποτε στην Ελλάδα. Στις ρίζες του. Το ένιωθε καθαρά κάθε φορά που πήγαινε το καλοκαίρι στην Αθήνα να δει τη μάνα του. Αν τελικά πήγαινε στην Αμερική, κάθε σκέψη για επιστροφή στην πατρίδα χανόταν οριστικά. Η απέραντη αυτή χώρα θα τον κατάπινε, θα τον αλλοτριώνει. Ενώ εδώ, στη Γαλλία, ένιωθε την Ελλάδα πολύ πιο κοντά. Όχι τόσο η απόσταση, όσο η πνευματική συγγένεια ανάμεσα στις δυο αυτές χώρες τού προξενούσε αυτή την αίσθηση. Και αυτό στο βάθος έπαιξε τον σπουδαιότερο ρόλο. «Όχι, εδώ στο Παρίσι θα μείνω, εδώ θα κάνω την καριέρα μου», αποφάσισε. Έτσι, πριν τελειώσει η εβδομάδα, ο Άγγελος αρνήθηκε τελειωτικά. Το δεύτερο και πολύ σημαντικό «όχι» του Άγγελου Κατακουζηνού.

Λητώ Κατακουζηνού, Άγγελος Κατακουζηνός, ο Βαλής μου, 5η έκδ. Μικρή Άρκτος, Αθήνα 2013

Ερώτηση και δραστηριότητα

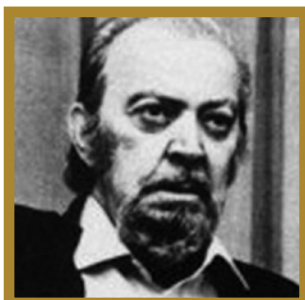
1. Γιατί αποτελεί μεγάλο δίλημμα το δεύτερο «όχι» του Άγγελου; Τι προτάσσει στη ζωή του;
2. Να συνδέσετε την επιλογή του κεντρικού ήρωα με το ακόλουθο απόσπασμα από άλλο σημείο του βιβλίου: «Πατέρα, σαν σου 'φερα το πτυχίο, δύο λόγια μου 'πες τότε που δεν θα ξεχάσω ποτέ. Να γίνω άνθρωπος και να μείνω άνθρωπος. Ναι, πατέρα, αυτό θα προσπαθήσω. Αλλά και κάτι ακόμα. Να βοηθήσω τον άνθρωπο. Προ παντός αυτό. Γι' αυτό δέλω να γίνω νευρολόγος-ψυχίατρος».

Συνανάγνωση ποιήματος και συμπλήρωση προτάσεων

Συμπληρωματικό οπτικό υλικό

Ο Τάσος Λειβαδίτης (1921-1988) γεννήθηκε στην Κοντοβάζαινα της Γορτυνίας. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Διώχθηκε για τις ιδεολογικές του απόψεις. Εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές, όπως: Μάχη στην άκρη της Νύχτας, Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας, Ο άνθρωπος με το ταμπούρλο, Καντάτα, Αποκάλυψη κ.ά. Ασχολήθηκε και με την πεζογραφία: Το εκκρεμές. Βραβεύτηκε για το έργο του. Συνεργάστηκε με πολλά περιοδικά και ήταν μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν και μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες.

Τάσος Λειβαδίτης

Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος

Το ποίημα αναφέρεται στην αδιάκοπη προσπάθεια και τις συνεχείς δυσίες, που απαιτούνται για την διαμόρφωση ενός καλύτερου κόσμου, με επίκεντρο τον άνθρωπο.

Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος

δεν θα πάψεις ούτε στιγμή ν' αγωνίζεσαι για την ειρήνη και για το δίκιο.

Θα βγεις στους δρόμους, θα φωνάξεις, τα χείλια σου θα ματώσουν απ' τις φωνές

το πρόσωπό σου θα ματώσει από τις σφαίρες – μα ούτε βήμα πίσω.

Κάθε κραυγή σου μια πετριά στα τζάμια των πολεμοκάπηλων κάθε χειρονομία σου σα να γκρεμίζει την αδικία.

Και πρόσεξε: μη ξεχαστείς ούτε στιγμή.

Έτσι λίγο να θυμηθείς τα παιδικά σου χρόνια

αφίνεις χιλιάδες παιδιά να κομματιάζονται την ώρα που παίζουν ανύποπτα στις πολιτείες

μα στιγμή αν κοιτάξεις το ηλιοβασίλεμα

αύριο οι άνθρωποι θα χάνονται στη νύχτα του πολέμου

έτσι και σταματήσεις μια στιγμή να ονειρευτείς

εκατομμύρια ανθρώπινα όνειρα θα γίνουν στάχτη κάτω απ' τις οβίδες.

Δεν έχεις καιρό

δεν έχεις καιρό για τον εαυτό σου

αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος

μπορεί να χρειαστεί ν' αφίσεις τη μάνα σου, την αγαπημένη ή το παιδί σου.

Δε θα διστάσεις.

Θ' απαρνηθείς τη λάμπα σου και το φωμί σου

δ' απαρνηθείς τη βραδινή ξεκούραση στο σπιτικό κατώφλι για τον τραχύ δρόμο που πάει στο αύριο.

Μπροστά σε τίποτα δε θα δειλιάσεις κι ούτε θα φοβηθείς.

Το ξέρω, είναι όμορφο ν' ακούς μια φυσαρμόνικα το βράδι, να κοιτάς έν' άστρο, να ονειρεύεσαι

είναι όμορφο σκυμένος πάνω απ' το κόκκινο στόμα της αγάπης σου
να την ακούς να σου λέει τα όνειρά της για το μέλλον.
Μα εσύ πρέπει να τ' αποχαιρετήσεις όλ' αυτά και να ξεκινήσεις
γιατί εσύ είσαι υπεύθυνος για όλες τις φουσαρμόνικες του
κόσμου, για όλα τ' άστρα, για όλες τις λάμπες και
για όλα τα όνειρα
αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
μπορεί να χρειαστεί να σε κλείσουν φυλακή για είκοσι ή
και περισσότερα χρόνια
μα εσύ και μες στη φυλακή θα θυμάσαι πάντοτε την άνοιξη,
τη μάνα σου και τον κόσμο.

Εσύ και μες απ' το τετραγωνικό μέτρο του κελλιού σου
θα συνεχίσεις τον δρόμο σου πάνω στη γη.
Κι' όταν μες στην απέραντη σιωπή, τη νύχτα
θα χτυπάς τον τοίχο του κελλιού σου με το δάχτυλο
απ' τ' άλλο μέρος του τοίχου θα σου απαντάει η Ισπανία.
Εσύ, κι ας βλέπεις να περνάν τα χρόνια σου και ν' ασπρίζουν
τα μαλλιά σου
δε θα γερνάς.
Εσύ και μες στη φυλακή κάθε πρωί θα ξημερώνεσαι πιο νέος
αφού όλο και νέοι αγώνες θ' αρχίζουνε στον κόσμο
αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
θα πρέπει να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό.
Αποβραδís στην απομόνωση θα γράψεις ένα μεγάλο τρυφερό
γράμμα στη μάνα σου
θα γράψεις στον τοίχο την ημερομηνία, τ' αρχικά του ονόματός
σου και μια λέξη: Ειρήνη
σα νάγραφες όλη την ιστορία της ζωής σου.
Να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό
να μπορείς να σταθείς μπροστά στα έξη ντουφέκια
σα να στεκόσουνα μπροστά σ' ολάκαιο το μέλλον.
Να μπορείς, απάνω απ' την ομοβροντία που σε σκοτώνει
εσύ ν' ακούς τα εκατομμύρια των απλών ανθρώπων που
τραγουδώντας πολεμάνε για την ειρήνη.
Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Τάσος Λειβαδίτης, *Ο άνθρωπος με το ταμπούρο*, 5η έκδ. Κέδρος, Αθήνα 1979

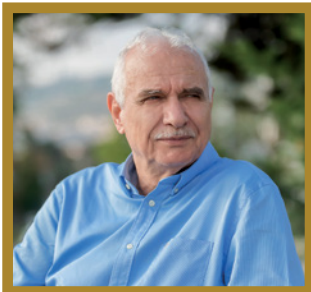
Αν...

Δραστηριότητα και ερώτηση

1. Το ποίημα αναφέρεται στις αξίες που συνθέτουν την ανθρωπιά. Να εντοπίσετε τα σχετικά σημεία και να τα σχολιάσετε.
2. Σε ποιες προσωπικές δυσίες, σύμφωνα με τον αφηγητή, πρέπει να προχωρήσει κάθε άνθρωπος για να δημιουργηθεί ένας καινούργιος κόσμος;

Συναγνώση
ποιήματος και
δραστηριότητα
σύγκρισης

Ο Θανάσης Μαρκόπουλος γεννήθηκε στα Κρανίδια Κοζάνης το 1951. Σπούδασε Φιλολογία στο ΑΠΘ. Έχει γράψει ποιητικές συλλογές, δοκίμια, μελέτες και έχει εκδώσει μια ποιητική ανθολογία. Έργα του είναι: Ποίηση: Απόπειρα εξόδου, Ανοιγμένη φλέβα, Μικρές Ανάσες, Χαμηλά ποτάμια, Βροχές Βερμίου κ.ά. Μελέτες: Ματιές ενόλω, Ο ποιητής και το ποίημα, Η εύφορη λύπη του Μιχάλη Γκανά, Η λέξη της λέξης κ.ά.

Ερωτήσεις

1. Ποιο δίλημμα έχει το ποιητικό υποκείμενο;
2. Με ποια σχήματα λόγου γίνεται το ποίημα πιο ζωντανό;

Θανάσης Μαρκόπουλος

Το δίλημμα

Το ποιητικό υποκείμενο επιστρέφει από την πόλη στο χωριό του για να βοηθήσει την ανήμπορη μάνα του. Πιέζεται ψυχολογικά, διότι βρίσκεται μπροστά στο δίλημμα να συμπαρασταθεί στη μάνα του ή να ασχοληθεί με επείγουσες εκκρεμότητές του.

Εδώ που τώρα κάθομαι γηροκομώντας τη μάνα στις όχθες μιας λίμνης άστατης νοτίως της Κοζάνης εδώ που σκοτώνω σαν πέρδικες χρήσιμες ώρες ανάμεσα σε σκιές αμίλητες κι αμίλητες μέρες εδώ που αγριόχορτα κι ατίθασα κλωνάρια περισφιγγουν αδίστακτα τα ρημαγμένα σπίτια και τα πετούμενα ξοδεύονται μάταια εδώ που λέτε ένα δίλημμα χτυπιέται σαν κύμα στα βράχια του μυαλού μου

Δε δέλω την απάντηση
Την ήξερα την ξέρω από το πρώτο κλάμα μου
Όμως γιατί κάθε τόσο επανέρχεται σαν τύψη
και στιγμή δε μ' αφήνει να γαληνέψω κι εγώ
σαν κουρασμένη θάλασσα

Θανάσης Μαρκόπουλος, *Βροχές Βερμίου*, εκδ. Μελάρι, Αθήνα 2022

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ

για τη συστάδα κειμένων:

1. Διλήμματα

1. Να σχολιάσετε τις επιλογές των ηρώων που βρίσκονται σε δίλημμα στα ποιήματα: «Της Τρίχας το γιοφύρι», «Το δίλημμα» και «Το δίλημμα του Ορέστη».
2. Με αφορμή το ποίημα του Νίκου Γρηγοριάδη, να γράψετε ένα κείμενο ή ποίημα ή να δημιουργήσετε κόμικς με τον ίδιο τίτλο και με περιεχόμενο, βασισμένο σε δικά σας βιώματα.
3. Να καταγράψετε τρεις εξωσχολικές δραστηριότητες που σας ενδιαφέρουν. Αν πρέπει να επιλέξετε μία από αυτές, ποια θα προτιμήσετε και γιατί; (100-120 λέξεις)

Δραστηριότητα:
δημιουργική γραφή

Πληροφοριακό υλικό

2. Προκλήσεις

Κ. Π. Καβάφης¹

Τα παράθυρα

Στο παρακάτω ποίημα το ποιητικό υποκείμενο βρίσκεται σε αδιέξοδο, όχι γιατί δεν βρίσκει τα παράθυρα (διέξοδο), αλλά διότι φοβάται να τα βρει.

Σ' αυτές τες σκοτεινές κάμαρες, που περνώ
μέρες βαρύνες, επάνω κάτω τριγυρνώ
για νάβρω τα παράθυρα. — Όταν ανοίξει
ένα παράθυρο θάναι παρηγορία. —
Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ
να τάβρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω.
Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει.

Κ. Π. Καβάφης, *Ποήματα Α'*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, 6η ανατύπωση,
εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1970

Δραστηριότητες

1. Να αναλύσετε τους στίχους: «Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία. / Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει».
2. Να συμπληρώσετε τους παρακάτω στίχους, γράφοντας στα κενά άλλες λέξεις δικές σας:
Σ' αυτές..... κάμαρες, που περνώ
μέρες....., επάνω κάτω τριγυρνώ
για νάβρω ..... – Όταν .....
..... θάναι παρηγορία.–

Δραστηριότητα:
δημιουργική γραφή

¹ Για βιογραφικά στοιχεία, βλ. στη Θεματική Ενότητα «Εθνική ζωή», «Πάρθεν» (σελ. 120).

Ο Πλάτων Ροδοκανάκης (1883-1919) γεννήθηκε στη Σμύρνη. Φοίτησε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος στην Αθήνα. Εμφανίστηκε στη λογοτεχνία το 1908 με την έκδοση της συλλογής *De profundis*. Δημοσίευσε διηγήματα με βυζαντινά θέματα, θεατρικά, ποιήματα και πεζά. Πεζά έργα: Το θυσινί τριαντάφυλλο και άλλα διηγήματα, Αφηγήματα, Μέσα στα γιασεμιά, Βυζαντινά τρίπτυχα κ.ά. Θεατρικά έργα: Πιερότος, Θεατρίνα, Άγιος Δημήτριος κ.ά.

Πλάτων Ροδοκανάκης

Η αρπίστρα

Στο απόσπασμα του διηγήματος η ηρωίδα, επηρεασμένη από το φιλικό περιβάλλον, οδηγήθηκε στην ενασχόλησή της με την άρπα. Γνώρισε και την αρπίστρα, που αποκαλείται «η κυρία με τα μαύρα», η οποία της συμπαραστάθηκε μετά τον θάνατο της μητέρας της και της έπαιξε μουσική με την ξεχωριστή της άρπα.

— Στην αρχή έδειχνα κλίση για το πιάνο, μου είπε. Ήμουνα πολύ μικρή εκείνη την εποχή. Με τη βοήθεια μιας θείας μου που είχε χρήματα, με στείλανε με μια γνωστή μας οικογένεια που έφευγε να εγκατασταθή στη Βιέννη, για να σπουδάσω στο Κονσερβατουάρ¹. Αρχίνησα τα μαθήματα. Αλλά τότε έτυχε να περάση από κει μια μεγάλη αρπίστρα. Έδωσε δύο παραστάσεις στο Καρλς Τεάτερ και στην πρώτη δέχτηκε να την ακούση και ο Αυτοκράτωρ. Πήγαμε και μεις, χάρις σ' ένα βαρώνο, καταγωγής ελληνικής, που είχε γνωριμία με την φιλική μας οικογένεια και μας παραχώρησε το θεωρείο του την δεύτερη φορά. Ενδουσιάστηκα τόσο πολύ από το παίξιμο της αρπίστρας ώστε δεν ηδύλησα ν' ακούσω λέξη πια για πιάνο. Έτσι αρχίνησα να παίρνω μαθήματα από τον μεγαλύτερο καθηγητή της άρπας² και εκεί γνωρίστηκα με μιαν άλλην ελληνίδα, που η τάξη της η κοινωνική ήτανε πολύ διαφορετική από τη δική μου, μα που η ψυχή της ήτανε τόσο καλή, ώστε γρήγορα μια φίλια αχώριστη μας έκανε να συμπαθή η μια την άλλη, όπως έτσι θα στέλνουνε το άρωμά τους τόνα στάλλο, δυο λουλούδια, ένα σπάνιο κ' ένα κοινό, που αναδόθηκαν όμως σαν φλόγες χρώματος και ευωδιάς, από το ίδιο χρώμα ενός τόπου.

Ήταν η πριγκηπέσσα Υ. Το όνομα της οικογένειας αυτής είναι γνωστό στο έθνος ολόκληρο, για τις δυσίες που έκαναν οι δικοί της στον Μεγάλο Αγώνα.

Τα χρόνια της σπουδής πέρασαν γοργότερα παρ' ό,τι ήλπιζα. Έμεινα ακόμη μερικούς μήνες εκεί, πήγα μάλιστα και στο Μόναχο, μαζί με τους συγγενείς της πριγκηπέσ-

¹ **κονσερβατουάρ:** (γαλλική και ιταλική λέξη) Ωδείο.

² **άρπα:** έγχορδο μουσικό όργανο, το οποίο έχει ιστορία τουλάχιστον 5.000 ετών.

σας που με φιλοξένησαν στον εξοχικό της πύργου, στα περίχωρα της Βιέννης, γιατί η οικογένεια των φίλων μας είχε φύγει απ' εκεί. Ήμουν πια κοπελίτσα. Ο μπαμπάς της πριγκιπέσσας ήθελε να με στείλει μαζί της στο Παρίσι, αλλά η μητέρα μου, που της είχα γράψει ότι πήρα το δίπλωμα, μου έγραφε ακατάπαντα γράμματα λέγοντας να γυρίσω πίσω, και εγώ κατάλαβα, επειδή από πολύν καιρό είχανε πάψει να μου στέλνουνε εμβάσματα, πως κάτι κακό δενάτυχε στη θεια μου. Δεν άργησα να πληροφορηθώ πως πέθανε. Η περιουσία της πήγε σ' έναν άλλο συγγενή της κ' έτσι η μητέρα και η αδερφή μου, βρέθηκαν χωρίς κανένα πια προστάτη. Γύρισα.

Η κυρία με τα μαύρα, ομιλώντας, άφηνε μια κόρδα³ της φωνής της να σιγοτρέμει σα να μη μπορούσε να υποτάξει κι' αυτή στη συμφωνία της αξιοπρέπειας. Κύτταξα το πρόσωπό της με προσοχή και το είδα γεμάτο από τα αυλάκια που αφήνει πάνω στη φυσιογνωμία, όταν την σκέψη την σκίζει και την τινάζει δεξιά κι' αριστερά το αλέτρι της καθημερινής ανάγκης. Και μένα μου φάνηκε, κάνοντας αυτό το συμπερασμα, ότι η ζωή ολόκληρη αυτής της κυρίας, ήτανε μια πλούσια συγκομιδή από όνειρα και πόθους που δεν πρόφταξε να τα μαζώξει στην αποθήκη, γιατί μπόρες άτυχες ξεσπάσανε και ζύμωσαν το σιτάρι με τη λάσπη των αγρών...

— Τότε ακριβώς, στο Ωδείο, γύρευαν καθηγήτρια για το μάθημα της άρπας. Παρουσιάστηκα, έπαιξα με όλη μου τη δύναμη και περιμένα το αποτέλεσμα. Πρέπει όμως να σας πω, ότι από την ακατάπαντη σπουδή, είχε πάθει ένα από τα δάκτυλά μου παραλυσία, και αυτό με μπόδιζε πολύ και αδικούσε το παίξιμό μου. Το ατύχημα τούτο είνε συνηθισμένο σε όσους παίζουν άρπα και υπάρχει μάλιστα και ιδιαίτερη γερμανική λέξη γι' αυτό, που την ξεχνώ τώρα. Ο καθηγητής μου στη Βιέννα, μου είπε πως με λίγη ανάπαυση και με το σχετικό μασάζ, θα μου πέραναγε. Αλλά εδώ, οι κριταί του παιξίματός μου, μου αρνήθηκαν τη θέση, γιατί ενομίσανε πως η παραλυσία του δάκτυλού μου θα ήτανε για πάντα.

Είπα, παρεκάλεσα, έφερα γνώμες γιατρών της Βιέννης, έτρεξα, έκλαιπα στα υστερνά, τίποτε. Η θέση μου δόθηκε σε άλλη. Φαντάζεστε σε τι στενοχώρια πέσαμε. Ήτανε τόση, που η μαμμά δε βάσταξε. Την έπιασε μια αλλόκοτη μελαγχολία, όλο στέναζε κ' έπειτ' από λίγους μήνες, μας αφήκε γεια. [...]

Τελευταίο μού έπαιξε [η κυρία με τα μαύρα] και μια δική της σύνθεση· ολόκληρη γυρμένη επάνω από τη χρυσή της άρπα, μαύρη εκείνη, σαν ένα εξωτικό λουλούδι μαύρο, σκύβοντας να μελαγχολήσει με τη θλίψη τής ωμορφιάς του, πάνω από μια λίμνη χρυσή, παραμυθένια.

Στους στεναγμούς που έβγαζεν η άρπα, έννοιωσα εγώ να σιγοκλαίει η ψυχή τού όργανου ολόκληρη την ιστορία της δυστυχισμένης, όλο στις βαθύφωνες στις κόρδες απλωνόμενη η συγκίνηση, σε δάκρυα, βαριά, χοντρά, ολοστρόγγυλα, στην ηχώ σκορπιζόμενα.

Πλάτων Ροδοκανάκης, *Το θυσσινί τριαντάφυλλο και άλλα διηγήματα*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1982

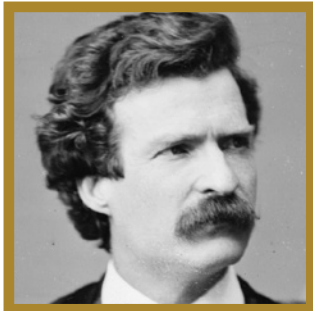
Δραστηριότητα και ερώτηση

1. Να εντοπίσετε στο κείμενο τι αποτέλεσε πρόκληση για την ηρωίδα, ώστε να ασχοληθεί με την άρπα. Να γίνει συζήτηση στην τάξη.
2. Δίνονται σε όλους τους ανθρώπους οι ευκαιρίες να ανακαλύψουν τα ταλέντα τους και να επιλέξουν τις ενασχολήσεις τους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας (150 λέξεις).

Πληροφοριακό υλικό

³ **κόρδα:** χορδή μουσικού οργάνου.

Ο Σάμιουελ Λόνγκχорν Κλέμενς, που έγινε γνωστός σε όλο τον κόσμο ως Μαρκ Τουέιν (1835-1910), ήταν Αμερικανός συγγραφέας. Εργάστηκε ως ανδρακωρύχος, ως καπετάνιος σε ατιμόπλοιο, ως τυπογράφος και ως ανταποκριτής. Τα ταξίδια του και οι εμπειρίες του πλούτισαν τη γνώση του για τους ανθρώπους. Έργα του: Τομ Σόγερ, Ο πρίγκιπας και ο φτωχός, Οι περιπέτειες του Χακ Φιν, Το ημερολόγιο του Αδάμ και της Εύας και άλλες ιστορίες των πρωτόπλαστων κ.ά.

Μαρκ Τουέιν

Δαμάζοντας το ποδήλατο

Στο απόσπασμα από το διήγημα «Δαμάζοντας το ποδήλατο» του έργου Απίθανες Ιστορίες, ο ήρωας δαμάζει το ποδήλατο και μαθαίνει πώς να μαθαίνει.

Σκέφτηκα καλά το ζήτημα και κατέληξα στο συμπέρασμα ότι ήμουν σε θέση να το κάνω. Πήγα λοιπόν και αγόρασα ένα βαρελάκι γράσο κι ένα ποδήλατο. Ο ειδικός ήρθε μαζί μου στο σπίτι για να με διδάξει. Διαλέξαμε την πίσω αυλή, ώστε να μη μας ενοχλεί κανείς, και στρωθήκαμε στη δουλειά. [...]

Παρ' όλο που δεν είχα καμία απολύτως εμπειρία, ξεπέζεψα σε χρόνο ρεκόρ. Εκείνος θρискόταν από τη μία πλευρά και έσπρωχνε το μηχανήμα· πέσαμε όλοι μαζί με πάταγο – εκείνος κάτω-κάτω, μετά εγώ και το μηχανήμα στην κορυφή.

Εξετάσαμε το μηχανήμα, όμως δεν είχε πάδει την παραμικρή ζημιά. Ήταν σχεδόν απίστευτο. Ωστόσο ο ειδικός με διαβεβαίωσε ότι ήταν αλήθεια· στην πραγματικότητα, η εξέταση το απέδειξε. Είχα αρχίσει να συνειδητοποιώ πόσο θαυμαστά είναι κατασκευασμένα αυτά τα αντικείμενα. Αλείψαμε λίγο γράσο κι αρχίσαμε απ' την αρχή. Αυτή τη φορά ο ειδικός πήγε από την άλλη πλευρά για να σπρώξει, αλλά εγώ ξεπέζεψα από εκείνη την πλευρά, κι έτσι το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο με την προηγούμενη προσπάθεια. [...]

Για να διατηρήσω την ισορροπία μου έπρεπε να κάνω πάρα πολλά πράγματα και αυτό που ήταν απαραίτητο σε κάθε περίπτωση ήταν ενάντια στη φύση. Ενάντια στη φύση, όχι όμως ενάντια και στους νόμους της φύσης. Δηλαδή, ό,τι κι αν ήταν αυτό που έπρεπε να κάνω, η φύση μου, η συνήθεια και η ανατροφή μου με ωδούσαν να το επιχειρήσω με έναν τρόπο, ενώ κάποιος σταθερός και ανυποψίαστος νόμος της φυσικής απαιτούσε να γίνει με τον ακριβώς αντίθετο τρόπο. Έτσι αντιλήφθηκα πόσο ριζικά και τρομακτικά λανθασμένη ήταν η ως τότε εκπαίδευση του σώματος και των μελών μου. Ήταν βυθισμένα στην άγνοια· δεν γνώριζαν τίποτα – τίποτα που θα ήταν χρήσιμο να γνωρίζουν. [...]

Μίνα Φάκκα, Ποδηλασία δίπλα στις ομπρέλες

Τα βήματα προόδου που κάνει κανείς είναι ξεκάθαρα. Στο τέλος κάθε μαθήματος ξέρει ότι έχει αποκτήσει κάτι, όπως ξέρει επίσης τι είναι αυτό το κάτι και ότι δεν πρόκειται να το ξεχάσει. Δεν είναι όπως όταν μελετάς γερμανικά, που παιδεύεσαι διστακτικά και αβέβαια για τριάντα χρόνια, και τελικά, ακριβώς όταν νομίζεις πως έμαδες κάτι, σου πετάνε την υποτακτική και ξαναρχίζεις απ' την αρχή. Όχι – και τώρα συνειδητοποιώ ότι το μεγάλο δυστύχημα με τη γερμανική γλώσσα είναι ότι δεν μπορείς να πέσεις και να χτυπήσεις. Δεν υπάρχει κανένα άλλο γνώρισμα που να είναι σε θέση να σε κάνει να συγκεντρωθείς στο αντικείμενο της μελέτης σου όπως αυτό. Συγχρόνως όμως βλέπω – απ' όσα έμαδα από την ποδηλασία – ότι ο σωστός και ο μόνος σίγουρος τρόπος για να μάθει κανείς γερμανικά, είναι εφαρμόζοντας την ποδηλατική μέθοδο. Δηλαδή αντιμετωπίζοντας μια κακοτοπιά κάθε φορά και μαθαίνοντάς τη – κι όχι να χαλαρώνει και να ξεγλιστράει στην επόμενη, αφήνοντας αυτή μισομαθημένη.

Στην ποδηλασία, όταν έχεις φτάσει στο σημείο όπου μπορείς να ισορροπήσεις στο μηχανήμα ανεκτά και να το κατευθύνεις σε ευθεία γραμμή, έρχεται ο επόμενος στόχος σου – πώς να το καβαλάς. Αυτό γίνεται ως εξής: πηδάς από πίσω του στηριγμένος στο δεξί σου πόδι, έχοντας το αριστερό ακουμπισμένο στο πετάλι, και κρατάς σφιχτά το τιμόνι με τα χέρια σου. Μόλις σου δώσουν το σύνθημα, ανεβαίνεις στο πετάλι, σφίγγεις το αριστερό σου πόδι, σηκώνεις το άλλο σου πόδι στον αέρα μ' ένα γενικό και αόριστο τρόπο, ακουμπάς το στομάχι σου στο πίσω μέρος της σέλας κι ύστερα πέφτεις – είτε προς τη μία πλευρά είτε προς την άλλη, πάντως πέφτεις. Σηκώνεσαι και το ξανακάνεις – πάλι τα ίδια· κι ύστερα προσπαθείς μερικές φορές ακόμα.

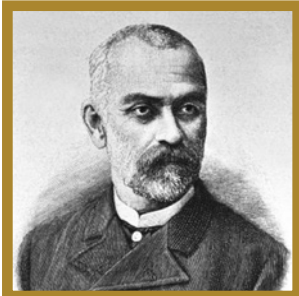
Ως τώρα έχεις μάθει να διατηρείς την ισορροπία σου, όπως και να χειρίζεσαι το δοιάκι δίχως να το ξεχαρβαλώνεις (χρησιμοποιώ τη λέξη «δοιάκι» επειδή είναι δοιάκι· η λέξη τιμόνι ποδηλάτου αποτελεί μια πολύ ανεπαρκή περιγραφή). Προχωράς λοιπόν σε ευθεία πορεία για λίγο, έπειτα σηκώνεσαι προς τα μπρος ποδηλατώντας σταθερά, φέρνεις το δεξί σου πόδι κι ύστερα το σώμα σου προς τη σέλα, κρατάς την ανάσα σου, κάνεις ένα απότομο τίναγμα προς τη μια κι ύστερα προς την άλλη μεριά και ξαναπέφτεις κάτω.

Όμως τώρα πια το πέσιμο έχει πάψει να σ' ενοχλεί· έχεις μάθει να στηρίζεσαι πότε στο ένα πόδι και πότε στο άλλο με αξιοσημείωτη σταθερότητα. Έξι ακόμα προσπάθειες και έξι ακόμα πεσίματα και θα έχεις τελειοποιηθεί.

Μαρκ Τουέν, *Απίθανες Ιστορίες*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1995

Ερώτηση και δραστηριότητες

1. Ποια είναι η «ποδηλατική μέθοδος» στην οποία αναφέρεται ο αφηγητής;
2. Να συζητήσετε στην τάξη ανάλογες δικές σας προσπάθειες από τις οποίες αποκτήσατε γνώσεις.
3. Να γράψετε την άποψή σας για το απόσπασμα: «Στο τέλος κάθε μαθήματος ξέρει ότι έχει αποκτήσει κάτι, όπως ξέρει επίσης τι είναι αυτό το κάτι».

Ο Άγγελος Βλάχος (1915-2003) γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια. Σπούδασε Νομικά και υπηρέτησε στο Διπλωματικό Σώμα. Ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία με το ψευδώνυμο «Ανδρέας Βέλος». Στη Λογοτεχνία εμφανίστηκε με το πεζογράφημα Το μνήμα της γρηάς. Εκλέχτηκε τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και βραβεύτηκε για το έργο του. Πεζά έργα του: Ο κύριός μου Αλκιβιάδης, Ώρες ζωής, Οι τελευταίοι Γαληνότατοι, Ντάιμας ο τυχερός κ.ά. Θεατρικά του: Ο καμπανόπυργος, Μια αποτυχημένη Ανάσταση κ.ά. Μεταφράσεις του: Ηροδότου Ιστορία, Αισχύλου Προμηθεύς κ.ά.

Άγγελος Βλάχος

Ο κύριός μου Αλκιβιάδης

Στα αποσπάσματα από τα κεφάλαια Ζ΄ και Η΄, ο Σίλυκος, δούλος και παιδαγωγός του Αλκιβιάδη, αφηγείται τη συνομιλία του κυρίου του με τον Σωκράτη.

«Ωραία η δόξα των Αγώνων! Ωραίοι οι στέφανοι και το παραλήρημα του όγλου, αλλά τώρα πρέπει να συμμαζευτείς και ν' αρχίσεις δουλειά! Σοβαρή! Ξέροντας τι θέλεις να κάνεις και πώς θα το κάνεις!»

«Με τσαλακώνεις, Σωκράτη! Μου μιλάς σαν να μη λογάριαζες για τίποτε τα όσα έχω κάνει τα δύο τελευταία χρόνια. Σαν να μη δεχόσουν πως η συμμαχία μας με το Άργος είναι το σπουδαιότερο πολιτικό γεγονός από την εποχή της Σφακτηρίας! Με αγανακτεί η απάθειά σου και η περιφρόνησή σου για τις νίκες μου στην Ολυμπία!»

Ο κύριός μου είχε ανάψει. Τους τελευταίους καιρούς απ' ότου είχε αρχίσει να πολιτεύεται έβλεπε τον Σωκράτη αρκετά σπάνια. Ήταν πάντα τριγυρισμένος από διάφορους φίλους του πολιτικούς, στρατηγούς και άρχοντες, που ένιωθαν πως είχε έρθει η ώρα του να κυβερνήσει και

μαζευόντουσαν γύρω του, άλλοι για να συνδέσουν την τύχη τους με τη δική του, άλλοι για να του δίνουν συμβουλές, άλλοι, οι περισσότεροι, για να τον κολακεύουν. Μετά τον θάνατο του Κλέωνος δέλησε να γίνει προστάτης του Δήμου κάποιος Υπέροβλος λυχνάρας, αλλά οι δημοκρατικοί κατάλαβαν τι ανόητος και κούφιος άνθρωπος ήταν και δέχτηκαν για αρχηγό τους τον Αλκιβιάδη.

Ο Σωκράτης, άμα ερχόταν στου κυρίου μου, βλέποντας γύρω του τόσον κόσμο, ξένο από κάθε δική του σκέψη κι επιδίωξη, έμενε σε μια γωνιά αμίλητος. Ίσως και να μην άκουγε τι λεγόταν, αποροφημένος απ' τα δικά του. Σιγά σιγά έπαψε να έρχεται, αλλά ενδιαφερόταν πάντα και ρωτούσε για τον Αλκιβιάδη. Μετά την επιστροφή μας από την Ολυμπία ήρθε να συγχαρεί τον κύριό μου, αλλά και να του μιλήσει. Ο Αλκιβιάδης για πρώτη φορά το πήρε άσκημα. Άντρας πια, πολιτικός, δοξασμένος ολυμπιονίκης με λαμπρό στάδιο ανοιχτό μπροστά του, έχοντας κιόλας επιβάλει νέα κατεύθυνση στην πολιτική της Συμμαχίας, δεν μπορούσε ν' ανέχεται πια τον τρόπο με τον οποίο του μιλούσε ο Σωκράτης. Αλλά κι εκείνος άναψε κι ο τόνος της φωνής του, τόσο ήρεμος πάντα και σοβαρός, ζώηρεψε κι έγινε επιτιμητικός.

«Φεύγω ευθύς, Αλκιβιάδη, αν το αυτί σου έχει συνηθίσει τόσο πολύ την κολακεία ώστε να μην μπορεί ν' ακούσει εμένα, τον μόνο που σου λέει την αλήθεια για τον εαυτό σου! Οι νίκες στην Ολυ-

μπία; Λαμπρές! Λαμπρότατες! Ελπίζω όμως να τις θεωρείς και συ σαν κάποιο επεισόδιο της ζωής σου που πέρασε. Ο Περικλής δεν ήταν Ολυμπιονίκης! Ο Θεμιστοκλής ούτε! Μην επιμένεις λοιπόν τόσο και μη στοιχηματίζεις πως θα παρουσιάσεις δέκα τέσσερα άρματα στις προσεχείς Ολυμπιάδες! Τώρα φρόντισε τον εαυτό σου για να μπορέσεις να ωφελήσεις κι εσένα και την πολιτεία. Ίσως να την ωφέλησες με την συμμαχία του Άργους, αλλά την έβλαψες με τον τρόπο που την έκανες!»

«Θες να πεις για τους Σπαρτιάτες πρέσβεις;»

«Ακριβώς!» [...]

«Ξέρω τι θα μου πεις! Πως οι Έφοροι μας φέρθηκαν άτιμα τόσες φορές! Αλλά τότε, αν μεταχειριζόμαστε κι εμείς τα ίδια μέσα, ποια η διαφορά;»

«Δεν είσαι πολιτικός!» είπε απότομα ο Αλκιβιάδης. «Μάθε το από μένα. Η πολιτική είναι ωμό και σκληρό πράγμα, γυμνό από κάθε άλλη σκέψη εξόν μια: την επιτυχία!»

Ο Σωκράτης δεν είπε τίποτε. Σηκώθηκε αργά και χωρίς να πει λέξη έφυγε. Ο κύριός μου, σαν τρομαγμένος από τα ίδια του τα λόγια, τον κύτταξε να φεύγει, αλλά όταν χάθηκε μέσα στη νύχτα πετάχτηκε απάνω.

«Δάσκαλε!» του φώναξε κι έτρεξε να τον βρει. [...]

[Ο Αλκιβιάδης ως στρατηγός επισκέφθηκε το Άργος, αποφασισμένος να νικήσει τους Σπαρτιάτες. Έκανε συμμαχίες με το Άργος, την Αρκαδία και την Πάτρα και ετοιμάστηκε να αντιμετωπίσει τους Σπαρτιάτες, αλλά νικήθηκε στη Μαντίνεια. Για ανύψωση του γοήτρου του οργάνωσε την εκστρατεία στη Σικελία. Όλοι οι Σύμμαχοι έστειλαν δυνάμεις, ο Σωκράτης προσπαδούσε να συγκρατήσει τον μαθητή του από αυτή την εκστρατεία, που η προετοιμασία της πήρε δύο μήνες. Η συνέχεια της αφήγησης σε απόσπασμα από το κεφάλαιο Η'.]

«Μη φύγεις για τη Σικελία, Αλκιβιάδη!» ακούστηκε μια φωνή.

Ο κύριός μου γύρισε απότομα, ωργισμένος, έτοιμος να πετάξει έξω τον αναιδή που είχε μιλήσει. Αντίκρουσε τον Σωκράτη, που αδύρυντα είχε μπει μέσα στην κάμαρα.

«Δάσκαλε! Τι έρχεσαι να μ' εμποδίσεις! Τι έρχεσαι να χαλάσεις τα σπουδαία μου σχέδια, τις μεγάλες μου ελπίδες. Να μου σταλάξεις δισταγμό κι αμφιβολία! Αρχίζω ένα μεγάλο έργο!»

«Μη φύγεις για τη Σικελία, Αλκιβιάδη! Μη φύγεις!» είπε μ' επίμονη και ήρεμη φωνή ο Σωκράτης.

«Και γιατί, Σωκράτη!»

«Μου το είπε το δαιμόνιό μου. Μου το είπε η φωνή που ακούω μέσα μου! Μη φύγεις...» [...]

Πριν μπει χειμώνας θα γυρίσω προσφέροντας στην Αθήνα, ατίμητο δώρο, τη Σικελία και κρατώντας στα χέρια την Ελλάδα ολόκληρη. Όλη η θάλασσα θα είναι δική μου, και θα πάω! Θα πάω πολύ πιο πέρα από τη Σικελία να κατακτήσω κι άλλα μέρη. Κι άμα γυρίσω, Σωκράτη! Άμα γυρίσω νικητής, δεν θα σταματήσω στον ανήφορο της δόξας! Θα πάω στην Αίγυπτο, θα πάω στην Φοινίκη, και παντού θα στήσω τρόπαια και μνημεία της δύναμής μου, σύμβολα της εξουσίας της Δημοκρατίας! Σωκράτη, σε λίγες

Ο λεγόμενος «Αλκιβιάδης», ιδανικό ανδρικό πορτρέτο. Ρωμαϊκό αντίγραφο από ελληνικό πρωτότυπο του 4ου αιώνα π.Χ. Μουσείο Καπιτωλίου

μέρες ξεκινώ για να ξεπεράσω τον Περικλή, τον Κίμωνα και τον Αριστείδη! Ξεκινώ για να γίνω μεγαλύτερος και δυνατότερος κι από τον Μέγα Βασιλέα! Θυμάσαι... όταν ήμουν ακόμα παιδί... τι μου έλεγες; Πως αυτός είναι ο μεγάλος εχθρός μου! Αυτόν θα ξεπεράσω! Θα γίνω παντοδύναμος, κι όπως μου έλεγες τότε, ο κόσμος ολόκληρος θα γεμίσει με τ' όνομά μου!»

Άγγελος Βλάχος, *Ο κύριός μου Αλκιβιάδης*, 14η έκδ.,
εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ}, Αθήνα 2002

Ερωτήσεις και δραστηριότητα

1. Ποιες συμβουλές δίνει ο Σωκράτης στον Αλκιβιάδη;
2. Πώς αντιμετωπίζει τις νουθεσίες του δασκάλου του ο Αλκιβιάδης;
3. Να χαρακτηρίσετε τον Αλκιβιάδη με βάση τις επιλογές και τη γενικότερη στάση του απέναντι στις προκλήσεις.

Συναγωγή κειμένου
και δραστηριότητα

Jacques-Louis David (1748–1825), *Ο θάνατος του Σωκράτη* (1787),
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη

Ο Κώστας Καρυωτάκης (Τρίπολη, 1896-Πρέβεζα, 1928) φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά δεν άσκησε τη δικηγορία. Υπηρέτησε ως Α΄ υπάλληλος Νομαρχίας. Εντάσσεται στη Γενιά του '20. Οι πολλές μεταθέσεις του για πολιτικούς λόγους και λόγοι υγείας τον οδήγησαν στην αυτοκτονία σε ηλικία 32 ετών. Έργα του: Τρεις ποιητικές συλλογές: Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων, Νηπενθή, Ελεγεία και Σάτιρες. Πεζογραφία: Το καύκαλο, Ο κήπος της αχαριστίας, Τρεις μεγάλες χάρες, Κάδαρσις κ.ά. Επίσης, μετέφρασε έργα ξένων λογοτεχνών. Ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί.

Κ. Γ. Καρυωτάκης

Διάκος

Το ποίημα ανήκει στην «Ηρωική Τριλογία», που εντάχθηκε στην ποιητική συλλογή του Καρυωτάκη Ελεγεία και Σάτιρες.

Μέρα του Απρίλη.
Πράσινο λάμπος,
γελούσε ο κάμπος
με το τριφύλλι.

Ως την εφίλει
το πρωινό δάμπος,
η φύση σάμπως
γλυκά να ομίλει.

Εκελαδούσαν
πουλιά, πετώντας
όλο πιο πάνω.

Τ' άνθη ευωδούσαν.
Κι είπε απορώντας:
«Πώς να πεθάνω;»

Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Ποιήματα και πεζά*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 2006

Οικία Κώστα Καρυωτάκη στην Τρίπολη

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Να εντοπίσετε την ομοιοκαταληξία στο ποίημα και να προσδιορίσετε το είδος του.
2. Ποια πρόκληση αντιμετωπίζει ο ήρωας; Να λάβετε υπόψη σας και τους ακόλουθους στίχους, που φέρεται ότι είπε ο ήρωας: «Για δεσ καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει / τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγάξ' η γη χορτάρι».

Ο Αντώνης Σανουδάκης-Σανούδος γεννήθηκε στη Χερσόνησο Ηρακλείου Κρήτης. Σπούδασε Θεολογία και Φιλολογία. Δίδαξε Ιστορία στην Π.Α.Ε.Α. Κρήτης. Έχει εκδώσει 11 ποιητικές συλλογές: Κλειστό ποδηλατάδικο, Τα άλογα καλπάζουν αχαλίνωτα, Υπερωκεάνια σε πλόες εσωτερικού κ.ά., 3 σειρές διηγημάτων, το μυθιστόρημα Οι ναυαγοί της Ανδρομέδας, 35 μαρτυρίες Αγωνιστών της Αντίστασης, μεταγραφή του Άσματος Ασμάτων και πολλές μελέτες. Έχει τιμηθεί για το έργο του με βραβεία και με τρεις επαίνους της Ακαδημίας Αθηνών. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε ξένες γλώσσες.

Αντώνης Σανουδάκης-Σανούδος

ΕΚΤΗ ΩΔΗ

Ο αυτοκατάδικος

Το ποίημα «ΕΚΤΗ ΩΔΗ» προέρχεται από την ποιητική συλλογή Τα άλογα καλπάζουν αχαλίνωτα, η οποία συγκροτείται από «ΔΕΚΑΤΡΕΙΣ ΡΑΨΩΔΙΕΣ (ΙΓ΄)» και «ΔΕΚΑΤΡΕΙΣ ΩΔΕΣ».

Όταν φυσά σφόδρα ο άνεμος
αν στυλιώσεις¹ τα πόδια σου στο χώμα
θα σε τελειώσει η αντίστασή σου
όμως το καλάμι δεν σπάζει απ' τον αγέρα
κι ο Σίσυφος πληρώνει αιώνια την αυτοκαταδίκη του.
Γιατί κατά την παρακαταθήκη του αρχικαπετάνιου
με το μαύρο πουκάμισο της Κρήτης:
«Τον κίνδυνο να τον αποφεύγεις.

Άμας² δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς
να πέφτεις μέσα και να καίγεται».

Αντώνης Σανουδάκης-Σανούδος, Τα άλογα καλπάζουν αχαλίνωτα,
εκδ. Ταξιδευτής, Αθήνα 2023

¹ στυλιώσεις: στυλώσεις.

² Άμας: άμα, εάν.

Ερώτηση και δραστηριότητα

1. Πώς συνδέεται ο τίτλος του ποιήματος με τον μύθο του Σίσυφου; Μπορείτε να βρείτε πληροφορίες για τον μύθο σε βιβλιοθήκες ή στο διαδίκτυο.
2. Να σχολιάσετε στην τάξη τους παρακάτω στίχους:
«Γιατί κατά την παρακαταθήκη του αρχικαπετάνιου
με το μαύρο πουκάμισο της Κρήτης:
"Τον κίνδυνο να τον αποφεύγεις.
Άμας δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς
να πέφτεις μέσα και να καίγεται"».

Titian (1490–1576), *Σίσυφος*
Εθνικό Μουσείο Πράδο

Ερώτηση, δραστηριότητες και ΨΜΑ για τη συστάδα κειμένων: 2. Προκλήσεις

1. Πώς αντιδρά στις προκλήσεις το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα «Παράθυρα» του Καβάφη και πώς ο ήρωας στο απόσπασμα «Δαμάζοντας το ποδήλατο» του Μαρκ Τουέν;
2. Με αφορμή το απόσπασμα από το έργο *Ο κύριός μου Αλκιβιάδης* και το ποίημα *Έκτη Ωδή*, να γράψετε ένα κείμενο για τα αποτελέσματα στα οποία μπορεί να οδηγηθεί ένα άτομο όταν βρεθεί μπροστά σε προκλήσεις, ανάλογες με αυτές που παρουσιάζονται στα δύο κείμενα.
3. Αφού μελετήσετε τα κείμενα της συστάδας, να χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η μία ομάδα να παρουσιάσει το θέμα: «Σύνδεση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης του ανθρώπου με τις προκλήσεις και τις σχετικές αποφάσεις του» και η άλλη το θέμα: «Ο ρόλος των προκλήσεων στη ζωή του ανθρώπου». Στη συνέχεια, η κάθε ομάδα να αξιολογήσει, ως προς το περιεχόμενο και τη διατύπωση, τόσο την εργασία της όσο και την εργασία της άλλης ομάδας για να γίνουν βελτιώσεις (αυτοαξιολόγηση, ετεροαξιολόγηση).

Συναγόγνωση
κειμένου

Πηγές Εικόνων

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Μέγα άρτοποιείον Γεωργίου Παναγιώτου Κόντου Έκ Θεσσαλίας τής Προπτενούσης Λαρίσσης. Αποθετήριο Πολυμέσων (στο εξής ΑΠ) Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Theofilos_mega_artopoeion.jpg?uselang=el

Κωστής Παλαμάς. Creative Commons Άδειες και ΑΠ Wikimedia: [commons.wikimedia, CC BY-SA 4.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Κωστής_Παλαμάς.jpg), via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Κωστής_Παλαμάς.jpg

Pablo Picasso. *Το παιδί και το περιστέρι*. ΑΠ Wikimedia: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Child_With_a_Dove_by_Pablo_Picasso.jpg

Νικηφόρος Βρεττάκος. Διάθεση φωτογραφίας οικογένεια Νικηφόρου Βρεττάκου Μενέλαος Λουντέμης. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Φ.Α. ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

Μίνα Φάκκα, *Φόβος*

Γιάννης Ρίτσος. Διάθεση φωτογραφίας οικογένεια Γιάννη Ρίτσου.

Άγγελος Σικελιανός. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sikelianos.jpg>

Πορτραίτο Νίκου Καζαντζάκη. Creative Commons και ΑΠ Wikimedia: [Μουσείο Ν. Καζαντζάκη / Kazantzakis Museum](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Μουσείο_Ν._Καζαντζάκη/_Kazantzakis_Museum), CC BY 3.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Νικος_Καζαντζάκης.jpg

Ο Καπετάν Μιχάλης. Διάθεση φωτογραφίας Μουσείο Νίκος Καζαντζάκης

Ζωρζ Σαρρή. Διάθεση φωτογραφίας Εκδόσεις Πατάκης

Τανκ μπροστά στο Πολυτεχνείο, 17 Νοεμβρίου 1973. Αρχείο Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. / Φωτογραφία: Αριστοτέλης Σαρκωκώστας

Ρόδης Ρούφος. Διάθεση φωτογραφίας από οικογένεια Ρόδη Ρούφου

Ευαγόρας Παλληκαρίδης. Διάθεση φωτογραφίας από οικογένεια Ευαγόρα Παλληκαρίδη.

Φυλακισμένα Μνήματα. Κεντρικές Φυλακές της Λευκωσίας. Creative Commons και ΑΠ Wikimedia: [Lapost](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Imprisoned_Graves,_Nicosia_Central_Prison.JPG), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Imprisoned_Graves,_Nicosia_Central_Prison.JPG

Γιάννης Σκαραγκάς. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Κυρά της Ρω, Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας Παύλου Βρέλλη.

Μαρία Κέντρου Αγαθοπούλου. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια.

Emile Renouf, *Η χείρα βοηθείας*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_helping_hand_by_Émile_Renouf.jpg

Κώστας Ακρίβος. Creative Commons και ΑΠ Wikimedia: [Kostasakarivos](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KOSTAS_AKRIVOS.JPG), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KOSTAS_AKRIVOS.JPG

Χανς Τομά, *Παιδικός χορός*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Thoma_-_Kinderreigen_-_995_-_Staatliche_Kunsthalle_Karlsruhe.jpg

Μάνος Κοντολέων. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Manoskontoleon](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Μάνος_Κοντολέων.jpg), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Μάνος_Κοντολέων.jpg

Σοφία Ζαραμπούκα. Φωτογραφία Ελένη Παπαδάκη. Διάθεση φωτογραφίας Εκδόσεις Πατάκης.

Προτομή Αισώπου. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [user:shakko](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aesop_pushkin01.jpg), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aesop_pushkin01.jpg

Η αρκούδα και οι ταξιδιώτες. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Bear_and_the_Travelers.jpg

Μίνα Φάκκα, *Στον Δρόμο για την Προσφυγιά*

Αντώνης Σαμαράκης. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-2686>

Διδώ Σωτηρίου. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DidoSotiriou.jpg>

Νάνος Βαλαωρίτης. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-3056>

Δ. Ζωγράφος, *Ναυμαχία Ναυαρίνου*. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zografos-Makriyannis_20_Navmachia_ton_Palaionavarinon_Boissonas.jpg?uselang=el

Δημήτρης Κοσμόπουλος. Creative Commons Άδειες και αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: [Kedros1954](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dimitris_Kosmopoulos.jpg), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dimitris_Kosmopoulos.jpg

Σβελάνα Αλεξίεβιτς. Creative Commons Άδειες και αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: [Barbara Niggel Radloff](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FM-2019-1-3-6-194_Niggel-Radloff-B-Portrait-Villa-Waldberta-ONLINE.jpg), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:FM-2019-1-3-6-194_Niggel-Radloff-B-Portrait-Villa-Waldberta-ONLINE.jpg

Μίνα Φάκκα. *Run away/φουγά*

Αθηνά Κακούρη. Creative Commons Άδειες και αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: [Cngoulimis at the Greek language Wikipedia](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AthenaCacouris.jpg), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AthenaCacouris.jpg>

Αργύρης Εφταλιώτης. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Argiris_Eftaliotis_\(1910\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Argiris_Eftaliotis_(1910).jpg)

Κωνσταντίνος Μαλέας, *Ελιές στη Μυτιλήνη*. ΑΠ Artvee: <https://artvee.com/dl/olive-trees-mytlini/>

Θοδωρής Γκόννης. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Χάρτης της Μεγάλης Ελλάδας. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carte_de_la_Grande_Grèce,_y_compris_la_Sicile,_dressée_pour_l'intelligence_de_l'Histoire_Ancienne_de_Mr._Rollin_par_rapport_à_l'établissement_des_Colonies_Greques,_aux_Guerres_de_Pyrrhus_en_Italie_et..._-_btv1b53214061c_\(1_of_2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carte_de_la_Grande_Grèce,_y_compris_la_Sicile,_dressée_pour_l'intelligence_de_l'Histoire_Ancienne_de_Mr._Rollin_par_rapport_à_l'établissement_des_Colonies_Greques,_aux_Guerres_de_Pyrrhus_en_Italie_et..._-_btv1b53214061c_(1_of_2).jpg)

Ηλίας Βενέζης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elias_Venezis.jpg

Μικρασιατές Πρόσφυγες στην Παλαιά Φώκαια. Η φωτογραφία παραχωρήθηκε από την Πρόεδρο της κοινότητα Παλαιάς Φωκαίας κ. Στέλλα Μπέκα.

Ειρήνη Στυλιάρá. Διάθεση φωτογραφίας renee.gr

Παναγία Σουμελά στο Όρος Μελά. Creative Commons Άδειες και αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: [ΠΑΡΘΕΝΟΠΗ](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ΠΑΝΑΓΙΑ_ΣΤΟ_ΟΡΟΣ_ΜΕΛΑ.jpg), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ΠΑΝΑΓΙΑ_ΣΤΟ_ΟΡΟΣ_ΜΕΛΑ.jpg

Ίακωβος Καμπανέλλης. Creative Commons Άδειες και αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: [KATERINA I.KAMPIANEΛΛΗ \(Katerina I. Kampanelli\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iakovos_Kampanellis.jpg), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iakovos_Kampanellis.jpg

Χριστόφορος Μηλιώνης. Διάθεση φωτογραφίας οικογένεια Χριστόφορου Μηλιώνη.

Μουργκάνα. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Lazos98](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Μουργκάνα_.jpg), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Μουργκάνα_.jpg

Τάσος Γαλάτης. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Ανδρέας Μήτσου. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Σολούπ (Αντώνης Νικολόπουλος). Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Εικονογραφημένα αποσπάσματα από το βιβλίο Soloupe. *Ο Συλλέκτης*, 2η έκδοση, Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 2019.

Ελένη Σαραντίτη. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια τη συγγραφέα.

Ελάτη Τρικάλων. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [FocalPoint, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elati_Trikalon_view_1_201810.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elati_Trikalon_view_1_201810.jpg)
Edvard Munch. *Το παραμυθένιο δάσος*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_The_Fairytale_Forest.jpg?uselang=el
Μιχάλης Οικονόμου. *Το σπίτι που ονειρεύεται* (Υδρα). ΑΠ Artvee: <https://artvee.com/dl/the-house-that-he-dreams-of-hydra#00>
Λίτσα Ψαραύτη. Διάθεση φωτογραφίας Εκδόσεις Πατάκης.
Peder Severin Krøyer, *Η γιορτή του Καλλιτέχνη*. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hip,_Hip,_Hurrah!_Artists'_Party,_Skagen_\(Peder_Severin_Krøyer\)_-_Gothenburg_Museum_of_Art_-_F_62.tif?page=1](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hip,_Hip,_Hurrah!_Artists'_Party,_Skagen_(Peder_Severin_Krøyer)_-_Gothenburg_Museum_of_Art_-_F_62.tif?page=1)
Άλμπερ Καμύ. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albert_Camus,_gagnant_de_prix_Nobel,_portrait_en_buste,_posé_au_bureau,_faisant_face_à_gauche,_cigarette_de_tabagisme.jpg
Josse Lieferinxe. *Ο Άγιος Σεβαστιανός προσεύχεται για τα θύματα της πανούκλας*. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plaguet03.jpg>
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandros_Papadiamantis.jpg
Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Mpothou, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mpothou](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mpothou)

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο άγγελος της Αστυπάλαιας* (1966). Από το *Ελύτης, Ο. (1999). «Η Παναγία τα Πέλαγα» Ο κήπος με τις Αυταπάτες*, εκδ. ύφιλον/βιβλία. © ΙΟΥΛΙΤΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Οδυσσέας Ελύτης. Διάθεση φωτογραφίας © ΙΟΥΛΙΤΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Κώστας Βάρναλης. Αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostas_I_Varnalis_Alexandria_circa_1914.jpg

Μίνα Φάκκα, *Τοπία*

Γιώργος Σεφέρης. ΑΠ Wikimedia: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giorgos_Seferis_1963.jpg?

Μαρία Ιορδανίδου, *Λωξάντρα*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1978

Ρόντρικ Μπίτον. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Δημήτρης Δασκαλόπουλος. Διάθεση φωτογραφίας © Ειρήνη Σαββαΐδη, PlatinumPhotos.gr

Φίλιππειο Αρχαίας Ολυμπίας. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Wknight94 talk, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Olympia_Philippeion_2010_4.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Olympia_Philippeion_2010_4.jpg)

Κλαίτη Σωτηριάδου. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια τη συγγραφέα.

Κ. Π. Καβάφης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konstantinos_Kavafis.jpg

Θεόφιλος Κεφαλάς - Χατζημυχαήλ. *Η άλωση της Πόλης*. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fall-of-constantinople-22.jpg?uselang=el>

Γιάννης Βλαχογιάννης. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:VLAHOYYANIS-1905.jpg>

Νίκος Γκάτσος. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-1838>

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kolokotronis01.jpg>

Βασίλης Μιχαηλίδης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Βασίλης_Μιχαηλίδης.png

Μονή Σέλτσου. Μονόκλιτη Καμαροσκέπαστη βασιλική αθωνίτικου τύπου. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [candiru, CC BY 2.0, μέσω των Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seltsou_Monastery_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seltsou_Monastery_2.jpg)

Στρατής Μυριβήλης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stratis_Myrvilis.jpg

Σωτήρης Χρηστίδης. *Η μεγάλη μάχη των Γιαννιτών*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Battle_of_Giannitsa.png

Γιώργος Ιωάννου. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Νίκος Γαληνός, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ο_Γιώργος_Ιωάννου_το_1982.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ο_Γιώργος_Ιωάννου_το_1982.jpg)

Δημήτρης Βλαχοπάνος. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kyriakos_Charalambides.jpg

Ο Αθανάσιος Διάκος από τον Θεόφιλο Χατζημυχαήλ. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Theophilos_Hatzimihail_Athanasios_Diakos_1931.jpg

Ζντροάβα Μιχάλοβα. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια τη συγγραφέα.

Μιχαήλ Μητσάκης. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-5124>

Φώτης Κόντογλου. Διάθεση φωτογραφίας οικογένεια Φώτη Κόντογλου.

Έργο του Φώτη Κόντογλου στον εξωτερικό χώρο της Παναγιάς Καπνικαρέας, *Η Παναγία και ο Χριστός*. Creative Commons άδειες και αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [George E. Koronaios, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Icon_at_the_exterior_of_Panagia_Kapnikarea_on_February_13,_2022.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Icon_at_the_exterior_of_Panagia_Kapnikarea_on_February_13,_2022.jpg)

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandros_Papadiamantis.jpg

Constantin Daniel Stahi. *Πασχαλινό γέυμα*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Constantin_Daniel_Stahi_-_Masa_pascala.jpg

Ιωάννης Πολέμης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Ioannis_Polemis#/media/File:Ioannis_Polemis.JPG

Βασίλης Τσιτσάνης, σκίτσο από τον Αντώνη Νικολόπουλο (Solourp).

Προτομή Ευριπίδη. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Euripides_Pio-Clementino_Inv302.jpg

Η Νταϊάνα των Βερσαλλιών. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Commonists, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Diana_of_Versailles.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Diana_of_Versailles.jpg)

Νίκος Κουφόπουλος. Διάθεση σκίτσου από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Ο Γιάννης Σκαρίμπας χορεύει. Καλλι Ντολτσέτι Εκδόσεις Elyze.

Ερέχθειο. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Erechtheum_Acropolis_Athens.jpg

Πρόστας των Κορών. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [See page for author, CC BY-SA 2.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Porch_of_the_Maidens_\(Caryatids\)_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Porch_of_the_Maidens_(Caryatids)_2.jpg)

Γιώργος Θεοτοκάς. Αρχείο Άρη Δικταίου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Φ.Α. ΕΛΙΑ/MIET

Η αρπαγή της Ευρώπης. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: [Following Hadrian, CC BY-SA 2.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Abduction_of_Europa,_ca._AD_200_-_300,_from_Byblos,_National_Museum_of_Beirut,_Lebanon_-_49574701012.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Abduction_of_Europa,_ca._AD_200_-_300,_from_Byblos,_National_Museum_of_Beirut,_Lebanon_-_49574701012.jpg)

Τατιάνα Γκρίτσι-Μιλλιέξ. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-7603>

Έρνεστ Χεμινγκουέι. ΑΠ Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ErnestHemingway.jpg>

Φωτογραφία Λευκάδιου Χερν. Διάθεση φωτογραφίας Νίκη Εκδοτική.
Kawai Gyokudo, *Parting Spring*. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parting_Spring_by_Kawai_Gyokudo_\(National_Museum_of_Modern_Art,_Tokyo\)_L.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parting_Spring_by_Kawai_Gyokudo_(National_Museum_of_Modern_Art,_Tokyo)_L.jpg)
Kubo Shunman, *Bullfinches and Cherry Blossoms*. Διάθεση φωτογραφίας Μητροπολιτικό Μουσείο: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/54072>
Γιώργος Βέης. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.
Παιδάκι τρώει ρύζι με τσοπιστικς. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Child_Eating_Rice_with_Chopsticks.jpg
Ιωάννα Καρυστιάνη. Διάθεση φωτογραφίας Βιβλιόφωνο.
Charles Edward Dixon, *HMS Good Hope*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_Edward_Dixon_HMS_Good_Hope_1901_Drake_class_armoured_cruiser_Table_Bay_Cape_Town.jpg
Νίκος Καββαδίας. ΑΠ φωτόδεντρο.
Νίκος Γριπνησιώτης (Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος). Διάθεση φωτογραφίας Λεωνίδας Ιωαννίδης
Μυστράς Πελοπόννησος. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:To_Παλάτι_του_Μυστρά_στις_15-5-2019.jpg?uselang=el
Βασίλης Βασιλικός. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Evripidis Stylianidis (Original) Wolfymoza (Commons upload & crop), CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Basilis_Basilikos.jpg
Το Άλαμο στο Σαν Αντόνιο του Τέξας. ΗΠΑ. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Daniel Schwen, CC BY-SA 4.0, μέσω των Wikimedia Commons. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alamo_pano_\(cropped2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alamo_pano_(cropped2).jpg)
Θεμιστοκλής Αθανάσιος Νόβας. Διάθεση φωτογραφίας Παπαχαλαμάπειος Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ναυπάκτου.
Το Βόρειο Σέλας από τη Νότια Ακτή του Βικ, Ισλανδία. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Moyan Brenn from Italy, CC BY 2.0, via Wikimedia Commons. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Northern_lights_\(9997815384\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Northern_lights_(9997815384).jpg)
Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου. Διάθεση φωτογραφίας από την ίδια.
Γιάννης Σκαρίμπας. Διάθεση φωτογραφίας από Λεωνίδα Ιωαννίδη.
Ιούλιος Βερν. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:F%C3%A9lix_Nadar_1820-1910_portraits_Jules_Verne.jpg
Εξώφυλλο της γαλλικής πρώτης έκδοσης του *Ο γύρος του Κόσμου σε Ογδόντα Μέρες* του Ιουλίου Βερν. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Verne_Tour_du_Monde.jpg
Kiralfy Bros, *Γύρω από τον κόσμο*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kiralfy_Bros_%22Around_the_world%22_LCCN2014635555.jpg
Rober Fultons Clermont. *Πλοία μέσα στους αιώνες*. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: BPL, CC BY 2.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ships_Through_the_Ages_-_Robert_Fulton%27s_Clermont.jpg

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Επίκρανο κίονα στο Επιγραφικό Μουσείο. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: George E. Koronaios, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Επίκρανο_κίονα_στο_Επιγραφικό_Μουσείο_στις_6_Οκτωβρίου_2021.jpg
Γιώργος Σαραντάρης. Διάθεση φωτογραφίας Τυπωθήτω.
Γιάννης Καυροφύλας. Διάθεση φωτογραφίας από εκδόσεις Φιλιππότη
Γιαννούλης Χαλέπας στον Πύργο Τήνου το 1929. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yannoulis_Chalepas_\(1929\).jpeg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yannoulis_Chalepas_(1929).jpeg)
Η Κοιμωμένη στον τάφο της Σοφίας Αφεντάκη στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: FocalPoint, CC BY-SA 3.0, μέσω των Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomb_of_Sofia_Afentaki.JPG
Μπέσση Λιθανού. Διάθεση φωτογραφίας από Γ. Μαυρόπουλο
Δημήτρης Χατζής. Φωτογραφία από το ΑΡΧΕΙΟ ΕΡΤ Α.Ε.
Άλογο. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Phil Sangwell from United Kingdom, CC BY 2.0, via Wikimedia Commons. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Who_s_a_handsome_boy_then%3F_\(4755325419\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Who_s_a_handsome_boy_then%3F_(4755325419).jpg)
Ζαν-Πωλ Σαρτρ. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Government Press Office (Israel), CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flickr_-_Government_Press_Office_\(GPO\)_-_Jean_Paul_Sartre_and_Simone_De_Beauvoir_welcomed_by_Abraham_Shlnsky_and_Leah_Goldberg_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flickr_-_Government_Press_Office_(GPO)_-_Jean_Paul_Sartre_and_Simone_De_Beauvoir_welcomed_by_Abraham_Shlnsky_and_Leah_Goldberg_(cropped).jpg)
Στάθης Ευσταθιάδης. Διάθεση φωτογραφίας οικογένεια Στάθης Ευσταθιάδης.
Ο Ορέστης σκοτώνει τον Αίγισθο. Αρχαϊκό ερυθρόμορφο αγγείο. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: ArchaiOptix, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berlin_Painter_-_ARV_204_109_-_Orestes_killing_Aigisthos_-_Talthybios_holding_back_Klytaimnestra_-_Wien_KHM_AS_IV_3725_-_03.jpg
Νίκος Γρηγοριάδης. Διάθεση φωτογραφίας από οικογένεια Νίκου Γρηγοριάδη.
Φωτογραφία του ζεύγους Κατακουζηνού της δεκαετίας του 1930. Από το Φωτογραφικό Αρχείο του Ιδρύματος-Μουσείου Άγγελου και Λητώ Κατακουζηνού, Αθήνα
Τάσος Λειβαδίτης. ΑΠ Φωτόδεντρο: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-3175>
Θανάσης Μαρκόπουλος. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.
Γυναίκα παίζει άρπα. ΑΠ Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Journal_des_Dames_et_des_Modes,_Costume_Parisien,_14_juillet_1800,_An_8_\(230\)_Chapeau_de_Paill_\(.\)_RP-P-2009-1406.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Journal_des_Dames_et_des_Modes,_Costume_Parisien,_14_juillet_1800,_An_8_(230)_Chapeau_de_Paill_(.)_RP-P-2009-1406.jpg)
Μαρκ Τβέιν. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mark_Twain,_Brady-Handy_photo_portrait,_Feb_7,_1871,_cropped.jpg
Μίνα Φάκκα, *Ποδηλασία δίπλα στις ομπρέλες*
Άγγελος Βλάχος. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Angelos_Vlachos.jpg
Προτομή Αλκιβιάδη. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bust_Alciabiades_Musei_Capitolini_MC1160.jpg
Ζακ-Λουί Νταβίν: *Ο θάνατος του Σωκράτη*. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Metropolitan_David_Socrates_2.jpg?uselang=el
Κ. Γ. Καρυωτάκης. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostas_Karyotakis_in_Preveza.jpg
Σπίτι Κώστα Καρυωτάκη. Creative Commons άδειες και ΑΠ Wikimedia: Apostolos Papageorgiou, CC BY-SA 3.0, μέσω των Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostas_Karyotakis_house.jpg
Αντώνης Σανουδάκης-Σανούδος. Διάθεση φωτογραφίας από τον ίδιο τον συγγραφέα.
Η τιμωρία του Σίσυφου. ΑΠ Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Punishment_sisyph.jpg

